

1

ZBORNİK SOBOŠKEGA MUZEJA

1

ZBORNİK

SOBOŠKEGA

MUZEJA

908 (497.12)

9509 | 1997

**pokrajinski
MUZEJ**

M. SOBOTA

1990

Izdal in založil: Pokrajinski muzej Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, 69000 Murska Sobota, tel. 069 21-155

Uredniški odbor: **Irena Šavel**

Janez Balažic

Borut Brumen

Branko Kerman

dr. Albina Lük – Nečak

Franc Kuzmič

mag. Ivan Rihtarič

Metka Fujs (glavni in odgovorni urednik)

Sandi Červek (tehnični urednik)

Marjan Kulčar (lektoriranje in prevodi)

Za vsebino prispevkov so-odgovorni avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z navedbo vira.

Cena zbornika v prosti prodaji: 300,00 din

Tekoči račun: Kulturni center »Miško Kranjec« Pokrajinski muzej Murska Sobota 51900-603-31434

Izdajo zbornika je sofinancirala: SO Murska Sobota

Tisk: Pomurski tisk 1991

Naklada: 1000

VSEBINA

RAZPRAVE:

Irena Šavel: Antična gomilna grobišča v okolici Strehovec

Branko Kerman: Staroslovanska ostroga iz Dokležovja

Janez Balažic: Prispevki k razreševanju umetnostnozgodovinske problematike soboškega prezbiterija

Ivan Rihtarič: Arhivski fond okrajnega sodišča Ljutomer (1900–1914)

Franc Kuzmič: Časopisje raznih strank v Prekmurju

Metka Fujs: Madžarska vojaška in civilna uprava v Prekmurju v drugi svetovni vojni

Marija Kozar–Mukič: »Zaj lepau pride ono, ka mergemo, pa nede nas več!« (Slovenci v Taranyu)

Borut Brumen: Etnološki muzejski predmet

ZAPISI:

Branko Kerman: Metalurška delavnica pri Gradu na Goričkem

Janez Balažic: Ludvik Vrečič (1900 – 1945)

OCENE POROČILA:

Branko Kerman: Poročilo o arheoloških izkopavanjih v letu 1990

Borut Brumen: »Volkskultur in der Moderne« poročilo s kongresa.

Metka Fujs: Pet let Zgodovinskega društva za Pomurje

JUBILEJI:

Vlasta Koren – šestdesetletnica (**Metka Fujs**)

BIBLIOGRAFIJE:

Bibliografija dr. Vaneka Šiftarja (**Franc Kuzmič**)

Pričujoča prva številka Zbornika soboškega muzeja je rezultat že nekaj let prisotne zamisli strokovnih delavcev Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti o lastni publikaciji. Publikaciji, ki naj bi sledila dosežkom, na področju humanističnih – družboslovnih ved, povezanim z identiteto pomurskega kulturnega prostora ter vplivi in gibanji, ki tako ali drugače, oblikujejo tudi ta prostor. Muzej se je pri snovanju oblike in vsebine publikacije povezal s številnimi zunanjimi sodelavci, z željo, da bi se jim v naslednjih letih pridružili še drugi.

Prva številka publikacije, ki ima klasično obliko zbornika se pričinja s popotnico, sledijo ji razprave in zapisi s področja arheologije, kulturne zgodovine, zgodovine, etnologije in muzeologije, zaključijo pa jo ocene, poročila, zapis o jubileju in obsežna bibliografija.

Zbornik prinaša pred bralca pestro in izvirno gradivo s številnimi novimi dognanji raziskav zadnjih let. Njegova vsebina pa naj bi segla tudi preko strogih strokovnih okvirov, med širši krog bralcev, katerih mnenja, ocene in kritike nam bodo dragocena pomoč pri snovanju naslednjih števil.

Uredništvo

ZBORNIKU NA POT

Prekmurje je v slovenskem prostoru nekaj posebnega, za povprečnega Slovenca nekaj daljnjega, odmaknjenega, malodane eksotičnega. V zgodovini je Prekmurje doživljalo drugačno usodo od ostalih slovenskih pokrajin. Bilo je ne samo na obrobju slovenskega etničnega ozemlja in že s tem v razvojno neugodnem položaju, temveč tudi v sestavi ogrskega dela dvojne monarhije, kar je tem krajem dalo neizbrisen pečat. Prekmurje je pravzaprav vse do danes, v vseh zgodovinskih obdobjih, ne glede na državo, ki ji je pripadalo, bolj ali manj robno področje, polno nasprotij. To je žitnica Slovenije, kjer še danes bijeta v oči podedovana revščina in novo nastalo bogatstvo; kjer se stikata dva naroda, slovenski in madžarski; kamor je iz osrednje Slovenije kljub njenim visokim turističnim ambicijam mogoče pripotovati po sicer magistralni, vendar gotovo eni najslabših cest v Sloveniji; kjer so nekateri turistični in kulturno zgodovinski biseri Slovenije, Moravske toplice, Petišovci, Lendava, Bogojina, Selo, Turnišče, Martjanci itd., dostopnejši zahodnim in severnim sosedom, kakor Slovencem na desnem bregu Mure. Tudi razvita soboška industrija, katere del sodi celo med paradne konje slovenskega gospodarstva – Mura, Pomurka, Tovarna mlečnega prahu... – ni mogla bistveno spremeniti v glavah Slovencev iz osrednje Slovenije močno ukoreninjene predstave o Prekmurju kot deželi škrteljev, idilične pokrajine in čudnega, komaj razumljivega narečja.

Tudi zanimanje slovenskih humanističnih–družboslovnih znanosti za Prekmurje ni bistveno drugačno. V zgodovinopisju je Prekmurje še danes v mnogočem siva lisa, arheologija je Prekmurje, šele v bližnji preteklosti, predvsem z delom Irene Šavel, približala strokovni javnosti, etnologija se trudi in Sloveniji predstavlja predvsem kulinarične posebnosti in že skoraj izumrle redke obrti ter drugod že pozabljene slike iz kmečkega življenja, jezikoslovje ne posveča tej pokrajini toliko pozornosti kot bi bilo treba in se očitno ne zaveda povsem specifične zgodovinskega razvoja tega področja, sociologija in njene izvedenke pa se v glavnem omejujejo na proučevanje manjšinske problematike.

In vendar je iz Prekmurja in sveta ob Muri odšla v slovensko »diasporo«, kot je to s serijo intervjujev pred časom nazorno pokazal Branko Žunec v Pomurskem vestniku, cela vrsta znanstvenikov, umetnikov, kulturnih in političnih delavcev, ki danes sodijo med »sol slovenskega naroda«. Vendar se le redki med njimi glavnopoklicno ukvarjajo s »prekmursko problematiko«. Spomnimo se le imen kot so Vilko Novak, Franc Zadavec, Tone Ferenc, Luka Čarni, Ludvik Horvat, Albina Nečak Lük, Gabi Čačinovič–Vogrinčič, Oto Norčič, Ludvik Gyergyek, Franc Šebjanič, Anton Vratuša, Rudi Čačinovič, Milan Kučan, Ferdo Godina, Branko Šoemen, Zdenko Huzjan, Štefan Hauko in še cela vrsta drugih, ki naj ne bodo prizadeti, ker jih na tem mestu poimensko ne omenjam.

Čeprav so veliko dela pri proučevanju preteklosti in sedanjosti Prekmurja opravili domači strokovnjaki Vanek Šiftar, Miroslav Kokolj, Ivo Orešnik, Franc Šebjanič, Ela Pivar in drugi, je še vedno čutiti praznino pri družboslovno – humanističnem proučevanju prekmurskega prostora.

Zbornik, katerega prva številka je pred vami, bo lahko to praznino v mnogočem pomagal zapolnjevati. Seveda, če bo poskrbljeno za ustrezno organiziranost družboslovno-humanističnega raziskovanja v Prekmurju.

Izobražencev, ki bi se lahko vključili v raziskovalno delo, je v Prekmurju še več. Ustanove, kot so npr. Pokrajinski muzej, Galerija, Študijska knjižnica ter njihova krovna organizacija Kulturni center Miško Kranjec, kažejo dovolj ambicij, da bi v svojo redno dejavnost uvrstile tudi znanstveno–raziskovalno delo. Zato smo se že leta 1987 odločili, da potencialne znanstveno–raziskovalne sile združimo v raziskovalnem projektu, ki smo mu dali naslov »Kulturna dediščina Prekmurja«. Zaradi nedorečene zakonodaje o organiziranosti raziskovalne dejavnosti smo morali projekt prilagojeno poimenovati ter ga prenesti pod okrilje filozofske fakultete in njenega usmerjenega raziskovalnega programa »Raziskave za varstvo in predstavitev kulturne dediščine«. Vodja projekta sem iz istega razloga postal podpisani. V projekt se vključujejo zgodovinska, arheološka, etnološka in jezikovna raziskovanja delavcev prej omenjenih ustanov. Res je, da smo za izvedbo projekta doslej dobili iz občinske in republiške mošnje le simbolična sredstva. Vendar kljub temu, ali celo prav zaradi tega, danes z veseljem ugotavljamo, da imajo v pričujočem zborniku pomembno mesto prispevki, ki bralcu predstavljajo izsledke raziskovanja sodelavcev našega raziskovalnega projekta: I.Šavel, Metka Fujs, Borut Brumen, Janez Balažic, Branko Kerman.

Prvi namen je bil s tem dosežen. Ko bodo v bližnji prihodnosti avtorji dosegli še višje akademske stopnje, bo dosežen še drugi namen. Tretjega pa dajem za popotnico novemu zborniku.

Zbornik naj postane glasilo vseh, ki hočejo in imajo o znanstveni govorici kaj povedati o Prekmurju in svetu ob Muri. O preteklosti in sedanjosti teh krajev. Naj bo zbirališče humanistične in družboslovne inteligence, ki hoče o sebi, svojih krajih in odnosih v tem prostoru ter komunikaciji z drugimi govoriti sama. Postane naj zamelek v razvoju institucionaliziranega družboslovno – humanističnega raziskovanja prekmurske tematike. Morda bi to lahko bil samostojni raziskovalni center, družboslovni inštitut ali pa znanstveno–raziskovalni oddelek kulturnega centra Miška Kranjca. Organizacijska oblika ni pomembna. Pomembno je začeti z lastnim znanstveno–raziskovalnim delom.

Če bo zbornik pomagal prepričati pristojne oblasti in »še skrite« potencialne raziskovalce, da je treba na tem področju stopiti korak naprej in bodo v raziskovanje vključene nove vsebine, bo poslanstvo zbornika izpolnjeno. S tem pa se obetajo kakovostni premiki v poznavanju prekmurske stvarnosti tudi v širši slovenski strokovni javnosti.

Dušan Nečak

ANTIČNA GOMILNA GROBIŠČA V OKOLICI STREHOVEC

Irena Šavel

Pri topografski akciji Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti sta bili leta 1979 jugozahodno od Strehovec, na travniku z ledinskim imenom Plugi, odkriti dve manjši gomili. Prva je bila videti nepoškodovana (parc. št. 2843, k. o. Strehovci) in sploščena s premerom do 6 metrov in z višino 0,8 metra. Približno 50 m severozahodno od te gomile je druga (parc. št. 2847, k. o. Strehovci), ki je bila s strani kopana. V premeru je merila 10 m, v višino pa 0,5 metra (PRILOGA 1). Še istega leta je lastnik travnika, kjer je bila registrirana druga gomila, spremenil parcelo v njivo in pri tem gomilo še bolj sploščil in poškodoval. Ekipa Pokrajinskega muzeja in Zavoda za varstvo narave in kulturne dediščine iz Maribora si je situacijo ogledala in ugotovila, da je bila gomila pri tem delu precej poškodovana. Gomila se je primerno zaščitila, tudi pred predvidenimi agromelioracijskimi posegi, ki naj bi se izvajali na tem področju. ABC Pomurka – KZ Lendava je potem leta 1988 začela izvajati planirana agromelioracijska dela. Pri tem delu pa niso bila upoštevana navodila ureditvenega načrta in lokacijskega dovoljenja, po katerih bi se morali obe gomili na ustrezen način predhodno izločiti iz melioracijskega območja, tako da so gomilo na parc. št. 2847 izravnali in uničili. Ekipi Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti je uspelo rešiti del žganega groba, ki je ležal na površini zorane njive. Poleg sežganih kosti in žganine so sestavljali grob tudi različni pridatki (Slika 1, slika 2)

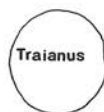
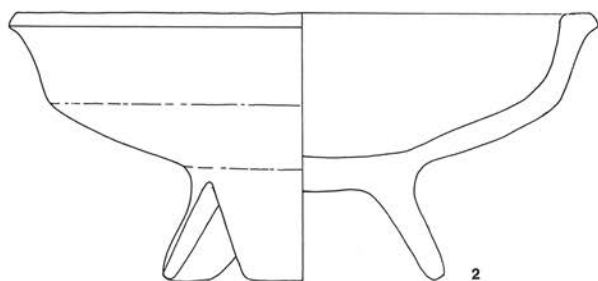
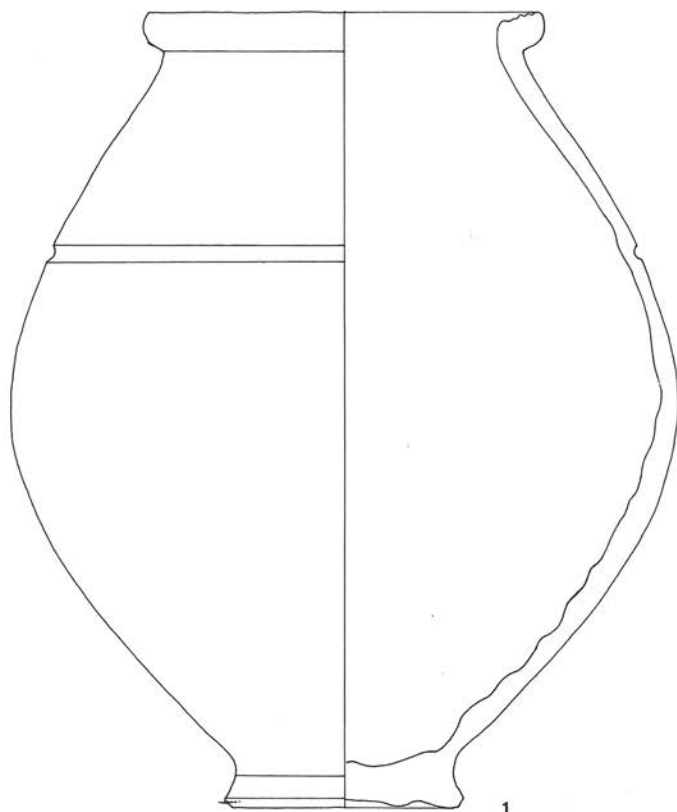
Zorana površina v Strehovcih, kjer je bila gomila

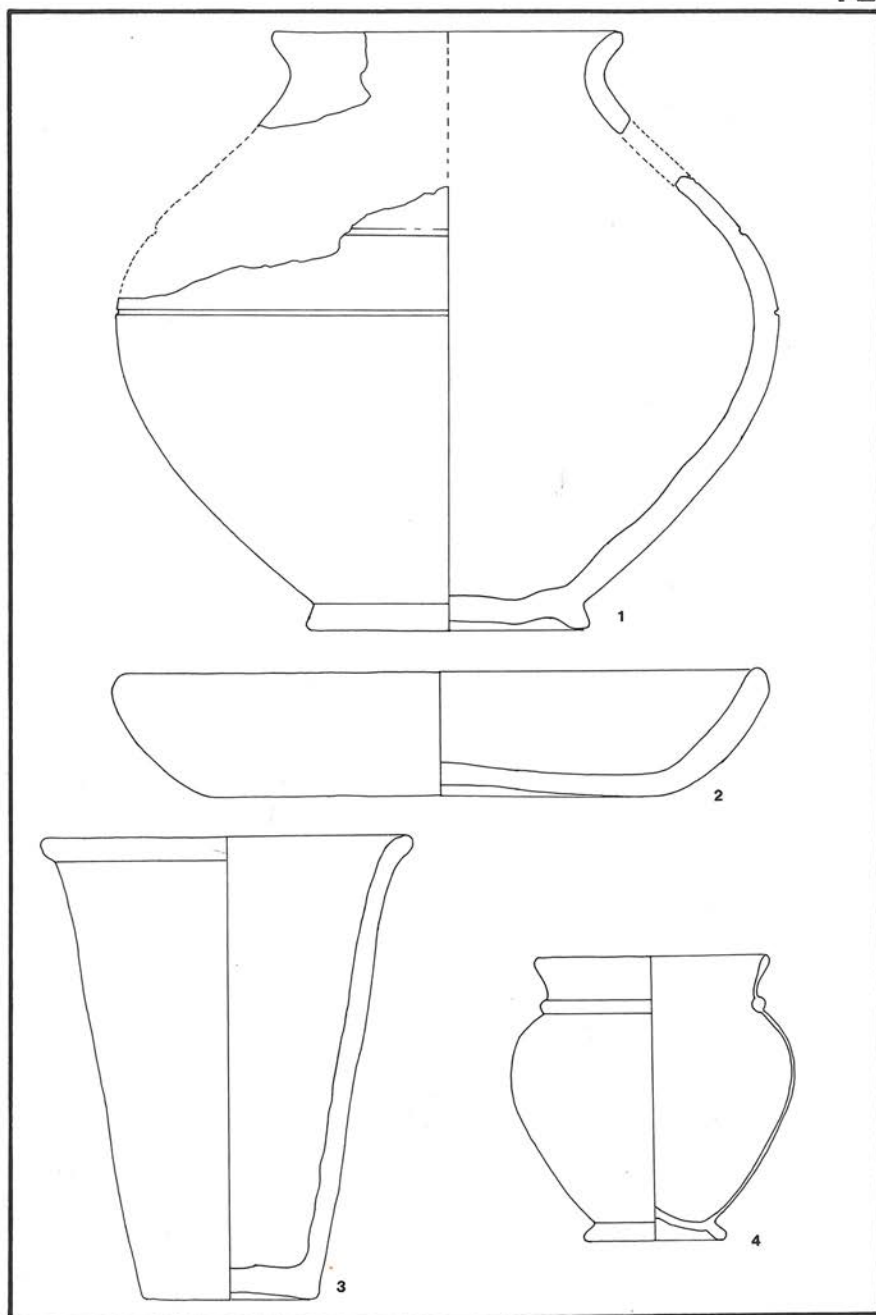

Ostanek groba iz zorane gomile v Strehovcih

1. Razbit in rekonstruiran lonec jajčasto ovalne oblike. Izdelan je iz prečiščene in rdeče žgane gline. Pod izvihanim ustjem je plitev žleb. Bikoničen trup se zaključuje s prstanasto nogo. Vel.: pr. u. 11 cm, pr. d. 6,7 cm, viš. 22 cm. Inv. št. 4570 (T. 1,1).
2. Trinožnik z oglato profilacijo in z vodoravno odrezanim robom. Izdelan je iz temnosivo žgane in grobe neprečiščene gline s tremi širokimi trakastimi nogami. Vel.: viš. 5 cm, viš. nog 3 cm, pr. u. 16,2 cm, pr. d. 6,3 cm. Inv. št. 4568 (T. 1,2).
3. Bronast novc as Traianus (98-117). Inv. št. 4573 (T. 1, 3).
4. Razbit in fragmentiran lonček z bikoničnim trupom in prstanastim dnom. Na najširšem obodu sta kot okras dva vzporedna plitva žlebova. Izdelan je iz črno žgane in neprečiščene gline. Vel.: pr. u. 9,7 cm, pr. d. 7,8 cm, viš. 16,4 cm. Inv. št. (T. 2, 1).
5. Nizek in rdeče žgan pladenj z uvihanim ustjem, ravnim dnom in poševno steno. Na površini je vidna rdeča barvna prevleka. Izdelan je iz finejše in prečiščene gline. Vel.: pr. u. 18 cm, pr. d. 12,5 cm, viš. 3,4 cm. Inv. št. 4571 (T. 2, 2).
6. Čaša iz rjavo žgane gline, konične oblike in z rahlo izvihanim ustjem. Vel.: pr. u. 10 cm, pr. d. 4,8 cm, viš. 12,7 cm. Inv. št. 4569 (T. 2, 3).
7. Steklena čaša s plastičnim obročem pod ustjem in nizko prstanasto nogo. Vel.: pr. u. 6,5 cm, pr. d. 4 cm, viš. 7,8 cm. Inv. št. 4567 (T. 2, 4).
8. Razbit in fragmentiran lonec iz rjavo žgane in neprečiščene gline. Inv. št. 4574.

T1

Lonec (T.1,1) je jajčasto ovalne oblike in ohranja v obliki predrimsko tradicijo, po tehniki izdelave pa uveljavlja že nove elemente, saj je izdelan iz finejše gline in z izglajeno zunanjo površino. Lonci se največkrat pojavljajo kot hišna uporabna keramika, v naših grobovih pa tudi kot žare. Naš lonec ima najbližje paralele v loncu iz Čikečke vasi¹, v loncu iz rakičanske gomile², v loncu iz gomile v Zg. Ščavnici³ in v loncih iz gomil avstrijskega Podonavja⁴, za katere velja, da sodijo v čas 2. stoletja.

Med domači proizvod sodi tudi trinožnik (T. 1, 2) z oglati profilacijo in z vodoravno odrezanim robom, ki je pogost pridelek v grobovih 1. in 2. stoletja⁵, predvsem v Gornji Panoniji in v Noriku⁶. Največ trinožnikov je znanih iz Spodnje Avstrije in avstrijske Štajerske, medtem ko so v Gornji Avstriji, Koroški in na slovenskem Podravju redkejši.⁷

Tudi lonec (T. 2, 1) z bikoničnim trupom, prstanastim dnom in z okrasom dveh vzporednih plitvih žlebov na najširšem obodu je izdelek iz domačih delavnic in je bil značilen za čas med 1. in 2. stoletjem.⁸

Nizek pladenj (T. 2, 2) z ravnim dnom, uvitim ustjem in poševno steno se naslanja na rimske severnoitalske oblike. Znano je, da so se zgodnje oblike pladnejev pojavile že v taborih na renskem področju, za časa cesarja Avgusta in Tiberija pa so pladnji že razširjeni po celem imperiju. Imitacije teh prvotnih krožnikov se pojavljajo skozi daljše obdobje od 1. stoletja dalje, zato ne dajejo trdne kronološke opore. V Panoniji se pojavljajo pretežno v 2. stoletju.⁹ Časovno so dolgotrajni in so v uporabi tudi do 4. stoletja.¹⁰ Naš pladenj je verjetno nastal v okoliških delavnicah bližnjega Poetovia ali Savarie. V čas 1. stoletja in v začetek 2. stoletja so datirani pladnji iz rimskih grobov na Dolenjskem.¹¹ Pladnji, najdeni v grobovih v Gersdorfu¹², Rekowinkelnu¹³, Bernsteinu¹⁴, Wintenu, Kibblu in Winklerwaldu¹⁵, pa so datirani v čas druge polovice 1. stoletja in v 2. stoletje. Podobni pladnji so bili najdeni še v drugih prekmurskih gomilah in tudi v naselbinah, kot so Ivanci¹⁶, Vučja Gomila¹⁷, Gančani¹⁸ in Čikečka vas¹⁹. V ta čas bi lahko postavili tudi naš pladenj.

1 I. Šavel, Zaščitno izkopavanje gomil v Čikečki vasi, ČZN 2, 1987, 313, t. 2; 4.

2 S. Pahič, Antične gomile v Prekmurju, AV 11-12, 1960-61, 111, T. 7: 3.

3 S. Pahič, Antične gomile v Slovenskih goricah, ČZUN 1, 1965, 19, 36 T. 2,7.

4 O. H. Urban, Das Gräberfeld von Kapfenstein und die römischen Hügelgräber in Österreich. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 35 (1984) 96, 117, T. 58: B 1, T. 64: B 2, T. 65: C 6.

5 Ib. 33, T. 53; 3.

6 O. Brukner, Rimska keramika u jugoslovankom delu provincije Donje Panonije, dissertationes et monographiae 24 (1981), 40, T. 84: 69-73.

7 S. Pahič (op. 3), 44.

8 I. Curk, Rimska lončena posoda na Slovenskem, Razprave Filozofske fakultete (1987), T. 21: 17.

9 O. Brukner (op. 6), 39.

10 S. Pahič, (op. 3), 36.

11 P. Petru, Poskus časovne razporeditve lončenine iz rimskih grobov na Dolenjskem in Posavju, Razprave SAZU 6, 1969, 204.

12 M. Grubinger, Schild von Steier, 2, 1953, 89., Abb. 6.

13 J. Garbasch, Bayerischen Akademie der Wissenschaften 5, 1965, 139, T. 33, 16.

14 Ib. T.40: 44, 45.

15 A. Schorgendorfer, Die römerzeitliche Keramik der Ostalpenländer, Sonderschriften des Deut. Arch. Inst. 1942, 11, T. 8: 106 - 108.

16 I. Šavel, Antično naselje v Ivancih, AV 29, 1978, 298, T. 6: 5, T. 11: 2.

17 S. Pahič, Antične gomile pri Vučji gomili, ČZN, n.v. 8, 1972, 186, T. 1: 7.

18 I. Šavel, Poročilo o izkopavanju antičnih gomil v okolici Gančan, ČZN 1, 1978, 12, T. 1: 1-4.

19 I. Šavel, (op. 1), 315, T. 1: 1-2.

Zelo priljubljena oblika v tem času je bila tudi steklena čaša, iz katere so se razvile glinaste čaše, podobne naši čaši iz strehovske gomile (T. 2, 3). Ta oblika posod je bila v naše kraje importirana in se pojavlja v sklopu najdb konec 1. in v prvi polovici 2. stoletja. Z vso verjetnostjo lahko prevzamemo to datacijo tudi za naš primerek.²⁰

Čaša iz zelenkastega stekla (T. 2, 4), s plastičnim obročem pod ustjem in z nizko prstanasto nogo, po obliki spominja na čaše z ovratnikom²¹, ki so značilne za čas 1. stoletja.

Najbolje pa gomilo časovno opredeljuje bronasti as Traianus v čas od 98. do 117. leta. Vsekakor je gomila nastala v prvi polovici 2. stoletja. Med tako imenovano domačo keramiko sodi trinožnik, ki v svoji obliki kaže na znake predrimске tradicije. To velja tudi za tehniko izdelave, saj je izdelan iz gline, mešane z grobim peskom, ki je črnkasto pečena in ima hrapavo površino. Oba lonca, čaša in pladenj pa sodijo k posodam iz boljše prečiščene gline, ki je rdečkasto ali rjavkasto pečena. Lonca v obliki sicer še ohranjata predrimsko tradicijo, v tehniki izdelave pa že uveljavljata nove elemente. Pladenj in oba lonca sta verjetno nastala v okoliških delavnicah Poetovia ali Savarie. Importirani pa sta steklena in konična glinasta čaša, ki sta prišli v naše kraje potom trgovine iz večjih bližnjih ali pa tudi oddaljenih trgovskih in obrtniških centrov rimskega imeprija. Za domače izdelke je značilno, da so časovno dolgotrajnejši in jih v provincialnih gomilah zasledimo vse od druge polovice prvega stoletja do prve polovice tretjega stoletja. Kronološko bolj oprijemljivi pa so izdelki, ki so prišli v naše kraje potom trgovine.

Gomilni pokop v gomili pri Strehovcih je lokalnega oziroma domačega izvora. V gomili je bil žgan pokop, kjer so bile kosti umrlega skupaj s pepelom in žganino položene na nekdanja tla. Ostanke govorijo, da so pokojnika sežgali na ustrini (posebej pripravljen prostor za sežiganje) in potem ostanke prenesli na mesto pokopa. Na te ostanke so bili položeni pridatki umrlih, v glavnem lončenina, ki kaže na domače poreklo. Tako oblikovan grob je bil nasut z zemljo in oblikovan v gomilo. Ta oblika pokopa je najpreprostejša oblika pokopa v gomilah po S. Pahiču in A. Jovanoviču.²² Po A. Jovanoviču so v takšnih gomilah s preprosto obliko pokopa bili pokopani siromašni prebivalci, kar imenovani argumentira s skromnimi grobnimi pridatki in s pomanjkljivo grobno arhitekturo.²³ Lahko bi rekli, da imamo v strehovski gomili, kljub preprosto oblikovanemu grobu, dokaj izbrane in bogatejše pridatke, podobno kot je to primer iz gomil v Čikečki vasi.²⁴ Torej preprosta oblika pokopa v gomilah ni pravilo, da bi bili v njej pokopani izključno siromašni prebivalci.

Pokopavanje umrlih pod gomilani (tako imenovane noriško – panonske gomile) se pojavi v naših krajih (Pomurje s Slovenskimi goricami) po rimski zasedbi od sredine 1. do prve polovice 3. stoletja. Lahko da so gomile

20 A. Dular, AV 27, 1977, 200-201.

21 C. Isings, Roman Glass from dated Finds (1957), 89, 69.

Z. Šubic, AV 25, 1974, 44.

P. Korošec, AV 33, 1983, 15, T.1: 1.

L. Plesničar, Severna emonska nekropola, Katalogi in monografije (1972), T. 9: 10; T. 39: 2; T. 87: 7.

22 S. Pahič, Nov seznam noriško-panonskih gomil, Razprave SAZU 7/2, 1972, 120, T.1.

23 A. Jovanovič, Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije, Centar za arheološka istraživanja 3 (1984), 8.

24 I. Šavel (op. 1), 315.

morebitni ostanek konservativizma in neprekinjene tradicije iz starejše železne dobe. Njihov pojav je na ozemlju današnje Spodnje Avstrije, zahodne Madžarske, Pomurja, Slovenskih goric in severne Hrvatske splošen. Torej gomile govorijo za domačo obliko pokopavanja avtohtonega prebivalstva, ki je, kot kažejo pridatki v grobovih, sprejemalo rimske vplive večinoma le v tvarni kulturi.

Gomila iz Strehovcev sodi po velikosti med srednje velike gomile (ki imajo premer od 6 do 13 m in višino od 0,5 do 1,5 m) in bi jo po S. Pahiču²⁵ lahko uvrstili v skupino gomil dvojčkov, saj je v njeni neposredni bližini še ena gomila, prav tako srednje velikih izmer. Ta gomila pri agromelioracijskih delih ni bila poškodovana in tako danes sameva na veliki izravnani njivski površini. V uničeni gomili je bil, sodeč po najdenih ostankih, le en grob. Gomila je ležala v ravnini, nedaleč od potoka Ledave. Po obliki in načinu pokopa pa bi po S. Pahiču sodila v njegovo prvo skupino.²⁶

Gomili v tem predelu Prekmurja pa nista osamljeni primer. V neposredni bližini je registriranih več gomilnih grobišč, ki so bila odkrita pri arheološki topografski akciji. Jugovzhodno od Strehovcev je bila na travniku z imenom Vrtaši (parc. št. 4774) osamljena sploščena gomila, ki je bila velika 19 x 12 m, v višino pa je merila 0,6 m. Ker je bila gomila zaradi predvidenih agromelioracijskih del na tem področju ogrožena, jo je leta 1986 raziskoval Pokrajinski muzej v Murski Soboti. Med raziskovanjem je bilo ugotovljeno, da je lastnik travnika v gomilo pred več leti izkopal večjo jamo za shranjevanje repe in pri tem uničil žgan antični grob, katerega še komaj razpoznavna sled je bila ohranjena kot delčki žganine z nekaj bornih ostankov rimske lončenine, delčki antičnega stekla in oljenke.²⁷

Severno od Strehovec in vzhodno od Bukovniškega jezera je na vrhu grebena v gozdu z imenom Kiše (parc. št. 1, k.o. Strehovci) troje gomil. Dve sta ohranjeni v celoti, s premerom do 18 m in višino do 2 m, tretja pa je ohranjena le do polovice, saj so gomilo še pred vojno poškodovali ob gradnji železniške proge.²⁸

V neposredni bližini uničene strehovske gomile oziroma severovzhodno od nje je bilo na travniku Trebež, južno od vasi Filovci, troje gomil. Dve sta skupaj (parc. št. 5594, k. o. Filovci); sta nekoliko sploščeni in sta veliki v premeru do 18 m, v višino pa merita do 1 m. Tretja gomila je bila sto metrov severno (parc. št. 5363, k. o. Filovci) in je merila v premeru 15 m, v višino pa 0,8 m. Pri teranskem obhodu leta 1988 je bilo ugotovljeno, da so tudi to gomilo uničili in jo popolnoma razplanirali ob omenjenih agromelioracijskih delih, ki jih je izvajala ABC Pomurka – KZ Panonka iz Murske Sobotice. Tudi pri teh delih izvajalec ni upošteval navodila ureditvenega načrta in lokacijskega dovoljenja, kjer je bilo določeno, da se morajo gomile na ustrezen način predhodno izločiti iz melioracijskega območja. Ob teh delih je bil popolnoma uničen tudi grob v gomili, saj so na zorani površini ležale zdrobljene najdbe. Pobrane najdbe iz površine hrani Pokrajinski muzej v Murski Soboti (Inv. št. 4555 – 4557).²⁹

25 S. Pahič (op. 22), 40, 120.

26 Ib. 120, T. 1.

27 I. Šavel, Varstvo spomenikov 23, 1981, 263.

28 Ib. 263.

29 Ib. 237.

Vzhodno od ceste Filovci – Bukovnica je v gozdu Ciganjšček (parc. št. 11, k. o. Filovci) na vrhu grebena nepoškodovana gomila s premerom do 15 m in višino do 1,5 m. V bližini sta še dve gomili, in sicer v gozdu Veščina, jugozahodno od vasi Bukovnica (parc. št. 1717, k. o. Bukovnica). Večja meri v premeru 18 m, v višino pa 2,5 m, manjša pa ima premer 10 m in višino 0,5 m. To je primer dveh gomil dvojčkov, od katerih je ena večjih izmer, druga pa manjša.³⁰

Na hribu Karpati, severno od vasi Bogojina, so bile tri gomile, ki pa so jih domačini okrog leta 1930 razvozili. Danes o teh gomilah ni nobenih sledi.³¹ Gomila v gozdu Faluba, severno od Bogojine (parc. št. 543, k. o. Bogojina), pa je še ohranjena. V premeru meri 20 m, v višino pa 2 m.³²

Gomilno grobišče v Dobrovniku, jugovzhodno od strehovskega, je v literaturi že obravnavano.³³ Omenjeno grobišče lahko danes izpopolnimo z novjšimi podatki. Na travniku ob cesti Dobrovnik – Renkovci (parc. št. 4689, k. o. Dobrovnik) je osamljena gomila z 12 m v premeru in z višino 1 m. V gozdu vzhodno od Dobrovnika in južno od kanala Ginja so tri gomile ena ob drugi (parc. št. 7516, k. o. Dobrovnik), od katerih je ena delno ohranjena, ostale pa v celoti. Nekatere od gomil na Pašniku, južno od Dobrovnika, so bile raziskane leta 1955 in 1957.³⁴ Gomilo z oznako E (po S. Pahiču) je leta 1976 raziskoval Pokrajinski muzej v Murski Soboti. Ugotovljeno je bilo, da v gomili ni bilo ne groba ne drugih najdb. Od dveh gomil, ki sta preostali v skupini A, je ena gomila precej uničena zaradi odvažanja zemlje. Tri gomile, ki so preostale v skupini B, so domačini leta 1988 popolnoma razvozili. V skupini F sta bili dve gomili, kateri so v zadnjih letih prav tako razvozili domačini. Gomila z oznako G je bila pri melioracijskih delih leta 1989 v celoti uničena.

V bližini tega grobišča je bila na travniku severovzhodno od Turnišča ohranjena precej velika in nepoškodovana gomila (parc. št. 1413, k. o. Turnišče) s premerom 254 m in višino 3 m. Ekpa Pokrajinskega muzeja je leta 1989 ugotovila, da je bila gomila pri melioracijskih delih leta 1988 v celoti uničena.

Našteta gomilna grobišča ležijo v ravnini, ob vznožju valovitega Goričkega, delno pa že na obronkih Goričkega, in so skoncentrirana v radiju 5 km, torej so razdalje med njimi zelo majhne. To je vsekakor dokaz za močnejšo poselitev tega predela v času rimske zasedbe naših krajev. Seveda bi pričakovali poleg grobišč tudi seliščne najdbe, ki pa so dokaj redke. Tako je znana večja naselbina na Ižišču, severno od vasi Ivanci,³⁵ manjša pa na poljih z imenom Jounderdol, severno od ceste Filovci – Strehovci, ob potoku Jounder dol. To je pokrajina, kjer nižinski svet polagoma prehaja v valovito Goričko.

V Prekmurju je znanih kar 77 najdišč z gomilnimi grobišči. 29 najdišč ima po eno gomilo, ostala pa po dve ali več gomil v skupini. Posamične gomile leže najčeste v ravnini in so različne velikosti. Manjše merijo v premeru do

30 S. Pahič (op. 2), 103.

I. Šavel, *Varstvo spomenikov* 23, 1981, 233.

31 S. Pahič (op. 2), 102.

32 I. Šavel, *Varstvo spomenikov* 23, 1981, 231.

33 S. Pahič (op. 2) 89 ss.

34 Ib. 88 ss.

35 I. Šavel (op. 16), 290 ss.

6 m, večje pa do 25 m. Največ jih je srednje velikosti, do 15 m v premeru. 12 najdišč ima po dve gomili skupaj (gomile dvojčki), ki so prav tako večinoma v ravnini, nekaj jih je tudi na pobočjih. Pri večini teh gomil je ena gomila večja, s premerom do 20 m in z višino do 2,5 m, druga pa manjša, s premerom do 10 m in z višino do 1 m (Tešanovci, Veščina pri Bukovnici, Gosposko v Dolencih, Črpališče pri Murskih Črncih). So pa tudi primeri, ko sta obe gomili enako veliki, vendar manjših izmer-z do 15 m v premeru in do 1,5 m višine (Pod Doblom v Gradišču, Repec pri Fokovcih, Plugi v Strehovcih). Kar 35 najdišč ima po več gomil v skupini. Prevladujejo male skupine s tremi do petimi gomilami, redkeje pa so skupine z več kot desetimi gomilami (pri Kovaču in Gomila pri Gerlincih, Pašnik pri Dobrovniku, Arkos pri Motvarjevcih, Vašlek pri Šalovcih).

Od vseh do sedaj znanih gomilnih grobišč je več kot polovica izravnanih, razkopanih ali kako drugače poškodvanih. Največkrat so jih razkopavali domačini, ki so iskali v njih zakopane zaklade, ali pa so jim bile tako ali drugače v napoto na njivi oz. na travniku. Danes so gomile vedno bolj ogrožene pri aktualnih melioracijskih delih. Gomila kot nasuta zemeljska gmota je bila najpreprostejša, najtrajnejša in tudi dovolj zbujajoča oblika groba, ki je poudarjala individualnost posameznika in njegov pomen v nekem okolju in času. V njih se skrivajo preprosti grobovi umrlih iz časov, ko so naše kraje zasedli Rimljani in avtohtono ilirsko-keltsko prebivalstvo podvrgli svojim političnim, ekonomskim in družbenim normam. Pa vendar so ti prebivalci kljub velikemu vplivu rimske civilizacije ohranili svoj način življenja in s tem tudi pokopavanje umrlih v gomilah. Danes predstavljajo gomile eno izmed redkih vezi z našo preteklostjo, našo identiteto, omiko in zgodovino in mi jih bomo morali izročati dalje, še preden bodo potonile v temi neznanega. Torej je njihova ohranitev v veliki meri odvisna od človeka, od njegovega razumevanja in spoštovanja in nenazadnje od njegove naklonjenosti.

ANTIKE HÜGELGRÄBERFELDER IN DER UMGEBUNG VON STREHOVCI

Zusammenfassung

Bei der topographischen Aktion des Landesmuseums in Sobota wurden südwestlich vom Dorf Strehovci zwei kleinere Hügelgräber auf der Wiese »Plugi« entdeckt. Im Jahre 1988 wurde eines der Hügelgräber bei den Agromeliorationsarbeiten eingeebnet und somit vernichtet.

Den Leuten des Landesmuseums ist es gelungen, einen Teil des gebrannten Grabes zu retten. Dieses Grab lag auf der Oberfläche eines umgepflügten Ackers. Neben den verbrannten Knochen und der Brantkohle waren im Grab auch verschiedene Beigaben: ein eiförmiger (ovaler) Topf, ein winkelig profilierter Dreifuß mit waagrecht abgeschnittenem Rand, ein Topf mit einem bikonischen Schaft, ein niedriges Tablett, ein konischer Kelch, ein Glasbecher und das Bronzegeldstück as Traianuso. Zur Hauskeramik gehört der Dreifuß, der seiner Form nach die Merkmale der vorrömischen Zeit aufweist. Die beiden Töpfe, der Kelch und das Tablett sind besser ausgearbeitet, und wurden wahrscheinlich in den umliegenden Werkstätten von Poetovia oder Savarie hergestellt. Durch den Handel gelangten der konische Tonkelch und das Glasbecherchen in die Gegend. Durch die Funde kann man feststellen, daß das Hügelgrab in der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts angelegt wurde.

Die Hügelgräber in dieser Gegend des Übermurgebietes sind nicht selten. In der unmittelbaren Nähe sind mehrere Hügelgräberfelder registriert, die bei der archäologischen topographischen Aktion entdeckt wurden. Südöstlich vom Dorf Strehovci gab es auf der Wiese »Vrtaši« ein vereinzelt Hügelgrab, das im Jahre 1986 wegen der vorgesehenen Agromeliorationsarbeiten vom Landesmuseum in M. Sobota wissenschaftlich untersucht wurde. Während der Untersuchung wurde festgestellt, daß der Wieseneigentümer vor Jahren an Stelle des Hügelgrabes eine größere Grube machte, und dadurch das antike Grab vernichtete.

Nördlich von Strehovci und östlich vom Bukovniško jezero (der See von Bukovnica) gab es – auf dem Gipfel des Kammes – drei Hügelgräber. In der unmittelbaren Nähe des vernichteten Hügelgrabes von Strehovci gab es auf der Wiese »Trebež« drei Hügelgräber. Davon liegen zwei nebeneinander, das dritte lag hundert Meter nördlich davon. Bei einem Terrainrundgang im Jahre 1988 wurde festgestellt, daß auch dieses Hügelgrab bei den Agromeliorationsarbeiten vernichtet wurde. Östlich der Straße Filovci – Bukovnica liegt auf der Höhe des Waldes »Ciganjšček« ein unversehrtes Hügelgrab. In der Nähe gibt es im Wald »Veščina« noch zwei Hügelgräber. Auf dem Hügel »Karpati«, nördlich vom Dorf Bogojina, gab es drei Hügelgräber, die allerdings von den Einheimischen ums Jahr 1930 eingeebnet wurden. Erhalten geblieben ist ein Hügelgrab im Wald »Faluba«, nördlich von Bogojina.

Zum Hügelgräberfeld im Dorf Dobrovnik gehören neben den schon bekannten Hügelgräbern auch das Hügelgrab an der Straße in Richtung Dobrovnik – Renkovci und drei Hügelgräber im Wald nördlich von Dobrovnik am Kanal »Ginje«. Einige Hügelgräber auf dem »Pašnik«, südlich von Dobrovnik, wurden schon in den Jahren 1955 und 1957 erforscht. Eines der Hügelgräber wurde im Jahre 1976 vom Landesmuseum in M. Sobota erforscht. Heute ist die Mehrzahl der Hügelgräber auf dem »Pašnik« vernichtet, und zwar durch Erdbewegungen und Agromeliorationsarbeiten.

In der Nähe von diesem Gräberfeld lag auf der Wiese nordöstlich des Dorfes Turnišče ein ziemlich großes Gräberfeld, das aber bei den Agromeliorationsarbeiten im Jahre 1988 völlig vernichtet wurde. Die aufgezählten Hügelgräberfelder liegen im Flachland am Fuße des Hügellandes Goričko und sind in einem Radius von 5 Kilometern verteilt. Die Entfernungen zwischen den Gräbern sind sehr gering. Dies ist ein Beweis dichter Besiedlung dieser Gegend in der römischen Besatzungszeit. Natürlich sollte es neben den Gräberfeldern auch Ortschaftsfunde geben, diese sind aber sehr selten. Die einzigen bekannten Ortschaften sind »Ižišče« bei Ivanci und »Jounderdol« bei Filovci.

Von allen bisher bekannten Hügelgräberfeldern im Übermurgebiet (77 Funde) ist mehr als die Hälfte zerstört worden. Die Einheimischen suchten darin vergrabene Schätze oder ebneten sie aus wirtschaftlichen Gründen ein.

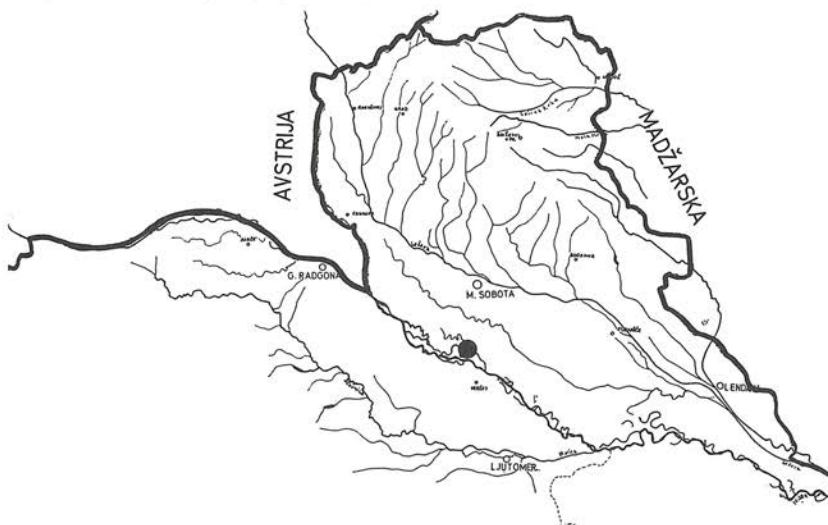
Heute sind die Hügelgräber immer mehr durch die aktuellen Meliorationsarbeiten bedroht. Das Hügelgrab zählt sicher zu den einfachsten Bestattungsformen, und läßt heute auf die Stellung des Einzelnen in der Gesellschaft schließen. Unter den Hügelgräbern sind einfache Gräber aus der Zeit, in der die Römer die angeführten Orte besetzt hatten, und sich die illyrisch – keltische Bevölkerung ihren politischen, ökonomischen und gesellschaftlichen Normen unterwarfen. Trotz des großen Einflusses der römischen Zivilisation haben diese Einwohner ihre Lebensweise und damit auch das Begraben der Verstorbenen in Hügelgräbern bewahrt. Heute stellen die Hügelgräber eine der seltenen Verbindungen mit unserer Vergangenheit, unserer Identität, unserer Kultur und Geschichte dar. Deshalb ist es notwendig, daß wir sie weiter pflegen, um sie der Nachwelt zu erhalten. Das Fortbestehen der Hügelgräber hängt also in erster Linie vom Menschen, seinem Verständnis, von seiner Ehrfurcht und nicht zuletzt von seiner Einstellung ab.

STAROSLOVANSKA OSTROGA IZ DOKLEŽOVJA

Branko Kerman

Pokrajinski muzej v Murski Soboti hrani v skromni srednjeveški zbirki železno ostrogo, ki je bila pred drugo svetovno vojno najdena v Dokležovju. Po topografskih zapiskih S. Pahiča iz leta 1955 je bila sestavni del skupine – danes žal izgubljenih – predmetov iz razkopane antične gomile, ležeče severovzhodno od vasi Dokležovje.¹ S tega področja je znanih še pet deloma zbranih antičnih gomil.²

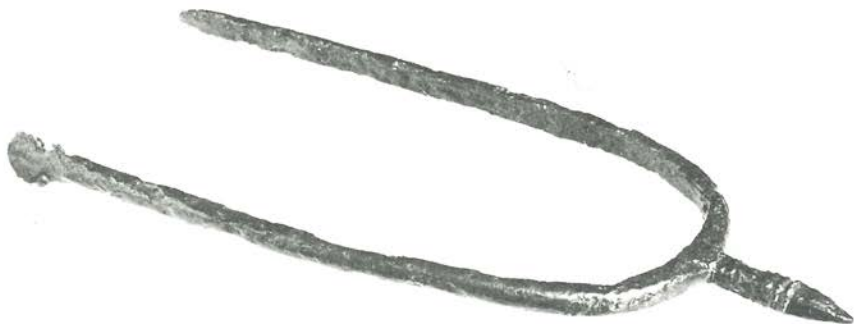
Železna ulita in kovana ostroga (inv. št. 55 PM MS) je dobro ohranjena, je parabolične oblike z nekoliko navžhoter upognjenim krakom, kateremu je odlomljena ovalna ploščica za pritrditev (sl. 1a). Ramena in kraka ostroge sta polkrožnega, trn pa štirioglatega preseka, ki se končuje s piramidalno konico. Ornamentiran je v dveh poljih z izstopajočimi tremi rebri v sredini in dvema na bazi, hrbtna stran trna je neornamentirana (sl. 1b). Ohranjena ovalna ploščica za pritrditev je imela dve zakovici – sedaj ohranjena le ena (sl. 1c). Viš. ostroge 17 cm, šir. ramen 5,7 cm, dolž. krakov 13 cm, dolž. trna 3 cm, šir. ploščice 1 cm (T. 1) (Karta 1).

Karta 1. Dokležovje. Najdišče ostroge

1 S. Pahič, Topografski zapiski 2, 1955, 2 (Dokležovje). Tipkopis v Pokrajinskem muzeju Murska Sobota.

2 S. Pahič, Antične gomile v Prekmurju, Arheološki vestnik 11-12, 1960-1961, 103 s. J. Šašel, Doneski k zgodovini Prekmurja v starem veku, Kronika 3/1, 1955, 40. Arheološka najdišča Slovenije 1975, 335.

Sl. 1a. Železna ostroga z odlomljeno ovalno ploščico za pritrditev

Na slovenskem prostoru je bilo najdenih do sedaj vsega 16 zgodnesrednjeveških ostrog,³ katere lahko tipološko delimo v tri skupine. V prvo skupino uvrščamo ulito bronasto ostrogo iz groba 5 (skupaj z jezičkom za jermenje) na grobišču Gojače–Boršt. Najboljše primerjave zanjo so predvsem z ozemlja frankovske države; zaobljena razčlenjenost krakov je sorodna kot pri tistih, ki so okrašene z S-valutami, kar je eden od ornamentalnih motivov na Tasilovem kelihu (768/69-788). Ostroga iz Boršta spada v drugo polovico 8. stoletja⁴. J. Werner je to najdbo povezal s frankovsko osvojitvijo langobardske Italije (774/76) in bizantinske Istre (788)⁵.

Glavni predstavnik druge skupine je del ulite bronaste ostroge z Gradišča nad Bašljem. Trn in dela kraka sta bogato ornamentirana. Trn ima obliko valja, ki je v dveh poljih omejen z ulitim granuliranim rebrom. J. Kastelic je ostrogo na podlagi primerjav s starohrvatskimi ostrogami iz Dalmacije in ostrogami iz Kolína na Češkem datiral v 9. stol.⁶ P. Korošec pa bronasto ostrogo iz Gradišča nad Bašljem pripisuje zahodnemu kulturnemu krogu, ki naj bi nastal, ko se v karantanskem kulturnem krogu začenja t.i. prehodna faza.⁷ Na ozemlju Karantanije lahko tej periodi pripišemo razen ostroge iz Gradišča nad Bašljem še streme iz Ulake na Osojskem jezeru, ostroge iz Beljaka (Alt Lind) in meča posebnega tipa (po Z. Vinskem) iz Gramilacha in Hohenberga. Ti predmeti so karolinškega izvora in okvirno spadajo v drugo polovico 9. stoletja.⁸

3 V razpravi so upoštewane ostroge, ki so objavljene v strokovni literaturi.

4 J. Kastelic, Najdbe iz zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici, ZČ 6-7, 1952-53, 91 s., sl. 2, 3. D. Svoljšak – T. Knific, Vipavska dolina, zgodnesrednjeveška najdišča, Situla 17, 1976, 13, 54 s.

5 J. Werner, Frühkarolingische Gürtelgarnitur aus Mogorjelo bei Čapljina, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo 15-16, 1960-1961, 240 s., sl. 5, 1-4.

6 J. Kastelic, o. c., 103 s., sl. 16, sl. 17, 3.

7 P. Korošec, Kulturna opredelitev slovanskega zgodnjega srednjega veka na ozemlju vzhodnih Alp, Arheološki vestnik 18, 1967, 324.

8 P. Korošec, o. c., 325 s. P. Korošec, Zgodnesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov, Delo 1. razr. SAZU 22/1, 1979, 312.

Sl. 1b. Štirioglati koničast trn, ornamentiran v dveh poljih

Tretjo skupino pa sestavlja preprostejši tip železnih ostrog z zakovicami na ploščicah. Te so znane iz raznih staroslovanskih grobišč v Sloveniji. Enajst ostrog je bilo odkritih v štirih moških grobovih na Ptujskem gradu (št. 123, 149, 163 in 297), nekaj pa jih je bilo slučajno najdenih. Časovno spadajo ptujske ostroge v 9. stol.⁹ Ostroga iz Brezij nad Zrečami je znana iz groba 7. Grobno celoto razen ostroge sestavljajo še lonček, nož, kresilo in pasni jeziček. Grobišče je postavljeno v konec 8. ter v prvo polovico 9. stol.¹⁰ Iz Gradišča nad Bašljem sta znani dve železni ostrogi iz 9. stol., ki pa sta brez grobnih celot.¹¹ Med preprostejši tip ostrog spada tudi primerek iz Starega trga pri Slovenj Gradcu¹² ter neobjavljena ostroga iz Dokležovja (sl. 1a, 1b, 1c; T. 1), (Karta 2).

9 J. Korošec, Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu, Dela SAZU 1, 1950, 100 s., št. 123, sl. 25; št. 149, sl. 30; št. 163, sl. 36; št. 297, sl. 96; 213 s., 117. P. Korošec, Zgodnjesrednjevska nekropola na Ptujskem gradu, Zgodovinski časopis 26, 1972, 25.

10 S. Pahič, Antični in staroslovanski grobovi v Brezju nad Zrečami, Razprave 1. razr. SAZU 6, 1969, 217 ss (ostroga str. 233 in 255).

11 J. Kastelic, o. c., 106, sl. 17, a, b.

12 S. Pahič, Naši kraji v zgodnjem srednjem veku, 720 let Ravne na Koroškem, 1968, 39, grob št. 43. P. Korošec, Zgodnjesrednjevska arheološka slika karantanskih Slovanov, Delo 1. razr. SAZU 22/1, 1979, T. 85, 1, 2.

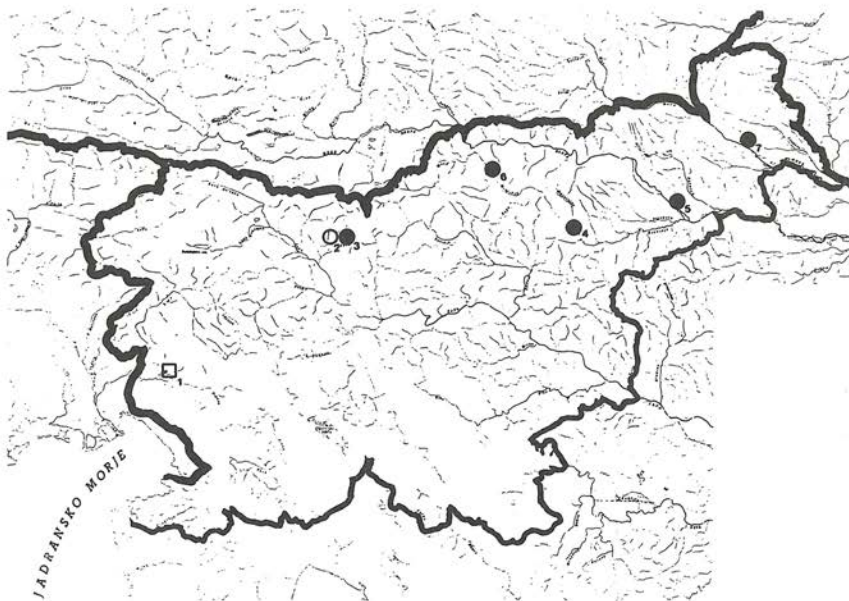

Sl. 1c. Ovalna ploščica za pritrditev z ohranjeno zakovico

Prvo in drugo skupino ostrog bomo pustili ob strani, kajti v nadaljevanju bomo posvetili vso pozornost ostrogam tretje skupine. S tipološkega in stilnega pogleda so si te ostroge dokaj podobne. Največkrat so izdelane iz železa s kovanjem in ulivanjem, imajo parabolično obliko, kraki so dolgi, njihov presek je lahko trikoten ali polkrožen, končujejo pa se z zakovicami na ploščicah. Trn je raven in je v osi loka ostroge ter se koničasto zaključuje.¹³ Te ostroge so značilne za 9. in 10. stoletje.¹⁴

13 D. Jelovina, Mačevi i ostruge karolinaškog obilježja u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, 1986, 12. B. Kavanová, Slovanské ostuhy na území Československa, Studie Archo. ustavu Československé Akademie věd v Brně, 1976, 7 ss.

14. Z. Vinski, Novi ranokarolinški nalazi v Jugoslaviji, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. 3 ser. – sv. 10-11, 1977-78, 160.

Karta 2. Razširjenost zgodnesrednjeveških ostrog v Sloveniji

PRVA SKUPINA /znak □/

zgodnji karolinški kulturni krog – konec 8. stoletja

1 Gojače-Boršt *D. Svoljšak – T. Knific, Situla 17, 54 s, T. 2, 1, 2.*

DRUGA SKUPINA /znak ○/

pozni karolinški kulturni krog – druga polovica 9. stoletja

2 Gradišče nad Bašljem *J. Kastelic, ZČ 6-7, 1952-1953, 103, sl.16, sl. 17 c.*

TRETJA SKUPINA /znak ●/

preproste železne ostroge – 9. stoletje

3 Gradišče nad Bašljem *J. Kastelic, ZČ 6-7, 1952-1953, 106, sl. 17 a, b.*

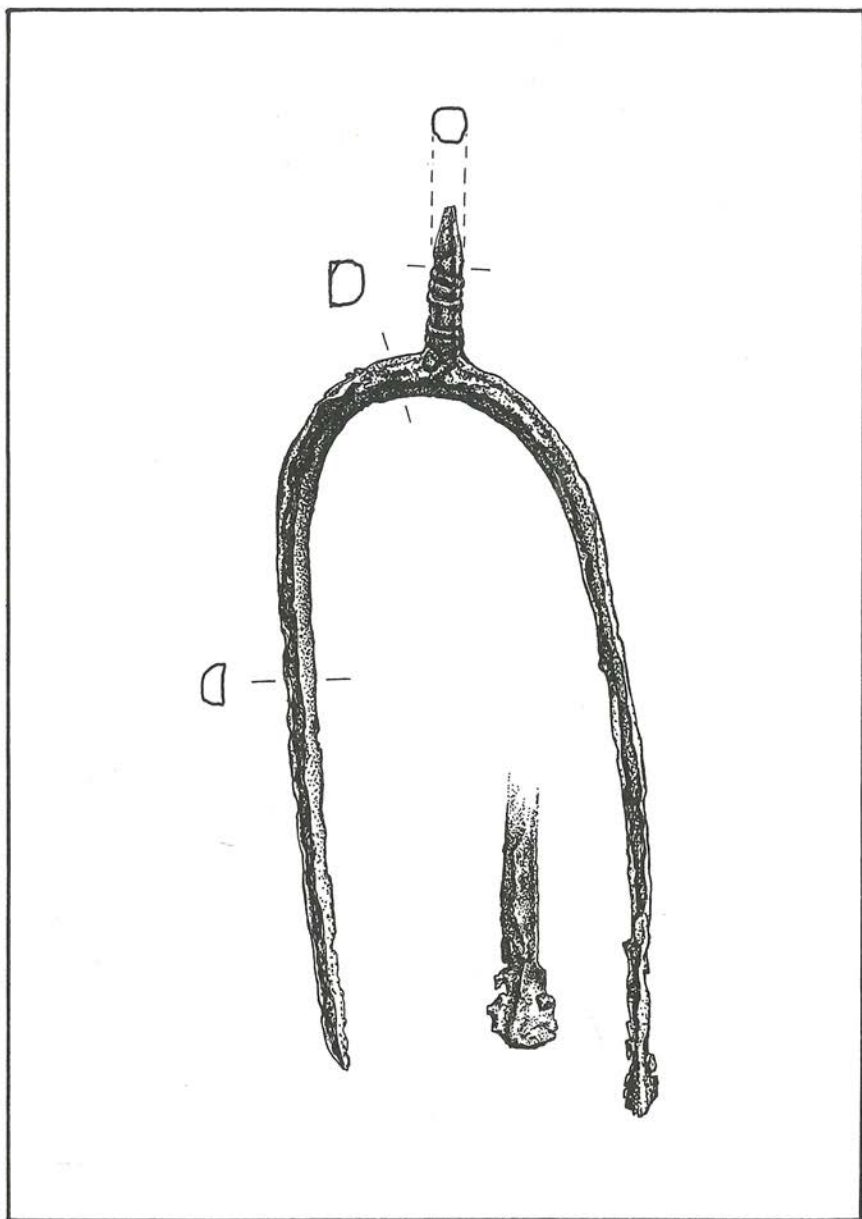
4 Brezje nad Zrečami *S. Pahič, Razprave 6, 1969, 233, 255, T. 9, 4.*

5 Ptujski grad *J. Korošec, Staroslovansko grobišče na Ptujem gradu, Dela SAZU I 1, 1950, 100 ss, št. gr. 123, 149, 163, 297.*

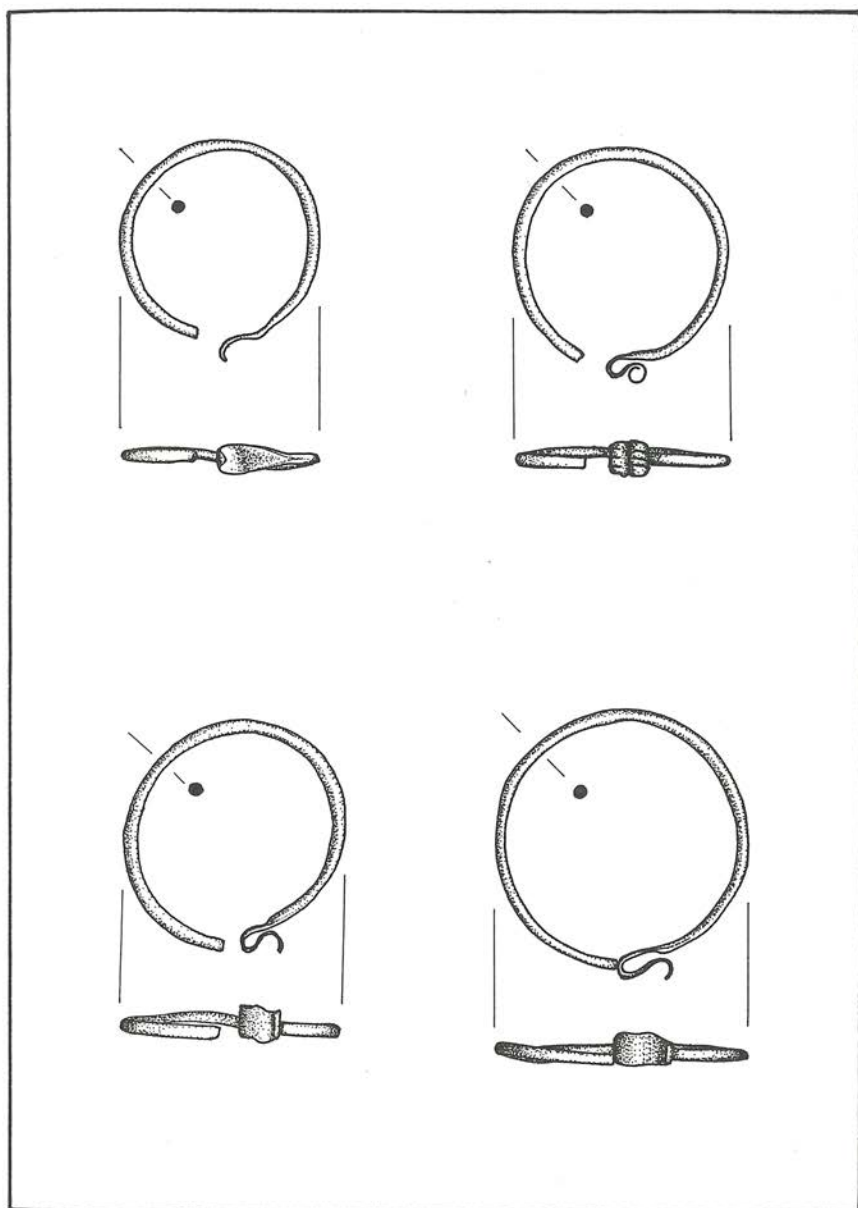
6 Stari trg pri Slovenj Gradcu *S. Pahič, 720 let, Ravne na Koroškem, 1968, 39, št. gr. 43.*

7 Dokležovje *S. Pahič, Topografski zapiski 2, 1955, 2.*

T.1

T.2

Za tipološko klasifikacijo ostrog z zakovicami na ploščicah je pomembna oblika ploščice, kakor tudi število zakovic na njej. V naši arheološki literaturi so do sedaj znani trije tipi preprostejših ostrog. Na podlagi najdenih ostrog na staroslovanskem grobišču Ptujski grad je J. Korošec utemeljil dva osnovna tipa. Pri prvem se krak ostroge končuje s stilizirano palmeto na ploščici z dvema zakovicama, pri drugem je ploščica štirioglate in ima na vsaki strani po tri zakovice.¹⁵ P. Korošec loči še tretji tip, pri katerem se kraka končujeta ravno in imata po dve zakovici. V ta tip uvršča ostrogi iz Starega trga pri Slovenj Gradcu in ostrogo iz Urlichsberga (Šenturske gore).¹⁶

Ostroga iz Dokležovja (sl. 1a, 1b, 1c; T. 1) z ovalno ploščico z dvema zakovicama ter ornamentiranim trnom nima prave analogije v ostrogah, ki so najdene na prostoru Slovenije. Stilno pa je blizu ostrogi iz Gradišča nad Bašljem, katere ploščica se polkrožno zaključuje in ima eno zakovico.¹⁷ Prav tako je zelo podobna ostrogama iz Starega trga pri Slovenj Gradcu, od katerih ima ena ornamentiran trn, kraki se končujejo s ploščicami z dvema zakovicama.¹⁸ Ostroge s Ptujskega gradu so drugačne od našega primerka, predvsem so manjših dimenzij, ploščice so štirioglate, nekatere so ornamentirane, trni so masivnejši in brez ornamenta.¹⁹ Ostroga z Brezj nad Zrečami ima dolg oglat koničast trn, ki je brez ornamenta, ploščice so šesterokotne z dvema zakovicama.²⁰ Ta ostroga je zelo blizu dokležovski.

Neposredno primerjavo za ostrogo iz Dokležovja (sl. 1a, 1b, 1c; T. 1) najdemo v velikomoravskem grobišču Břeclav-Pohansko I²¹ iz 9. stol., kakor tudi v raznih drugih velikomoravskih grobiščih.²²

Po tipološki in kronološki klasifikaciji češkoslovaških ostrog (po B. Kavánovi) spada obravnavana ostroga v četrti tip velikomoravskih ostrog. Te ostroge so večjih dimenzij (premera 16,2 cm), imajo manjši trn, ki je okrašen z rebri, ramena so dolga – v obliki črke U, kraki se končujejo z majhnimi ploščicami različnih oblik, največkrat z dvema ali tremi zakovicami. Ostroge omenjenega tipa so datirane v drugo polovico 9. stol.²³ Glede na razdelitev ostrog iz Starega Města spada naš primerek med tip 2 in 3; časovno pa v tretjo četrtino 9. stol. in začetek 10. stoletja.²⁴

Po mnenju B. Dostála, ki je časovno in tipološko opredelil ostroge s področja Velikomoravske, se pojavlja naš tip ostrog skozi celo 9. stol., težišče pojavljanja teh ostrog pa je v tretji četrtini 9. stoletja.²⁵

15 J. Korošec, o. c., 100 s.

16 P. Korošec, Zgodnjesrednjevska arheološka slika karantanskih Slovanov, Delo 1. razr. SAZU 22/1, 1979, 242.

17 J. Kastelic, o. c., 106, sl. 17 b.

18 P. Korošec, o. c., T. 85, 1, 2.

19 J. Korošec, o. c., 100 s, št. gr. 123, sl. 25; št. 149, sl. 30; št. 163, sl. 36; št. 297, sl. 96; št. 117.

20 S. Pahič, Antični in staroslovanski grobovi v Brezju nad Zrečami, Razprave 1. razr. SAZU 6, 1969, 233.

21 F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, Velikomoravské pohřebiště u kostela. Archeologické prameny z pohřebiště, Brno 1971, 67, sl. 89, 1, 2; sl. 102, 1, 2; 100, sl. 154, 6, 7; 122, sl. 194, 2, 3.

22 B. Dostál, Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, 1966, 74 s, T. 37, 1; T. 67, 5, 6; T. 71, 2, 3; T. 77, 10, 11.

23 B. Kavanová, o. c., 46 ss, T. 10, 4a, b; T. 11; T. 12; T. 13.

24 V. Hrubý, Stare Město. Velikomoravské pohřebiště »Na valách« 1955, 188 ss, sl. 33, 2b, 3b, 7b.

25 B. Dostál, o. c., 75, sl. 16, 4.

Najnovejšo razvrstitev merovinških in karolinških ostrog je podal K. Wachowski. Po njem spada ostroga iz Dokležovja (sl. 1a, 1b, 1c; T. 1) v poznokarolinško obdobje in je zelo blizu ostrogam iz otoskega časa.²⁶

Kot je iz navedenega razvidno, lahko slučajno najdeno ostrogo iz Dokležovja okvirno postavimo v drugo polovico 9. stol., to je v čas zamiranja staroslovanske skupine s keramiko in formiranja mlajše materialne kulture alpskih Slovanov, ki se je iz alpskega sveta širila tudi proti vzhodu.

Najdišče karantansko-ketlaške kulturne skupine so najpogostejša v zahodnem delu Slovenije. V veliko manjši meri pa so do sedaj arheološko dokumentirana na vzhodnem prostoru – predvsem ob reki Dravi s središčem na Ptujem gradu.²⁷ Hkrati z njo se konec 8. in v 9. stol. na vzhodnem delu Slovenije razvije skupina grobišč s keramiko. Njene zveze vodijo iz velikomravskih grobišč (srednja gradiščanska faza)²⁸ v Spodnjo Avstrijo²⁹, na prostor Panonije, s tem tudi na vzhodno ozemlje alpskih Slovanov³⁰ in preko Posavske Hrvatske³¹ v Dalmacijo³². Na področju razprostranjenosti te skupine v vzhodni Sloveniji, kakor tudi v širšem prostoru Panonije, se od 10. do 12. stol. formira belobrdská kultura, ki je v glavnem pripadala Slovanom. Sočasna je z zgodnjo madžarsko kulturo ter z mlajšim gradiščanskim obdobjem na Češkoslovaškem.³³

Materialno kulturo alpskih Slovanov je namreč P. Korošec razdelila v tri skupine. Starejše gradivo je uvrstila v karantansko skupino. Ta je značilna za obdobje od naselitve Slovanov v Vzhodne Alpe »do prodora Avaroslovanov v Karantanijo« sredi 8. stol., mlajšo ketlaško skupino pa je datirala v čas po avaroslovanski kulturi, v sredo 9. stol. do prve polovice 10. stol. Med obema kulturnima skupinama naj bi obstajala kratkotrajna in tipološko težje opredeljena prehodna skupina, ki je pod vplivom avaroslovanske kulture.³⁴

26 K. Wachowski, *Merowingische und karolingische Spuren auf dem Kontinent*, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Jh. 14/15, 1986/87, 49 ss. Ostroga iz Dokležovja pripada glede na dolžino kraka v tip dolgih ostrog, ki se pojavljajo po l. 870 /K. Wachowski, o.c., 51 s., sl. 3, sl. 7/. Tipološko naša ostroga kaže sorodnost glede na ploščico za pritrdjevanje, ki je ovalne oblike s tipom VII 5 pod črko k in tipom VII 6 pod črko d /K. Wachowski, o. c., 65 s., sl. 23, sl. 24, T. 14, T. 15/.

27 Karto in seznam najdišč z literaturo glej: D. Svoljšak – T. Knific, o. c., 80 s., sl. 26, 82 s., sl. 27.

28 B. Dostál, o. c., 78 ss.

29 H. Friesinger, *Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich I, II*, Mitteilungen der prähistorischen Kommission 15-16, 1971-1974, 17-18, 1975-1977.

30 Karto in seznam najdišč z literaturo glej: D. Svoljšak – T. Knific, o. c., 80 s., sl. 26.

31 K. Vinski-Gasparini, S. Ercegović, *Ranosrednjovekovno groblje u Brodskom Drenovcu*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Ser. 3, 1, 1958, 129 ss.

32 J. Belošević, *Materialna kultura Hrvata na jadranskoj obali od doseljenja do IX stoljeća*, Materiali 12, 1976, 297 ss. J. Belošević, *Materialna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća*, 1980, 67 ss. D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine*, 1976, 133 ss.

33 J. Giesler, *Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur*, Praehistorische Zeitschrift 56, 1981, 1 ss. Z. Váňa, *Mad'aři a Slované ve světle archeologických nálezů X. – XII. století*, Slovenská Archeológia 2, 1954, 51 ss. Za vzhodno Slovenijo glej karto najdišč z literaturo: D. Svoljšak – T. Knific, o. c., 82 s., sl. 27.

34 P. Korošec, *Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije*, Zgodovinski časopis 15, 1961, 157 ss. P. Korošec, *Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov*, Delo l. razr. SAZU 22/1, 1979, 31 ss. Glej tudi: T. Knific, *Stratigrafija grobišča Bled-Pristava II*, Situla 14/15, 1974, 318 s.

Prehodno skupino je utemeljil J. Korošec,³⁵ ta skupina pa je razvojno povezana s skupino s keramiko, ki jo je iz ketlaške skupine izdvojila P. Korošec. Datirana je v konec 8. in v 9. stoletje.³⁶

Za karantansko skupino so značilni predmeti iz tanke bronaste žice in pločevine (npr. uhani s pentljo in verižicami, z visečo stekleno jagodo ali kovinsko jagodo, obsenčni obročki, ki se spenjajo z dvema zankama, dvoramne fibule, okrogle, fibule iz bronaste pločevine, prstani, okrašeni s krožci in pikami¹.)

V ketlaški skupini so tipični uliti izdelki in tehnika emajliranja – luničasti uhani, obsenčni obročki z odebelitvami, ulite fibule s krščanskimi simboli.³⁷

Drugačen pa je grobni inventar skupine s keramiko. V moških grobovih prevladujejo pridatki iz železa (noži, šila, kresila, ostroge, orožje, keramika, včasih srp ali kopje), v ženskih pa predvsem nakit (obročki s pentljo in kvačico, uhani z obvitim delom loka, ovratnice z biseri, prstani, vijčki, igle, lončenina, včasih tudi nož ali antični novc). Za te grobove je značilen poganski pogrebni ritis.³⁸ Ta grobišča se razprostirajo predvsem v vzhodni Sloveniji (Turnišče pri Ptuj, Brezje pri Zrečah, Zgornji Duplek in deloma Ptujski grad). V Sloveniji so znani še posamezni grobovi s keramičnimi pridatki v Dobovi, Rojah pri Moravčah, Puščavi pri Starem trgu in na Gorenjskem (Srednje Bitnje pri Kranju, Kranj–Gorenje Sava, Begunje, Bled-Mlino, Bled-Žale).³⁹

Belobrdská kultura je značilna za obdobje od 10. do 12. stol. Imenovana je po nekropoli Bijelo Brdo v severozahodni Hrvatski. Po raziskovanjih in ugotovitvah Z. Váňa je razdeljena na tri obdobja: starejše (975-1025), srednje (1025-1075) in mlajše (1075-1200). Zanj so značilni naslednji grobni pridatki: pletene kovinske ogrlice, ogrlice s steklenimi jagodami, luničasti obeski, obsenčniki s spiralno in S-kvačico, grozdasti uhani, zapestnice s kačastimi glavami, prstani, bojni noži, puščice, kresila, šila, keramične posode. Grobišča te kulture so arheološko dokumentirana v severnem delu Slovenije: Ptujski grad, Spodnja Hajdina, Središče ob Dravi, Veržej, Svete gore na Bizeljskem. Posamezni grobovi te kulture so znani še v Kranju in Ljubljani (cerkev Sv. Petra).⁴⁰

Kot je razvidno iz podane kronološke razdelitve materialne kulture alpskih Slovanov, ostroge doslej niso bile odkrite na grobiščih karantanskega kulturnega kroga, prav tako jih ne pozna belobrdská kultura.⁴¹

35 J. Korošec, Delitev slovanskih kultur zgodnjega srednjega veka v Jugoslaviji, *Arheološki vestnik* 2/2, 1951, 144 ss.

36 P. Korošec, Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije, *Zgodovinski časopis* 15, 1961, 190 s. P. Korošec, Kulturni in časovni oris slov. zg. sr. veka na območju Slovenije, *Arheološki vestnik* 21-22, 1970-1971, 96 ss.

37 Glej opombe pod št. 34.

38 P. Korošec, Das Problem der Kulturgruppe »Mit Keramik« im frühslawischen Horizont auf dem Gebiete der Südostalpen, *Balkanoslavica* 6, 1977, 79 ss. P. Korošec, Zgodnjerednjevska arheološka slika karantanskih Slovanov, Delo 1. razr. SAZU 22/1, 1979, 32 ss. J. Korošec, P. Korošec, Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptuja, *Razprave* 1. razr. SAZU 3, 1953, 179 ss. S. Pahič, Antični in staroslovanski grobovi v Brezju nad Zrečami, *Razprave* 1. razr. SAZU 6, 1969, 217 ss. S. Ciglenečki, T. Knific, Staroslovansko grobišče v Zgornjem Dupleku, *Arheološki vestnik* 30, 1979, 473 ss.

39 D. Svoljšak – T. Knific, o. c., 80 s, sl. 26 – s karto razprostranjenosti in literaturo.

40 J. Korošec, o. c., 147 ss. P. Korošec, Zgodnjerednjevska nekropola na Ptujem gradu, *Zgodovinski časopis* 26, 1972, 22 ss. Karto in seznam najdišč z literaturo glej: D. Svoljšak – T. Knific, o. c., 82 s, sl. 27. P. Korošec, *Enciklopedija Slovenije* 1, 1987, 220. Literaturo za belobrdsko kulturo glej pod opombo št. 33.

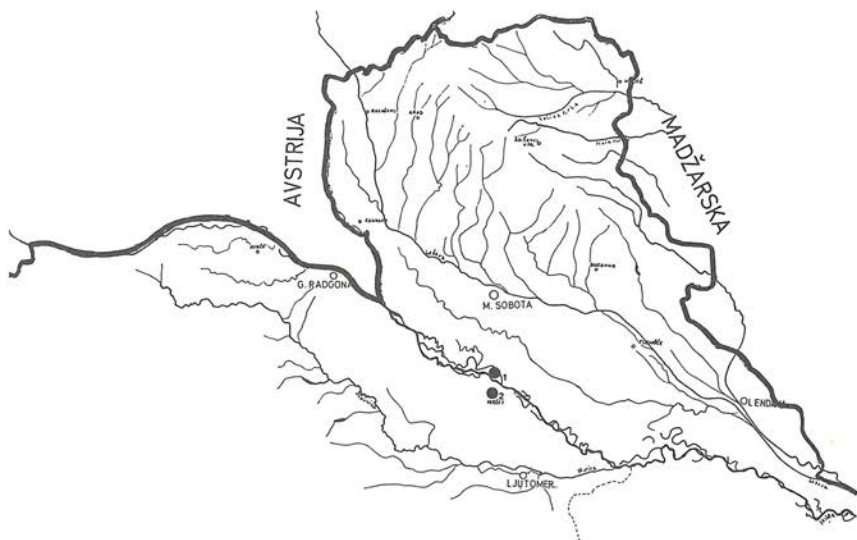
41 P. Korošec, Zgodnjerednjevska nekropola na Ptujem gradu, *Zgodovinski časopis* 26, 1972, 25.

Preprosto izdelane železne ostroge se pojavljajo v grobovih, ki vsebujejo v glavnem pridatke, ki so značilni za skupino s keramiko. V grobovih te skupine se ostroge pogosto pojavljajo brez drugih pridatkov ali pa grobno celoto sestavljajo še nož, deli pasnih spon, kresilo, puščica, keramika.⁴²

Največkrat so najdene v grobovih v parih, ponekod tudi posamezno (npr. Brezje pri Zrečah, grob 7) in so po mnenju nekaterih arheologov prej odraz družbenega položaja kot vojaški pridatek.⁴³ Vsekakor so ostroge sestavni del konjeniške opreme in spadajo v sklop bojne opreme⁴⁴

Železna ostroga iz Dokležovja, ki je postavljena v čas druge polovice 9. stol., bi lahko izvirala iz kakšnega grobišča s keramiko, saj najbližjo primerjavo najdemo na nekropoli v Brezju nad Zrečami (grob 7), starejši fazi grobišča na Ptujem gradu (grobovi št. 123, 149, 163 in 297) ter na grobišču Stari trg pri Slovenj Gradcu (grob 43).

Ostanki tvarne kulture Slovanov so v Prekmurju doslej malo znani. Edini arheološki vir, ki govori o slovanski poselitvi prekmurske pokrajine, so slučajno najdeni štirje obsenčni obročki z zavito skovano S-zanko iz Veržeja⁴⁵ (T. 2), kakor tudi ostroga iz Dokležovja (sl. 1a, 1b, 1c; T. 1) (Karta 3.) V Veržeju so bili slovanski grobovi verjetno belobrdске kulturne pripadnosti,

Karta 3. Slovanska najdišča v Pomurju: 1 Dokležovje 2 Veržej

42 Takšna grobišča so znana v severovzhodni Sloveniji, to so: Turnišče pri Ptuj, Brezje nad Zrečami, Zgornji Duplek, posamezni grobovi iz Ptujkega gradu in Starega trga pri Slovenj Gradcu.

43 Kot meni za ostrogo iz Brezja nad Zrečami S. Pahič.

44 P. Korošec, Zgodnj srednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov, Delo 1. razr. SAZU 22/1, 1979, 241.

45 F. Kovačič, Štajerska, 1926, 59. S. Pahič, Iz pradavnine ljutomerskega kraja, ČZN 42/1, 1971, 17 s, sl. 10.

najdeni med ostanki antične stavbe, podobno kot v Središču ob Dravi⁴⁶ in Radvanju pri Mariboru.⁴⁷ Starejši slovanski grobovi s keramičnimi pridatki pa v Brezju nad Zrečami, kjer so bili pomešani z antičnimi pokopi.⁴⁸ Vsekakor je v Prekmurju potrebno računati s podobnimi grobišči.

Kot domnevajo zgodovinarji, so Slovani prostor današnjega Pomurja naselili že v prvem naseljenem valu, ki naj bi prihajal s severa ali severovzhoda v drugi polovici 6. stol.⁴⁹ Po odhodu Langobardov iz Panonske nižine v Italijo l. 568 postanejo Avari popolni gospodarji Panonije. Pod njihovo oblast pridejo tudi Slovani, živeči v Panonski nižini in njenem obrobju. Pomurska pokrajina je v času avarske dominacije v Panonski nižini (568-803) pripadala Avarom. Ker pa do sedaj ni znanih nobenih avarskih najdb, predvsem pa grobišč, so odnosi med Avari in Slovani na tem prostoru nejasni. Vendar lahko v Pomurju pričakujemo najdišča avarskoslovanske kulture.

Sredi 9. stol. pa je Spodnja Panonija postala kneževina Pribine in zatem Koclja s centrom v Blatogradu.⁵⁰ Pod vplivom Frankov sta se začela pokristjanjevanje in graditev prvih cerkva tudi na našem ozemlju. Med leti 840-859 je škof Liupram posvetil trinajst cerkva v Spodnji Panoniji, med drugim dve v Pomurju – Lindolveschirichun (današnja Lendava) in Businiza (današnji Buzinci pri Rakičanu?)⁵¹ V drugi polovici 9. stol. je prišlo do velikega slovanskega upora ob vzhodni frankovski meji, zaradi sodelovanja pri upor je bil Kocelj nasilno odstranjen s strani Nemcev.⁵² V tem času se na ozemlju Panonije pojavijo Madžari, ki so ob koncu 9. in začetku 10. stol. zrušili frankovsko ureditev vse do Alp.⁵³

Slučajno najdena ostroga iz Dokležovja iz druge polovice 9. stol. je le drobec, ki posredno, vendar zelo negotovo govori o burnih dogodkih v tem času v Spodnji Panoniji in s tem tudi v Pomurju, ki je bilo že v antičnem obdobju важно prehodno ozemlje. Preko njega sta vodili cestni arteriji iz Ptuja proti Savariji in iz Flavije Solve proti Dolgi vasi za Savarijo.⁵⁴ V mikro pogledu sta to smeri Radgona – Dokležovje – Kot in Veržej – Dokležovje – Kobilje.⁵⁵ Vsekakor je bil tudi v zgodnjem srednjem veku prehod preko reke Mure pri Veržej, v smeri proti Dokležovju, strateško pomemben. Zato bi lahko v okolici Dokležovja na podlagi najdbe ostroge pričakovali slovansko naselbino.

46 J. Korošec, Staroslovanska grobišča v severni Sloveniji, 1947, 36 ss.

47 M. Strmčnik-Gulič, Radvanje, Varstvo spomenikov 31, 1989, 239.

48 S. Pahič, o. c., 215 ss.

49 B. Grafenauer, Naselitev Slovanov v Vzhodne Alpe in vprašanje kontinuitete, Arheološki vestnik 21-22, 1970-1971, 27.

50 F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev II, 1906, št. 125, št. 142.

51 Ibidem, št. 163, I. Zelko, Krogi in Buzinci, Kronika 12/1, 1964, 52 ss. Poskusne sondeže v okolici Buzincev l. 1986 so dale negativne rezultate, zato bi bilo upravičeno preveriti istovetnost buzinske s soboško cerkvijo.

52 B. Grafenauer, Vprašanje konca Kocljeve vlad v Spodnji Panoniji, Zgodovinski časopis 6-7, 1952-1953, 171 ss.

53 B. Grafenauer, Slovansko-nemška borba za srednje Podonavje v 9. stoletju, Razprave 1. razr. SAZU 5, 1966, 42 ss.

54 S. Pahič, Antične gomile v Prekmurju, Arheološki vestnik 11-12, 1960-1961, 113 ss. I. Šavel, Sondiranje rimske ceste od Kota do Dolge vasi, Arheološki vestnik 36, 1985, 163 ss.

55 J. Šašel, Doneski k zgodovini Prekmurja v starem veku, Kronika 3/1, 1950, 49.

DER ALTSLAWISCHE SPORN AUS DOKLEŽOVJE

Zusammenfassung

Vor dem 2. Weltkrieg wurde im Ort Dokležovje ein eiserner Sporn gefunden. Dieser Sporn hat eine parabolische Form mit zwei Nieten auf einem Ovalplättchen, der Stachel ist in zwei Feldern mit den heraustretenden Rippen ornamentiert. Im Hinblick auf die typologische Einteilung der frühmittelalterlichen Sporen aus Slowenien gehört das behandelte Stück zu der dritten Gruppe, für die die einfachen eisernen Sporen charakteristisch sind. Die besten Parallelen zu unserem Sporn finden wir in den Gräberfeldern in Großmähren. Auf Grund dieser Funde datiert unser Sporn in die 2. Hälfte des 9. Jahrhunderts. Hinsichtlich der Einteilung der materiellen Kultur aus der Epoche der Alpenslawen gehört unser Stück zu jenen der Gräberfelder aus der Gruppe mit Keramik, vor allem derjenigen, die als Beigabe einen Sporn haben (z.B. Brezje bei Zreče, Ptujski grad – die einzelnen Gräber, Stari trg bei Slovenj Gradec). Die Gruppe der altslawischen Gräberfelder mit Keramik wird in das Ende des 8. Jahrhunderts bzw. in das 9. Jahrhundert datiert.

PRISPEVKI K RAZREŠEVANJU UMETNOSTNOZGODOVINSKE PROBLEMATIKE SOBOŠKEGA PREZBITERIJA

Janez Balažič

Zgodovinski oris

V zgodovini soboške cerkve je še vedno odprto vprašanje o tem, ali je bil cerkveni sedež za gornje Prekmurje tu že v 11. stoletju. V tem oziru bi lahko upoštevali letnico 1071, ko naj bi bila zgrajena oz. prezidana sakralna stavba. Ta podatek je seveda premalo tehten dokaz o tem, da bi lahko sklepali o nekem lokalnem cerkvenem sedežu, ki bi ga tu vzpostavila salzburška nadškofija.¹

V letih med 1094 in 1176 je bila soboška cerkev v cerkvenoupravnem smislu podrejena škofiji v Zagrebu. Težko je dokazati, da je prav soboška cerkev imela glavno vlogo pri ureditvi lokalne cerkvene oblasti oz. uprave. Na podlagi zgodovinskega podatka iz leta 1331 sklepamo, da je v Soboti že v 13. stoletju rezidiriral »archidiaconus de Beelmura«.² V tej zvezi je pomenljiva listina iz leta 1255; tega leta je namreč Roland, ogrski palatin, sprejel in zaslíšal sprti stranki Blaža in njegova dva sinova iz Sádra in Hadrijana Farkaša ter jobagiona Jovana v soboškem gradu. Palatin Roland je o tem dogodku izdal listino, jo opremil s svojim pečatom in datumom.³ V tej zvezi dopuščamo možnost, da je belmurski arhidiakonaton obstajal že takrat.

Sedež arhidiakonata je bil v Belmuri. Da je to drugo ime za Soboto, dokazujejo listinske omembe iz leta 1348, 1366 (civitas Murazumbota – in districtu Beelmura) ter druge, ki še ne istovetijo mesta Sobote s toponimom Beelmura, v pomenu zemljišče – distrikt.⁴ Enoten pomen, identičnost mesta in zemljišča, zasledimo v listini šele leta 1431.⁵

Cerkvenoupravni termin »archidiaconus de Beelmura« kaže pojmovati v širšem geografskem smislu. V belmurski arhidiakonaton je bilo vključeno celotno ozemlje Tótsága – Slovenske krajine. Pritrjujemo mnenju Zelka, »da se ozemlje belmurskega arhidiakonata ujema s prvotnim obsegom Tótsága; to je ozemlje mejnoobrambnega pasu, ki je bilo v 11. stoletju pritegnjeno v civilnoupravnem oziru k Železni županiji, v cerkvenem pa h győrski škofiji.«⁶

1 Ivan Zelko, Ime Tótság in sedež belmurskega arhidiakonata, Kronika, XI/2, 1963 (od tod citirano: Zelko, Ime Tótság), p. 99.

2 Ivan Zelko: *Historična topografija Slovenije I: Prekmurje do leta 1500*, Murska Sobota 1982 (od tod citirano: Zelko:Topografija), p. 18.

3 »in Bel Mura«. Cf. Ivan Zelko, Zemljišče Beelmura, Kronika, XI/3, 1963 (od tod citirano: Zelko, Zemljišče Beelmura), p. 171 in Cf. op. 2, supra.

4 Zelko, Zemljišče Beelmura, pp. 167 ss.

5 Zelko: Topografija, p. 66: »poss. Beelmura alio nomine Murazombathya vocata in eius facie ecclesia sancti Nicolai esset constructa.«

6 Ivan Zelko, Murska Sobota kot sedež arhidiakonata in cerkveno-upravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku, Kronika, XI/1, 1963 (od tod citirano: Zelko, Murska Sobota), p. 48

Zgodovini soboške cerkve sv. Nikolaja sledimo v 11. stoletje, in sicer zaradi domnevne letnice 1071, ko naj bi tu bila zgrajena cerkev. Vizitacijski zapisnik iz leta 1698 sporoča, da je bila letnica 1071 vklesana nad vrati pročelja cerkve.⁷ Druga letnica je iz leta 1252 in je seveda že bolj zanesljiva. Vidna je bila pod odpadlo skorjo ometa, o čemer poroča zapisnik iz leta 1859.⁸ Naslednji vir iz zgodovine soboške cerkve je listinska omemba iz leta 1297.⁹ Izjemno mesto pa seveda zavzema omemba iz leta 1331, ko je tu rezidiral »archidiaconus de Beelmura«.

Osrednje poglavje o času nastanka fresk pa se dotika vprašanja o stavbno-zgodovinskem razvoju cerkve sv. Nikolaja, še posebej prezidave starejše romanske stavbe v gotski sakralni prostor. Naša teza je, da je potrebno čas prezidave povezovati s prihodom plemiške rodbine Széchy. »Leta 1365 si je Nikolaj Széchy, takratni dalmatinsko – hrvatski ban, z darilno listino pridobil zemljišče Gornjo Lendavo, s katerim je bilo združeno tudi zemljišče Belmura.«¹⁰ Za časa nastopa Széchyjev lahko govorimo o popolni ozemeljski zaključenosti Slovenske krajine-Tótsága, kjer je cerkvenoupravno dominiral belmurski arhidiakonot. Nobenega dvoma ni, da so Széchyji kot naročniki aktivno sodelovali pri gradnji cerkva na svojem področju. O vlogi bana Nikolaja Széchyja pri prezidavi in poslikavi stare župne cerkve sv. Nikolaja v Soboti sicer ni ohranjenih pisnih virov, vendar pa se nekatere okoliščine oblikujejo v domnevo, da je prav pri soboški potrebno računati z njegovo udeležbo.

V času barokizacije oz. obokanja ladje župne cerkve v Soboti, v drugi polovici 17. stoletja, so kot naročniki izpričani Széchyji. To potrjuje Ivanócijev zapis iz leta 1900, v katerem je v času pred prezidavo, izvedno v letih 1910 – 1912 po načrtih arhitekta Lászla Takatsa, opisal cerkev sv. Nikolaja.¹¹ Na nekdanjem oboku je namreč bil nameščen sklepnik, oblikovan kot grb Széchyjeve rodbine. Na njem je bil upodobljen dvoglavi orel z razprostrtimi krili, s petokrako krono nad glavama in s krožnim napisom : I.C.P.Sz de R. Sz. Anno 1676 die 14 9^{bris} 12. Iz transkribiranega napisa izvemo, da je bil naročnik obokanja Peter Széchy. Analogno temu podatku sklepamo, da je tudi v 14. stoletju, točneje po letu 1365, pri gotizaciji cerkve sodeloval kot donator ban Nikolaj Széchy.

7 Ivan Zelko, Gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino: 4. Kanonična vizitacija – Visitatio Kazoiana, Acta Ecclesiastica Sloveniae, 5, Ljubljana 1983, p. 259: (Muraiszombat) »Ecclesia est extra oppidum, in ipso campo ad orientem situata, et uno circiter stadio ab inde dissita; nec non ab antiquis cotholicis (: et quidem uti numerus annorum in frontispicio, et super portam ecclesiae occidentalem legeretur:) in anno millesimo septuagesimo primo aedificata, honorique Divi Nicolai Eppli nuncupata, ac gloriae divinae sacra, solique orienti obversa«. Cf. Zelko, Ime Tótság, p. 98.

8 Zelko, Ime Tótság, p. 98: »ecclesia quando sit aedificata incertum est, in pariete ecclesiae exteriori incrustatione antiqua delopsa apparet annus 1252 arabicis numeris insculptus adeoque hic annus est probabilis.« To letnico potrjuje tudi inventarni zapisnik iz leta 1880: »ecclesiae aedificata anno 1252 quia hic annus in exteriore pariete Ecclesiae da Sanctuarium versus meridiem in sculptus videtur (arabice)«.

9 Zelko: Topografija, p. 18: »... quandam terram seu possessionem Belmura vocatum in comitatu Castri Ferrey existentem super quae ecclesia in honore sancti Nicolay constructa esse dicitur.«

10 Zelko, Zemljišče Belmura, p. 169.

11 Franc Ivanóci, Vázlatok a régmúlt korból – VIII, Szombathelyi Ujság, 1900, št. 16, p. 9; slovenski prevod objavil Zelko. Cf. Zelko, Ime Tótság, pp. 96 – 98.

12 Zelko, Ime Tótság, p. 96: »Illustrissimus Comes Petrus Széchy de Rima Széch anno 1676 die 14 Novembris.«

Stavbnozgodovinska problematika

Umetnostnozgodovinska problematika, povezana s staro župno cerkvijo sv. Nikolaja, zadeva predvsem osrednja dva kompleksa vprašanj. Prvi se nanaša na čas in stavbnozgodovinsko podobo romanskega svetišča. Pojav t. i. vzhodnega oz. kornega zvonika, ki je izjemen primer tega arhitekturnega tipa v Prekmurju, je doživel številne obravnave, predvsem izpod peresa Marijana Zadnikarja.¹³ Hipoteza, da je šlo pri zidavi oz. prezidavi vzhodnega zvonika za verjetni vpliv Štefana Haholda, predstojnika križevniškega samostana v Uj udvaru, ki mu je leta 1297 kralj Andrej III. podelil zemljišče Belmuro,¹⁴ se zdi sicer dovolj mikavna, še posebej zato, ker je to edini upoštevanja vreden vir. Kolikor se že zdi to sklepanje logično, da je namreč korni zvonik nastal v 14. stoletju, najbrž okrog leta 1300, pa se seveda še naprej zastavlja vprašanje, kakšno podobo je kazala starejša, v bistvu tudi romanska stavba. Slejkoprej vse letnice, tako 1071 kot tudi 1252 in 1297, govore, da je svetišče že do takrat imelo za sabo nek lasten stavbnozgodovinski razvoj.

Kakšna bi zatorej lahko bila podoba cerkve pred časom, ko je bil tu zgrajen korni zvonik, vrinjen med sam prezbitერი in ladjo? V tej zvezi sta nemara pomembna opisa, ki govorita o napisu iz leta 1252. Oba zapisnika, iz leta 1859 in 1880, ki popisujeta inventar cerkve, pričata o letnici 1252; ta naj bi bila vidna na južni zunanji steni in je bila vklesana v steno z arabskimi številkami.¹⁵ Če sprejemamo dejstvo, da je takratna cerkev gotovo imela romansko podobo, potlej se vnovič zastavlja vprašanje, ali ni že tedaj stal vrinjen zvonik med prezbitერიem in ladjo. O romanskem svetišču v času 13. stoletja, in sicer pred letom 1297, lahko sklepamo, da je na mestu sedanjega gotskega poligonalnega sklepa stal kvadratni prezbitერი in tudi že vzhodni zvonik. To tezo je že leta 1935 zagovarjal Stele¹⁶, seveda pa je -kot je že omenjeno- obveljalo Zadnikarjevo spoznanje, da je šlo za enotno zidavo kornega zvonika in prezbitერიja v 14. stoletju.¹⁷

Naš pomislek pri tem je zgolj ta, da bi kazalo upoštevati restavratorstvo leta 1985, ko se je pod plastjo fresk apostolov na vzhodni steni odkril starejši omet. Ta je bil, tako je kazalo, še romanski. Zaradi tega se zdi dovolj mikavna misel, da je bila nemara vzhodna stranica še podaljšana, in sicer nekako do ravni, kjer se je stikala s severno oz. južno stranico prezbitერიja.¹⁸

Kakorkoli že sprejemamo Zadnikarjevo tezo in datacijo prezbitერიja in kornega zvonika v 14. stoletje, seveda v povezavi in v naslonitvi na omembo iz leta 1297, pa ne kaže spregledati tega, da sam gotski prezbitერი ter posamični stavbni členi govore o tem, da je gotizacija bila izvršena nekaj desetletij

13 Marijan Zadnikar: *Romanika v Sloveniji: Tipologija in morfologija sakralne arhitekture*, Ljubljana 1982 (od tod citirano: Zadnikar: *Romanika*), p. 338. Cf. Marijan Zadnikar, *Romanska arhitektura v Prekmurju*, *Kronika*, II/3, 1954 (od tod citirano: Zadnikar, *Romanska arhitektura*), p. 182.

14 Zadnikar : *Romanika*, pp. 399 – 400.

15 Cf. op. 8, supra.

16 France Stelè, *Umetnost v Slovenski krajini*, *Zbornik Slovenska krajina*, Beltinci 1935 (od tod citirano : Stelè, *Umetnost v Slovenski krajini*), p. 24. Cf. Zelko, Ime Tótság, p. 99.

17 Cf. op. 13, supra.

18 Janez Balazic, *Restavriranje fresk*, *Vestnik*, št. 35, Murska Sobota 1985, p. 5.

pozneje. Pravzaprav se ta drugi sklop vprašanj izide v domnevo, da je čas nastanka arhitekture in fresk možno postaviti najmanj v.sredo, verjetno pa celo v tretjo četrtino 14. stoletja.¹⁹

Čeprav gre v soboškem prezbiteriju za dokaj preprost tip kornega zaključka in šestdelne obočne sheme, kar bi sicer lahko pomaknilo čas nastanka še pred sredo 14. stoletja, pa se v vseh drugih segmentih arhitekture jasno kažejo značilnosti, ki so blizu skupini prekmurskih cerkva, nastalih v tretji oz. zadnji četrtini 14. stoletja. Pri obravnavi te problematike nikakor ne kaže spregledati detajlov. Upošteva je Komeljevo tipologijo razvoja stavbnih členov,²⁰ predvsem tip rebra klinastega prereza z obojestranskim žlebom, ki se pri nas pojavi in uveljavi v drugi polovici 14. stoletja,²¹ se pokaže divergenca stališč o nastanku romanskega prostora, prezidavi v času po letu 1297, in slednjič o gotizaciji, izvršeni po letu 1350.

Za datacijo slogovno enotnega gotskega prostora, oboka pod zvonikom in prezbiterija, nam je v oporo še nekaj stavbnih členov. Za čas tretje četrtine 14. stoletja priča biforno okno vzhodne stene prezbiterija, katere neposredne analogije najdemo v apsidalnem oknu turniške cerkve,²² nastale najbrž tik pred letom 1383.²³ Zanimariti pa seveda ne smemo konzol in sklepnikov; tako je npr. rozetni sklepnik z bogatimi mesnatimi listi na oboku kornega zvonika po vsej verjetnosti nastal le desetletje prej kot podobni v Turnišču, Martjancih in Sv. Juriju. Tudi konzole v soboškem prezbiteriju so nastale v istem času, torej okrog leta 1370.

Bolj zapleteno pa je seveda vprašanje o sklepniku oboka v prezbiteriju. Ta je po svoji obdelavi in videzu naprednejši, povsem v duhu nasledstva parlerijanskih mask (sl. 1). Če predpostavljamo, da je nastal sočasno z ostalim prezbiterijem, potem gre nedvomno za zgodnji primer parlerijanske plastike pri nas.²⁴ Naša teza je, da lahko izdelavo sklepnika pripišemo isti roki, ki je izklesala konzolne maske martjanskega prezbiterija. V tem nas pravzaprav prepričuje identičen slogovni značaj in podoba maske na sklepniku v Soboti in konzolah v Martjancih. Tu se nam ponuja še pomislek o tem, da je bil sklepnik nameščen nekoliko pozneje, namreč v času, ki je bližnji gradnji prezbiterija v Martjancih, zgrajenega pred letom 1392.

19 Zadnikar, *Romanska arhitektura*, p. 182 : »Z vsem tem in freskami, ki krasi njegovo notranjščino, lahko postavimo njegov postanek nekako v sredino XIV. stoletja in stilno ni več daleč od gotske skupine prekmurske arhitekture, ki se veže na ime arhitekta in slikarja Janeza Aquile iz Radgone ob koncu stoletja.«

20 Ivan Komelj: *Gotska arhitektura na Slovenskem: Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*, Ljubljana 1973 (od tod citirano : Komelj : *Gotska arhitektura*), pp. 31 ss.

21 Komelj: *Gotska arhitektura*, p. 113, in p. 170.

22 Na to je pravilno opozoril Zadnikar. Cf. Zadnikar, *Romanska arhitektura*, p. 182. Komelj povezuje čas gotizacije romanskega svetišča z letnico 1383, kar bo po naši oceni držalo. Cf. Komelj: *Gotska arhitektura*, p. 172.

23 Pri vseh teh sklepnikih, kakor tudi pri ostalih stavbnih členih v Turnišču, Martjancih in Sv. Juriju, gre računati z isto stavbarnico. Bistvene segmente stavbarnice je povezal Stelè in jih tipološko poenotil s terminom t.i. »prekmurske« gotike. Tu je kajpada izhajal iz ugotovitve, da je dela izvršila delavnica Janeza Akvile. Cf. Stelè, *Umetnost v Slovenski krajini*, pp. 23 – 24; Komelj: *Gotska arhitektura*, pp. 166 – 174.

24 Poglavje doslej še ni bilo zadovoljivo raziskano. Že dejstvo, da gre za prve primere parlerijanske plastike v današnjem slovenskem kulturnem prostoru, govori o pomenu in živahni umetnostni dejavnosti Prekmurja v 14. stoletju.

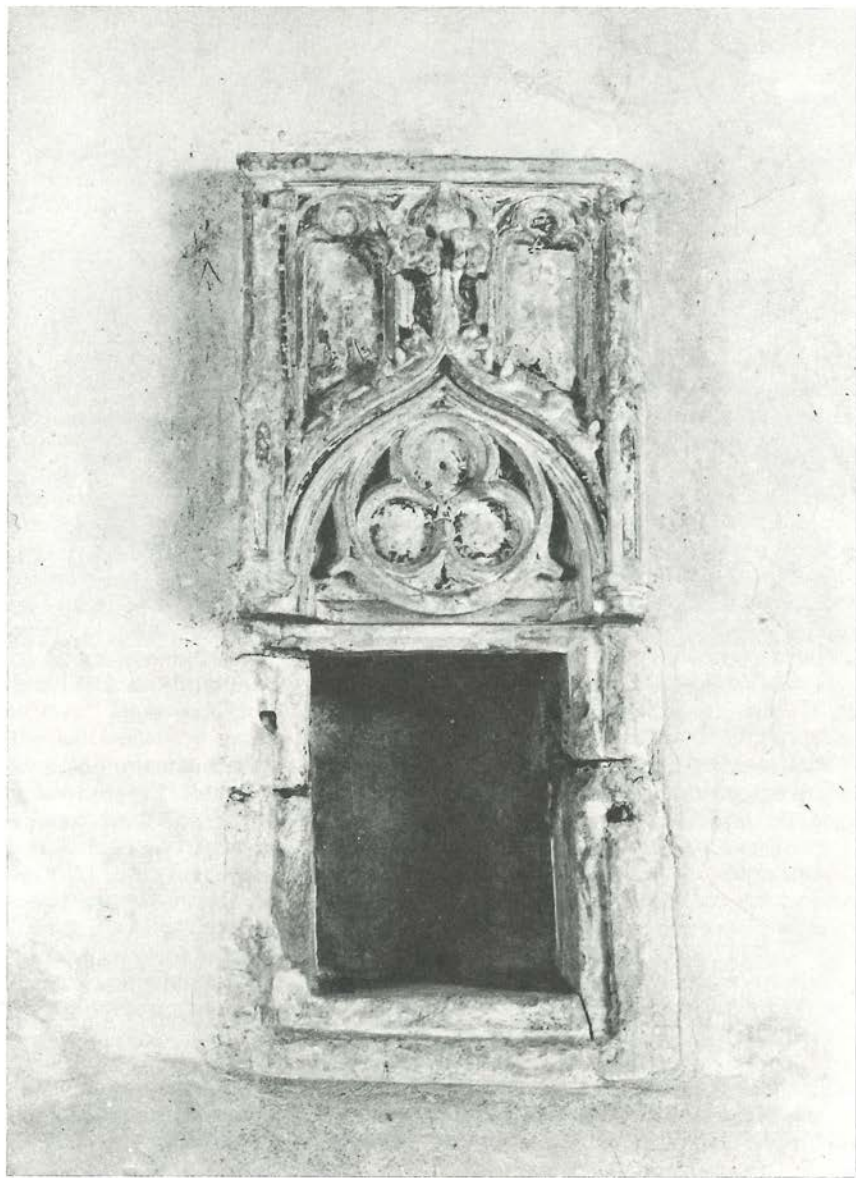
Sl.1. Sklepnik na oboku stare žup. c. v Murski Soboti, okoli 1390

Razloge za tako razmišljanje vidimo tudi v tem, da moramo pri poslikavi soboškega prezbiterja računati na dve plasti slikarij. Prva plast, kar je predmet poznejše razprave, je po vsej verjetnosti nastala okoli leta 1370, medtem pa slogovne značilnosti druge plasti že pripadajo času zadnje četrtine 14. stoletja. Domnevamo, da je sklepnik v prezbitериu bil nameščen v tem času. Ugotavljamo torej, da je gotizacija prav tako potekala v dveh etapah. V prvi je šlo za temeljno prezidavo nekdanjega romanskega kvadratnega svetišča v gotski, petstrano zaključen kor, obokanje kornega zvonika (s sklepnikom) ter sočasno poslikavo obočnih polj ter podločij oboka. V drugo fazo postavljamo namestitvev sklepnika in stenskega tabernaklja²⁵ (sl. 2) ter poslikavo preostalih sten prezbiterja.

Pri poglavju o arhitekturi stare soboške cerkve smo doslej zanemarili njen ladijski del. Že omenjena prezidava v letih 1910 – 1912 je pravzaprav zabrisala vse bistvene značilnosti gotske ladijske prostornine. Da je šlo za razmeroma veliko (7,5 x 24 m)²⁶ vzdolžno pravokotno ladjo, nam kaže slika iz leta 1910,

²⁵ Po morfoloških značilnosti soboškega stenskega tabernaklja, moremo postaviti čas nastanka, najbrž pa tudi vzidave, pred leto 1400. Izjemno kamnoseško delo, ki je tudi poslikano, gotovo import, govori v prid naši tezi o dodatnih gotizacijskih delih pred koncem 14. stoletja in sovpada z nastankom druge plasti slikarij. Na tem mestu smo dolžni zavriniti Zelkovo tezo, da je tabernakelj sočasen nastanku svetišča v sredi 14. stoletja in še prej. Že omenjene formalne karakteristike namreč govorijo v prid naši tezi. Cf. Ivan Zelko, Starost naših cerkva in župnijskih šol: I, Stenski tabernaklji, Stopinje, Murska Sobota 1978, p. 70, repr. p. 71.

²⁶ Cf. Zelko, Ime Tótság, p. 97.

Sl.2. Stenski tabernakelj, s. stena prezbiterja stare žup. c. v Murski Soboti, okoli 1390

rekonstruirani tloris celotne gotске cerkve pa je priobčil Zelko.²⁷ Pri podobi ladje najbrž ni šlo za pretirano oddaljevanje od ostalih gotških cerkva prekmurske skupine. V tem vidimo še dodatni razlog, da naposled obravnavamo sakralno arhitekturo, nastalo v drugi polovici 14. stoletja, v istem kontekstu in v iskanju stavbarničnih slogovnih značilnosti.

Cerkvena arhitektura t.i. »prekmurske skupine«, torej v Turnišču, Martjancih, Sv. Juriju in Soboti, zadeva tudi vprašanje udeležbe in sodelovanja Janeza Akvile. Doslej uveljavljene hipoteze naše umetnostnozgodovinske stroke obravnavajo Akvilo predvsem kot podjetnika – stavbenika in šele nato kot slikarja.²⁸ Prav arhitektura soboške cerkve pa spodbuja k nekoliko drugačnemu razmišljanju.

Če se formalno – slogovne značilnosti arhitektonskega tipa in posamičnih stavbnih členov prekmurske skupine, katerega vzori koreninijo v češkem stavbarstvu,²⁹ kažejo v neposredni in medsebojni povezanosti, potem je nujen zadržek o Akvili kot stavbeniku. Predvsem zato, ker so slikarije v soboškem prezbitериju po morfoloških značilnostih nekoliko oddaljene od tistih iz Akvilovega opusa; hkrati pa je težko dokazljivo, da bi Akvila kot podjetnik in stavbenik zgradil oz. prezidal soboško cerkev, poslikal pa bi jo namesto njega nekdo drug. Ugotavljamo, da je Janez Akvila deloval predvsem kot slikar, saj se je sam dovolj ekspliciral kot »pictor« in ni nobenega tehtnega protiargumenta, ki bi lahko to ovrgel. Zlasti zato, ker imamo zadržke o branju napisa, ki v Martjancih priča o gradnji in poslikavi te cerkve. Ta nam namreč sporoča, da je bila cerkev sezidana za časa župnika Erazma, z roko Janeza Akvile izvirajočega iz Radgone³¹ ... (?). Doslej je praviloma obveljalo, da jo je Akvila tudi zgradil.³² Problem je namreč v tem, da so Stele in vsi drugi za njim preprosto spregledali ločilo v obliki stiliziranega cveta³³, pred tem pa je še dvoje pik, in potlej iz celega konteksta napisa razbrali, da je cerkev Akvila tudi zgradil. Takšno tezo zavračamo, ker smo mnenja, da je Akvila deloval predvsem kot slikar, kajpada s svojo delavnico, toda arhitekturo moremo pripisati nekemu drugemu mojstru oz. stavbarnici. Ta je namreč bil dejaven

27 Zelko, Ime Tótság, repr. pp. 96 – 97, tloris p. 100 (Rekonstruiran tloris stare soboške cerkve po stanju leta 1698). Cf. Zadnikar: Romanika, repr. p. 401.

28 Izmed obsežne literature, ki obravnava vprašanja o Akvili, izpostavljamo v tem kontekstu dve Steletovi razpravi. Cf. Stele, Umetnost v Slovenski krajini, pp. 24 – 32; Francé Stele: Slikarstvo v Sloveniji od 12. do srede 16. stoletja, Ljubljana 1969 (od tod citirano: Stele : Slikarstvo v Sloveniji), pp. 157 – 174

29 Komelj: Gotska arhitektura, p. 170.

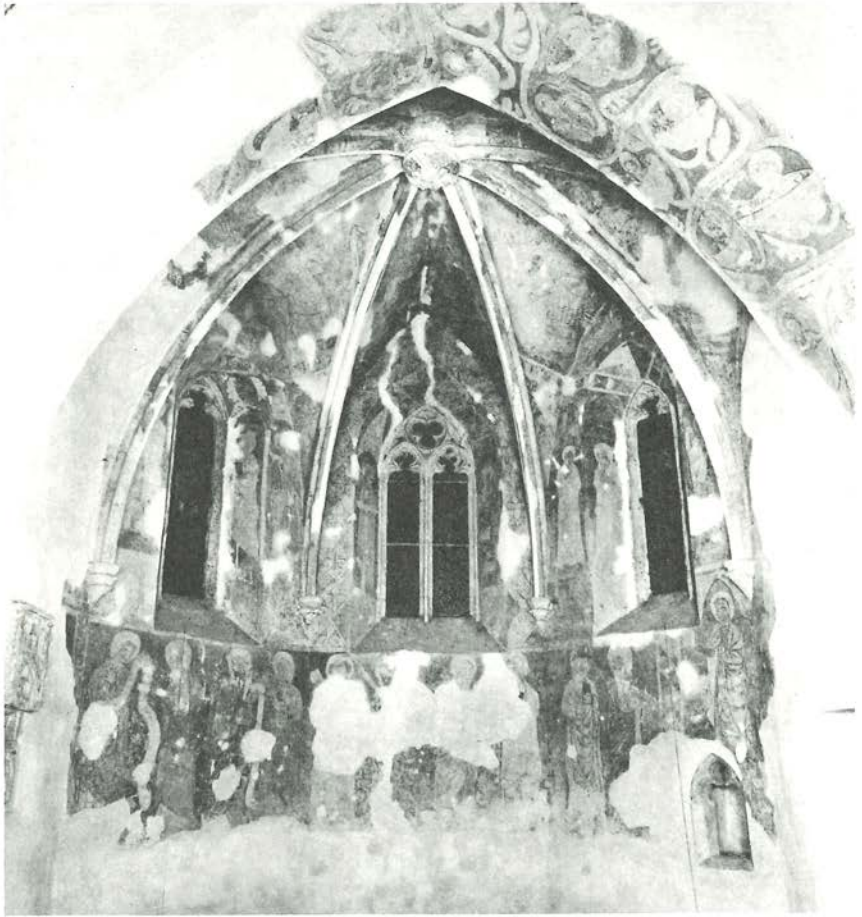
30 Prvič nam o tem priča napis ob avtoportretu v Veleméru iz leta 1378: ... ANE AQUILA PICTURE. Drugič na napisnem traku ob avtoportretu v Martjancih: OMNES STI / SANCTI / ORATE P / RO / ME JOHANNES AQUILA PICTURE. Tretjič pa samo v napisu na severni steni prezbiterijske avguštinske-eremitske cerkve v Fürstenfeldu, najbrž iz zadnjega desetletja 14. stoletja : ORATE . DEUM . P / RO / ME JOHANNES AQUILA PICTURE.

31 Napis v Martjancih : ITEM ANNO M^oCCCLXXX^oII^o EDIFICATA FUIT ISTA ECCLESIA VIDELICET T(em)P(or)E PLEBANI ERASMI PER MANUS JOHANNIS AQUILE DE RAKESPURGA ORIUNDI ... Cf. Francé Stele: Gotsko stensko slikarstvo, Ars Sloveniae, Ljubljana 1972 (od tod citirano : Stele : Ars Sloveniae), p. LVIII.

32 Francé Stele: Monumenta Artis Sloveniae I. : Srednjeveško stensko slikarstvo, Ljubljana 1935 (od tod citirano : Stele : Monumenta Artis), p. 14.

33 Distinkcija, dve piki in stilizirano naslikan cvet, je na mestu med ERASMI in PER (Cf. op. 31, supra). Napis je potemtakem potrebno razumeti v tem kontekstu: Leta 1392 je bila zgrajena cerkev za časa župnika Erasma; z roko Janeza Akvile izvirajočega iz Radgone... (? poslikana).

v Soboti še pred časom, preden je sploh nastal prvi znani Akvilov spomenik (Velemér, freske datirane 1378). Na koncu polemike o stavbnogodovinski podobi soboške cerkve kaže za vnaprej zastaviti še načelno vprašanje: ali ni morda možno, da je stavbarnica ugodila želji naročnika in potemktakem sezidala istočasno korni zvonik in prezbiterij, kajpak šele okoli leta 1370?

Sl.3. Prezbiterij stare žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, 2. pol. 14. st.

Fotografski posnetki:

Janez Balažič : 2,3,4,5,7.

Bine Kovačič : 1,6,8,9, 10,11,12.

Opis slikarij v prezbitერიju³⁴

Slavolok. Jesejeva korenika.³⁵

V prepletu vitice in palmet so na ostenju slavoloka upodobljeni doprsni liki Kristusovih prednikov. Slikar jih je naslikal v parih, po dva in dva, v prepletu vitice pa so postavljeni v kupe – vitične čaše (sl. 4). Do vrha slavoločnega

Sl.4. Jesejeva korenika, slavolok stare žup. c. v Murski Soboti (detajl), okoli 1390

³⁴ Natančnejši opis fresk doslej, kot nam je znano, ni bil podan. Smatramo pa, da je to potrebno že zaradi nadaljnjih pomenskih raziskav.

³⁵ Ikonografski motiv Jesejeve korenike (Mt 1,1-17) se naslanja na Izaijevo prerokovanje (Iz 11, 1) : Mladika požene iz Jesejeve korenike, poganjek vzcvete iz njegove korenine.

zaključka jih je z desne strani upodobljenih deset, na levi strani pa jih je, vsled uničenosti, ostalo zgolj troje. Kristusovi predniki so upodobljeni z napisnimi trakovi (danes se jih več ne dá prebrati), vsi s svetniškim nimбом, vtisnjenim v omet. Vertikalni ritem kompozicije je slikar naglasil z izmeničnim upodabljanjem parov svetlih in temnih čaš (sivo-modra in oker). Stranica, ki gleda proti notranjščini prezbiterja, je poslikana z dekorativnim palmetnim nizom. Te slikarije očitno pripadajo drugi plasti poslikave. Nekatere formalne značilnosti dopuščajo celo povezavo z delavnico Janeza Akvile. K temu nas navajata predvsem obrazna tipa obeh upodobljencev prvega para, v desnem spodnjem delu slavoloka. To plast datiramo v zadnjo četrtino 14. stoletja.

Severna stena prezbiterja.

Ohranjenih je zgolj nekaj fragmentov prve plasti poslikave in gotski stenski tabernakelj.³⁶ Tabernakelj (sl. 2) je imenitno kamnoseško delo, po vsej verjetnosti importirano. Tabernakelj je polihromiran in poslikan. Fragmenti poslikave kažejo, da sta v poljih niš bila naslikana donatorja (?), o čemer priča delno ohranjen napisni trak (ta je zaradi delne ohranjenosti težko berljiv). Domnevamo, da vzdava tabernaklja in njegova poslikava spada v čas dogotizacije in je torej sočasna drugi plasti poslikave. Na tem delu stene so ohranjeni detajli prve plasti poslikave. Tik ob stiku te stene in severne poševnice prezbiterja poteka vertikalno rombasti dekorativni pas. Ta je ločeval dva naslikana apostola, ki sta najbrž stala na vsaki strani tabernaklja, od skupine na severni poševnici.

Severna poševnica prezbiterja. Apostoli (sl. 5)

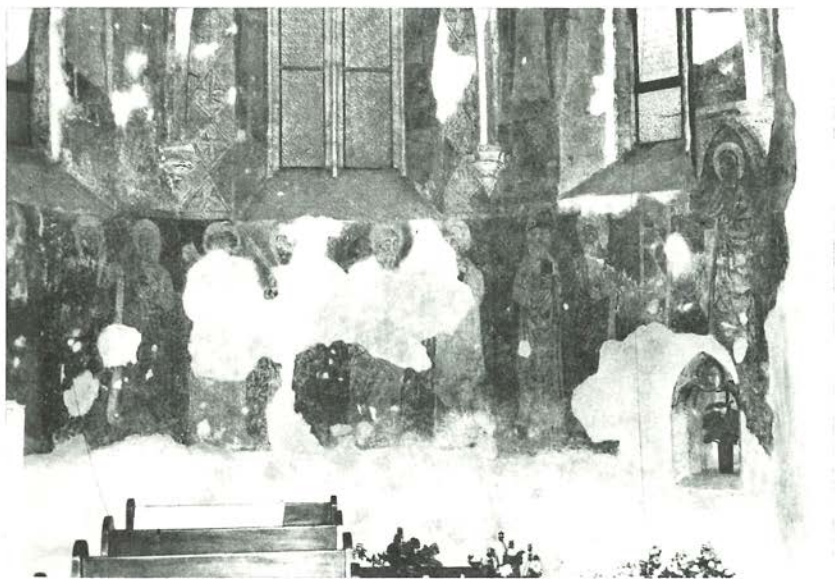

Sl.5. Apostoli, s. poševnica prezbiterja žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

36 Cf. op. 25, supra.

Upodobljeni so štirje apostoli. Naslikani so celopostavni, v parih in obrnjeni eden k drugemu. Prvi apostol je golobrad (apostol Janez?), odet v dolg plašč rdeče in sive barve, ki je pokrit s šabloniziranim vzorcem.³⁷ Z desnico si pridržuje napisni trak, ki se vije od pasu višje proti glavi apostola in nato pada proti tlem. Z levico, z iztegnjenim kazalcem, pa blagoslavlja. Lasje in konture nimba so vrezane v omet. K njemu je obrnjen starejši apostol z brado in nekoliko krajšimi lasmi. Oblečen je podobno kot prvi, v oblačila rjavih in oker odtenkov, ki so potiskana s šablono večstraničnega križa. Na prsa si z obema rokama pridržuje knjigo. Konture nimba so vtisnjene v omet. Poleg njega stoji s hrbtom obrnjeni tretji apostol, temnolasi in temnobradi starec. Z desno roko si pridržuje do tal padajoče ogrinjalo. Z levico drži napisni trak, ki je nečitljiv. Nasproti njemu stoji mlad apostol, brez brade in z na ramena padajočimi lasmi, katerih konture – tudi nimba – so vrezane v omet. Plašč tega apostola je naslikan v sivo-modrih odtenkih in je potiskan s cvetličnim vzorcem. Z desnico se v višini prsi oprijemlje knjige, z iztegnjenim kazalcem leve roke pa kaže proti oboku.

Vzhodna stranica prezbiterijskega župnika. Apostoli (sl. 6)

Sl.6. Apostoli, pritlični pas prezbiterijskega župnika c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

³⁷ Popolnoma enak šabloniziran vzorec, dvojni krog in v notranjem polju križ, je najti tudi na draperijah upodobljenec v Žegri na Slovaškem. Cf. Dénes Radocsay: *Wandgemälde im Mittelalterlichen Ungarn*, Budimpešta 1977 (od tod citirano : Radocsay : *Wandgemälde*), repr.90.

Vidni so le zgornji deli oz. glave apostolov ter spodaj fragmenti oblačil. Pri prvi dvojici z leve je že po atributih prepoznavno, da gre za upodobitvi apostolov Petra in Pavla. Peter je upodobljen kot plešast, s ključem ob desnem ramenu. Pavla prepoznamo po atributu meča, iztegnjenega mimo Petrove glave, in po črni bradi. Konture nimbov obeh apostolov so, tako kot tudi meča, vrezane v omet. Naslednji apostol je starec z lepo naslikano brado. K njemu je obrnjen kratkobradi (?) apostol, od katerega se nam je ohranila le partija desnega dela obraza in plašča. Kot je še opazno, mu lasje padajo na ramena v kodrih, na prsa pa si priklenja knjigo. Plašč tega apostola je naslikan v oker barvi.

Južna poševnica prezbitarija. Apostoli. (sl.7)

Prvi z leve je upodobljen Jakob starejši. Karakterizirajo ga popotna palica, romarski klobuk s školjko in na prsi priklenjena knjiga. Izpod klobuka mu na ramena padajo lasje. Oblečen je v okrasto-siv plašč, posamezni deli draperije pa so senčeni s temnejšo rjavo barvo. Ogrinjalo je dekorirano z vzorcem dvojnega kroga in s križem v sredini. Proti njemu je obrnjen slednji apostol, sivolas in sivobradi starec. Draperija tega apostola je naslikana v dinamičnih usločenih gubah sivo-rdečih barv. To vrsto apostolov z desne zaključuje dekorativni trak, izveden na osnovi romba.

Pritlični pas južne poševnice zaključuje nekoliko višje postavljen lik svetnice. Vzrok za tako postavitev je nabrž ta, da je v spodnjem delu gotška niša. Lik svetnice je naslikan pod šilastim gotskim baldahinom. Upodobljenka si z levico

Sl.7. Apostola in svetnica (sv. Magdalena?), j. poševnica prezbitarija stare žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

pridržuje precej razgiban plašč, z iztegnjeno desno roko pa po vsej verjetnosti drži alabastrno posodico.³⁸ Po atributu sodeč, bi lahko bila upodobljena Marija Magdalena (?).

Južna stena prezbitarija.

Zaradi fragmentarne ohranjenosti je težko določiti, za kakšen prizor naj bi tu šlo. Skrajno desno je ohranjena samo še podoba kralja brez nimba (sl. 8). Kralj je upodobljen pod trilistnim gotskim baldahinom, na glavi ima krono, po sredi tesno oprijetega oblačila poteka niz gumbov (oblačilo kralja je naslikano v sivi in oker barvi). Podobo kralja karakterizira krepka svetla brada. Obrnjen je proti oltarju. Z desnico, ki je še vidna, pa je najbrž priporočal skupino pred seboj (?). Posvetni lik kralja nam hkrati dovoljuje sklepati o tem, da je morda tu bila upodobljena družina bana Nikolaja Széchyja. Domnevamo, da je tu šlo za votivno podobo.³⁹ Hkrati smo mnenja, da slikarija pripada drugi plasti poslikave, stilne karakteristike pa kažejo na bližino delavnice Janeza Akvile.

Slavoločna stena – notranja prezbitarijalna stran.

Tik poleg posvetnega lika kralja na južni steni prezbitarija je na slavoločni steni naslikan do pasu goli vitez z mečem (sl. 8), ki ga drži pred sabo; držaj v višini pasu je naslikan v obliki kroga s križem v sredi; konture meča in pasu, kratkega do kolen segajočega krila, pa so vrezane v omet. Nad to podobo se pričinja upodobitev pametnih devic, v sredi, nad samim šilastim zaključkom slavoloka, je podoba Majestas Domini, z angeli na vsaki strani (sl. 9). Vrsta nespametnih devic, ki je najbrž bila naslikana na desni strani slavoloka, je povsem uničena. Nad podobo viteza je vidna dnevica oz. cezura, ki priča o prvi, torej starejši plasti poslikave. Prva devica z leve je preslikana, slabo razpoznavna pa sta tudi lika druge in tretje. Device so odete v sivi in z rjavo-okrasto konturo obarvan plašč, ki je podšit s hermelinovo kožuhovino. Lase imajo spete v kite, padajoče na hrbet, z obema rokama pa prinašajo v posadah olje za svetilke.⁴⁰ Vrh slavoloka je podoba Majestas Domini, podoba Kristusa, sedečega na prestolu, ki blagoslavlja pametne in zavrača nespametne device. Kristus, ki je s telesom rahlo sklonjen proti pametnim devicam, je karakteriziran s kratko brado, plašč pa ima podšit s hermelinovim krznom. Mandorlo s Kristusom na prestolu držita z leve in desne dva angela.⁴¹ Ta plast slikarij pripada prvi poslikavi, zgornji in spodnji del mandorle sta zaradi druge plasti poslikave uničena.

Severna poševnica prezbitarija – okenski del.

Poslikani so vsi deli te enote. Levo je, žal uničena, neka svetniška podoba. Na notranji levi strani okenske stene je naslikana podoba posvetnega kralja, ki se obrača k uničeni svetniški podobi na njegovi desni. Kralj nima svetniškega sija in tudi ne kakršnega koli drugega atributa. Karakterizira ga predvsem v

38 Lexikon christlicher Kunst : Themen – Gestalten – Symbole, Feiburg – Basel – Wien (Herder) 1989², p. 217.

39 France Stelè, Donatorska slika iz leta 1383 v Turnišču, ZUZ, n.v.I, 1957, pp. 119 – 128. Cf. Támas Bogyai, II. Koga kažejo podobe donatorjev na turniški sliki ?, ZUZ, n.v.I, 1957, pp. 129 – 138.

40 Prilika o pametnih in nespametnih devicah (Mt 25, 1-13).

41 France Stelè, Slikani svodovi gotskih prezbitarija u Slovenačkoj, Starinar, 1928/29 in 30, pp. 76 – 77.

Sl.8. Kralj in vitez, sklep j. in slavoločne stene prezbiterija stare žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

omet vrezana kraljevska krona, dolga bela brada, oblečen pa je v zelen in s hermelinovim kožuhom podšit plašč. Na drugi strani notranje okenske stene je upodobitev sv. Katarine. Svetnica si na prsa z levico priklenja svoj mučeniški simbol – kolo, z desnico pa drži do tal segajoč meč; konture nimba, krone in meča so vrezane v omet. Na desni je, na polju med rebrom in zunanjim okenskim okvirjem, naslikana svetnica, ki je opravljena podobno kot sv.

Sl.9. Pametne device, Majestas Domini (slavoločna stena), okoli 1370; sv. Trojica in angela na oboku ter poslikava spodnjega dela slavoloka žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

Katarina, njen atribut pa je najbrž z maju podobna žival na svetničinem desnem ramenu. Bel trak, najbrž veriga, govori, da gre za uklenjenega zmaja. Ta atribut zaznamuje svetniški lik sv. Marjete (?).⁴² Zgoraj na oboku, ob rebro kape, blagoslavlja svetnico lebdeči angel. Pod figurami svetnic in kralja je naslikan dekorativni pas (cca 60 cm), ki pa je zelo slabo ohranjen. Vrh svetniških likov so baldahinski zaključki, ki v dekorativnem – ornamentalnem prepletu prehajajo v poslikavo šilastega polja nad oknom in pod obokom, kjer je upodobljeno Sonce.⁴³

Vzhodna stranica prezbiterija – okenski del.

Na vsaki strani okenske biforne odprtine poteka vertikalno, v romboidna polja naslikani štirilistni ornament. Na notranji strani okenske stene je na levi figura sv. Helene. Pred sabo drži do tal stoječi križ.⁴⁴ Barve plašča so uničene, spodaj pa je še vidna zelena obleka. Nimb in nekateri deli ogrinjala so vrezani v omet. Levo od nje, že zgoraj na oboku, je podoba svetnice, ki jo zaradi uničenega atributa ne moremo identificirati. Domnevamo, da sodi v drugo plast poslikave. Nasproti sv. Helene je na desni strani okenske stene upodobljena sv. Doroteja.⁴⁵ Prepoznavamo jo po kroni, pleteni košarici za cvetje in po šopku šestih cvetic. Svetnica je oblečena v črno-zeleno obleko, ki jo po sredi deli niz gumbov. Figuro sv. Doroteje je slikar postavil v pritličje odprtega stolpa z dvema polkrožnima oknoma, vrh strehe pa krasí dvojni križ. Z desne jo blagoslavlja angel (2. plast). Na polju med okvirjem bifornega okna in šilastega loka oboka je slikar 1. plasti postavil motiv Veronikinega prta, ki ga z vsake strani drži en angel.⁴⁶ Po formalnih značilnosti pripada ta slikarija prvi plasti poslikave.

Južna poševnica prezbiterija – okenski del. (sl. 10)

Na levi strani, med rebrom in notranjo steno okna, je upodobljena svetnica; atribut, ki ga je z obema rokama držala v višini prsi, je uničen, zato težko določimo, za kateri svetniški lik tu gre. Plašč svetnice je že popolnoma obledel. Figuro okvirja zgoraj baldahinska strešica-z dvojnimi križem. Z leve, že na spodnjem delu oboka, jo blagoslavlja angel. Na levi strani notranje okenske stene je upodobljena svetniška figura, ki svoje znamenje drži na prsni in v isti ravni s kazalcem desne roke kaže nanj. Plašč upodobljenke je že povsem obledel, ohranile pa so se partije obraza in naglavne rute. Svetnico je slikar postavil v nišo, ki ima zgoraj polkrožen baldahinski zaključek. Nasproti tej svetnici, na drugi strani okenske stene, zavzema prostor svetnica s knjigo. Po tem simbolu jo je težko identificirati. Oblečena je v sivo-zelen plašč, ki je spodaj rjavo podložen. Na glavi nosi rjavo ruto, ki ji pada na ramen, kontura svetniškega sija pa je vrezana v omet. Desno stran te stene, ob rebro, izpolnjuje podoba sv. Barbare. Svetnica nosi zeleno obleko, že obledeli plašč pa je podložen s hermelinovima krznom. Za desnim ramenom svetnice je

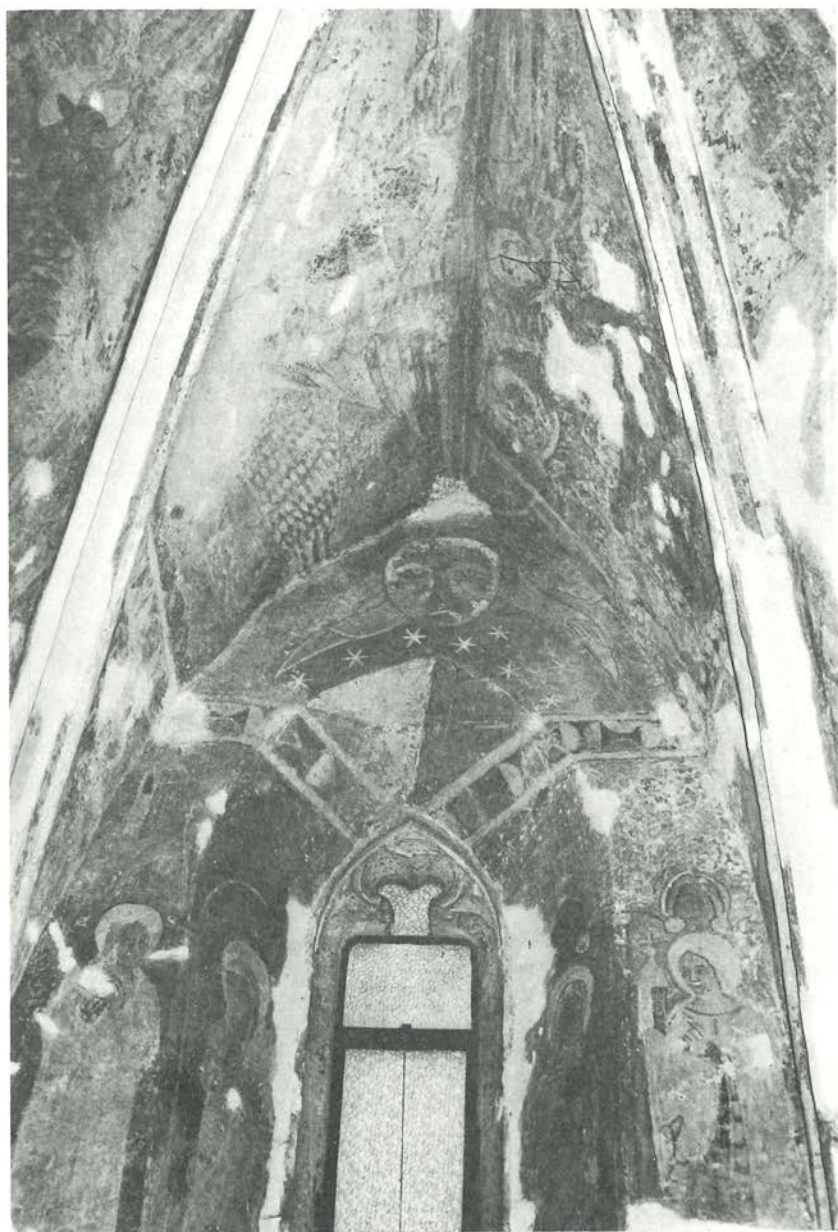
42 Leksikon ikonografije, liturgike in simbolike zapadnog krščanstva, Zagreb 1985² (od tod citirano: Leksikon ikonografije), p. 393. Cf. Lexikon christlicher Kunst, pp. 213–214. Podlago za tak sklep nahajamo v podobno zasnovani podobi sv. Marjete v Martjancih.

43 Lexikon christlicher Kunst, pp. 290–292. Cf. Leksikon ikonografije, p. 552.

44 Helena s križem (Helena Imeratrix). Cf. Leksikon ikonografije, p. 296. Lexikon christlicher Kunst, p. 198 (geslo: Kreuzlegenden).

45 Leksikon ikonografije, p. 210. Cf. Lexikon christlicher Kunst, p. 81.

46 Cf. Leksikon ikonografije, pp. 582–583. Lexikon christlicher Kunst, p. 328.

Sl.10. Orel Janeza Ev. ter angela in Luna v obočnem delu prezbiterja žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1370; svetnice, ostenje okenske odprtine j. poševnice prezbiterja, okoli 1390

naslikan stolp,⁴⁷ ki ima v vrhu dve biforni odprtini in se zaključuje z dvojnim križem. Lik upodobljene svetnice karakterizirajo lepo modelirani in na ramena padajoči lasje, razločne pa so tudi posamične poteze obraza; nimb je vrezan v omet. Zgoraj omejuje figuro baldahinski polkrožni zaključek v obliki trilista. V polju med vrhom okna in obokom je upodobljen stiliziran motiv Lune.⁴⁸

Vse svetniške figure po našem mnenju pripadajo 2. plasti poslikave; tu so izvzeti samo motivi Sonca; Veronikinega prta in Lune v poljih pod obokom, ki poleg ornametalnih partij sodijo še v prvo plast poslikave. Tehnika poslikave druge plasti je očitno mešanica med fresco in al secco načinom. Pri tem je slikar druge plasti pogosto uporabljal tehniko secco – lazur,⁴⁹ kar je tudi vzrok za slabšo ohranjenost slikarij. Čas nastanka druge plasti: zadnja četrtina 14. stoletja.

Obok. Zahodno polje. (sl. 11)

Tu je slikar, pripadajoč po formalnih karakteristikah plasti druge poslikave, upodobil Majestas Domini (sl. 12). Ikonografski motiv predstavlja posebnost v našem spomeniškem gradivu. Kaže nam namreč dopasno podobo Kristusa, katerega obraz je transformiran v motiv sv. Trojice s štirimi očmi in tremi nosovi.⁵⁰ Blagoslavljajočega Kristusa oz. podobo sv. Trojice v mandorli z leve pridržujeta dva angela, na drugi strani pa sta že uničena.⁵¹

Severna kapa oboka.

Leva stran te kape je žal povsem uničena, na nasprotni pa sta čez celo ploskev postavljena dva angela, obrnjena drug proti drugemu. Oba zaznamujejo izjemno živopisne barve (prva plast poslikave).

Obočna kapa nad severno poševnico prezbiterja.

Polje na levi prekrivata podobi dveh angelov, ki sta precej uničeni in deloma tudi preslikani. Spodnji del opasuje ornamentni trak na črni podlagi, izveden iz rjavih in okraštih polkrogov. Na drugi strani je upodobljen simbol evangelista Marka. Trup leva je lepo postavljen čez celo površino, ki jo po zgornji stranici izpolnjujejo krila; lev je z glavo obrnjen k angeloma. Nimb leva je gotovo pozneje izpraskan v omet. Ob nogah leva sv. Marka poteka napisni trak, ki pa je zaradi slabe ohranjenosti popolnoma nečitljiv. Plast upodobitve pripada 1. fazi poslikave.

Vzhodna kapa oboka.

Površino z leve prekrivata figuri dveh angelov, ki sta izvrstno ohranjeni. Razkrivata se nam v bogatem barvnem spektru. Desni angel ima perutnice spuščene ob telesu, perutnice levega pa so razvite čez vso gornjo stranico. Angela sta obrnjena drug k drugemu in v rokah držita napisni trak, ki je težko

47 Leksikon ikonografije, p. 138. Cf. Lexikon christlicher Kunst, pp. 49 – 50.

48 Cf. op. 43, supra.

49 Način slikanja s secco-lazurami je v naše kraje zašel preko italijanskih potujočih slikarjev. Cf. Otto Demus, *Ein italienischen Wanderkünstler an der Donau*, *Oesterreichischen Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 1951, p. 46.

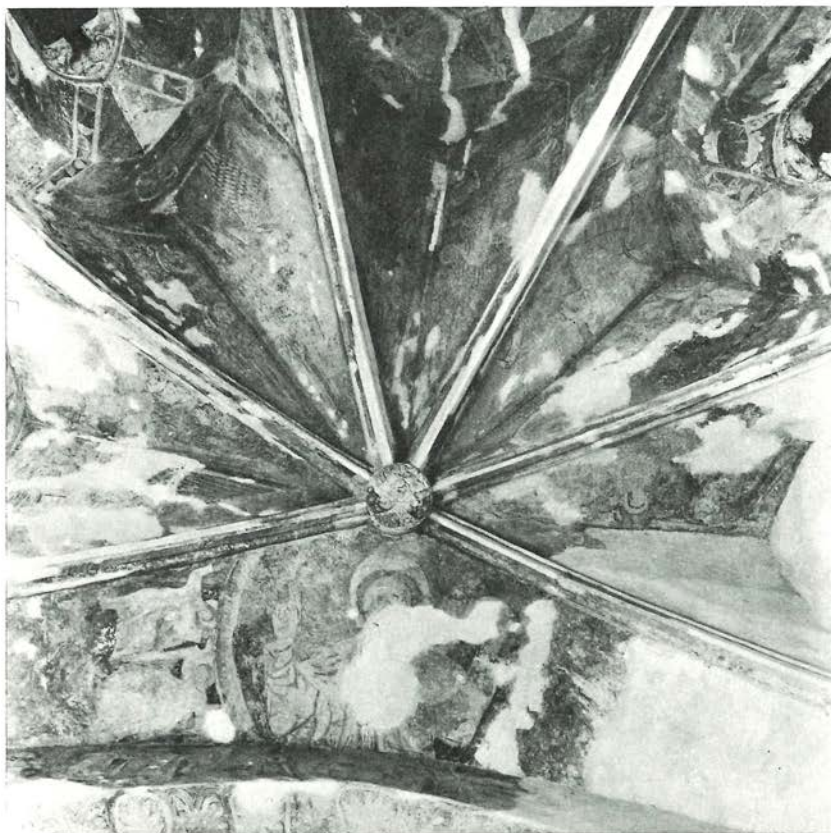
50 Stelè, *Slikani svodovi*, pp. 76–77. Podoben ikonografski motiv sv. Trojice s tremi glavami poznamo iz Zegre na Slovaškem, iz časa med 1300 – 1330. Cf. Radocsay : *Wandgemälde*, p. 182, in repr. 83.

51 Danes še komajda zaznamo troje oči, spodnje partije obraza pa so itak uničene. Stele je še videl glavo s štirimi očmi in tremi nosovi (?). Cf. Stelè, *Slikani svodovi*, p. 76.

čitljiv. Po vsej verjetnosti je upodobitev angelov z napisnim trakom hkrati personifikacija evangelista Mateja. Na nasprotnem polju je naslikan krilati vol – simbol evangelista Luke. Glava vola je obrnjena proti angeloma, krila pa so lepo razporejena po zgornjem delu te površine. Ob nogah simbola evangelista Luke poteka napisni trak, katerega vsebina se ne dá prebrati. Trup vola je obarvan rdeče, spodnji pas pa omejuje dekorativni trak polkrogov na črni podlagi.

Obočna kapa nad južno poševnico prezbiterijskega (sl. 10)

Na levi strani kape je imenitno naslikana podoba – simbol evangelista Janeza. S krili pisanih barv pokriva celo površino polja. Ta upodobitev orla – simbola evangelista Janeza, sili v primerjave z deli izvedenimi v dragocenih tehnikah emajlnega slikarstva. Napisni trak, ki je nabrž potekal ob spodnjem delu, je uničen. Na drugi strani obočne kape sta upodobljena dva angela, primerljiva s tistima, nasproti simbolu evangelista Luke. Žal je ta prizor zvečine uničen.

Sl.11. Angeli in simboli evangelistov, Majestas Domini, obok prezbiterijskega žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1370 – 90

Sl.12. Majestas Domini v preobrazbi sv. Trojice, žup. c. sv. Nikolaja v Murski Soboti, okoli 1390

Obočna kapa nad južno stranico prezbitarija.

Obe strani kape izpolnjujeta upodobitvi angelov. Tako kot druge sta naslikana v pari. Ti angeli so ohranjeni fragmentarno, toda gotovo so nastali v času prve poslikave.

Pri opisu fresk v soboškem prezbitariju smo sicer zanemarili nekatere detajle, predvsem napise, za katere pa žal moramo ugotoviti, da je iz njih možno prebrati le posamične črke; iz teh se težko pravilno razbere vsebina in pomen. Dodajmo, da so se napisi kljub vsemu ohranili nad glavami apostolov,⁵² v prizorih simbolov evangelistov na oboku,⁵³ spremljajo pa tudi podobe Kristusovih predhodnikov na slavoloku.

Ob koncu tega dela zapisa kaže še enkrat ponoviti in naštetii poglavitne točke obeh plasti poslikave. K prvi etapi poslikave prištevamo poslikavo oboka z angeli in s simboli evangelistov, slikarije nad okenskimi zaključki in obokom s prizori Sonca, Veronikinega prta in Lune ter kompozicijo Majestas Domini s pametnimi devicami na notranji slavoločni steni. To plast datiramo v čas okoli leta 1370. V drugo fazo poslikave uvrščamo podobe apostolov in svetniških likov na stenah prezbitarija, Majestas Domini v preobrazbi sv. Trojice na zahodnem polju oboka ter poslikavo slavoloka. Čas nastanka teh slikarij postavljamo v zadnjo četrtino 14. stoletja.

Vrednotenje fresk

V zaključnem delu zapisa o stenskih slikarijah v soboškem prezbitariju smo dolžni spregovoriti tudi o nekaterih pogledih in ocenah poslikave, saj doslej še ni bila podana sinteza o tej problematiki. Kljub priložnostnim obravnavam pa je problematika soboških slik vendarle budi dovolj strokovnega interesa in tudi zadovoljivo odgovorila na nekatera vprašanja.

S problemi soboških stenskih slikarij se je pri nas največ ukvarjal Francè Stele. Njegove hipoteze govoré predvsem o dataciji fresk kmalu po sredi 14. stoletja. Po formalni plati jih je uvrstil v zgodnjegotski risarski⁵⁴ oz. zgodnjegotski risarsko ploskoviti slog.⁵⁵ Razvozal je prav tako nekatera ikonografska vprašanja, program poslikave prezbitarija pa je postavil v 2. skupino v razvoju t. i. kranjskega prezbitarija.⁵⁶ Stele se pri raziskovanju ni posebej ukvarjal z razločevanjem plasti poslikav, kar je imelo za posledico, da je slikarije obravnaval in datiral kompleksno. Pri opredeljevanju sloga je izhajal iz predpostavke, da je značaj slikarij blizu premisam zgodnjegotskega risarsko ploskovitega stila, kajpada pa pri tem ni upošteval specifičnega rokopa slikarja, ki je očitno izhajal iz povsem drugačnega kulturnega in umetnostnega miljeja. Sicer je dobro opazil in opozoril na sorodnost s slikarijami v Žegri na Slovaškem,⁵⁷ natančnejših zvez pa mu ni uspelo

52 Napis nad prvim apostolom severne poševnice: ... ANNES (Johannes); nad četrtim apostolom : S. I U D + -A (Juda Tadej?). Vzhodna stranica – prvi apostol (Peter): S... RES; nad četrtim apostolom: .. O.A. (?). Južna poševnica : S. I. AC. O. B. S (Jakob starejši).

53 Angela, ki personificirata simbol evangelista Mateja: 0 + S .. + heu + (?).

54 Stele: Monumenta Artis, p. 13. Cf. Stelè, Umetnost v Slovenski krajini, p. 28.

55 Stelè: Ars Sloveniae, p. 10.

56 Stelè, Slikani svodovi, pp. 72 – 73 in pp. 76 – 77.

57 Stelè, Umetnost v Slovenski krajini, p. 28.

opredeliti. Razen Steleta se med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji s soboškimi slikarji ni ukvarjal nihče posebej. V splošnih pregledih pa tudi sicer gre za povzemanje Steletovih spoznanj.

Nekoliko drugačno mnenje je doslej zastopala madžarska stroka. V odgovoru na Steletovo tezo iz leta 1935⁵⁸ je Mihály Ernst⁵⁹ izpostavil, da gre pri stenskih slikarjih soboškega prezbiterja za dve plasti poslikave. Prva naj bi izvirala iz druge polovice 14. stoletja, druga pa iz začetka 15. stoletja.⁶⁰ Kakorkoli že postavlja Ernst svoje datacije, je vendarle pomembno, da je opazil dve različni plasti slikarji in s tem vsaj delno prispeval k nadaljnjim raziskavam. V zadnjem času pa je soboške slikarje obravnavala, sicer priložnostno, tudi Mária Prokopp.⁶¹ V skromnem kataloškem orisu omenja dve plasti slikarji. Prvo naj bi po njenem predstavljala podoba sv. Trojice na zahodnem polju oboka in sv. kralj na južni steni; ti sliki datira v čas okoli leta 1300. V drugo plast uvršča podobe apostolov, simbole evangelistov in Majestas Domini na notranji slavaločni steni. To plast datira v čas po letu 1392.⁶²

Na tem mestu moramo opozoriti, da je Prokoppova spregledala nekatere slikarske karakteristike, ki ne dopuščajo tako zgodnje datacije, namreč v čas okoli leta 1300. Kljub sorodnosti s podobno kompozicijo v Žegri, pa v soboškem primeru gre za povsem drugemu času pripadno oblikovanje draperije Kristusa v podobi sv. Trojice. Tudi v potezah obeh angelov, ki držita z leve mondorlo, ni opaziti značilnosti tako zgodnjega nastanka. Možno je sicer, da je še pred to plastjo bila tu podoba sv. Trojice, ki bi lahko nastala v času prve poslikave; kajpada pa je prej dovoljen sklep, da je sedanja plast še mlajša. Misel o tem, da se skriva del upodobitve sv. Trojice nad steno slavaloka, je seveda nekoliko tvegana. Bolj se namreč nagibamo k mnenju, da je šlo za drugače koncipirano kompozicijo. Prav tako se težka sprijaznimo z ugotovitvijo o pripadnosti Majestas Domini s pametnimi devicami k drugi plasti poslikave, s časom nastanka po letu 1392. Očitno je to starejše delo, bližje ploskovitemu slogu, kot je to označil Stelè.⁶³ Zanimiva in mikavna pa je datacija druge plasti v čas po letu 1392. Pri tem je seveda potrebno računati na ustrezno povezavo z martjanskimi stenski slikarji in delavnico Janeza Akvile.

Ne moremo sicer trditi, da je tudi v Soboti bila na delu Akvilova delavnica, toda v nekaterih primerih poslikave pa je določena zveza in sklep o tem vendarle dopusten. Bolj kot vprašanje avtorstva je pomembno, da so stilne značilnosti druge plasti blizu karakteristikam gotskega plastičnega sloga. To se kaže v podajanju draperij, v slikanju posameznih obraznih partij (lik kralja na južni steni), v izrazitih konturnih linijah, vrezanih v omet, ter v iskanju ustreznih prostorsko-arhitekturnih rešitev za postavitev svetniških figur.

58 Stele: *Monumenta Artis*, p. 13.

59 Mihály Ernst: *A danátuli falfestés középkori emlekei*, Budimpešta 1935. Teze Ernsta povzemamo po: János Vég, *Ungarische Aquila-Forschungen, Aquila Tagungen, Szombathely 1984* (tipkopis), pp. 57 – 58.

60 Ibidem.

61 Mária Prokopp: *Italian Trecento Influence on Murals in East Central Europe Particularly Hungary*, Budimpešta 1983, pp. 168.

62 Ibidem.

63 Cf. op. 55, supra.

Slikarije, ki jih štejemo k prvi plasti poslikave, kažejo več potez ploskovitosti in shematičnosti (Majestas Domini in pametne device) ter dosegajo večji dekorativni učinek; v živahnih barvah prizorov na oboku je ta odmik od prve plasti še najbolj opazen. Njihov nastanek postavljamo v čas okoli leta 1370. V zagovor te teze navajamo pomembno zgodovinsko okoliščino. Leta 1365 je ban Nikolaj Széchy dobil v last posestva v Slovenski krajini, kateremu je pripadala tudi Sobota. V tem oziru upravičeno predpostavljamo, da je naročnik gotizacije in tudi poslikave soboške cerkve bil sam Nikolaj Széchy. Terminus post quem nastanka stenskih slikarij je zatorej leto 1365, k temu pa velja dodati še to, da je Nikolaj Széchy gotovo pripomogel z izbiro mojstra k slogovnemu profilu fresk.

Za boljše razumevanje slogovne stopnje vseh slikarij moramo navesti še eno dejstvo. Rodbina Széchy namreč izvira iz kraja Rima Széch v županiji Gömör na Slovaškem, ki je v srednjem veku spadala pod madžarsko civilno in cerkveno upravo. Zvezo s slovaškim kulturnim prostorom pa nam odkrivajo same freske. Nekatere karakteristične poteze slikarij v Soboti pravzaprav ne morejo docela prikriti vpliva t. i. maniere bizantine, ki se je tisti čas že udomačila v slovaški slikarski produkciji.⁶⁴ Domnevamo, da je ban Nikolaj za poslikavo cerkve v Soboti najel slikarja iz rodne županije Gömör. Cela vrsta spomenikov t. i. gömörske slikarske šole⁶⁵ pravzaprav priča, da se je tradicija slikanja v minieri bizantini dovolj močno zasedrila v takratni umetnostni prostor Slovaške, njeni odmevi pa so segli globoko v 14. stoletje in preko Széchyjev celo do Sobote.

Za čas in datacijo prve plasti poslikave je zgovoren še en podatek. Ta namreč datira v leto 1371; napis in letnica sta namreč vidna na cerkvenem zvonu, ki se nam je ohranil vse do danes.⁶⁶ V zvezi s tem dopuščamo možnost, da so potekala tedaj dela na gotizaciji cerkve. Čeprav kaže to tezo upoštevati zgolj pogojno, pa je to vendarle prepričljiv dokaz o udeležbi Széchyjev in hkrati tudi o intenzivnih delih na cerkvi.

Mojstra poslikave prve kakor tudi druge plasti slikarij v soboški cerkvi ne poznamo. Kakšno vlogo je le-ta imel pri poslikavi v drugih prekmurskih cerkvah, je zatrdno težko odgovoriti. Gotovo je le, da so bile leta 1925 uničene slike v cerkvi pri Sv. Juriju, ki so po svojem izgledu blizu soboškim. »Na severni steni je bil naslikan pasijon v treh vodoravnih pasovih nad samó dekorativnim pritličjem. Razločiti je bilo mogoče sledeče slike: Zadnja večerja, Jezusov vhod v Jeruzalem, Sv. Jurij v borbi z zmajem, Judov poljub, Prizor z Malhom, Jezus pred Herodom, Kristus na križu. Ostalo je bilo nerazločno. Kompozicija slike zadnje večerje je spominjala na sliko istega predmeta v Žegri. Časa nastanka ni bilo mogoče bliže opredeliti, verjetno pa je XIV. stoletje.«⁶⁷ Slike, ki jih je opisal Steele, ni mogoče preverjati, saj ni ohranjena nobena fotodokumentacija. Vsekakor pa je dovoljen zaključek o povezavi teh slikarij s soboškimi, že zaradi – po Steletu – sorodnosti prizora Zadnje večerje s podobnim v Žegri.⁶⁸ Zvezo med soboškim mojstrom in

64 Radocsay: Wandgemälde, p. 23.

65 Radocsay: Wandgemälde, pp. 19 – 21.

66 Napis: Xtus + rex + ecce + verus + homo + factus + est + 1 + 3 + 7 + 1. Cf. Zelko, Ime Tótság, p. 97.

67 Stelč, Umetnost v Slovenski krajini, p. 28.

68 Radocsay: Wandgemälde, repr. 90.

uničenimi slikarijami pri Sv. Juriju najdemo posredno preko Nikolaja Széchyja, ki mu je ta kraj pripadal; tako kot pri soboški je bil donator poslikave tudi pri župnijski cerkvi pri Sv. Juriju. Poslikavo pa pripisujemo roki soboškega mojstra.

Kot smo doslej ugotovili, je po vsej verjetnosti soboški mojster poslikal stene cerkve pri Sv. Juriju. Dodatna zaposlitev je nemara slikarju še podaljšala bivanje in ne bi bilo nesmiselno računati s tem mojstrom tudi pri drugi plasti slikarij v soboškem prezbiteriju. Gotovo si je ta slikar v času delovanja pridobil nekaj novih slikarskih izkušenj. Kljub temu, da druga plast kaže značilnosti gotskega plastičnega sloga, pa je še vedno dovolj očiten vpliv gömörske šole oz. prvin maniere bizantine. To je razpoznavno v formulacijah nekaterih obraznih tipov apostolov in svetnikov, v njihovi izraziti frontalnosti ter tudi v ikonografskih posebnostih. V sintezi gotskega prostorsko – plastičnega sloga in premis gömörske šole se naposled približamo času okoli leta 1390, kamor po vsej verjetnosti datirajo soboške slikarije 2. plasti.

BEITRÄGE ZUR KUNSTGESCHICHTLICHEN PROBLEMATIK DES PRESBYTERIUMS VON SOBOTA

Zusammenfassung

Beiträge zur kunstgeschichtlichen Frage des Presbyteriums von Sobota sollten schon aus den Jahren 1071 und 1252 stammen. Urkundlich gibt es Aufzeichnungen aus den Jahren 1297 und 1331, als in Sobota »archidiaconus de Belmura« residierte. Die Entstehung des gotischen Presbyteriums steht im Zusammenhang mit der Ankunft der adeligen Familie Széchy, die das Grundstück (Belmura) zusammen mit dem Grundstück von Oberlendava nach dem Jahre 1365 erwarb. Bei der Gotisierung als auch bei der Bemalung des Presbyteriums spielte Ban Nikolaj Széchy als Auftraggeber eine entscheidende Rolle.

Die Architektur des Presbyteriums von Sobota weisen auch andere Kirchen auf, die in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts erbaut wurden. Zu den Werken derselben Bauhütte zählen auch die Kirchen in Turnišče, Martjanci und die Kirche bei Sv. Jurij. Der Bau des Presbyteriums von Sobota erfolgte in zwei Etappen. In der ersten Etappe – ungefähr um 1370 – wurde das romanische Quadratpresbyterium gotisch umgestaltet (fünfeitig abgeschlossener Chor, Auswölben des Chorkirchturms mit dem Schlußstein). In der zweiten Etappe erfolgte die Anbringung des parlierianischen Schlußsteines auf der Wölbung des Presbyteriums und das Wandtabernakel an der Nordwand, was ungefähr in die Entstehungszeit des Presbyteriums von Martjanci fällt, so um das Jahr 1390.

Die Wandmalereien im Presbyterium von Sobota entstanden in zwei Phasen. Zur ersten zählen wir die Bemalung der Wölbung mit den Engeln und Symbolen der Evangelisten, die Malereien über den Fensterabschlüssen, wo die Motive der Sonne, des Mondes und des Tuches von Veronika dargestellt sind. Dazu gehört aber auch Majestas Domini mit den klugen Jungfrauen auf der Innenseite des Triumphbogens. Diese Malereien entstanden ungefähr um das Jahr 1370. In die zweite Phase der Bemalung fallen die Apostelbilder, Majestas Domini in der Präfiguration der Drei Heiligen auf dem Westfeld der Wölbung und die Bemalung des Triumphbogens. Diese Bilder entstanden im letzten Viertel des 14. Jahrhunderts.

Die Wandmalereien von Sobota zeigen einen offensichtlichen Einfluß der sogenannten maniera bizantina. Wir vermuten, daß Ban Nikolaj Széchy einen Maler aus seinem Geburtsgebiet Gömör mit den Arbeiten betraut hat. Eine Reihe weiterer Bilder der sog. Malerschule von Gömör zeigt offensichtliche Merkmale der maniera bizantina – ihr Einfluß reichte durch Széchys sogar bis Sobota. Derselbe Meister malte auch in der Kirche bei Sv. Jurij – diese Malereien wurden allerdings beim Bau der neuen Kirche nach dem ersten Weltkrieg vernichtet. Dem Meister von Sobota, der die Presbyteriums wände in Sobota und die Wände des Kirchenschiffes in der Kirche bei Sv. Jurij bemalte, werden die formalen Charakteristiken der Malerschule von Gömör zugeschrieben.

ARHIVSKI FOND OKRAJNEGA SODIŠČA LJUTOMER (1900–1914)

Ivan Rihtarič

V priročnem arhivu Temelnjega sodišča Murska Sobota – enota Ljutomer, Prešernova cesta 18, hranijo gradivo, ki je nastalo pri delovanju Okrajnega sodišča Ljutomer med leti 1900 do 1914.

V obsegu predstavljenega prispevka je tudi gradivo s področja pravedanja, ki tvori samo del celotnega gradiva omenjenega sodišča. Tako je ohranjenih 20 zajetnih svežnjev pravedanja iz naslednjih let:

Leto	Število	Leto	Število
1900	2 (I,II)	1908	1
1901	2 (I,II)	1909	1
1902	1	1910	2 (I,II)
1903	2 (I,II)	1911	1
1904	1	1912	1
1905	2 (I,II)	1913	1
1906	1	1914	1
1907	1		

Omenjeni fond šteje 20 enot, skupaj 6 metrov. Ureditev gradiva je v bistvu ostala nedotaknjena od svojega nastanka oziroma od zaključka posameznega sveznja.

V okviru posameznega sveznja začetka letnika so fascikli oziroma ovojne mape za vsebovane spise. Fascikel je označen s črko P, kar pomeni, da vsebuje gradivo iz področja pravedanja za razliko od področij, kot so bila (zapuščine = 0, izvržbe = I in kazenske zadeve = K) ter svojo tekočo številko in letnico začetnega spisa v fasciklu. Vrstni red spisov v fasciklu pa je označen s številko pod črto, kot n.pr.: P 39–5/6. Ta označba je torej razumljiva kot »pravedanje, 39, fascikel iz leta 1905, 6. spis«. V obsegu vsakega fascikla tečejo številke spisov od številke 1 naprej, kot jih je pač sodišče nalagalo v fascikel v sodnem postopku. Fascikel se praviloma zaključi s koncem pravednega postopka, ko so dediči, največkrat pravkar postali polnoletni, uveljavili možnost samostojnega razpolaganja s premoženji ali nepremičninami, ki so bile dedičem sodno dodeljene.

Tako je večina svežnjev zaključena le delno do leta 1914 in se spisi nadaljujejo tudi naprej, celo v prva leta uradovanja pristojnega sodišča v Kraljevini SHS.

Tako so torej v fasciklih zbrani spisi, s katerimi so začeli, dopolnjevali, spreminjali, prekinili ali končali delo s področja omenjenega sodnega postopka v zadevi pravedanja strank. Fascikli so vsebovali tudi listine notarjev, ki so bile eden izmed temeljev poslovnega življenja od srede 19. stoletja dalje; opremljene so z žigi in podpisi ter izdane v predpisani obliki.

Številke pri oklepajih v glavnem besedilu naloge so izraziti primeri, posamezni ali eni izmed mnogih, ter je njihovo navajanje velikokrat istočasno primer najdenega in zelo pomembnega dokumenta, nikakor in nikoli pa le primer

slučajnosti in ene same najdbe ali omembe. Izpustitev kakšne letnice v daljšem nizu let ne pomeni, da je nastala bistvena sprememba v dejstvih, ki jih omenjajo prejšnje omembe in same letnice v nizu.

Po veljavni zakonodaji arhivske službe bi seveda vse predstavljeno gradivo moralo biti v pristojnem arhivu in varstvu in strokovno obdelano, a je po trditvi vodje enote sodišča v Ljutomeru še vedno shranjeno pri njih zaradi pomanjkanja prostora v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. To verjetno ni osamljen primer prostorske stiske arhivov, je pa prav zaradi tega naravnost izzivalni primer in priložnost za mirno delo zgodovinarja.

Stranke

Okrajno sodišče v Ljutomeru je uradovalo s številnimi strankami, tako posamezniki, organi, organizacijami, društvi, šolami, državno in drugo upravo v istem rangi ali pa tudi še z višjimi sodnimi organi v deželi ali državi.

Okrajno sodišče v Ljutomeru je imelo glede na najrazličnejše zadeve opravljanje oziroma stike v pisni obliki z okrajnimi sodišči iz sosredstva (Ormož, Gornja Radgona, Ptuj in Radgona) in oddaljenjšimi (Šmarje, Sevnica, Čmurek, Maribor) z okrajnimi sodišči iz Zgornje Štajerske (Feldbach), Gradca in Gradca-okolica.

Iz ograde polovice države je imelo Ljutomersko okrajno sodišče precej stikov s sodiščem v Lendavi (»Also-Lendava«), Murski Soboti (»Muraszombath«), Štrigovi (»Stridoi«) in s sodišči iz Hrvaške (»Kotarski sud u Varaždinu«, Zagrebu in Virovitici)¹.

Okrajno sodišče je vzdrževalo tudi stike v najrazličnejših zadevah (poizvedovanje, pritožbe, obvestila) z okrožnimi sodišči, predvsem mariborskimi in celjskimi ter deželnim sodiščem v Gradcu in njegovim višjim deželnim sodiščem oziroma senatom.

Okrajno sodišče v Ljutomeru je imelo tudi zelo pogoste stike z najrazličnejšimi oddelki sodišč, pač glede na naravo spisa, kot npr. z varstvenim sodiščem v Ljutomeru pri izdajanju »varstvenih knjižic« ali z zemljiško knjižnimi uradi pri sodiščih v Ljutomeru in Ormožu, ko je šlo za zemljiško-premoženjske zadeve, največkrat pri pravljanju po smrti lastnika tam vpisanega premoženja (nepremičnina).

Glede na naravo dela okrajnega sodišča v Ljutomeru, ter še posebej zaradi postopka v pravnih zadevah je imelo sodišče najtesnejše stike z občinami v samem sodnem okraju Ljutomer, kot tudi v razširitvi postopka in vzpostavljanju stikov s strankami tudi stike z drugimi občinami v sosredstvu, deželi in državi, vključno z občinami na Ogrskem in Hrvaškem.

Tako je okrajno sodišče v Ljutomeru imelo skozi vse obdobje (1900 – 1914) pisne stike z občinami na podeželju (sodni okraj je imel 27 podeželskih občin) in tržkima občinama (Veržej in Ljutomer)² ter z občino Terbegovci (sodni okraj Gornja Radgona), občinami iz sodnega okraja Ormož (Bratonečice, Cerovec, Lahonci, Veličane in Žerovinci) ter oddaljenjšimi občinami Gosssdorf, Apače, Diepersdorf, Lappach pri Lipnici, Weitersfeld pri Čmureku, Velka, Nova vas pri Rogoznici na Ptujskem polju, Sveta Trojica pri Rogaški Slatini, Pobrežje pri Mariboru itd.

Manj pogosti so bili stiki v pisni obliki z okrajnega sodišča Ljutomer s tržkimi in mestnimi občinami na Štajerskem, tesnejši stiki so bili le s tržkima občinama Ljutomer in Veržej, nekoliko manj pa z občino Gornja Radgona ter mestnima svetoma v Mariboru in Ptuj.

Manjše omembe vredno je bilo sodelovanje sodišča z občinami izven dežele ali s Hrvaško (le nekaj stikov z občino Kravarsko pri Veliki Gorici).

V uradovanju z oblastnimi organi je imelo okrajno sodišče v Ljutomeru tudi pisne stike v nekaj primerih z okrajnim glavarstvom Ljutomer, predvsem

1) P 22-0/1; P 22-5/-»Also Lendava; P 62-1/1 »Stridoi«; P 39-5/6 »Muraszombath«; P 53-1/5 (Varaždin; P 51-00/12 (Virovitica, Zagreb)

2) Sodni okraj Ljutomer je imel leta 1890 kot tudi 1910 29 občin, od tega 27 podeželskih in 2 tržki (Veržej in Ljutomer)

v času okrajnega glavarja Rainerja (1902), več pa s štajerskimi deželnim odborom (Landesausschuss von Steiermark) iz Gradca ter posredno s prevajalsko pisarno »hrvaško-slavonske-dalmatinske deželne vlade« (1901 in 1907)³.

Zaradi narave dela v poteku pravnega postopka na okrajnem sodišču je le-to imelo tudi stike z davčnim uradom v Ljutomeru v vsem obravnavanem obdobju (1900 do 1914), in to zelo intenzivne, predvsem finančno davčne narave.

Podobne tesne stike je sodišče navezovalo v zadevah denarnega pravnega in zavarovanja premoženja ter drugih finančnih operacij svojih strank ali predmeta pravnega samega. Tako je imelo sodišče stike s »Sparcasso« v Ljutomeru (1901, 1905 in 1907), štajersko iz Gradca (1902 in 1903), pošto z Dunaja (1910), s finančno prokuracijo Štajerske iz Gradca (1900 in 1901) ter hranilnicama v Radgoni in Ljutomeru (1909), kakor tudi s »Protipožarno zavarovalnico« v Gradcu (1910)⁴.

V smislu dopolnjevanja pravnega postopka z raznimi podatki je sodišče pritegnilo tudi informacije, ki jih je dobilo od policijskih direktij v Mariboru, Gradcu in na Dunaju ter od žandarmerijske komande iz bližnjih Križevcev (1902)⁵.

Le redki so bili dopisi vojaških organov na okrajno sodišče v Ljutomer, saj je vojak odgovarjal po vojaški liniji, a je bilo le nekaj primerov sodelovanja vojaških in civilnih sodnih oblasti v primerih, ko je vojak naredil prekršek še kot civilist in je bil v času vodenja postopka na okrajnem sodišču v Ljutomeru že v vojaški službi, ali pa je bil kakorkoli soudeležen pri pravnem, najpogosteje pri dedovanju po starših⁶.

Okrajno sodišče je imelo zelo tesne stike z župnijskimi uradi, saj je po prejetju dopisa o smrti interveniralo pri župnijskem uradu, kjer je zaprosilo za rojstne, poročne in druge ustrezne podatke v smislu lažjega, hitrejšega in vseh dedičev obsegajočega sodno-pravnega postopka. Tako je imelo okrajno sodišče v Ljutomeru pisne stike, največkrat preko tiskanih formularjev, z župnijskimi uradi: Ljutomer (Janez Krstnik), Veržej (Sv. Mihael), Križevci (Sv. Križ), Mala Nedelja (Sv. Trojica), Sveti Jurij ob Ščavnici (Sv. Jurij), Svetinje, Miklavž pri Ormožu (Sv. Nikolaj), Velja (Marija Snežna), Zavrc (Sv. Nikolaj), Sv. Barbara pri Mariboru ter z mestnima župnijskima uradoma Sv. Jurij v Ptuj in Sv. Andreja v Gradcu.⁷

3) Okrajni glavarji v Ljutomeru so bili:

1896 do 1901: Franc Suzpanchich edler von Haberkorn

01.01.1901 do 31.01.1908: Herman Ritter von Rainer zu Harbach; hud nemški nacionalcec

01.08.1908 do 31.08.1916: Franz Bouvard edler von Chatelet; star ljutomerčan.

Vsi podatki in oznake so povzete po delu dr. Fran Kovačič: Ljutomer, Zgodovina trga in sreza, Maribor, 1926, strn 28.

P 82-1/2 in P 82-1/17 »Landes Ausschuss von Steiermark«; P 55-5/4 (Varaždin 1907)

4) P 53-1/20 »Sparkasse« v Ljutomeru,

P 68-1/44 »Steiermarkische Sparkasse« iz Gradca,

P 47-1/80 »Postsparkasse« z Dunaja,

P 53-1/8 – Štajerska finančna prokuratura iz Gradca,

P 70-1/38 – Privatna protipožarna zavarovalnica iz Gradca,

P 57-1/7 in P 47-1/31 »Sparkasse« v Ljutomeru.

5) P 4-1/52 – Mariborska okrajna žandarmerijska komanda.

6) P 44-1/12 – Dopis K.K. Landwehrrinfanterieregiment št. 26 in »Feldkompagnie« iz Maribora v Ljutomer leta 1910 na okrajno sodišče v Ljutomer.

7) O cerkveni organizaciji glej delo F.Kovačič: Ljutomer,... ki vsebuje naslednje župnije: Ljutomer, Križevci, Veržej, Videm ob Ščavnici, Bučkovci, Kapela, Gornja Radgona in Apače. Slednje so spadale že v sodni okraj Radgone.

Dopise oziroma formularje so podpisovali župniki, pa tudi kaplani pri župnijskih uradih (npr. kaplan Ferdinand Ciuha 1905 v Ljutomeru)⁸.

Zunanji izgled (pisava, oblika) dopisov župnijskih uradov je bil v primerjavi z dopisi večine drugih strank v večini primerov lepši kar je dokaz natančnega uradovanja cerkvene uprave.

Glede na posredovanje dopisov strankam na teren, s pomočjo pošt nih uradov je bilo tako sodelovanje med sodiščem in poštami na terenu vsakodnevno. Pošta je zelo hitro, v roku enega dneva, odpravila naslovniku pošto, največkrat priporočeno ali s poštno vročilnico opremljeno pisemsko kuverto, opremljeno s pošt nym žigom pošte, ki je odpravila dopis in žigom pošte, ki je prejela pošt no pošiljko.

Okrajno sodišče je dostavljalo ali dobivalo poštne pošiljke preko pošt v naslednjih krajih: Ljutomer, Križevci, Mala Nedelja, Cven, Cezanjevci, Vogričevci, Sveti Jurij ob Ščavnici, Radgona, Radenci, Ormož, Maribor, Celje, Rajhenburg, Lož ter Trautmansdorf, Feldbach in Eggenberg pri Gradcu.⁹

Okrajno sodišče v Ljutomeru je glede na sodni postopek vodilo tudi dopisovanje z raznimi ustanovami, posebno tesne so bile vezi sodišča z zdravstvenimi organizacijami – posebej še z bolnišnico v Radgoni (1905, 1909 in 1910) – ki so med drugimi podatki, potrebnimi za delo sodišča, pošiljale tudi mrtvaške liste prebivalcev iz ljutomerskega okrajnega področja, ki so umrli v bolnici v Radgoni, pa tudi rojstne podatke za otroke mater, ki so bile »pristojne v politični okraj Ljutomer«¹⁰.

Posebno obravnavo zasluži korespondenca med okrajnim sodiščem v Ljutomeru in deželno umobolnico v Feldhofu pri Gradcu v vsem obravnavanem obdobju (1900 do 1914), ki je odraz boja za zemljo v ljutomerski okolici, saj so si dediči prizadevali skupaj s svojimi varuhi dokazovati, da so njihovi konkurenti ali celo starši tako hudo bolni, da je najprimernejše, da so izolirani v omenjeni umobolnici¹¹.

Sodišče se je velikokrat tudi pozanimalo v svojem imenu ali v imenu varuha mladoletnih dedičev za šolski uspeh in vzgojne zadeve, tako pri okrajnem šolskem svetu v Ljutomeru (1913) kot tudi pri Državni obrtni šoli v Gradcu (1912) ter pri »Ženskem vzgojevalnem in naobraževalnem društvu Mladika v Ljubljani« za neko gojenko iz Ljutomera, za katero so dobivali podatke kar vsak mesec v letih 1912 do 1913¹².

Sodišče se je povezovalo v zadevah pravnega procesa tudi z raznimi društvi gospodarskega pomena, kot npr. s firmo »Triester Caffè-Import Ferdinand Vondraček« in »Vzajemno podpornim društvom v Ljubljani«, registrirano zadrugo z omenjenim jamstvom, z obema v letu 1901, ko je vodilo sodišče zelo razvpito dedno obravnavo po umrlem ljutomerskem zdravniku, dr. Antonu

8) V delu F.Kovačič: Ljutomer,... so podrobni podatki za vse kaplane in župnike omenjenih župnij iz opombe št. 7.

9) Popis prebivalstva leta 1910 daje natančno sliko o pošt ni mreži v okraju: Ljutomer, Križevci, Mala Nedelja, Cven (Krapje) in Cezanjevci.

10) P 114-5/2 – Bolnica v Radgoni. O zdravstvu na področju ljutomerskega okraja – glej lit.: Eman Pertl: Zdravstvo med Muro in Dravo s posebnim ozirom na obdobje 1850 do 1941. Zbornik Svet med Muro in Dravo, Maribor 1968, stran 516 do 588.

11) Primer anonimnega dopisa na sodišče – p 68-1/21 z dne 17.05.1902

P 114-5/2 in P 70-1/19 (Dunaj),

P 82-1/22 (Feldhof),

P 68-1/5 – Obvestilo o napotitvi bolnika v umobolnico.

12) P 73-1/57 »Mladika« v Ljubljani: podatki za Nadino Mihalič

Mihaliču. V to zadevo so se vpletle razne osebe, od vdove in obeh mladoletnih otrok, do nezadovoljnega prvega varuha, brata pokojnega (duhovnik Josip Mihalič, župnik pri Sveti Barbari pri Mariboru – 1908 –, ki je bil že od 1901. leta varuh obeh mladoletnih otrok, Nadine in Borisa)¹³.

Sodišče je v posameznih zadevah pritegnilo k sodelovanju tudi privatnike, obrtnike, kot npr. zidarskega mojstra Johana Zartla iz Iljaševcev zaradi stroškov gradnje hiše Mariji Senčar iz Lokavcev (1911) ter trgovca z mešanim blagom (Alois Gottlich) na poštni in železniški postaji v Križevcih pri Ljutomeru¹⁴.

Glede na pisno-jezikovne ter predvsem na pravne sposobnosti, ki so bile pri večini individualnih strank, ki so se obračale na sodišče v Ljutomer, dokaj slabe (nekatero stranke so bile še vedno nepismene), je bila zelo razvejana dejavnost advokatskih in notarskih pisarn v Ljutomeru in njegovi daljnji okolici. Tako je v obravnavanem obdobju v dokumentih izkazanih 19 oseb, ki so se bavile s takimi posli. Največkrat je bil zastopan znan ljutomerski notar Julius Thurn, ki je imel zelo vzorno urejene dopise, ter je glede na to, da je bil od leta 1895 pa do zloma monarhije župan Ljutomera, imel veliko strank¹⁵.

Drugi po številu strank, ki so izpričane v listinah na ljutomerskem okrajnem sodišču, je bil dr. Karl Grossmann, ki je deloval v celotnem obdobju in imel več strank iz kmečkega kot pa trškega okolja (Ljutomer in Veržej). Uradoval je praviloma v slovenskem jeziku.

Ljutomerske stranke je zastopal na okrajnem sodišču tudi advokat dr. Fran Rosina¹⁷, a le na začetku obdobja (1901), ko je še imel svoj sedež v Ljutomeru. Po preselitvi v Maribor je bolj redko zastopal ljutomersko področje (npr. še leta 1903).

Notarska dejavnost je bila v Ljutomeru živahna že v preteklem stoletju, saj so delovali notarji Fran Högelsberger od 1856 do 1869, ko je bil prestavljen

13) Mapa P 73-1 o dr. Anton Mihaliču, rojen 19.05.1867 v Bučkovcih, umrl 04.05.1901 v Ljutomeru. Natančneje o njem glej v delu Eman Pertl, n.d., stran 557 in dr. F. Kovačič, n.d., stran 179.

a) žena Matilda Mihalič, od 01.11.1895 podučiteljica,

b) Otroka Nadina-Marija, roj. 15.08.1897, od 1918 učiteljica v Ljutomeru, Boris-Ciril-Anton, rojen 05.07.1898, gimnazijec v Mariboru.

14) Glej opombo št. 13 (Pečati) in P 47-1/27 vloga za plačilo dolga – stranke leta 1907.

15) Primeri značilnih dokumentov:

P 44-1/4: Zapisnik zapuščinske zadeve z žigi (zeleni in rdeči),

P 31-1/3: Zapisnik zapuščinske razprave z žigi (moder),

P 58-1/3: Zapisnik zapuščinske razprave z žigi (zeleni, modri z vrstico),

P 65-1/3: Zapisnik zapuščinske razprave z žigi (moder z vrstico),

P 69-1/4: Zapisnik zapuščinske razprave z žigi (roza z vrstico),

P 91-1/1: Zapisnik – Glej P 85-2/12 z žigi: zeleni, rjavi z vrstico, itd.,

P 85-1/2: Oporoka želarja in usnarja Atona Veseliča iz Logarovec.

16) Glej opombo št. 23 (»Pečati«) in knjižico Stanko Šimenc: Karol Grossmann, Ljubljana 1985 ter dokumente:

P 68-1/36: Žig 1902 (Karl) in slovenski dopis,

P 31-1/8: Žig 1902 (Karl), podpis in slovenski dopis,

P 39-5/1: Žig (Karl) in slovenski dopis,

P 73-1/17: Podpis dr. Karol Grossmann (22.10.1906),

P 87-5/21: tipkan dokument v slovenskem jeziku (28.12.1907),

P 87-5/60 dne 04.01.1911 kot dr. Karol Grossmann,

P 87-5/91 dne 12.11.1912 kot dr. Karol Grossmann.

17) P 30-1/4 dne 03.04.1901 – maja 1901 se je preselil v Maribor (glej S. Šimenc, n.d., stran 64 in »Südsteirische Presse, št. 18, stran 4, 02.03.1901),

P 79-1/9 dne 13.10.1903 kot »dr. F. Rosina, Advokat in Marburg«.

v Lipnico, Karel Höchtl od 1870 do 1878, ko je bil suspendiran, Lovro Baš (1878 do 1881), Anton Šlamberger (1881 do 1898) in Johann Geršak iz Ormoža, ki je deloval tudi v Ljutomeru »v beležniški pisarnici v Ljutomeru, hišna številka 17« v času stanovskega kolega Höchtlja¹⁸.

Stranke z roba ljutomerskega političnega okraja proti Ormožu je zastopal tudi advokat dr. J. Omulec (1905) ter pozneje dr. Ferdo Lašič (1914), oba iz Ormoža¹⁹.

Iz Gornje Radgone sta stranke zastopala notar Otto Ploj, ki je bil radgonski notar od 1891 do 1905, advokat dr. Josef Gorički (1902) in iz sosednje Radgone advokat dr. Gotsher (1905)²⁰.

Iz Maribora je zastopal stranke deloma že prej omenjeni dr. Fran Rosina, iz Celja pa advokat dr. Josip Karlovšek (1911) in odvetnika dr. Heinrich von Jabornegg & dr. Ernst Mravlag (1901)²¹.

Interese sebe kot dediča je na okrajnem sodišču v Ljutomeru zastopalo tudi nekaj posameznikov, ki so imeli juristično izobrazbo, kot npr. Mihael Stajanko in Franjo Košar, oba iz Gradca, leta 1908²².

Zaradi predpisov zakonodaje v zvezi z uradovanjem z Ogrsko in Hrvaško so morali biti spisi uradno in sodno overjeno prevedeni, kar sta opravljala dr. Theodor Reisch z Dunaja za madžarski in Nikodem Rauniker iz Maribor za hrvaški jezik²³.

Okrajno sodišče v Ljutomeru je seveda imelo največ opravka s strankami, ki so bile individualne osebe. Njihova jezikovna in pravna usposobljenost ni bila na posebni ravni, saj najdemo primere, in to ne ravno redke, da so bile stranke nepismene, kar se vidi iz njihovega podpisovanja s križcem ali le z zelo navno, otroško in tresočo se pisavo, največkrat le svojega imena in priimka²⁴.

Pravna sposobnost stranke ni bila niti nujno potrebna, saj je sodišče samo peljalo postopek dalje, ko je prejelo od občinskega urada, v katerem je bila oseba pristojna, zahtevek za začetek postopka pred sodiščem v zadevah »P«, kar pa je bilo splošno znano dejstvo, da je vse v pristojnosti sodišča, kjer se rešujejo zadeve dedovanja oziroma pravedanja.

Najštevilnejše individualne stranke na sodišču so bili posestniki, kar je bilo glede na izrazito kmečko okolico ter tradicionalizem drobljenja posesti na vasi popolnoma razumljivo. Sledili so jim drobni zemljiški posestniki, takojimeno-vani želarji (želar, želarski sin, želarska hči), kočarji, pravno nesamostojni posestniki, kot so viničarji, najemniki, zgovorniki oz. preužitkarji ter številne dekle, težaki, pa tudi nekaj prav tako še nesamostojnih kmečkih sinov in vdov ali vdovcev kmetij ter oskrbniki posestev, tudi npr. graščinskega na Braneku

18) P 29-1/2 (Höchtl Karel),

P 08-1/3 (Lovro Baš),

P 70-5/3 (Anton Šlamberger), P 11-1/4 (Johann Goršak),

19) P 84-1/5 (J. Omulec): Formular brez oznake, a datiran 16.03.1914 (F. Lašič),

20) P 87-5/45 (O. Ploj),

P 68-1/31 (J. Gorički),

P 02-1/3 (dr. Gotsher),

21) Dokument brez oznake, a datiran 14.04.1911 (dr. J. Karlovšek) in P 73-1/11 (dr. H.V. Jabornegg & dr. E. Mravlag),

22) P 53-1/28 (M. Stajanko) in

P 68-1/60 (F. Košar),

23) P 39-5/6, P 22-5/7, P 62-1/1 (T. Reisch) in

P 53-1/4 (N. Ravnikar),

24) P 69-1/2, »Jaz, podkrižana Marija Magdič, stanujoča v Ljutomeru pri Francetu Fürst...«.

pri Ljutomeru. V tej izredno pisani strukturi strank, ki so kakorkorli imele stik ali interes za zemljo, se lepo vidi tradicionalizem slovenske vasi in njena diferenciacija, ki je iz dokumentov vidna skorajda na vsakem koraku stranke, ki je sodelovala v pravnem postopku.

Drugo veliko skupino strank predstavljajo obrtniki najrazličnejših strok, kar je spričo dveh tržkih naselij (Ljutomer in Veržej) bilo tudi pričakovati. Pojavljajo se kot čisti obrtniki (kovaški, kolarski ali zidarski mojster, krčmar, trgovec), pa tudi kot obrtniki, ki so opravljali še kakšno drugo dejavnost, ali pa so imeli tudi zemljo (gostilničar – posestnik, usnjar – želar, trgovec z živino, izdelovalec dežnikov in krošnjar).

Tretja skupina strank je tržkega značaja (tržan, tržan-posestnik, tržanski sin, zdravnik, advokat), ki je bila maloštevilna in je preko sodišča urejala v glavnem zadeve dedovanja in finančnega značaja ter tudi kupovala nepremičnine, vključno z zemljo. Tak primer je tudi kupna pogodba iz leta 1906, s katero je ljutomerski advokat dr. Karl Grossmann prevzel od dedičev umrlega tržana dr. Antona Mihaliča njegov delež dirkališčnega zemljišča v k.o. Cven za dogovorjeno kupovino 228 K,60 h«.

Glede na veliko število nezakonskih otrok, vdov in njihovih mladoletnih otrok je bila zelo pogosta kategorija strank na okrajnem sodišču tudi kuratela oziroma varuhi, ki so na podlagi sirotinskega lista zastopali svoje varovance v najrazličnejših zadevah do njihove polnoletnosti. Za varuhe so bili praviloma postavljeni premožnejši sovaščani takih otrok, le redkeje tudi njihovi sorodniki²⁵.

Pri urejanju finančnih in vzgojnoizobraževalnih zadev najdemo kot stranko na sodišču tudi učitelje, študente in učence, seveda slednje zastopane preko staršev ali varuhov zaradi njihove mladoletnosti.

Zelo redko se kot stranka pojavlja na sodišču duhovščina (le nekaj nun kot dedinj po umrlih starših, ki pa so se praviloma odpovedovale nepremičninam v korist cerkve ali svojih bratov in sester na domačiji), župani, uradniki ali vojaki²⁶.

- 25) P 53-5/1 z dne 4.6.1905, značilen socialni problem: Roza Muhič iz Stare ceste – nepismena
1. nezakonski otrok: Marija, roj. 20.08.1898. Otrokov oče je posest. delavec Jožef Zalger iz Zg. Velke,
2. nezakonski otrok: Kristina, roj. 21.12.1903. Otrokov oče je Filip Štandeka, posest. sin na Süssenbergu,
3. nezakonski otrok: Jožef, roj. 24.02.1905. Otrokov oče je Leopold Fauland, vdovec, posestnik iz Dornfelda. Za varuha mladoletnih otrok je bil postavljen Ludvik Šošterič, posestnik iz Stare Ceste 70.

P 53-5/15 dne 01.03.1908. Mati Roza Muhič se je odselila z otroci iz Stare ceste v Cmurek na naslov: Andrej Berghold v kraj Feullendorf pri Gosdorfu.

P 62-1/3 (leto 1903) — »Mati je samična dekla v Varaždinu v službi... oča je neki financ...«

P 18-5/7 dne 31.10.1913. Kovaški mojster Ivan Bokovič iz Šmarja, star 29 let in poročen.

P 65-5/3 (leta 1905) Trije otroci vdove Tereze Fekonja dobivajo 6 kron mesečne podpore.

Omenjena je rodila še nezakonskega otroka. Oče je tržanov sin Janko Dijak iz Ljutomera.

P 73-1/17, dr. K. Grossmann je kupil dirkališčno ozemlje na Cvenu.

- 26) P 53-1/4, Uršulinke v Varaždinu, leto 1909,
P 73-1/73, J. Mihalič (glej opombo št. 13 (»Stranke«)).

Formularji

Poleg pisnih dokumentov, ki so nastajali sproti in so bili pisani »lepo«, pa tudi »grdo«, se v uradovanju okrajnega sodišča Ljutomer pojavlja cela vrsta tiskanih in pisanih ali tudi razmnoženih (šapirografiranih) formularjev. Jezik teh formularjev je bil treh vrst: nemški, slovenski in dvojezičen (nemško-slovenski).

Najštevilnejši med formularji, ki so bili tiskani, je bil takoimenovani zapis o smrti – Todfall, ki je bil praviloma dvojezičen. Obsegal je naslednje rubrike: ime in priimek umrlega, njegov družbeni stan, datum smrti, stanovanje oz. kraj bivanja, ime in priimek zakonskega druga in poimensko našete morebitne otroke in ostale dediče. Obrazec je izpolnila pristojna občina in tudi predlagala varuha za mladoletne otroke, ki so bili le moškega spola, in še ti praviloma iz iste vasi ali kraja; bili so sorodniki umrlega ali premožnejši ter vplivnejši ljudje v kraju¹.

Tudi mrtvaški list, »Todten-Schein« je bil dvojezičen. Imel je podobne rubrike, le da je bil bolj strokovno usmerjen ter je vseboval tudi vzrok smrti umrlega².

Leta 1905 se je pojavil pri nekaterih okoliških, podeželskih občinskih uradih slovenski formular, ki je bil v bistvu samo formular v slovenskem jeziku (brez nemškega) in se je imenoval »smrtovnica«. Uporabljen je bil v občinah Mala Nedelja, Cven, Branoslavci, Noršinci, Slamnjak in Pristava³.

Dvojezični mrtvaški listi in »zapis o smrti« so bili uporabljeni v času od leta 1900 do 1914, s krajšo prekinitvijo kot le enojezičen, slovenski obrazec v letu 1905, in še to le v nekaterih, samo podeželskih občinah.

Omenjeni dvojezični formularji so bili v naslednjih občinah: Moravci, Bunčani, Slamnjak, vsi leta 1900, v letu 1901 pa v občinah: Pristava, Logarovci, Branoslavci, Noršinci, Stara Nova vas, Krištanci, Bolehnečice, Bučecovci, Kamenščak, Slaptinci, Cven, Stara cesta, Radoslavci, pa tudi v tržkih občinah Veržej in Ljutomer. Leta 1905 je bil dvojezičen obrazec v občini Slamnjak, pa tudi v občini Zavrč. V tržkih občinah Veržej (1911) in Ljutomer (1908) so bili omenjeni obrazci dvojezični⁴.

Leta 1905 se je poleg že omenjenega slovenskega formularja pojavil tudi samo nemški formular pri uradovanju občine Mala Nedelja, tržke občine Ljutomer in župnije Mala Nedelja ter uradovanju Splošne bolnišnice v Radgoni⁵.

B. FORMULARJI

- 1) P 35-1/1 (pokojni Gregorinčič Martin),
P 85-1/1 (Veselič Milan),
- 2) P 32-5/3 (utopitev v reki Muri leta 1911),
P 33-5/2 (vzrok smrti: gliste leta 1905),
- 3) P 40-5/1 (Noršinci),
P 70-5/1 (Mala Nedelja),
P 84-5/1 (Pristava),
P 69-5/1 (Branoslavci),
P 61-5/1 (Slamnjak),
P 80-5/1 (Cven),
- 4) P 33-5/2 (Zavrč),
P 04-1/1 (Moravci),
P 01-1/1 (Bunčani),
P 91-1/1 (Cven),
P 29-1/1 (Kamenščak),

- P 84-1/1 (Stara cesta),
P 51-1/1 (Bučecovci),
P 37-1/1 (Pristava),
P 58-1/1 (Krištanci),
P 49-1/1 (Slaptinci),
P 45-1/1 (Branoslavci),
P 52-1/1 (Stara nova vas),
P 57-1/1 (Radoslavci),
P 72-1/1 (Logarovci),
P 65-1/1 (Bolehnečice),
- 5) P 114-5/2 Bolnica v Radgoni,

Omenjeni formularji so bili največkrat tiskani v Gradcu pri tiskarni »Styria« ali pri »I.Khil« na tršem papirju in so istočasno s svojo vsebino začeli oziroma odprli mapo dosjeja posamezne stranke na okrajnem sodišču v Ljutomeru v zadevi pravdanja (»O«)⁶.

Rojstni in krstni listi so bili večinoma dvojezični, tako pri župnijskih uradih tržke župnije Veržej, podeželskega župnijskega urada Mala Nedelja in Svetinje kot tudi v mestni župniji Ptuj. Le iz ogrske polovice države je bil sodno overjen in iz madžarskega jezika preveden izvleček iz rojstne matrike.

V notranjem uradovanju okrajnega sodišča Ljutomer in pri t.i. uradnih zabelezkah (»Amtserinnerung«) so uporabljali izključno formularje v nemškem jeziku ter od sorodnih sodnih organov dobivali formularje le v nemškem jeziku iz avstrijske polovice države in v prevodu iz madžarskega jezika iz ogrske polovice z redkimi izjemami le na madžarskem formularju. Taki formularji so bili uporabljeni skozi ves čas od 1900. do 1914. leta v Gradcu, Mariboru, Ptuj, Radgoni, Ljutomeru ter v ogrski Štrigovi (»Stridoi«).

Notarji in odvetniki praviloma še niso uporabljali nobenih formularjev, razen redkih posameznih t.i. »notarskih pisem«, ki so bila v bistvu ženitne in dedne pogodbe med novoporečencema ter velikokrat iz vsebine izhajajočega zaključka tudi splošna oporoka obeh zakoncev. Le dr. Karl Grossmann si je v začetku leta 1914 že izdelal nekaj primerov formularjev, kot npr. »Začasno potrdilo« izdano od njegove pisarne. Podoben obrazec je v istem času uporabljal tudi odvetnik dr. Ferdo Lašič iz Ormoža.

Ker je bilo tiskanje omenjenih formularjev poleg finančnih stroškov povezano tudi s pogostim ali redkim uporabljanjem za le določene zadeve omenjenih formularjev, so v smislu racionalnega dela in verjetno tudi stroškov tiska, tako v uradovanju samega okrajnega sodišča kot tudi nekaterih podeželskih občin, sami izdelali s šapirografno tehniko razmnožene formularje, verjetno v manjšem številu po primerih tiskanih formularjev⁸. Take formularje sta uporabljala npr. okrajno sodišče v Ljutomeru in »Sirotinski svet v Stari cesti« leta 1900.

Formularji finančne narave so bili praviloma v slovenskem jeziku, ko so obravnavali tematiko obresti in dokaze obveznega zavarovanja premoženja, tako polnoletnih, že bolj pa mladoletnih dedičev v pravnih zadevah postopka na okrajnem sodišču v Ljutomeru, v letih 1903 do 1910, ali pri »dolžnem pismu« za prejeto posojilo od »Mestne hranilnice Ljubljanske« (1909), ko je tržan Franc Sever iz Ljutomera prejel 25.000 K.

Okrajno sodišče je uradno vabilo svoje stranke na razprave in druga uradna opravila na sodišče v Ljutomer s poštnimi vročilnicami, ki so jih morale stranke ob sprejemu vabila na sodišču podpisati in so bile vrnjene na okrajno sodišče v Ljutomer. Formular je bil prirejen za osnovne podatke o pošiljatelju, naslovniku, predmetu oziroma o zadevi, zaradi katere vabijo stranko na sodišče, ter o dopisih v tej zvezi. Spodnji del formularja pa je vseboval prostor

6) P 52-1/4 »Styria« in

P 51-1/21 »J.Khil«,

7) P 26-5/- Franc Kovačič, rojen 27.02.1905,

P 23-05/- Friedrich Zimmermann, rojen 09.02.1905,

P 66-5/- Johann Babič, rojen 01.08.1905,

Vse knjižice so bile izdane leta 1906.

8) P 84-5/4, Okrajno sodišče Ljutomer 1911 in okrožno sodišče Maribor oddelek VII.,

za izpolnitev iziroma potrditev, da je stranka prejela poštno vročilnico⁹. Formularji so bili praviloma dvojezični in posebej tiskani za pošiljatelja, to je okrajno sodišče v Ljutomeru v letih od 1900 do 1910, a tudi v istem času samo nemški formular ter redki v Ljutomeru in izven njega v letih 1909 in 1914 v slovenskem jeziku. V Celju so uporabljali za okrajno sodišče dvojezične formularje. Samo nemški formular je seveda uporabljal pošiljatelj iz Feldbacha in Frautmansdorfa na Štajerskem (1903). V enakem času (1900 do 1914) je okrajno sodišče v Ljutomeru uporabljalo za vabljenje strank na sodišče tudi enojezične, v slovenskem jeziku tiskane vročilnice, ki so jih sodne sluge Žnidarič, Mikl in Simonič raznašali osebno ali tudi preko pošte dostavljali strankam. Formularji so bili tiskani v »C. kr. vseučiliški tiskarni Styria v Gradcu« in so bili rumene ali modre barve. Najdemo formularje, naslovljene na advokate (dr. Karl Grossmann od 1901 do 1906, dr. Rosina 1901), posestnike (Franc Puconja iz Cvena – 1901, Ivan Jureš iz Sitarovcev, Matilda Veselič iz Logarovcev – 1901) ter učitelje (Matilda Miholič iz Ljutomera – 1914)¹⁰.

V krajšem obdobju (1900 do 1905) je sodišče uporabljalo le nemško tiskane formularje, t.i. »dostavne pole« in »dostavnice« (»Zeustellungsbogenschein«)¹¹, s katerimi je tudi vabilo – ali le dostavljalo določene spise strankam.

Uporaba formularjev je bila (kot nam pokažejo ti primeri) zelo nedosledna, saj so v istem času uporabljali več vrst formularjev, glede na njihov jezik. Pri tem se le očitneje kaže, da so bile dostavnice nemške le v krajšem roku, medtem ko so se vsi ostali formularji, še posebej poštne vročilnice, uporabljali istočasno, ne glede na jezik, stranko ali vrsto zadeve na sodišču. V uradovanju oziroma v notranjem dopisovanju med sodišči se praviloma niso uporabljali formularji, saj narava medsebojnega kontaktiranja ni bila taka, da bi šlo le za izpolnjevanje manjšega števila zahtevanih informacij med njimi. Glede na slovensko okolico okrajnega sodišča pa kaže dejstvo, da je bila večja uporaba dvojezičnih in samo slovenskih formularjev v uporabi prav na tem teritoriju, čeprav so se za isti kraj ali celo za isto osebo v istem času uporabljali različni – v vseh treh jezikovnih kombinacijah – formularji.

9) Najdeni so bili primeri poštних vročilnic bele, modre, rdeče in rumene barve.

– dvojezične P 11-1/11 iz leta 1906,

– nemške P 73-1/9 Celje 13.04.-1911 iz leta 1901,

– slovenske P 73-1/69 (28.09.1914) kot moder formular,

(13.04.1901) za dr. Rosino, rumeni 1911 leta (Celje),

10) P 81-1/3 (M. Veselič),

P 36-1/3 (J. Jureš),

P 73-1/16 (dr. K. Grossmann),

P 73-1/18 (dr. K. Grossmann),

P 73-1/1 (dr. F. Rosina),

11) P 28-2/- in P 5-1/4 za leto 1901.

Pečati

Okrajno sodišče v Ljutomeru je svoje dopise, ki jih je pošiljalo strankam (organi ali posamezniki) redno opremljalo tudi s pečati. Pri tem je uporabljalo pečat, za tisti čas običajne ovalne oblike, z naslednjim besedilom: K.K. Bezirksgericht Luttenberg-C.K. okrajno sodišče v Ljutomeru. V polju pečata je bil orel oz. avstrijski državni grb.

Tak dvojezični pečat¹ je sodišče uporabljalo v letih 1900, 1901, 1908, 1909, 1913, 1914, a tudi samo nemškega² v letih 1901 (od 13.02.1901 dalje) in 1905, ki sta se razlikovala tudi po obliki. Sodišče je uporabilo nemški pečat, ko je poslalo dopis župnijskemu uradu v Ljutomer ter ko je sprejelo pismo in naredilo uradni zaznamek na dopisu iz Radgone. Oba dopisa sta bila poslana sodišču v nemškem jeziku. Na uradno vložene dopise so morale stranke prilepiti tudi kolek (najpogostejše za 2 K), ki ga je sodišče uničilo s pečatom enakega besedila.

V notranjem uradovanju je sodišče dobivalo dopise od sodišč praviloma le z nemškim besedilom pečata³ (Gornja Radgona – 1901 in 1906, Gradec-okolica v letu 1908, od deželnega sodišča v Gradcu 1908 in iz Ormoža – 1908), a dvojezične pečate⁴ od okrožnega sodišča v Celju (1911).

Okrajno sodišče Sevnica je imelo zanimiv primer uporabe sodnega pečata: Leta 1913 je na enem samem dokumentu uporabilo slovensko in nemško besedilo, seveda ločeno na dveh enakovrednih pečatih, in se odločilo, da na sodbo v »imenu njegovega veličanstva-cesarja« v novembru 1913 pritisne dvojezični pečat okrajnega sodišča⁵.

Brez izjeme nemško besedilo je bilo na pečatih, ki jih je sodišču v Ljutomer pošiljala davčna uprava, pri čemer gre vedno le za nemški jezik, tako pri dopisih, uradnih zaznambah in pečatih kot tudi formularjih (1906, 1909)⁶.

Enako je na sodišče v Ljutomer prihajala pošta oziroma dopisi z zemljiško-knjižnega urada pri okrajnem sodišču le z nemškim besedilom pečata (1900, 1902, 1904, 1908, 1910), iz istega urada v Ormožu pa vedno le v dvojezični obliki (1903, 1908). Nemško besedilo na pečatu je imel tudi »Davčno in sodno depozitni urad v Ljutomeru« v svojem pečatu (1908), ko je pošiljal dopise finančne narave sodišču v Ljutomer⁷.

Ko je sodišče v letu 1907 izdalo slovenski formular »Poziv za položbo obresti in dokaz zavarovanja«, je bil dokument nečitljivo podpisan in brez pečata (?).

Okrajno sodišče je pošiljalo vabila za sodne obravnave in vabilo stranke na razgovore in opravke praviloma s povratnicami, ki so bile izpolnjene le nemško na enojezičnem (nemškem ali dvojezičnem (nemško-slovenskem) obrazcu ter opremljene od pristojne pošte v Ljutomeru nemško v vsem obdobju in v Radencih (1905).

1) P 37-1/10.

P 11-1/12,

P 51-1/21,

P 81-1/25,

P 18-5/9,

2) P 02-1/5 (februar 1905),

3) P 84-1/6 (Gornja Radgona)

P 02-1/4 (Gornja Radgona)

P 04-1/13 (Ormož),

P 04-1/12 (Gradec-okolica),

4) P 59-11/11,

5) P 18-5/7 a(»In Namen Seiner Majestät des Kaisers«),

6) P 87-5/6,

P 01-11/11,

7) P 03-00/1,2 (Ljutomer),

P 51-1/12, (Ormož),

P 36-00/8 (Ormož),

P 47-1/36, (Ljutomer)

P 47-1/37, (Ljutomer)

P 47-1/43, (Ljutomer)

Nemški pečati so bili še v krajih izven okraja, na poštah uradih: Maribor (1911), Radgona (1906), Ormož (1901), Rajhenburg (1902), Lož (1901), Feldbach in Trautamsdorf, oba v letu 1903.

Dvojezični pečati⁹ poštah uradov pa so bili v okolici Ljutomera: Križevci (1901, 1908, 1912), Cezanjevci (1908), Vogričevci (1907), Sveti Jurij ob Ščavnici (1904), Mala Nedelja (1913) in Cven (1913).

Na okrajno sodišče v Ljutomer je prihajalo tudi veliko drugih dopisov od najrazličnejših vlagateljev ali strank, ki so odgovarjale na dopise okrajnega sodišča. Svoje dopise sta podpisovala s pečatnim dopisom ljutomerski okrajni glavar Rainer in Pfrimer za mariborski mestni svet (1905), seveda v nemškem jeziku na pečatu¹⁰.

Popolnoma in le nemški so bili tudi pečati na dopisih Splošne bolnišnice iz Radgone (1905, 1908), Deželnega zdravilišča in skrbstvene ustanove za duševne in živčne bolnike na Dunaju (1910), Direkcije štajerske deželne umobolnice v Feldhofu pri Gradcu (1904), štajerskega finančnega prokuratorja (1900) iz Gradca, policijske direkcije, prav tako iz Gradca (1908), ter Privatne zavarovalnice proti požarom v Gradcu (1910), pa tudi trgovca z mešanim blagom iz Križevcev pri Ljutomeru (1907)¹¹.

S slovenskimi pečati sta opremljali svoje dopise »Vzajemno podporno društvo v Ljubljani« (1901) in »Žensko vzgojevalno in naobraževalno društvo Mladika v Ljubljani (1912)¹².

Dvojezičen pečat je imel zidarski mojster iz Iljaševcev (1911), kraja, ki je blizu Križevcev pri Ljutomeru¹³.

Najobsežnejši dopisi, ki so prihajali na sodišče v Ljutomer, so dopisi iz podeželskih občin, nekaterih trgov in mest. Pečati so bili praviloma dvojezični, in sicer v občinah: Ključarovci (1903), Noršinci (1901, 1903, 1905, 1906, 1911), Lukavci (1912), Stara Nova vas (1900, 1901), Slamnjak (1905), Krištanci (1901, 1910), Bolehnečice (1901, 1904, 1906, 1913), Bučečovci (1901), Pristava (1901, 1905), Bunčani (1900, 1903), Kamenščak (1901) in Cezanjevci (1905)¹⁴.

8) Npr. 282, 1911 (Maribor), poštne povratnice, brez oznake v prilogi naloge, Npr. P 15-5/- (Radenci)

9) Poštne povratnice brez oznake

1. Križevci (22.02.1901)
2. Sv. Jurij na Ščavnici (26.01.1904)
3. Cven (26.01.1904)
4. Mala Nedelja (02.04.1913)
5. Cezanjevci (06.04.1908)
6. Vogričevci (18.02.1907)

10) Brez oznake, le letnica 1905 (Rainer)

P 147-5/2 (Pfrimer),

- 11) P 114-5/1 (Bolnica v Radgoni)
- P 70/1-19 (Bolnica v Radgoni)
- P 04-01/34 (Bolnica na Dunaju),
- P 82-1/22 (Umobolnica),
- P 31-1/4 (Finančni prokurator),
- P 68-1/64 (Policijska direkcija),
- P 70-1/38 (Zavarovalnica),
- P 73-1/2 (trgovec),

12) P 73-1/2 (Podporno društvo),

P 73-1/57 (»Mladika«),

13) »Johann Zartl- Sidarski mojster« (Maurer Meister in Iglsdorf, Bezirk Luttenberg), načrt za hišo naročnice Marije Senčar iz Lokavc, 2 načrta + pogodba (19.03.1901) + račun za zidarska dela (19.10.1901),

14) Množica primerov iz vsega obdobja. Letnice v oklepajih pomenijo najdene primere in niso edini primerki!

- Npr.: 5 45-00/1 (Ključarovci),
- P 72-1/11 (Bolehnečice),
- P 40-5/4 (Noršinci),
- P 43-5/2 (Bunčani),
- P 61-5/4 (Slamnjak),
- P 65-5/2 (Cezanjevci),

Samo nemški pečati so bili v občinah: Pobrežje pri Mariboru (1911), Diepersdorf (1909), Gosdorf (1908) in Weitersfeld (1902)¹⁸.

Pečati bližnjega trga Veržaja, ki je spadal v okrajno sodišče Ljutomer, so bili skozi vse obdobje le dvojezični (1900, 1901, 1905, 1906, 1907, 1910). Samo nemški so bili pečati tržške občine Ljutomer (1901) in ljutomerskega magistrata (1900, 1901, 1905)¹⁹.

Večina omenjenih pečatov je bila opremljena v svojem ščitu z značilnimi znaki občine ali kraja, ki so v bistvu predstavljali krajevne grbe. V polje pečata ljutomerskega magistrata je bil rogati, na zadnje noge vzpenjajoči se konj, v veržejskem pa riba. V poljih podeželskih občin so bila značilna poljedelska orodja – plug v pečatu Cezanjevcev (1905), Branoslavcev (1905) in Noršincev (1901, 1903, 1905, 1906), Srp, koso in grablje v polju je nosil pečat občine Pristava (1901, 1905), ptica poje v polju pečata občine Bunčani (1900). Verska vsebina – Sveti Jožef in Kristus kot otrok – je bila v polju pečata občine Iljaševci (1901, 1903, 1911), variacija državnega grba s krono na vrhu ščita pa v polju pečata občine Radoslavci (1901)²⁰.

Samo slovenski pa so bili pečati naslednjih občinskih uradov: Stara cesta (1905, 1908, 1909), Iljaševci (1901, 1903, 1911), Branoslavci (1905), Radoslavci (1901), Slaptinci (1901, 1902), Križevci (1901) in Cezanjevci (1905)¹⁵. Nekatere od naštetih občin so bile pri potrditvah dokumentov oziroma dopisov nedosledne in so le datirale, in od župana podpisale, dopise, ne pa tudi dopise opremile s pečatom (npr. Cven (1901 in 1905), Mala Nedelja (1905) in Stara Cesta (1901)).

V dospelih dopisih na okrajno sodišče iz drugih občin oziroma drugih okrajev so bili pečati praviloma dvojezični: Veličane (1912), Žerovinci (1901) in Lahonci (1900)¹⁶.

Redkejši so samo slovenski: Rogoznica pri Ptuj (1905), Bratonečice (1908) in Lahonci (1905)¹⁷.

15) Npr.: P 05-1/4 (Iljaševci),

P 08-1/4 (Slaptinci),

P 65-5/2 (Cezanjevci),

P 57-1/1 (Radoslavci),

16) P 47-1/105 (Veličane),

P 45-1/4 (Žerovinci),

P 75-00/- (Lokavci),

17) P 61-5/5 (Rogoznica),

P 04-1/15 (Bratonečice),

P 114-5/2 (Lokavci),

18) P 90-5/2 (Pobrežje),

P 53-5/21 (Diepersdorf),

P 53-5/16 (Gosdorf),

P 53-5/5 (Weitersfeld),

19) P 73-1/1 (Ljutomer-občina)

P 69-1/1 (Ljutomer-občina),

P 11-5/2 (Ljutomerski magistrat),

20) P 11-5/1 (Ljutomer-rogati konj),

P 50-5/- (Riba-Veržej),

P 65-5/2 (Cezanjevci),

P 69-5/5 (Branoslavci),

P 77-5/3 (Noršinci),

P 37-1/1 (Pristava),

P 84-5/1 (Pristava),

P 31-1/1 (Bunčani),

P 01-1/1 (Bunčani),

P 43-5/2 (Bunčani),

P 86-00/3 (Iljaševci),

P 57-1/1 (Radoslavci),

O grbih na ljutomerskem področju glej delo Jan Baukart: O ljudskih grbih v Prlekiji, spominski zbornik Prlekija, Ljutomer 1955, stran 68-73.

Okrajno sodišče je imelo zelo veliko stikov tudi z župnijskimi uradi, ki so zelo skrbno uporabljali pečate treh jezikovnih oblik: slovensko-nemško in latinsko besedilo.

Slovensko besedilo pečatov je bilo za župnijske urade Križevci pri Ljutomeru ves opazovani čas (1901, 1903, 1905, 1907, 1909, 1914), Svetinje (1900) in Veržej (1900)²¹.

Nemške pečate so imeli naslednji župnijski uradi: Križevci pri Ljutomeru (1901), Veržej (1901, 1911) in mestna župnija Ptuj (1911)²².

Latinske pečate so uporabljali župnijski uradi: Ljutomer (1900, 1901, 1903, 1905), Sveti Miklavž pri Ormožu (1910), Zavrč (1905), mestna župnija sv. Andreja v Gradcu (1907), pa tudi podeželska župnija Mala Nedelja pri Ljutomeru (1905, 1907, 1907, 1909)²³.

Kot posebnost ali naključje (??) je neuporaba pečata župnijskega urada v Ljutomeru v drugi polovici leta 1905, čeprav so imeli od tega časa v uporabi kar dva, nemškega in latinskega.

V poljih pečatov župnijskih uradov je bil največkrat stilizirani križ navaden ali večkraki.

Zelo številno skupino uporabnikov pečatov so sestavljali advokati, notarji in »cesarsko-kraljevi biležniki«, ki so imeli svoje pečate praviloma dvojezične. V Ljutomeru: Julius Thurn (1900 do 1914), dr. Karl Grossmann (1901, 1903, 1905, 1911) in dr. Franc Rosina (1901). Uporabljali so več vrst pečatov, pa tudi štampljke in žige (suhi, viseči in raznobarvni – zeleni, rjavni in rdeči). Pri tem so bili slednji prilepljeni ali opremljeni s pleteno vrvico. Dvojezične pečate so uporabljali že tudi v času pred letom 1900 notarji v Ljutomeru: Karl Höchtl (1873, 1875), Lovro Baš (1879), Anton Šlamberger (1889, 1893) ter Johann Geršak iz Ormoža (1875, 1877). Prav tako sta uporabljala dvojezične pečate notarja iz Gornje Radgone, dr. Josef Gorički (1902) in Otto Ploj (1903).

Popolnoma slovensko besedilo je imel v polju pečat advokata dr. Josipa Karlovška iz Celja (1911).²⁴

21) P 52-1/7 (Križevci pri Ljutomeru)

P 40-5/2 (Križevci pri Ljutomeru)

P 23-5/3 (Križevci pri Ljutomeru)

P 32-00/4 (Svetinje),

P 82-5/1 (Veržej),

22) P 51-1/2 (Križevci pri Ljutomeru),

P 81-1/2 (Veržej),

P 26-5/4 (Veržej),

P 14-00/176,23 (Ptuj),

23) P 09-00/2 (Ljutomer),

P 45-1/3 (Ljutomer),

P 51-5/1 (Ljutomer),

P 16-00/4 (Sv. Miklavž pri Ormožu),

P 33-5/2 (Zavrč),

Brez oznake, le datum 10.05.1905 (Marija Snežna),

P 66-5/1 (Sv. Andrej v Gradcu),

P 05-5/3 (Mala Nedelja pri Ljutomeru),

P 09-5/3 (Mala Nedelja pri Ljutomeru),

P 42-5/3 (Mala Nedelja pri Ljutomeru),

24) 27 primerov, npr.:

P 31-1/3 (J. Thurn),

P 69-1/3 (K. Grossmann),

P 68-1/36 (K. Grossmann),

P 39-5/1 (K. Grossmann),

P 87-5/60,69 (K. Grossmann),

P 30-1/1 (F. Rosina),

P 29-1/2 (K. Höchtl),

P 51-1/4 (K. Höchtl),

P 08-1/3 (L. Baš),

P 70-5/3 (A. Šlamberger),

P 70-5/3 (A. Šlamberger),

P 37-1/4 (A. Šlamberger),

P 11-1/4 (J. Geršak),

Datum: 14.04.1911 (J. Karlovšek),

P 68-1/31 (J. Gorički),

P 87-5/40 (O. Ploj).

Na okrajno sodišče v Ljutomer so prihajali tako dopisi iz ogrske polovice države kot tudi iz same Hrvaške pečati na dopisih iz Lendave so bili madžarski (1900, 1914) pa tudi dopisi iz Murske Sobote (1910) in Štrigove (1902), dopisi iz Hrvaške pa so bili seveda hrvaški: »Varaždinski kotarski sud« (1901), »Uprava občina Kravarsko« (1908) in »Kotarski sud v Zagrebu« (1914) in Virovitici (1914).²⁵

V smislu zakonske zahteve po prevajanju dopisov, ki so odhajali ali prihajali na Hrvaško oziroma Štajersko, so uporabljali hrvaške ali nemške pečate, ki so dokazovali, da je bil dopis uradno preveden v ustrezen jezik dežele (hrvaški: 1901, 1910, nemški: 1901, 1907).²⁶

Uporaba jezika v pečatih ni povzročala nobenega vidnega spora, saj sta obe stranki praviloma razumeli eno ali dvojezičen pečat ter so jih take, kot so bili, tudi medsebojno priznavali in strpno uporabljali.

- 25) P 22-5/- (Lendava),
P 39-5/6 (Murska Sobota),
P 62-1/1 (Štrigova),
P 53-1/5 (Varaždin),
P 15-5/10 (Kravarsko),
P 51-00/12 (zagreb),
P 51-00/12 (Virovitica).

- 26) P 55-5/4 »In Sinne des & 8. der Verordnung des k.k. Justizministeriums von 10. Avgust 1898, Zahl 19232 dort zu überzetzen: »Übersetzungsbureau der K. Kroat. – Slov. – Dalm. Landesregierung« – Kotarski sud u Varaždinu (30.04.1907).

I. Slovenski jezik

- 1) Vročilnice:
P 81-1/3 (dr. Grossmann),
P 36-00/3 (dr. Grossmann),
P 73-1/16 (dr. Grossmann),
P 73-1/69 (M.Mihalič – učiteljica) Vročilnice brez oznak
31.01.1905 (Grossmann),
22.10.1906 (Grossmann),
01.07. 1909 (dr. Rosina),
30.06.1909 (dr. Rosina),
17.06.1909 (dr. Rosina),
03.03.1909 (dr. Rosina),
21.03.1909 (dr. Rosina),
13.04.1901 (dr. Rosina),
14.04.1911 (dr. J. Karlovšek),
03.10.1901 (za posestnika Franca Pucona iz Cvena).

DAS ARCHIVFOND DES KREISGERICHT VON LJUTOMER

Zusammenfassung

Die Verwendung der Sprachen (Slowenisch, Deutsch, Kroatisch, Lateinisch, Ungarisch) war in dem ganzen Beobachtungszeitraum (1900 – 1914) sehr vielfältig und bald kristallisierten sich gewisse Sprachgebiete heraus:

- das Slowenische herrschte bei der Korrespondenz der Landgemeinden, der Kirche und der individuellen Parteien vor
- das Deutsche blieb die Domäne der Gerichte von verschiedenen Stufen, der Verwaltungsorgane und der verschiedenen Organisationen
- das Kroatische wurde von den kroatischen, dalmatinischen und slawonischen Behörden gebraucht
- das Ungarische war die Sprache der Korrespondenz aus dem Übermurgebiet und aus dem übrigen Ungarn
- das Lateinische behielt seine einst sehr verbreitete Verwendung nur in der Korrespondenz der Kirchenverwaltung

Das Kreisgericht hatte den Parteienverkehr mit: den Gerichten verschiedener Stufen, den Finanzämtern, den Gemeinden und Bezirkshauptmannschaften, den Militärorganen, mit der Gendarmerie, mit den Pfarrämtern, den Schulen, Notaren, Advokaten, Gewerbstreibenden und mit den individuellen Parteien von verschiedenen Ständen.

Das Gericht gebrauchte die verschiedensten Formulare, so der Form als auch der Sprache nach, wobei es die Bedeutung des Adressates bzw. den Stand und andere Faktoren der Partei berücksichtigte. Auch der Gebrauch von Siegeln und Stampiglien folgte einigen gültigen Normen der Amtsführung, berücksichtigt vor allem sprachlich – nationale Kraft der Partei, die schon vorher berücksichtigt und im voraus bestimmt wurde bei der Verwendung der Sprache, des Formulars und oft auch des Siegels, das von verschiedensten Form- und Sprachmöglichkeiten war.

Die dargestellte Arbeit ist ein Versuch der Bearbeitung eines kleinen Teils des slowenischen Territoriums und gleichzeitig eine Herausforderung der Geschichts- und der Rechtswissenschaft für die neuen Forschungen.

ČASOPISJE RAZNIH STRANK V PREKMURJU

Franc Kuzmič

Po prvi svetovni vojni in z nastankom kraljestva SHS je bilo Prekmurje z veliko težavo priključeno k Jugoslaviji. S strankarsko družbeno ureditvijo nove države je bilo Prekmurje novo področje, kamor so hodili predstavniki strank iskati svoje pristaše. Resnici na ljubo-vsem je šlo v prvi vrsti za pridobitev ljudi na volitvah za svojo stranko. Stranke so v svojih programih obljubljale vse mogoče in nemogoče, v kolikor pa kaj uresničile, je že drugo vprašanje.

Verjetno ni imela nobena pokrajina v Sloveniji med obema svetovnima vojnoma toliko časnikov kot prav Prekmurje.⁽¹⁾ Res je tudi, da so bili to večinoma časopisi, ki so bili kratke življenjske dobe. Nekateri so se aktivirali samo pred volitvami.

Ker so bili v Prekmurju še pripadniki madžarske narodnosti, so tudi za te kot svoje glasovalce vedeli poskrbeti s časopisom v madžarščini.

Značilno za Prekmurje je nadalje še to, da je bilo tisočletje pod Ogrsko, zato so se nekateri čutili varne, če bi ostalo tako še naprej. Drugi so se spet potegovali za enotno priključitev k Sloveniji, medtem ko so tretji zahtevali za Prekmurje avtonomijo v sestavi Slovenije, nekateri celo Madžarske. Avtonomijo so utemeljevali zaradi več stoletnega samosvojega razvoja te pokrajine v jeziku, kulturi, šolstvu in še kje.

Preprostemu človeku, in ta je bil v večini, je šlo za preživetje, za gospodarski in socialni dvig iz revščine. Prekmurje je bilo gosto naseljeno, zemlje je bilo premalo, industrije in drugih oblik zaposlitve ni bilo dovolj. To je vodilo v gospodarske migracije po svetu in sezonstvo. Vseeno pa sta si Prekmurje in Prekmurec pojem zvestobe, zato so se ljudje pač navduševali za tisto, kar bi jim morebiti dalo možnost ostati in dobiti delo doma.

Za vse stranke je bilo Prekmurje zelo bogat »ribnik«, tudi za meščanske, čeprav tega sloja takrat še ni bilo v zadostni meri. Z druge strani pa je pomembno dejstvo, da Prekmurci politično niso bili osveščeni, kajti – zgodovinsko gledano – živeli so svoje in drugačno življenje, življenje izven političnih borb in intrig. Bili so tudi nezaupljivi do vsega političnega, novega in tujega. Ob mirnem življenju in naglih političnih spremembah po prvi svetovni vojni pa so naenkrat v desetih mesecih doživeli, da se je državna oblast devet krat menjala.

V prispevku želim prikazati pregled časopisja, ki je izhajalo iz vrst raznih strank, ki so delovale v Prekmurju.

Vsi časopisi so bili močno strankarsko obarvani, s tem namenom so bili tudi ustanovljeni, čeprav so nekateri v začetku trdili, da so politično neodvisni in nestrankarski. In temu primerna so bila skoraj v vsaki številki razna »strankarska« zbadanja in polemike, ogovarjanja in celo grobe žalitve.

(1) Imre Augustič je že v letih 1876–1879 izdajal v Budimpešti v prekmurščini mesečnik Prijatelj, »znanost razširjavajoče novine«.

Od leta 1885 do 1919 (točneje: 25. 12. 1884 – 10. 8. 1919) je v Soboti izhajal tednik Muraszombat és vidéke; prispevki so bili v madžarščini in prekmurščini.

V Budimpešti je izhajal v letih 1920-1922 mesečnik Domovina⁽²⁾, ki ga je izdajal in urejal Sándor Mikola,⁽³⁾ ki se je zavzemal, da bi bilo Prekmurje priključeno nazaj k Madžarski.

Z novo državno razdelitvijo se je z letom 1919 spremenila tudi cerkvenoupravna teritorialna organiziranost.⁽⁴⁾ Tako so prekmurski evangeličani leta 1922 ustanovili lastni seniorat in začeli izdajati verski mesečnik Dusevni liszt,⁽⁵⁾ katoličani pa poleg Novin še nabožni mesečnik Marijin list (1904-1941)⁽⁶⁾ in pozneje za otroke Marijikin ograček (1932-1940).

Namen tega prispevka ni ocenjevati in analizirati vsakega od omenjenih časopisov, kar bi si gotovo vsak po svoje zaslužil, ampak le prikazati te časopise v okviru njene stranke.

Novine

Jožef Klekl je 5. 1. 1920 sklical v Soboti tabor zaupnikov Prekmurja, na katerem so ustanovili Kmečko zvezo za Prekmurje, politično organizacijo Slovenske ljudske stranke.

Osrednje glasilo te katoliške stranke oz. zveze za pokrajino ob Muri je bil katoliški tednik Novine, ki so začele izhajati že leta 1913.⁽⁷⁾ Urednik in izdajatelj je bil Jožef Klekl,⁽⁸⁾ ki je hotel v zvezo pritegniti tudi evangeličane v Prekmurju,⁽⁹⁾ s tem pa seveda tudi k tedniku.⁽¹⁰⁾

Novine so poleg prispevkov z nabožno vsebino za vsakdanje življenje in cerkvenih poročil, posegale na politično področje in bile osrednji informativni in usmerjevalni list v Prekmurju in med prekmurskimi katoliškimi izseljenci

- (2) Mesečnik je začel izhajati 15. nov. 1920 (tega leta sta izšli samo dve številki), izhajal je do 15. okt. 1922.
- (3) Mikola Sándor (1871 – 1945), rojen v Gornjih Petrovcih, je kot profesor matematike in fizike poučeval na Madžarskem, med drugim bil gimnazijski ravnatelj. Nekaj časa je deloval tudi v političnih krogih (po prvi svetovni vojni). – (Prim. SBL, zv. 2, 123; Stopinje 1990, 76-79).
- (4) Prim. Franc Kuzmič: Pregled cerkvene uprave v Prekmurju v obdobju nastajanja kraljevine SHS. – ČZN 1989, zv. 2, str. 149 – 159.
- (5) Dusevni liszt je izhajal od 20. 12. 1922 do 20. 11. 1941.
- (6) Od 1904 – 1914 z naslovom: Nevtepeno poprijeta Blazena Devica Marija zmožna goszpa vogrszka
- (7) Tednik je izhajal od 8. 12. 1913 do 3. 4. 1941. Tri decembrske številke iz leta 1913 in 49. št. v letu 1914 tvorijo prvi letnik. Številka je imela po 4 strani, folio. Naslov in podnaslov od št. 4: Novine. Pobožen, družbeni, pismeni list za vogrske Slovence. (Prim. I. Škafar, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919. Ljubljana 1978; Šlebinger: 372; Novak, 132).
- (8) Klekl Jožef (1874 – 1948), rojen na Krajni, je po končanem katoliškem bogoslovju v Sombotelu služboval kot duhovnik v več krajih, od 1910 v pokoju v Črensovcih. Pesnil je nabožne in rodoljubne pesmi (pseudonom Srčen), napisal molitvenik Hodi k oltarskomi svestvi (1910, 1923), izdajal, pisal in urejal je tednik Novine, mesečnik Marijin list in Kalendari srca Jezušovoga. V času 1920 – 1929 je bil klerikalni poslanec za lendavski okraj. Leta 1935 je bil imenovan za banskega svetnika.
- (9) Novine, 2. maja 1920, (18/1).
- (10) Med evangeličani je pri Novinah sodeloval bogoslovec Lipot Hari, kar je bil krepak kamen spotike.

BIBLIOGRAFSKI VIRI

- Kokolj, Miroslav. Prekmurski Slovenci. Murska Sobota, Pomurska založba 1984.
 Novak, Vilko. Bibliografija o Slovenski krajini. V: Slovenska krajina. Beltinci 1935, str. 116-133.
 Šlebinger, Janko. Slovenski časniki in časopisi (1797-1936). V: Razstava slovenskega novinarstva. Ljubljana 1937, str. 3-175.

po svetu. V njih so našli svoj prostor še mladi literati. Poleg Klekla se je v Novinah zvrstilo več urednikov,⁽¹¹⁾ pa tudi tiskarno so večkrat menjali.⁽¹²⁾

Prekmurski glasnik

Liberalci, ki so po prvi svetovni vojni prišli v Prekmurje kot uradniki, učitelji in drugi uslužbenci, so potrebovali svoje glasilo, v katerem bi pridobivali pristaše in zavračali nasprotnike. S podporo ljubljanskih liberalcev je začel v Soboti avgusta 1920 izhajati Prekmurski glasnik, »neodvisen politični tednik«.⁽¹³⁾

(11) Uredniki Novin po vrstnem zaporedju so bili:

Jožef Klekl st. (1913 – 1917),
 Jožef Klekl ml. (1918 – 1919/12),
 Vilmos Tkalec (1919/13 – 1919/29, Novine v času revolucionarnega vrenja),
 Jožef Klekl st. (1919/30 – 1925/49),
 Andrej Berden (1922/1 – 1922/36 je bil namestnik urednika),
 Henrik Holsedl (1925/50 – 1925/52),
 Ivan Jerič (1926 – 1927/41),
 Franc Bajlec 1927/42 – 1929/34),
 Franc Kolenc (1929/35 – 1932/3),
 Janoš Edšidt (1932 (1932/4 – 1932/39),
 Joško Maučec (1932/40 – 1933/18),
 Vilko Novak (1933/19 – 1933/32),
 Jožef Klekl (1933/33 – 1940/14),
 Ivan Camplin (1940/15 – 1940/31),
 Matija Balažic (1940/32 – 1941/14)

Balažic Matija (1912–1965), rojen na Hotizi, bogoslovje končal v Mariboru, posvečen leta 1939. V letih 1946–1965 je bil župnik v Dolencih. Napisal je povest Na križopotji življenja (1939). (Prim. Stopinje 1984, 80).

Berden Andrej (1887–1963), rojen v Bogojini, bogoslovje končal v Sombotelu. Služboval je kot duhovnik po Prekmurju...Med svojim bivanjem v Lendavi je bil urednik Novin. (Prim. Stopinje 1977, 87; Novine, 1932, št. 32 in 33).

Camplin Ivan (1912), rojen v Bogojini, posvečen v duhovnika leta 1935. Kot župnik služboval v več krajih. Piše pesmi. Novine je urejal, ko je bil v Lendavi. (Prim. Stopinje 1983, 128; 1982, 40).

Jerič Ivan (1891–1975), rojen v Dokležovju, končal bogoslovje v Mariboru in bil leta 1924 posvečen. Služboval v več krajih; ko je bil v Soboti, je bil urednik Novin. (Prim. Stopinje 1972, 40; 1974, 101–102; 1977, 188–189).

Klekl Jožef, ml. (1879–1936), rojen na Krajni, posvečen v katoliškega duhovnika 1902. Služboval v več krajih; ko je bil v Dolencih, je bil nekaj časa tudi urednik Novin. Bil je tudi urednik Kalendari srca Jezušovoga (1906–1919). Kot pisec je obravnaval važna poglavja iz zgodovine in narodopisja Prekmurja. (Prim. Stopinje 1984, 80; SBL, zv. 3, 461; Stopinje 1977, 91–96; Novine 1936, 41/1).

Kolenc Franc (1903–1985), rojen v Gomilicah, po gimnaziji v Köszegu in Mariboru študiral teologijo v Mariboru, posvečen 1927. Leta 1939 opravil profesorski izpit. Deloval je tudi kot katehet. Novine je urejal, ko je bil katehet v Murski Soboti. (Prim. Stopinje 1973, 75–78).

Maučec Jože (1907–1972), rojen v Bogojini, gimnazijo končal v Ljubljani, študiral zemljepis in zgodovino, diplomiral leta 1936. Nekaj časa bil brez službe, nato zaposlen kot srednješolski profesor v več krajih. Novine je urejal še kot študent. Pisal je razne strokovne članke in pripravil tudi zemljevid (Slovenska krajina, 1934 in še 1957). V Novinah je v nadaljevanjih izhajala Zgodovina Slovenske krajine (1932, št. 9–46). (Prim. Stopinje 1973, 71–74).

Novak Vilko (1909), rojen v Beltincih, v Ljubljani končal študij slavistike leta 1933. Služboval kot gimnazijski profesor, nato kot profesor etnologije na ljubljanski univerzi. Že zgodaj je začel pisati strokovne članke in razprave. Napisal in izdal več knjig, tudi prevajal je iz madžarščine. (Prim. ULBB 1957, 88–89; 1969, 46; 1979, 39).

(12) Najprej je Novine tiskala Szombathejska tiskarna, nato Ernest Balkanyi v Lendavi, Panonija v M. Soboti, tiskarna sv. Cirila v Mariboru, t. Tiskovnega društva v Kranju, itd.

(13) Lastnik in izdajatelj je bil konzorcij Prekmurskega glasnika.

V dokaj kratkem obdobju pa se je zvrstilo kar sedem urednikov.⁽¹⁴⁾ Politično ozadje je botrovalo tudi preselitvi tiskarne iz Sobote v Maribor z utemeljitvijo, »da črkostavec izdaja sotrudnike in s tem onemogoča, da bi mogli braniti ljudske koristi.«⁽¹⁵⁾

List je bil pisan v prekmurščini, da bi dosegel svoj namen med množicami, a se je približeval knjižnemu jeziku.

V uvodniku Prekmurškim rojakom je izražena lepa misel, da bo list »znanjal nas Prekmurce z novim položajem, nas poučeval in znanjal z našim novim cilom življenja. Na drugi strani pa bomo mi sami v tem listu znanjali naše rojake onstran Mure o naših težnjah, potrebah in razmerah tako, da se bomo res poznali, kakor more poznati brat brata.«⁽¹⁶⁾

Kaj kmalu pa je postal list glasilo Kmetijske stranke za Prekmurje, ki je bila protiutež Kleklovi Kmečki zvezi, pozneje Domáče verstvene stranke.⁽¹⁷⁾

V tednik so pisali o gospodarskih vprašanjih, se zavzemali za agrarno reformo, za povezavo v prometu (železnica M. Sobota – Ljutomer– Ormož, avtobusna zveza M. Sobota – Lendava), za prodajo kmečkih presežkov, za posredovanje dela. Precej pozornosti je tednik posvečal tudi sokolstvu.

Po prenehanju Domače verstvene stranke je postal Prekmurški glasnik glasilo Jugoslovanske demokratske stranke.⁽¹⁸⁾

Prekmurški glasnik so močno napadale Novine, glasilo prekmurske SLS oz. Kmečke zveze, saj je po njihovem prepričanju ljudstvu ponujal brezverstvo ter blatil in napadal krščanstvo.⁽¹⁹⁾

Tednik je v 3. letniku (leta 1922) s 26. številko prenehal izhajati v korist Narodnega lista.

Po prenehanju tega lista je politično delo nadaljeval soboški notar Anton Koder z Murskimi novinami.

»Na splošno je Prekmurški glasnik vseskozi nasprotoval lokalistični in celo separatistični prekmurški miselnosti, kjer se je ta pojavljala, in si prizadeval pridobiti Prekmurce za program liberalnih »naprednjakov«. Tako je ocenil ta list Miroslav Kokolj.⁽²⁰⁾

(14) Uredniki Prekmurskega glasnika so bili:

Vekoslav Filipič (1920–1921/1),
Franc Talanyi (1921/2–1921/11),
Ivan Rengjco (1921/12–1921/18),
Tone Vahtar (1921/19–1921/22),
Franc Talanyi (1921/23–1921/38),
Alojzij Kūhar (1921/39–1922/5),
Maks Rechnitzer (1922/6–1922/7),
Milan Wagner (1922/8–1922/26).

(15) Sprva je tednik tiskala Slovenske Krajine tiskarna v Murski Soboti, od 12. 12. 1920 Prekmurska tiskarna v Murski Soboti, od 23. 4. 1922 Mariborska tiskarna d.d., od 14. 5. 1922 in do konca (št. 26) pa tiskarna Panonija v Gornji Radgoni. (Prim. Šlebing: 476; Novak, 132; Kokolj, str. 89).

(16) Prekmurški glasnik 1 (1920) 1,1.

Že kmalu je v članku Glász iz domáče vérsztvene partáje trdil, da se »severno Möre živeči Staroslovenci« od ostalih Slovencev razlikujejo. (Prim. PG 1 (1920) 15, 1).

(17) Prim. PG 1 (1920) št. 15 in potem številke naprej.

(18) Urednik Tone Vahtar (1878–1921) je bil celo tajnik krajevne organizacije JDS za M. Soboto in okolico. Za srčno kapjo je umrl 13. 8. 1921.

(19) Nasprotniki so si privoščili zbadljivo preimenovanje in Prekmurški lažnik.

(20) Miroslav Kokolj: Prekmurški Slovenci. Murska Sobota (PZ) 1984, str. 90.

Mörszka krajina – Muravidék

Jeseni⁽²¹⁾ leta 1922 je začel Stevan Kühar⁽²²⁾ iz Markišavcih v Markišavcih izdajati gospodarski, politični in kulturni tednik Mörszka krajina⁽²³⁾, ki je dobil naslednje leto z 11. številko še podnaslov Muravidék. Stevan Kühar je bil »podgovornik, lásztnik i vöдавnik«.⁽²⁴⁾

Namen lista razlaga že v uvodniku prve številke:

»Mi smo zdaj ešče edna posebna krajina, spoj náčišimi verstvenimi i socijalnimi, pa túdi kulturnim stališčom kak drúge krajine... Mi politiko moramo meti samo našo domačo i tou je zadovolnost lúdstva Mörske krajine.«⁽²⁵⁾

Prispevki so bili pisani v prekmurščini in madžarščini ter v madžarskem črkopisu.⁽²⁶⁾ To je Kühar utemeljeval z naslednjim:

»Mörska krajina de odprejta vsakomi... Za togavolo sem se odločo té novine v našem gyezero lejt nücanom gyeziki vöдавati«⁽²⁷⁾ – predvsem zaradi starejših ljudi in tistih, ki znajo le madžarski jezik.

Kühar je tudi sam pisal članke. List je ostajal zvest ideji o enotnem ogrskem državnem narodu ne glede na jezikovne razlike. V nove jugoslovanke razmere se ni mogel vživeti, niti ne v prizadevanja kleklovcev.

Z majem 1927 je izhajal samo v madžarščini in z naslovom Muravidék, »politikai, gazdasági és tarsadalmi hetilap«.⁽²⁸⁾ List je urejal Miklos Nemes iz Murske Sobote, dejanski urednik pa je bil nepodpisani Alajos Rác.⁽²⁹⁾

Népujság

Da bi si kleklovci pridobili madžarske volilce, so začeli izdajati Népujság, »néppárti hetilap«⁽³⁰⁾, ki je začel izhajati 23. februarja 1923. Tednik je izhajal v Martjancih, kjer je bil tudi njegov urednik Geza Šiftar⁽³¹⁾, tiskala pa ga je Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.⁽³²⁾

(21) Prva številka je izšla 22. 10. 1922.

(22) Kühar Stevan, rojen 4. 4. 1890 v Markišavcih, po osnovni šoli je obiskoval meščansko šolo v Lendavi. Bil je posestnik in gostilničar v Markišavcih. Umr. 11. 5. 1963 v Puconcih.

Politično se je hotel uveljaviti, zato je pri volitvah v ustavodajno skupščino kandidiral na listi Domače verstvene stranke, pri volitvah v narodno skupščino (1923) pa na listi Vedinjene Prekmorske Stranske, ko je pred volitvami prestopil k Benkovi radikalni stranki. (Prim. Kokolj, Prekm. Slovenci, 130–131).

(23) Prim. Šlebinger: 570; Novak, 133.

(24) List je tiskala Prekmurska tiskarna v M. Soboti. Število naročnikov je po izjavi urednika bilo med 800 do 1200 izvodov. V samem Prekmurju je bilo razpečanih 900 izvodov, 20 po Sloveniji, 50 po Jugoslaviji, 15 v Nemčiji, 20 v Franciji, 80 v Severni Ameriki, 30 v Južni Ameriki, 50 na Madžarskem. (Prim. Arhiv PMD v M. Soboti. – PŠK M. Sobota, fasc. 57).

(25) Zakojvolo. MK 1 (1922) 1, (21. 10.), str. 1.

(26) V madžarskem črkopisu izhajal do 1. 5. 1927 (št. 18).

(27) MK 1 (1922) 1, 1.

(28) Pozneje je imel podnaslov: Murántuli és Muraköz heti értesítője (Informativni tednik za Prekmurje in Medžimurje. Izhajal je do 27. 3. 1932 (leto XI, št. 13).

(29) Miklos Nemes je bil upokojeni živinozdravnik iz M. Sobote, Alojós Rác pa upokojeni nadučitelj v Turnišču. Do 1895 je Rác poučeval v Turnišču, nazadnje bil učitelj v Lipi, leta 1919 stopil v pokoj. (Prim. Kokolj, Prekm. šolstvo, str. 462 in 502).

(30) Ljudski časnik. Tednik ljudske stranke.

(31) Šiftar Geza (1886–1968), rojen v Strukovcih, v Šopronu končal gimnazijo in v Sombotelu notarski tečaj. Mobiliziran v prvo svetovno vojno in v ruskem ujetništvu. Kot notar je nato služboval v Martjancih in Križevcih. Leta 1923 je bil občinski tajnik v Martjancih, 1925 posestnik v Bakovcih. V letih 1925–1927 je bil Kleklov namestnik za narodnega poslanca za soboški srez. Potlej se je preselil v Lendavo, bil v letih 1927/28 državni upravitelj, nato uradnik veleposestva Esterhazy, župan občine Lendava (31. 3. 1931 – okt. 1933), nakar se ni več javno udeleževal. (Prim. Kokolj, Prekm. Slovenci, 191; F. Sušnik, Prekmurski profili, 32).

(32) Tiskala ga je vse do 23. 3. 1928, št. 3.

List je agitiral med Madžari za Kmečko zvezo proti Benku, Kúharju in Hartnerju.

Po izjavi Klekla⁽³³⁾ so madžarski volilci Klekla večkrat prosili, da bi kot stranka znova izdajali list. Klekl je dvomil, saj je bilo malo naročnikov. Celo po nagovarjanju tiskarnarja Balkanyija je Klekl vseeno pristal pod pogojem, da si sami izberejo urednika. Balkany je nato predlagal lendavskega duhovnika Hermana in kateheta Holsedla. Ker Klekl med Madžari ni bil priljubljen zaradi jugoslovanstva, so po posvetu in nasvetu Kleklovo ime v listu zakrili in tako je postal izdajatelj konzorcij Keresztény szociális párti konzorcium.⁽³⁴⁾ Prvi urednik je bil Henrik Holsedl,⁽³⁵⁾ ki pa je 26. maja 1926 odstopil.⁽³⁶⁾ Uredništvo je prevzel Jozsef Balazsek, prav tako iz Lendave, od 5. 2. 1928 pa Franc Bajlec iz M. Sobote.⁽³⁷⁾

List je 1. septembra 1929 s 35. številko prenehal izhajati. V listu so ves čas zastopali in zagovarjali stališče, naj bi tudi Madžari v Prekmurju sledili krščanski politiki SLS.

Szabadság

Pucelj–Hartnerjevo politiko samostojnih kmetov je zastopal tednik Szabadság (Svoboda), pisan v madžarščini, katerega je začel 20. maja 1923 v Soboti izdajati Nándor Hartner, ki je bil do 13. številke tudi urednik.⁽³⁸⁾ Od leta 1924 (14. štev. dalje in do konca izhajanja 5. avgusta 1925) je tednik urejal Ivan Rengjeo.⁽³⁹⁾

List je zbiral okrog sebe Madžare in madžarone in se norčeval iz vsega, kar je bilo slovenskega, posebno se je zoperstavljal slovenstvu v Prekmurju ter se zavzemal za vrnitev Prekmurja nazaj k Madžarski. Oblasti so izdajatelja večkrat celo kaznovali. »Zavolo ostroga pisanja tej novin, v šteri je svoje vogrsko ogvūšanje tak batrivno glaso, so ga dostakrat štrofali, celo pōrgarstvo so njemi ščeli odvzeti, naslednje pa prepovedali vōdavanje tej novin.«⁽⁴⁰⁾

Tednik sta tiskali Prekmurska tiskarna v Soboti in Panonija v Radgoni.

(33) Doli z lažjov! – Novine 13. 6. 1926, (24/1).

(34) V prevodu: Konzorcij krščanske socialne stranke.

(35) Holsedl Henrik (1896–1973), rojen v Fikšincih, osnovno šolo obiskoval v avstrijskem Klöchu, katoliško bogoslovje pa v Szombathelyu. Kot katehet je služboval v Lendavi, pozneje se je preselil na Madžarsko, kjer je tudi umrl. Pokopan je v Csesztregu.

(36) Pšim. H. Holsedl, Doli z lažjov! – Naše novine, 6. 6. 1926, št. 3, str. 1.

(37) Bajlec Franc (1902), rojen v Bogojini, gimnazijo obiskoval v Ljubljani, maturiral v Mariboru. Pravo študiral v Ljubljani in Zagrebu, od 1937 odvetnik. Po vojni emigriral v Argentino. Že zgodaj se je uveljavil kot organizator katoliškega prosvetnega in političnega življenja, med okupacijo bil v Ljubljani član Natlačenovega Narodnega sveta. Že prej je bil tudi urednik Novin (1927/42 – 1929/34).

(38) Hartner Nándor (1894–?), rojen 16. 4. 1894 v Budimpešti, očetu artilerijskemu majorju, po rani očetovi smrti ga je posinovil Geza Hartner iz M. Sobote. Osnovno šolo je končal v Murski Soboti, srednjo v Bratislavi in Gyōru. Leta 1913 šel k vojakom v kraljevo gardo kot prostovoljec. Na fronto je prišel 8. 8. 1914, bil 24 mesecev na bojišču. Dobil več odlikovanj. Leta 1918 se je poročil. Po vojni je prišel nazaj v Sobotu, sprva pomagal voditi očetovo podjetje, pozneje svoje. V letih 1923–1925 izdajal tednik Szabadság, leta 1933 postal župan Sobote. Po vojni emigriral v Južno Ameriko, kjer je tudi umrl. (Prim. Muraszombat és vidéke 36 (1942), 6, 1–2).

(39) Rengjeo Ivan (1893–1933), rojen v Soboti, končal na Madžarskem teologijo, a v duhovniški poklic ni stopil, ampak je med drugim bil tajnik na občini. Že prej je bil urednik Prekmurskega glasnika (1921/12–1921/18).

(40) Muraszombat és vidéke 36 (1942) 6, 2.

Istina – Igazság

Glasilo Narodne radikalne stranke za Madžare v Prekmurju je bil tednik *Igazság – Istina* (Resnica). Tednik je začel izhajati v Lendavi leta 1923.⁽⁴¹⁾ Izdajal ga je József Király,⁽⁴²⁾ posestnik v Gornjem Lakošu. Király se je namreč hotel politično uveljaviti med Madžari v lendavskem področju, čeprav ni imel sposobnosti za politika.

Tednik je urejeval Ljudevit P. Halász, ki je bil hkrati glavni in odgovorni urednik, tiskala pa tiskarna Kraljek i Vežić v Čakovcu.

Prispevki so bili v madžarščini in prekmurščini.⁽⁴³⁾

Po nekaj številkah je prenehal izhajati, Király se je preselil k demokratom in postal namestnik kandidata dr. Lipolda na listi Narodnega bloka za skupščinske volitve leta 1925.

Novine so hudomušno javnosti sporočile naslednje: »Szabadság je vdovec postao. Zaročnica gospodičina Istina je vmrla taki po zaročenji. Zrok smrti je, ka so gostje ne šteli nikših darov pošiljati za bodoče gostüvanje. Zaročnico so sprevedili na velikih radikalnih kočijaj, štere so kúpili siromaki Madjari radikalom, gda so tej hodili njim zemljo prosit zaman. – Počiva v grobi Szabadságova »Istina«.⁽⁴⁴⁾

Naš dom

Teden dni pred volitvami v narodno skupščino je leta 1923 v Soboti začel izhajati narodno-socialistični tednik *Naš dom*.⁽⁴⁵⁾ Izdajatelj, založnik in urednik je bil odvetnik dr. Slavko Vesnik.⁽⁴⁶⁾

List je oznanjal enake pravice med narodi, zagovarjal ustanovitev republik, toda ne po revolucionarni poti, ampak na podlagi volitev. Republika naj ima avtonomne pokrajine. Zavzemal se je za čimprejšnjo agrarno reformo, zmanjšanje števila vojske, skrajšanje vojaškega roka, pa tudi za to, da vojaških obveznikov iz Prekmurja naj ne pošiljajo na albansko in makedonsko obmejno področje, ampak naj služijo v Sloveniji. Zavzemal se je tudi za več ljudskih šol in takojšnje občinske volitve v Prekmurju.

(41) M. Kokolj navaja, da je začel tednik izhajati konec decembra 1923 v Čakovcu (prim. Kokolj, Prekm. Slovenci, 160), kar ni točno. Izhajati je začel 25. 11. 1923 v Lendavi. (Prim. Horváth Ferenc, A Zala megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1861–1973. Zalaegerszeg 1978.)

(42) Király József, posestnik in gostilničar, je bil leta 1924 izvoljen za predsednika srezke organizacije Narodne radikalne stranke za dolnjelendavski okraj in kot tak tudi za podpredsednika oblastnega odbora NRS v Mariboru. Ustanovil je Agrarno zajednico za lendavsko področje, dopisoval v Narodni gospodar (list NRS v Mariboru), nastopal proti radičevcem in boljševizmu. Ker ni dosegel, da bi pri volitvah leta 1925 nastopil kot srezki kandidat, je presedlal k demokratom in se ponudil kot namestnik sreskega kandidata dr. Lipolda na listi demokratskega Narodnega bloka. Zaradi tega je bil izključen iz NRS. Med diktaturo je postal zaupnik JNS in sodelavec tajnika te stranke. (Prim. Kokolj, Prekm. Slovenci, 184).

(43) Pomembni prispevki so bili objavljeni v obeh jezikih.

(44) Novine, 11 (1924), 5 (3. 2.), str. 3.

(45) Tednik je izhajal od 12. 3. 1923 do 30. 1. 1925 (št. 2). Tiskala ga je tiskarna Panonija v Gornji Radgoni.

(46) Dr. Vesnik Slavko (1886–1935), prej Weichsel, doma iz Slovenskih goric, je bil nazadnje odvetnik v M. Soboti in kandidat Narodno socialistične stranke za soboški in lendavski srez. V Sokolu je videl pomembno kulturno in vzgojno organizacijo, a nasprotoval je nacionalistični Orjuni, saj po njegovem v organizacijah ne bi smele biti zastopane politične ideologije. Bil je tudi proti vmešavanju vere v politiko. Imel je zelo dober politični program, a ga po besedah M. Kokolja ni znal vsiljevati, zato ni imel odziva. (Prim. Kokolj, Prekm. Slovenci, str. 149; Novine, 22 (1935) 15, 3; Murska krajina, 4 (1935) 14, 2; 15, 3).

List je pred volilnim bojem nasprotoval Kukovec – Küharjevimi demokratom, Benkovim radikalom in Hartnerjevi samostojni stranki. Zastopal je pretežno krajevne koristi in zahtevo po osveščanju narodne in državljanske zavesti.

Po porazu ob volitvah leta 1923 je Naš dom izhajal vseeno še do konca leta.⁽⁴⁷⁾

Pred volitvami leta 1925 je začel izhajati⁽⁴⁸⁾ in je grajal nasilje Pašića in Pribičevića zaradi sporazuma SHS, pozdravljal pa Davidovičeve demokrate in NSS. Odgovorni urednik leta 1925 je bil Miloš Tržan.

Murske novine

Soboški demokrati so po prenehanju Prekmurskega glasnika začeli čez dve leti z izdajanjem tednika Murske novine,⁽⁴⁹⁾ katerih izdajatelj je bil konzorcij, urejal pa jih je Rajko Topolovec.⁽⁵⁰⁾ Murske novine so se opredelile kot »gospodarski, narodni in kulturni tednik«.

List je kot glasilo liberalcev napadal predvsem kleklovce,⁽⁵¹⁾ radičevce,⁽⁵²⁾ zaveznike pa iskal pri prekmurskih evangeličanih.⁽⁵³⁾

Murske novine so ob volitvah 8. februarja 1925 agitirale za Narodni blok, se zavemale za kandidata Kodra in njegovega namestnika Titana. Teden dni po volitvah je list prenehal izhajati. Naročnike so obvestili, da bodo poslej dobivali iz Ljubljane liberalni tednik Domovina.

Naše novine

V Lendavi so 16. maja 1926 ustanovili Neodvisno prekmursko stranko, »štera ne bi gledala na jezične i verske razlike, nego za blaženost i dobroto naroda bi delala«.

Že 23. maja 1926 je začelo v Lendavi izhajati njihovo glasilo Naše novine s podnaslovom: politični, gospodarski in kulturni tednik.⁽⁵⁴⁾

Odgovorniu urednik je bil Leopold Hari,⁽⁵⁵⁾ takrat administrator evangeličanske fare v Lendavi.

List je izhajal do 5. decembra 1926. Izšlo je 29. števil.⁽⁵⁶⁾ Zadnja številka je izšla pred volitvami v oblastne skupščine.

Kot je razvidno že iz prve številke, je urednik pojasnil, da so se pred sedmimi leti oklenili Klekla v prepričanju, da bo Prekmurju pomagal. Toda po sedmih

(47) Leta 1923 je izšlo 40 števil (zadnja 31. 12.). V letu 1924 ni izšla niti ena številka.

(48) Izhajati je začel 23. 1. 1925 in prenehal z 2. številko 30. 1. 1925. – (Prim. Šlebinger: 599).

(49) Izhajale so v času od 5. 10. 1924 do 15. 2. 1925. V drugem letniku je izšlo 7 števil. (Prim. Šlebinger: 660; Novak, 133).

(50) Rajko Topolovec je bil okrožni tajnik JDS.

(51) MN, 12. okt. 1924, 2/4.

(52) MN, 2. nov. 1924, 5/1.

(53) MN, 2. nov. 1924, 5/1.

(54) Lastniki lista so bili: Franc Šoštarec, evan. duhovnik, Henrik Holsedl, kat. duhovnik-katehet in Ferdinand Herman, kat. duhovnik-kaplan. Od 1. 8. 1926 izdajatelj konzorcij.

(55) Hari Leopold (1901–1980), rojen v Panovcih, po osnovni šoli v Križevcih in Eltendorfu končal v Sopronu gimnazijo, rojen v protestantsko teologijo. Ordiniran 1925, služboval v Prekmurju, 10 let bil senior, urednik Evangeličanskega koledarja in pisec mnogih člankov. (Prim. V edinosti 1971, 17–18).

(56) Naše novine je sprva tiskal E. Balkanyi v Lendavi, nato tiskarna V. Takšič v Čakovcu, zadnjo številko (29) pa tiskarna Panonija v Murski Soboti.

Prim. Šlebinger: 734; Novak, 133; Kokolj, Prekm. Slovenci, str. 201–207.

letih so ugotovili, da od njega ne morejo več ničesar pričakovati, saj se je Kleklova stranka v celoti vdala kranjski avtonomiji. Nazadnje jim ni preostalo drugega, kot da se znova združijo, si izberejo kandidata in ga pošljejo v skupščino z zahtevo, da zanje dela.⁽⁵⁷⁾

Dejansko se je list skupaj z urednikom in seveda stranko začel od samega začetka opredeljevati proti Sloveniji in slovenskemu narodu. Nekateri prispevki⁽⁵⁸⁾ so bili celo tako žaljivi, da je prišlo v Lendavi do demonstracij.⁽⁵⁹⁾

V ozadju bi naj bila dejansko odcepitev lendavskega sreza od Slovenije in priključitev k Hrvaški. Tako je tudi okrajni načelnik Lipovšek med drugim zapisal: »... tajni namen nove stranke bil ustvariti tekom časa med ljudstvom razpoloženje za odcepitev lendavskega sreza od Slovenije in priključitev k Hrvatski v svrhu ustanovitve varaždinske oblasti.«⁽⁶⁰⁾ Čez čas so se s svojimi namerami res odkrili.⁽⁶¹⁾

Tak načrt odcepitve naj bi ustrezal posebno židovskim trgovcem v Lendavi, ki so trgovsko bili zelo močno povezani s Hrvaško. To je ustrezalo tudi radičevcem.

Naše novine so šle tako daleč, da so se ogrevale za državni centralizem in uradni jezik srbohrvaščino, in sicer: »... Prvle ali sledi cela Slovenija pod Belgrad pride... naj bo Prekmurje eden del Jugoslavije, gde naj srbohrvaščina vlada v uradaj, v šolaj i poleg toga naj se da pravica vogrskomi jeziki...«⁽⁶²⁾

Néplap

Za madžarske bralce je istočasno z Našimi novinami, 23. 5. 1926, začel izhajati dvojnik Néplap (Ljudski list), ki ga je prav tako urejal Leopold Hari.⁽⁶³⁾

Kmečka moč

Tednik Kmečka moč je začel izhajati v Murski Soboti 17.7.1927 kot gospodarski, narodni in kulturni tednik,⁽⁶⁴⁾ katerega lastnik in izdajatelj je bil konzorcij, odgovorni urednik pa Pavel Horvat iz Bratonec.⁽⁶⁵⁾

List se je opredelil kot nepolitičen, politična vsebina pa je bila podobna idejam Slovenske kmetijske stranke. Že v uvodu je zapisano, da »sloboden i neodvisen list ne piše za niedno stranko i je tudi ne za njim niedna stranka. Naše novine so kmečki list, šteri šče pisati za našega kmeta potrebne reči, tak gospodarske, kak kulturne i narodne.«⁽⁶⁶⁾

Nadalje so v listu zatrjevali, da se bodo posvetili reševanju vprašanja prekmurskih dobrovoljcev.

(57) Zakaj samo ta stranka. – Naše novine, 23. V. 1926, 1/2.

(58) Na naš narod. – Naše novine, 13. 6. 1926, 4/1.

(59) Prim. M. Kokolj, Prekmurški Slovenci, str. 203–204.

(60) Akt Sreškega načelnštva v Murski Soboti, 22. V. 1926. Pred. br. 451 v arhivu PŠK v M. Soboti.

(61) Naše novine, 12. 9. 1926, 17/1.

(62) Naše novine, 8. 8. 1926, 12/4; prim. še: Naše novine, 19. 9. 1926, 18/1.

(63) Nekaj števil ima ohranjenih PŠK v M. Soboti.

(64) Prim. Šlebingar: 765; Novak, 133).

(65) Horvat Pavel (9. 12. 1898–?), rojen v Bratonicih, leta 1918 bil legionar za osvoboditev Prekmurja izpod boljševikov, z jugoslovansko vojsko prišel nazaj v Prekmurje, v Bratonicih ustanovil in vodil Orlovsko društvo, bil proti Kleklovi avtonomiji Prekmurja, leta 1926 stopil v stranko Slovenska kmečka moč in začel v prekmurščini izdajati Kmečko moč. (Več o njem: Kokolj, Prekmurški Slovenci, str. 231, 233, 377–379).

(66) Kmečka moč, 17. 7. 1927, 1/1.

Ker je list nasprotoval strankam, ni nikjer v tako izrazito strankarski družbi našel podpore, še tako prizadevni Horvat sam pa lista ni mogel vzdrževati, zato je Kmečka moč konec oktobra istega leta prenehala izhajati.⁽⁶⁷⁾

Glas naroda

Radičevsko-pribičevska demokratska koalicija je dobila pristaše tudi v Prekmurju in njihov tednik je bil Glas naroda, in sicer kot tednik Seljaško demokratske koalicije za Prekmurje. Tednik je izdajal Poslovni odbor SDK za Prekmurje, predstavnik izdajatelja Ludvik Cvetko, odgovorni urednik pa Zorko Fakin.

Izhajati je začel 11. julija 1928 v Soboti, tiskala pa ga je tiskarna Panonija v M. Soboti.

List je bil pisan v knjižni slovenščini, prinašal pa je še članke v madžarščini, saj so bili vneti pristaši radičevcev tudi med njimi.

V uvodniku je list zapisal: »Kmetsko demokratska koalicija do sedaj kljub številnosti svojih pristašev v Slovenski krajini ni imela lastnega glasila... Slovenska krajina je napram ostalim pokrajinam v državi v mnogočem zapostavljena... tukaj bo naš list v veliko od pomoč.«⁽⁶⁸⁾

Tudi ta tednik ni naletel med prekmurskim ljudstvom niti na bralce, niti na somišljenike. Bil naj bi le »glas tistih soboških meščanov, ki so izkoriščali trenutne politične razmere.«⁽⁶⁹⁾

Po smrti Stjepana Radića je list 11. avgusta 1928 s 5. številko prenehal izhajati.⁽⁷⁰⁾

Pomoč

Priloga Novin v letih 1932 in 1933 je bila Pomoč, glasilo agrarne in gospodarsko-podporne zadruga. List je bil namenjen za »povzdigo prosvete, gospodarstva in zadružništva«.

Pomoč je začela izhajati 30. oktobra 1932. Prvo leto je bila mesečnik. Izdajatelj je bil Jožef Klekl, urednik pa Jožko Maučec, ki je bil v tem obdobju tudi urednik Novin.

Pomoč je izhajala do 4. junija 1933. V drugem letniku je bila že polmesečnik. Kot Novine tega obdobja je tiskala to prilogo tiskarna Tiskovnega društva v Kranju.⁽⁷¹⁾

Novi čas

Jeseni 1932 so mladi prekmurski krščanski socialisti začeli izdajati Novi čas, »tednik za gospodarstvo in prosveto«, čeprav je izhajal kot štirinajstdnevnik. Izhajal je v knjižni slovenščini.

Po zgledu drugih krščanskih socialistov so tudi ti odklanjali marksizem in revolucijo ter zagovarjali teorijo evolucionizma in reformnega preurejanja družbenih odnosov in moralno revolucijo človeka.

(67) Zadnja, 16. številka, je izšla 30. 10. 1927.

(68) Naš program, Glas naroda, 11. 7. 1928

(69) M. Kokolj, Prekmurski Slovenci, str. 248.

(70) Prim. Šlebinger: 796; Kokolj, Prekmurski Slovenci, str. 248.

(71) Šlebinger: 933.

Decembra istega leta so Janez Titan, Rudi Čačinovič in Miško Kranjec prevzeli Novi čas v svoje roke in ga usmerili v novo, levičarsko politično smer.

List je postal vsebinsko konkreten. Mladi levičarji so zahtevali dokončno izvedbo agrarne reforme v Prekmurju.

M. Kranjec je v uvodniku odločno in ostro zapisal:

»Svet je razdeljen na dve polovici, bolje, na dve strani. Nekoč je stran, na kateri se borimo, molčala. Zdaj se je zbudila, zdaj je nastopila borba... Ne vstajamo kot sovražniki narodov, da-si zahtevamo, da tudi naš narod uživa v svetu iste pravice kot vsi drugi narodi, temveč vstajamo kot sovražniki onih, ki nas tlačijo, ki nam ne dajo najpotrebnejšega – kruha. Ne prosimo nikakih milosti, pravice zahtevamo... Za pravico pa se moramo boriti. Te – namreč pravice – nam ne bodo dali.«⁽⁷²⁾

Prva številka je izšla 2. oktobra 1932. List je izdajal konzorcij Novi čas, tiskala Hahnova tiskarna v Murski Soboti.⁽⁷³⁾

Zvrstilo se je več urednikov. Prvi je bil Štefan Pernat.⁽⁷⁴⁾ Od 2. do 5. številke je bil urednik Mirko Tuš,⁽⁷⁵⁾ 6. številke pa Štefan Čuk.⁽⁷⁶⁾ Dejansko sta bila urednika zadnjih dveh števk Miško Kranjec in Rudi Čačinovič.⁽⁷⁷⁾

Zadnja številka je izšla v Ljubljani 22. 1. 1933 kot 2. številka drugega letnika.⁽⁷⁸⁾

Ljudska pravica

Kot glasilo slovenskih komunistov je začela 5. 10. 1934 izhajati v Lendavi Ljudska pravica. Njen izdajatelj in urednik je postal Miško Kranjec.

»Ljudska pravica je zamišljena kot tak neodvisen list, ki naj brani interese našega preprostega človeka in mu kaže pot k boljšemu življenju... Okoli sebe hoče združiti vse naše preprosto ljudstvo, ki naj skupno brani svoje koristi in postavlja svoje interese.«⁽⁷⁹⁾

Za uvodnike in politične preglede je skrbel Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo, Kranjec je pisal podlistke in poleg urednikovanja skrbel za tehnično stran lista ter skupaj s Čačinovičem odgovarjal na vprašanja bralcev in dopisnikov.

Ljudska pravica se je zavzemala za demokratizacijo takratnega političnega življenja, enakopravnost jugoslovanskih narodov, poudarjala gospodarske in kulturne zahteve in potrebe vseh ljudi.

(72) Novi čas, 1 (1932) 6, 1 – s kratico -Co.-

(73) Prim. Šleibinger: 929.

(74) Štefan Pernat je bil rojen 26. 12. 1897 v Ptuj.

(75) Mirko Tuš, rojen 24. 8. 1908 v Polenci, umrl marca 1945 v Herzbrucku.

(76) Štefan Čuk, rojen 6. avg. 1909 v Veliki Polani, umrl 5. 10. 1970 v Celju, je bil v času urednikovanja še študent romanistike. Bil je le formalni urednik zaradi bivališča.

(77) Rudi Čačinovič, rojen 23. marca 1914 v Rakičanu, je bil pozneje tudi novinar pri Mariborskem Večerniku Jutro. Prim. Rudi Čačinovič, Novi čas v Soboti. V: Ob naprednem tisku... M. Sobota (PZ) 1962, str. 49–54.

(78) Ker je izšla 6. številka 1. januarja 1933, naslednja pa kot št. 2 v letniku II, in celo 22. 1. 1933, velja, da je 6. številka dejansko prva številka drugega letnika. (Prim. Niki Brumen, Pregled naprednih tiskov. V: Ob naprednem tisku... M. Sobota (PZ) 1962, str. 113).

(79) Ljudska pravica, 1934, št. 3, str. 1.

Kranjec Miško (1908–1983), pisatelj. Po osnovni šoli in klasični gimnaziji v Ljubljani je nekaj časa študiral v Ljubljani slavistiko in 1934 študij opustil. Postal je poklicni književnik. Nekaj časa se je ukvarjal tudi s časnikarstvom. Od krščanskih socialistov je prešel h komunistom. Kot politik se ni uveljavil.

Zaradi novih političnih razmer je bila 17. številka leta 1935 zaplenjena.⁽⁸⁰⁾ Urednik Miško Kranjec je šel na odsluženje vojaškega roka in tako se je Ljudska pravica 18. oktobra 1935 (številka 18) preselila v Ljubljano.⁽⁸¹⁾ Njen urednik je postal Ivan Kreft.

Ljudska pravica kot časnik je bila že večkrat obdelana,⁽⁸²⁾ zato ob tej priložnosti toliko dovolj. Sicer pa je bila Kardeljeva ocena naslednja:

»Ljudska pravica je odigrala pomembno vlogo v borbi delovnega ljudstva Slovenije. Ni bila slučajen pojav, marveč eden znanilcev naraščajoče moči revolucionarnega gibanja slovenskega delovnega ljudstva, ki je tedaj že pričelo prebijati okove nelegalnosti in si s silo utirati pot iz podzemlja... Ti pogoji so bili dani v Prekmurju, kjer je demokratično gibanje ljudskih množic tedaj postajalo že močan faktor. Razen tega pa se je grupa naših aktivistov neodvisno od nas že pečala z mislijo za ustanovitev nekega lokalnega prekmurskega tednika.

Pričakovanja nas dejansko niso izneverila. Prekmursko ljudstvo je dalo listu vso politično in materialno podporo. To dejstvo ne potrjuje samo tega, da je Ljudska pravica tesneje povezala Prekmurje z ostalo Slovenijo, ampak še tudi dokaz, da je prav že ostvarjena borbena povezanost prekmurskega ljudstva z ostalimi delovnimi ljudmi Slovenije omogočila izhajanje Ljudske pravice kot glasila vsega slovenskega delovnega ljudstva...«⁽⁸³⁾

Murska krajina

Klub narodnih poslancev v Beogradu je 15. decembra 1931 ustanovil vsedrjavno stranko JRKD (Jugoslovanska radikalna kmetijska demokracija) v duhu šestojanuarskega programa.

Da bi prekmurski somišljeniki nove Živkovićeve vlade oziroma pristaši nove stranke spodbudili zanimanje za šestojanuarsko politiko, so s tovarnarjem Benkom in poslancem Hajdinjakom ustanovili konzorcij za izdajanje tednika Murska krajina.

Tako je 6. marca 1932 začela ponovno izhajati Murska krajina, tednik za gospodarstvo, prosveto in politiko. Začela je z novim štetjem letnikov, saj ne gre za nadaljevanje prejšnje Murske krajine, ampak le za list z istim naslovom. Izdajatelj je bil torej konzorcij »Murska krajina«. Od 5. junija istega leta sta bila njegova predstavnika Josip Benko in Anton Hajdinjak, narodna poslanca. Urednik je bil Anton Koder, kr. notar v Murški Soboti.⁽⁸⁴⁾

(80) 17. številka je izšla 31. avgusta 1935. Prim. kot op. 78, str. 117.

(81) Prim. Šlebinger: 1005.

(82) Prim. Miroslav Kokolj, Prekmurski Slovenci, str. 348–353.

Ob naprednem tisku... M. Sobota (PZ) 1962.

30 let Ljudske pravice. M. Sobota (PZ) 1964.

40 let Ljudske pravice. Ljubljana (K) 1974.

(83) Obmurski tednik, 1959, št. 39 (I. X.).

(84) Koder Anton, rojen 6. 1. 1898 v Zagorju ob Savi, gimnazijo končal v Ljubljani, pravno fakulteto na Dunaju. Takoj po prvi svetovni vojni je prišel v Prekmurje. Umrl je za embolijo po operaciji slepiča v mariborski bolnišnici 2. 9. 1936. Koder je bil pristaš Jugoslovanske demokratske stranke, in je s svojim političnim delovanjem postal eden najpomembnejših liberalcev v soboškem okraju. Bil je tudi odbornik Domače verstvene (gospodarske) stranke, po prenehanju Prekmurskega glasnika je politično deloval preko Murskih novin. Koder je postal leta 1924 podpredsednik Jugoslovanske demokratske stranke, pri skupščinskih volitvah 1925 je kandidiral za Narodni blok. Bil je pobudnik soboškega Sokola, bil nekaj časa župan Sobote in celo banski svetnik. (Prim. MK 1936, št. 36 (6. IX.), str. 3; št. 37 (13. IX.), str. 2; izjava hčerke Zore).

Od 24. julija 1932 je prevzel uredništvo Josip Hradil.⁽⁸⁵⁾ Urednik je bil do 11. 3. 1934, nakar je od 20. 3. 1934 in do konca leta 1938 prevzel uredništvo Štefan Klanjšček.⁽⁸⁶⁾

List je v glavnem financiral Benko in tako je bila Murska krajina upravičeno njegov list.⁽⁸⁷⁾ Ko se je Benko konec leta 1938 odpovedal političnemu življenju, je list prenehal izhajati.

Namen tednika z druge strani je bil spodbuditi vpliv Kleklovih Novin.

Prispevki so bili pisani v prekmurščini in knjižni slovenščini.

Murska krajina je začela ponovno izhajati 19. marca 1939, ko je bil njen izdajatelj soboški tiskar Izidor Hahn, urednik pa odvetniški pripravnik Janez Nemec.⁽⁸⁸⁾ Zaradi vojaških obveznosti je bil Nemec dvakrat odsoten, zato je prvič prevzel vlogo urednika sam Izidor Hahn⁽⁸⁹⁾, drugič pa Ludvik Nemec,⁽⁹⁰⁾ brat Janeza Nemca. Dejanski urednik pa je bil vseskozi, v letih 1936 – 1941, učitelj Milan Ferjan.⁽⁹¹⁾

Hahnova Murska krajina več ni bila tednik, ki bi pripadal kateri od strank, ampak že glasilo, osrednji informativni tednik za Prekmurce. Izhajala je do 6. aprila 1941, s 14. številko prenehala izhajati zaradi vojne.

Sklep

V obdobju dobrih dvajset let je v Prekmurju delovalo veliko strank. Vsi so se obenem zavedali, da je moč v pisani besedi in ne le v nastopnih govorih. Zato so temu primerno poskrbeli za glasila, ki so jih skušali čim bolj približati samemu prebivalstvu. Poleg številnih obljub so skušali z raznimi reklamnimi oglasi, kronikami in informacijami pridobiti čim večji krog bralcev. Obenem se moramo zavedati, da bralna kultura v Prekmurju ni bila razvita. Temu primerno so se morali izdajatelji in uredniki truditi, celo glede samega jezika, tako da so bili prispevki v knjižni slovenščini, prekmurščini in madžarščini, na področju z madžarskim prebivalstvom pa dvojezični ali samo v madžarščini.

Casopisje, ki je izhajalo med vojnama, je imelo velik pomen. Poleg političnega osveščanja, prikazovanja in vsiljevanja raznih programov in pridobivanja članstva v razne stranke je širilo tudi kulturo, ki je bila tej pokrajini vedno še kako potrebna. Škoda le, da se vse to bogato gradivo ni v celoti ohranilo.

(85) **Hradil** Josip, rojen 8. 2. 1891 v Igrisu, Transilvanija. Po osnovni šoli je obiskoval meščansko šolo v Debrecenu na Madžarskem. Okrog leta 1913 je prišel v Soboto. Zaposlen je bil kot uradnik, pri Benku je bil kot komercialist. V tem času je tudi urejal Mursko krajino. Umril je 1. 1. 1969 v Murski Soboti.

(86) **Klanjšček** Štefan, rojen 1881 v Ravnah na Banjski planoti, v začetku 1919 prišel v Prekmurje in bil zaposlen na orožniških postajah v Šalovcih in Tišini. Po operaciji leta 1929 je bil upokojen. Umril v Murski Soboti januarja 1942 za možgansko kapjo.

(87) Benko je postal izdajatelj lista 7. maja 1933.

(88) **Nemec** Janez, rojen 14. 7. 1912 v Murski Soboti, po končani gimnaziji v Ptuj leta 1931 je v Zagrebu študiral pravo in leta 1941 v Pečuhu na Madžarskem doktoriral. V letih 1933–1941 je bil v Soboti odvetniški pripravnik, nato samostojni odvetnik. (Prim. BBUiS UM, 1976–78, Mb 1979, str. 25).

(89) **Hahn** Izidor, rojen 1893 v Bodoncih, se je izučil za tiskarja in z leti imel lastno tiskarno. Usmrčen je bil v Auschwitzu 22. 5. 1944.

(90) **Nemec** Ludvik, rojen 27. 7. 1911 v M. Soboti, gimnazijo obiskoval v Soboti, nato študiral tehniko v Gradcu in Ljubljani, vendar je leta 1935 prevzel očetovo trgovino. V času vojaških obveznosti brata Janeza je bil formalni urednik Murske krajine. Umril v Gradcu leta 1966.

(91) **Ferjan** Milan, rojen 17. 5. 1907 v Slovenj Gradcu, šolal se je v Mariboru in Ljubljani. Leta 1927 končal učiteljske. Največ je služboval v Prekmurju, in sicer v Soboti. Pisal je pesmi, podlistke, reportaže, igre. Bil je član Sokola in društvenega orkestra, režiser. Bil je dejanski urednik Kovrana (1936–1937), lista sokolskega orkestra v Soboti in Düplina (1939–1941), lista nogometnega kluba Mura v Soboti. Izdal je še brošuro in verzih – Krik domovine (1934). (Prim. N. Brumen, Mladi Prekmurec. Tipkopis. 1960, str. 20).

ZEITSCHRIFTEN VERSCHIEDENER PARTEIEN IM ÜBERMUR- GEBIET

Zusammenfassung

Mit der parteilichen Gesellschaftsordnung des neuen Staates war das Übermurgebiet ein Gebiet, wo die Repräsentanten verschiedenster Parteien ihre Anhänger suchten. Sie kamen unter die Bevölkerung neben den öffentlichen Reden auch mit dem gedruckten Wort, mit Flugblättern und Zeitungen. So gab es im Übermurgebiet eine Reihe von Parteien, die ihre Programme anboten. Neben der politischen dienten die erwähnten Zeitschriften auch der kulturellen Besinnung. In einigen Zeitungen begannen die jungen Literaten zu veröffentlichen, die sich später mehr oder weniger im weiteren Raum Geltung verschafften. Weithin dienten die Zeitungen der Bevölkerung im informativen Sinne. Einige Zeitungen hatten die Absicht, Wähler bei den Wahlen zu gewinnen, deswegen erschienen sie nur anlässlich der Wahlen.

Dieser Bereich könnte noch von anderen Gesichtspunkten aus erörtert werden.

MADŽARSKA VOJAŠKA IN CIVILNA UPRAVA V PREKMURJU V DRUGI SVETOVNI VOJNI

Metka Fujs

Pogodba o večnem prijateljstvu med kraljevino Jugoslavijo in kraljevino Madžarsko, podpisana 12. decembra 1940¹ v Beogradu, ni zmanjšala madžarskega prepričanja, da so bila določila trianonske mirovne pogodbe krivična in njihove večne želje po izhodu na Jadransko morje. S tem so se ujekali tudi nemški načrti na Balkanu. Nemčija je za svoj napad na Jugoslavijo zahtevala pomoč vlad Italije, Bolgarije in Madžarske, v zameno pa jim je ponudila posamezne predele zasedenega ozemlja. Z nemško pomočjo bi torej davna madžarska želja po reviziji in izhodu na morje lahko kmalu postala resničnost. Tri dni po udaru generala Simovića sta se 30. marca 1941 v Budimpešti sestala načelnik nemškega generalštaba general podpolkovnik Fridrich von Paulus in načelnik nemškega generalštaba general Henrik Werth ter se dogovorila o podrobnostih napada na Jugoslavijo. Istočasno so diplomatska predstavništva v Jugoslaviji posredovala številna poročila o zlorabah madžarske in nemške narodnosti in 1. aprila se je sestal madžarski vrhovni vojaški svet, ki je odobril dogovor Paulus-Werth ter sprejel odločitev o mobilizaciji. Na pobudo predsednika vlade Pála Telekija je bilo odločeno, da bo Madžarska napadla Jugoslavijo šele takrat, ko ta kot država ne bo več obstajala, torej v primeru, da se bo pojavila potreba po zaščiti madžarske narodnosti ali pa bodo ob nemškem napadu na Jugoslavijo predeli, kjer živijo Madžari, postali nikogaršnja zemlja.² Madžarska vlada je tako dejansko zagotovila Nemcem nemoteno uporabo svojega ozemlja za napad na Jugoslavijo. Brez pomena je bilo, da so se vesti o zlorabah narodnosti pokazale za lažne in si je predsednik vlade Teleki pod bremenom krivde vzel življenje, kajti regent Miklos Horthy je pohitel z zagotovitvijo Hitlerju in Mussoliniju, da v svojih vojaških in političnih akcijah lahko računata tudi na Madžarsko.³ Poveljstvo generalštaba je »zaradi ogroženosti s strani Jugoslavije« 3. aprila 1941 izdalo odredbo o mobilizaciji dveh korpusov v Peci in Szegedu in 5. aprila še odredbo o mobilizaciji korpusov v Budimpešti in Miškolcu.⁴ Zgodaj zjutraj, 6. aprila 1941, so nemška letala preletavala Prekmurje, 101. in 125. divizija iz sestava 2. armade, z zbirnim mestom v okolici Radgone, pa sta vdrla čez Kučnico pri Gederovcih in Cankovi. Odpor jugoslovanske vojske je bil neznaten. Nemci so ga pričakovali predvsem iz Strukovec, kjer se je nahajal bataljon rezervistov, vpoklicanih 28. marca 1941, toda iz tega ni bilo nič, ker se je vojska razbežala. Tudi bataljon v Murski Soboti se ni branil. Porušil je mostova v Petanjcih in Dokležovju in se umaknil čez Muro. Prebivalci nemških vasi ob meji in predstavniki Kulturbunda⁵ so navdušeno pozdravili nemške vojake, v Murski Soboti pa so

1 1941. évi országos törvénytár, II. Törvénykikk – izdano 28. februarja 1941

2 Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, TOM XV, knjiga 1, Beograd, Budimpešta 1986, str.22

3 n.d. str.23

4 n.d. str.28

5 Fujs Metka: Madžarska in nemška revizionistična dejavnost v Prekmurju med vojnama, Stopinje 1990, str.61–65

jih sprejeli in pozdravili okrajni načelnik Franc Bratina, poslanec Josip Benko in župan mesta ter banski svetnik Ferdinand Hartner. Enako prijazno so jih še istega dne pozdravili lendavski veljaki, številno madžarsko prebivalstvo pa je predvsem pričakovalo ponovno priključitev k Madžarski, kakor je njihovi posebni delegaciji v Budimpešti obljubil regent Horty.⁶

Razglasitev Neodvisne države Hrvatske 10. aprila 1941 je za madžarsko vlado pomenila, da Jugoslavija kot država ne obstaja več, kakor tudi ne veljajo več določila pogodbe o prijateljstvu. Istega dne je bil na izredni seji vlade prebran regentov proglas in vojaško povelje o pričetku vojne z Jugoslavijo. Proglas, katerega del govori o »izmozganem in opeharjenem narodu, ki so mu bila po 1. svetovni vojni odvzeta ozemlja, rezultat njegovega tisočletnega truda in trpljenja,«⁷ je bil podlaga vsem madžarskim akcijam in politiki na pozneje zasedenem ozemlju. Istega dne, t. j. 11. aprila 1941, ko so enote 3. armade zasedle severne predele Jugoslavije, je bil izdan tudi odlok o uvedbi vojaške uprave na zasedenem ozemlju. Določal je, da bodo zasedeno jugoslovansko ozemlje upravljala mestna in okrajna vojaška poveljstva, podrejena poveljstvu vojaško upravne skupine Južne armade pod vodstvom generala podpolkovnika Alajosa Novákovitsa, ki je bilo neposredno podrejeno vrhovnemu poveljstvu (od 10. maja zaledni skupini generalštaba) pod vodstvom komandanta 3. armade, generala podpolkovnika Eleméra Gardony Nováka. Odlok se je zgledoval po podobnem odloku, ki je veljal za Transilvanijo leta 1940, in je poleg organiziranja uprave opredeljeval tudi oblike naseljevanja, postopanja s prebivalstvom in jugoslovanskimi uradniki. Opredeljeval je še internacije, tisk, šolstvo, pravice do zborovanj in združevanj, vojaško sodstvo, preskrbo, postopanje z begunci in vseboval še vrsto drugih določil.⁸

Proslava ob priključitvi Dolnje Lendave k Madžarski 16. aprila 1941

6 Orešnik Ivo: Pomniki NOB v Slovenskih goricah in Prekmurju, Murska Sobota 1985, str.290

7 Zbornik dokumenata..... str.34

8 n.d. str.44

15. aprila 1941 je načelnik generalštaba kraljeve jugoslovanske vojske Danilo S. Kalafatović objavil brezpogojno kapitulacijo. Dokument o tem je bil podpisan 17. aprila v Beogradu, v Prekmurju pa se je že od prvega dne nemške zasedbe govorilo, da bodo kmalu prišli Madžari. 15. aprila je prišla madžarska predhodnica, 16. aprila 1941 pa je vkorakal v Mursko Soboto 2. körmendski bataljon 5. honvedskega pešpolka iz Szombathelya pod poveljstvom polkovnika Józsefa Radványa. Njihov prihod je bil miren, v primerjavi z motorizirano nemško vojsko pa je bil pogled na dične honvede s kolesi in konjsko vprego dokaj klavrn. Istega dne so jim Nemci na prireditvi v Murski Soboti svečano predali Prekmurje. Ostali so le v občinah ob zahodni meji, kjer je nekaj časa veljalo pravo dvovladje. Medtem ko so se Madžari naselili v rogaševski šoli, je poveljnik zaščitne policije (Schutzpolizei), oberlajtnant Anton Mayer, stanoval v jurijskem župnišču. Ljudje so po pisanju jurijske župnijske kronike prihajali k njemu v celih procesijah, nosili nemške zastave, peli pesmi in zahtevali nemško oblast. Skupaj z nemškimi vojaki so se zbirali na trgu pred cerkvijo v Juriju.⁹ Oboji, tako Nemci kot tudi Madžari, so trdili, da so ti kraji njihovi, nerodno situacijo pa je prekinil nemški zunanji minister, ki je opozoril Madžarsko, da se na njenem nekdanjem ozemlju v Prekmurju nahajajo tri popolnoma nemške občine in prosil za soglasje, da se priključijo k Nemčiji. Obenem je izrazil željo, da se ostalo nemško prebivalstvo v Prekmurju preseli na ozemlje rajha.¹⁰ 10. junija 1941 je bilo dokončno odločeno, da pripadejo vasi Fikšinci, Kramarovci, Ocinje in Rottenberg (del Serdice) Nemčiji. S predajo oblasti Madžarom je prišel tudi v Prekmurju

Madžarska parada v Murski Soboti 29. junija 1941

9. Kronika župnije Sveti Jurij – na župnišču v Juriju
10. Zbornik dokumenata... str.93

veljati odlok o vojaški upravi, kakor tudi za ostala zavzeta področja južnih pokrajin (Délvidék). Ustanovljeni sta bili dve okrajni vojaški poveljstvi, in sicer Murskosoboško okrajno vojaško upravno poveljstvo (Muraszombati járási katonai közigazgatási parancsnokság) in Dolnjelendavsko okrajno vojaško upravno poveljstvo (Alsóelendavi járási katonai közigazgatási parancsnokság), ki sta bili direktno podrejeni poveljstvu vojaško upravne skupine južne armade (Déli hadsereg katonai közigazgatási csoport parancsnokság), s sedežem najprej v Subotici, nato pa v Novem Sadu.¹¹ Pomoč pri zagotavljanju varnosti so vojaško upravnim poveljstvom nudili t.i. záledni bataljoni. V Murski Soboti se je v ta namen nahajal 104. záledni bataljon, delovalo pa je tudi poveljstvo orožniške podružnice, ki je imelo orožniške postaje v vsaki nekoliko večji občini. Z odlokom generalštaba o ustanovitvi vojaških sodišč¹² je bilo določeno, da bo za krivično preganjanje na področju vojaško upravnih poveljstev soboškega in lendavskega okraja odgovarjal komandant 3. szombatheyskega korpusa. V okviru vojaško upravnih poveljstev so delovali tudi odseki za posamezna področja, npr. kmetijstvo, industrijo, prosveto, zdravstvo in propagando. Za vodje odsekov so bili imenovani zaupniki, ki so imeli zagotovljeno skoraj neomejeno oblast. Po možnosti so bili to ljudje po rodu iz Prekmurja, ki so dobro poznali pokrajino in obvladali domači jezik.

Vsekakor je bil glavni namen nove madžarske uprave v najkrajšem času izbrisati vse sledove, ki jih je v 22 letih zapustila jugoslovanska država. Ukinjene so bile vse institucije in nadomeščene z novimi, iz služb je bila odpuščena večina jugoslovanskih uradnikov in učiteljev (pri tem je potrebno poudariti, da so bili odpuščeni v glavnem tisti uradniki, ki so se na tem področju naselili po priključitvi k Jugoslaviji ali pa so bili v tem obdobju izrazito protimadžarsko usmerjeni; do domačinov so imeli novi oblastniki drugačen, milejši odnos in vsi, ki so prisegli, so lahko tudi dalje opravljali svoje delo), odstranjeni so bili vsi slovenski napisi in skoraj vse slovenske knjige iz knjižnic in šol, uveden je bil madžarski črkopis. Med gotovo najpomembnejšimi ukrepi pa je bil odlok madžarske vlade, da preide vsa zemlja, ki je bila v kraljevini Jugoslaviji na kakršenkoli način razlaščena zaradi agrarne reforme, v last madžarske države. Odlok Poveljstva vojaško upravne skupine Južne armade o popisu nepremičnin, dodeljenih v jugoslovanski agrarni reformi in pobiranju letine, ki je bil izdan 7. julija 1941,¹³ je povzročil med prekmurskim prebivalstvom precej vznemirjenja. Časopis Muraszombat és Vidéke je zato že kmalu po izdaji odloka demantiral trditve, da bo zemlja lastnikom odvzeta, ampak da sta razlog popisa le nadzor in evidenca.¹⁴ Vsekakor se je razlaščenje posesti pričelo najprej v Bački in Baranji in šele naslednje leto v Medžimurju in Prekmurju. Na udaru pa so bili kolonisti,¹⁵ torej zopet priseljenci, ki so bili do končne odločitve proglašeni za zakupnike svoje lastne zemlje.

Madžarska oblast je ocenjevala, da je večina Prekmurcev naklonjena madžarski zasedbi in da so vrnitev v »naročje tisočletne svetoštefanske matere« sprejeli s hvaležnostjo. V tem prepričanju sta jih utrdila predstavnik Prekmur-

11 Fujs Metka: Mobilizacija v madžarsko vojsko v Prekmurju v drugi svetovni vojni, Kronika Pomurja II/1, 1989, str.22

12 Zbornik dokumenata... str.74

13 n.d. str.142

14 Muraszombat és Vidéke (MÉV) 35/9 18.7.1941 str.8

15 Jugoslovanska oblast je po priključitvi Prekmurja k Jugoslaviji ob madžarski meji, naselila številne koloniste iz Slovenske Primorske in Istre.

ja, Istvan Kovacs in Ferdinand Hartner, ki sta se 19. maja 1941 udeležila zasedanja županijske skupščine v Szombathelyu. Kovacs je vzhičeno opisoval »radost vendskega naroda,¹⁶ da se je po dolgem trpljenju osvobodil in povrnil v svojo tisočletno domovino«, Hartner pa je govoril o »pravem razmišljanju vendskega ljudstva, ki noče biti niti narod niti manjšina, ampak Madžar v molitvi in deli.«¹⁷ Te misli so se seveda popolnoma ujemale z uradnim programom zasedbe, tj. čimprej pomadžariti pokrajino. Potrebno si je bilo pridobiti le zaupanje prebivalstva, čemur je služila zelo taktna in prefinjena politika. Poleg že omenjenih ukrepov je bilo ponovno ustanovljeno Madžarsko prosvetno društvo za Vendsko krajino (Vendvidéki Magyar közművelődési egyesület-VMKE) in tri dni po ustanovitvi, 24. maja 1941, je izšla prva številka društvenega glasila Muraszombat és Vidéke (Murska Sobota in okolica), ki je izhajalo vsak teden, skoraj do konca vojne. V organizaciji društva in odseka za prosveto pri okrajnem vojaško upravnem poveljstvu v Murski Soboti so se 23. maja 1941 pričeli tečaji za t.i. duhovno preusmeritev učencev, kjer so se le-ti učili madžarskih pesmi, iger in madžarskega črkopisa. Tako se je pričel uresničevati namen društva, kakor ga je na ustanovnem obnem zboru predstavil Istvan Kovacs, in sicer, da »namen društva ni odpraviti materinski jezik, temveč omogočiti Vendom, da se čimprej naučijo madžarščine.¹⁸

*Proslava prve obletnice priključitve Prekmurja k Madžarski v Dolnji Lendavi
16. aprila 1942*

16 Izraz Vend se je pojavil že v 17. stol. in je poleg naziva Tóth dejansko pomenil Slovenca. V pomenu, ki označuje nekaj drugega, različnega v okviru madžarske skupnosti so poleg naziva Sloveni, naziv Vendi ali Vendsloveni, uporabljali tudi sami ogrski Slovenci. Teorijo o samostojnem jeziku, ki ni ne slovenski in ne hrvaški torej vendski pa je razvil že Čaplovič v svojem delu Croaten und Venden leta 1829, pozneje pa so jo le dopolnjevali. Na koncu je obveljala teorija, da je slovensko prebivalstvo Prekmurja posebnega vendskega oz. keltskega izvora, ki je s prihodom Slovanov sprejelo slovanski jezik, vendar je v času tisočletne madžarske države po svoji kulturi in pripadnosti postalo madžarsko.

17 MéV, 35/1, 24.5.1941, str.6

18 MéV, 35/1 24.5.1941 str.8-9

Podobno kot VMKE je bilo 27. julija 1941 tudi v Dolnji Lendavi ustanovljeno okrajno prosvetno društvo (Járási közművelődési egyesület Alsolendva), katerega geslo je bilo: »Vse za madžarsko domovino in za madžarski narod« (Mindent a magyar hazáért és magyar nemzetért).¹⁹

Namen vojaške uprave je bil ustvariti vse pogoje za delovanje civilnih upravnih organov. Prvi ukrep, ki je določal administrativno razdelitev zasedenega jugoslovanskega ozemlja, je bil sprejet 22. julija 1941.²⁰ Izdala ga je madžarska vlada in ga imela za začasnega, dokler parlament ne bo odločil o združitvi zasedenih pokrajin z Madžarsko. V bistvu pa je bilo z njim zasedeno ozemlje že vključeno v administrativno razdelitev Madžarske, ki je ohranila takšno obliko vse do konca vojne. Po tem odloku je bilo ozemlje južnih pokrajin razdeljeno med županije: Bács-Bodrog, Baranya, Csongrád, Vas in Zala. Z njim so se teritorialno razširile posamezne županije, razpored okrajev in notariátov v njih pa je do uvedbe civilne uprave prevzel minister za notranje zadeve. Po razporedu je bil lendavski okraj, ki tudi v času Jugoslavije ni nehal obstajati, ampak je imel svoj sedež namesto v Dolnji Lendavi v Lentiju, priključen k Zalski županiji. Soboški in monoštrski okraj, ki sta bila po letu 1920 združena v enega, pa sta bila ponovno razdeljena na dva okraja. Sedež prvega je bil ponovno prenešen iz Monoštra v Mursko Soboto, oba pa sta bila priključena k Železni županiji. Potem ko je opravičila razloge svojega obstajanja, je bila po štirih mesecih, 15. avgusta 1941, vojaška uprava razformirana. Civilna uprava, ki jo je zamenjala, pa je le legalizirala proces vključevanja zasedenega ozemlja v madžarske županije. Uvod v to je bil že zgoraj navedeni odlok, zaključek pa uradna priključitev, ki jo je sprejel parlament z zakonom XX/1941 16. decembra 1941.

Civilno upravo v soboškem okraju je po nalogu ministra za notranje zadeve 16. avgusta 1941 od polkovnika Józsefa Radványi prevzel dr. József Olajos, dotedanji nadglavar monoštrskega okraja, upravo lendavskega okraja pa József Apáthy. Poleg nadglavarjev so bili za vsak okraj imenovani še: glavni notar (zapisnikar), 2 županijska poverjenika za sirote, podnotar, 2 glavarja, administrativni pripravnik, pisarniški pomočnik, 2 upravnik in 3 dnevničarji.²¹ 23. avgusta 1941 so simbolično civilno upravo v soboškem okraju prevzeli tudi veliki župan Železne županije dr. István Szücs, podžupan dr. Kálaman Horváth in županijski tajnik dr. József Tulok, ki so jim pripravili sprejeme in pozdravne govore v vseh večjih okrajnih občinah.²²

Prebivalce lendavskega okraja je s proklamacijo pozdravil veliki župan Zalske županije dr. Béla Teleki. Navajam del proklamacije: »16. aprila 1941 so vas na povelje največjega poveljnika osvobodili naši dični honvedi. Radost in solze veselja sem takrat videl v očeh zalskih bratov in sester. Izpolnila se je želja, ki ste jo gojili vseh 22 let žalosti in trpljenja. Tisoč let je moč in miselnost sv. Štefana utrjevala meje madžarske domovine. Bili smo v osrčju Evrope, tisočletni čuvaji njene civilizacije in kulture. Misel sv. Štefana je krščanska misel. Tudi to, da je v tej domovini vsak človek enakovreden brat

19 MéV, 35/11 1.8.1941, str.5

20 Zbornik dokumenata.... str.161

21 Županijski arhiv Szombathely, Vas Vármegye főispánjának iratai – Közigazgatási iratok, 1941, 1001–1274

22 MéV, 35/15 29.8.1941, str.3

Madžaru brez razlike, v katerem jeziku govori. Vsak ima enake pravice in dolžnosti in svoje narodne navade lahko obdrži. To mu zagotavlja ogrska pravica in visoka ogrska kultura.«²³

Po novi upravni razdelitvi, ki je temeljila na stanju, kakršno je bilo 31. oktobra 1918, so bili okrajji razdeljeni na občine ali notariate, ki so jih vodili najprej od ministra za notranje zadeve, nato pa od okrajnih nadglavarjev postavljeni notarji. Ohranil se je seznam 68 zanesljivih ljudi, domačinov iz soboškega okrajja, ki ga je pripravila že vojaška uprava, in ki naj bi bili primerni za to, da v okraju prevzamejo posamezne funkcije oz. pomembnejša delovna mesta. Osebe s seznama so bili nato notarji, zdravniki, sodniki, šolski upravitelji ipd.²⁴ Notarji so bili uradniki s srednješolsko izobrazbo in posebno dveletno notariatsko šolo, ki so imeli na svojem ozemlju skoraj neomejeno oblast. Vodili so matične knjige, poravnali manjše spore in izrekli kazni, opravljali civilne poroke in vrsto drugih obveznosti, ki so jim bile sproti naložene. Za red in varnost so skrbele orožniške postaje, ki so se nahajale v vsakem večjem kraju.

Upravna razdelitev:²⁵

Županija: Zala (Zalaegerszeg)

Okraj: Dolnja Lendava (Alsólendva) – velika občina Dolnja Lendava
Notariati: **Dolnji Lakoš** (Alsólakos): Gornji Lakoš (Felsőlakos), Kapca (Kapca), Kot (Kót), Hotiza (Murarév), Gaberje (Zalagyertyános); **Dolnja Lendava okolica** (Alsólendvavidéki): Banuta (Bánuta), Čentiba (Csentevölgy), Mostje (Lendvahidvég), Dolga vas (Lendvahosszúfalú), Petišovci (Petesháza), Dolina (Völgyifalu); **Bogojina** (Bagonya): Bukovnica (Bakónak), Filovci (Filóc), Strehovci (Őrszentvid), Ivanci (Zalaivánd), **Turnišče** (Bántornya): Lipa (Kislippa), Renkovci (Lendvaerdő), Gomilica (Lendvaszentjózsef); **Beltinci** (Belatine): Odranci (Adorjánfalva), Melinci (Muramelence), Ižakovci (Murasziget); **Črenšovci** (Cserföld): Dolnja Bistrica (Alsóbeszterce), Gornja Bistrica (Felsőbeszterce), Srednja Bistrica (Középbeszterce), Trnje (Tüskeszér), Žižki (Zsízsehszer); **Bratonci** (Murabaráti): Lipovci (Hársliget), Gančani (Lendvárózsavölgy), Dokležovje (Murahely); **Nedelica** (Zorkóháza): Mala Polana (Kispalina), Brezovci (Lendvanyíres), Velika Polana (Nagypalina).

Županija: Vas (Szombathely)

Okraj: Murska Sobota (Muraszombat) – velika občina Murska Sobota.
Notariati: **Puconci** (Battyánd): Gorica (Halmosfő), Lemerje (Lehomér), Markišavci (Markusháza), Predanovci (Rónafő), Vaneča (Vaslak), Brezovci (Vasnyíres), Polana (Vaspolany); **Bodonci** (Bodóhegy): Novi Beznovci (Borostyán), Stari Beznovci (Búzahely), Puževci (Pálmafa), Strehovci (Sűrűház), Vadarci (Tiborfa), Zenkovci (Zoltánháza); **Tišina** (Csendlak): Sodišinci (Bíroszék), Borejci (Borhida), Rankovci (Ferenclak), Vanča vas (Ivánfalva), Gederovci (Köhida), Tropovci (Murafüzes), Murski Petrovci (Murapetróc), Gradišče (Muravárhely), Petanjci (Szécsénykút), Krajna (Véghely); **Gornja Lendava** (Felsőlendva): Dolnji Slaveči (Alsócsalogány), Gornji Slaveči (Fel-

23 M6V, 35/16 5.9.1941, str.2

24 Županijski arhiv Szombathely, Vas Vármegye Törvényhatósági Bizottságának Közgyűlési Jegyzőkönyv 1941, str.214.

25 A Magyar szent koronához visszacsatolt déli országrészek ideiglenes helysegnévtára, Várdy Károly, Budapest 1941

söcsalogány), Kuzdoblan (Kuzma), Radovci (Radófa), Kruplivnik (Vaskor-pád), Kovačevci (Vaskovácsi), Vidonci (Vidorlak), Dolina (Völgyköz); **Martjanci** (Mártonhely): Moravci (Alsómárác), Andrejci (Adorhegy) Mlajtinci (Kismálnás), Krnci (Lendvakislak), Lukačevci (Lukácsfa), Tešanovci (Mezővár), Sebeborci (Szentbátor), Noršinci (Ujtölgyes); **Murska Sobota** (Muraszombat): Veščica (Falud), Črnelavci (Kisszombat), Nemčavci (Lendvane-mesd), Kupšinci (Murahalmas); **Murska Sobota okolica** (Muraszombatvidék): Bakovci (Barkóc), Rakičan (Battyánfalva), Krog (Korong), Murski Črnci (Muracsermely), Satahovci (Muraszentes); **Prosenjakovci** (Pártosfalva): Ivanjševci (Alsójánosfa), Berkovci (Berkeháza), Čikečka vas (Csekefa), Pordašinci (Kisfalva), Središče (Kisszerdahely); **Pertoča** (Perestó): Gerlinci (Görhegy), Motovilci (Mottolyád), Ropoča (Rétálás), Večeslavci (Vasvec-sés); **Petrovci** (Peterhegy): Adrijanci (Andorháza), Boreča (Borháza), Ženav-lje (Gyanafa), Stanjevci (Kerkaszabathegy), Lucova (Lakháza), Naradnovci (Nádorfa), Otovci (Ottoháza), Šulinci (Sandorvölgy); **Rogaševci** (Szarvaslak): Nuskova (Dióslak), Sotina (Hegyszoros), Serdica (Seregháza), Sv. Jurij (Vizlendva); **Pečarovci** (Szentsebestyén): Bokračci (Bokrács), Prosečka vas (Kölesvölgy), Mačkovci (Mátyásdomb), Moščanci (Musznya), Dankovci (Örfalu), Poznanovci (Pálhegy), Šalamenci (Salamon), Dolina (Völgyes); **Križevci** (Tótkeresztúr): Kančevci (Felsőszenbenedek), Lončarovci (Gerőháza), Kuštanovci (Gesztenyész), Košarovci (Kosárháza), Peskovci (Petőfa), Kukeč (Újkökényes), Panovci (Úriszék); **Fokovci** (Urdomb): Ivanovci (Alsőszenbenedek), Selo (Nagyótlak), Ratkovci (Rátkalak), Vučja Gomila (Zsidahegy); **Cankova** (Vashidegkút): Domajinci (Dombalja), Topolovci (Jegenyész), Korovci (Károlyfa), Gornji Črnci (Királyszék), Krašci (Lendvakirályfa), Skakovci (Szécsényfa).

Po upravnih razdelitvi iz 31. oktobra 1918 so bili k soboškem okraju priključeni še kraji Velemér, Magyarszombat in Gödörháza, iz monoštrskega okraja pa Dankovci. K monoštrskemu okraju so pripadle vasi Budinci, Čepinci, Trdkova, Dolenci, Šalovci in Hodoš. nemške vasi Kramarovci, Ocinje, Fikšinci in del Serdice so bile priključene k Nemčiji. Madžarska vlada je že 2. septembra 1940 izdala poseben odlok o delovanju oblasti v izrednih razmerah, ki naj bi veljal do 2. septembra 1941, vendar je bil podaljšan za celo obdobje trajanja vojne.²⁶ Zaradi vojne se torej civilna oblast ni veliko razlikovala od vojaške. V tem času so se pojavljale tudi vedno bolj številne partizanske akcije, tako da je v Murski Soboti tudi do nadaljnjega ostalo poveljstvo 2. bataljona V. pešadijskega polka, dve strelski četi in ena artilerijska v Rakičanu, vse skupaj podrejeno 3. korpusu v Szombathelyu. Pri 3. korpusu je delovalo tudi vojaško sodišče za vse vojaške prestopke, v okrajih pa so bila postavljena okrajna sodišča za vse civilne prestopke. Za t.i. »primere nelojalnosti«, ko obtoženi ni bil ujet na delu ali ni priznal krivice, je delovalo posebno sodišče generalštaba, imenovano tudi leteče sodišče (repülő bíróság). Sodišče je vodil kapetan dr. Vilmos Dominich, selilo se je iz kraja v kraj, po hitrem postopku opravilo proces in šlo dalje. Delovalo je od 13. oktobra do 22. novembra 1941, v Murski Soboti od 28. do 30. oktobra 1941.²⁷

Poleg izdelanega represivnega aparata, ki je do 1. novembra 1941 popolnoma razbil odporniško gibanje v Prekmurju, je okupacijska oblast s svojim delom

26 Zbornik dokumenata..... str. 221

27 Sodni proces proti Štefanu Cvetku, Evgenu Kardošu, Kalmanu Cigütu in ostalim sodelavcem odporniškega gibanja v Prekmurju

na področju gospodarskega, družbenega in političnega življenja storila vse, da bi pokrajina v vseh elementih življenja postala neločljiv del madžarske države. Korak k temu je bilo tudi madžarsko državljanstvo. Po priključitvi južnih pokrajin je pričel veljati odlok, po katerem so stalno bivaajoči ali rojeni na tem področju 11. aprila 1941 postali madžarski državljani. Državljanstvo tistih, ki so se sem priselili za časa Jugoslavije oz. so se v tem času »pregrešili zoper interese Madžarske,« je individualno reševal minister za notranje zadeve. V primeru, da je kdo izgubil državljanstvo, ga je lahko obnovil v treh ali petih letih, torej 11. aprila 1944 ali 11. aprila 1946, izjemne prošnje pa je lahko odobril le regent.²⁸

Okrajni predstavniki oblasti so bili aktivno vključeni v delo županijskih skupščin, ki sta se praviloma sestajali na tri mesece, in v delo njunih organov. Na sejah skupščin so bili vedno posebej in pristržno pozdravljeni, saj ni minila skoraj nobena brez čustvenega izraza radosti ob ponovni združitvi. Ministrski predsednik László Bardossy je 5. februarja 1942 imenoval 26 poslancev iz t.i. južnih pokrajin v madžarski parlament. Iz soboškega okraja je bil imenovan Ferdinand Hartner, iz lendavskega pa Pavel Országh. Vsi imenovani poslanci so stopili v vodilno madžarsko stranko, Stranko madžarskega življa (Magyar Élet Párt-MÉP). Občni zbor MÉP za soboški okraj je bil 7. marca 1942 v hotelu Slon v Murski Soboti. Sklicala sta ga krajevni predsednik dr. Mihály Pinter in tajnik János Peterka, slavnostni govornik pa je bil Ferdinand Hartner, ki je predstavil program stranke s poudarkom na židovskem vprašanju in vprašanju narodnosti »Vendov«.²⁹ Krajevne organizacije MÉP so bile ustanovljene tudi v Dolnji Lendavi (predsednik: Jurij Tonka, tajnik: Sándor Skalics) in v vseh večjih krajih Prekmurja. Vsa politična dejavnost je potekala nekako v duhu citata, da je »Bog izvolil Vogre, da tukaj za Karpati tisoč let kraljujejo in je ni sile in je nikdar ne bo, ki bi nas raztrgala. Trianon je bil samo enkrat!«³⁰ Vsekakor je bilo narodnostno vprašanje tisto, s katerim se je madžarska politika največ ukvarjala. Skoraj je ni številke Múraszombat és Vidéke, ki ne bi pisala o vprašanju narodne zavesti ali domovinske pripadnosti. Prekmurci so tako v letih zasedbe doživeli še nekaj dodatnih razlag svojega narodnega izvora, od tiste Mikolove, ki govori o posebnem narodu keltskega izvora, za katerega pa izven Madžarske ni prostora,³¹ do tiste Hartnerjeve, ki kategorično zaključí, da vendskega vprašanja ni, ker ni Vendov, ampak so samo Madžari. Zelo veliko razburjenja in hude krvi, predvsem pri glavnem uredniku Muraszombat és Vidéke, Ernőju Szászu, je povzročil članek Vilka Novaka v madžarski reviji Élet, kjer je le-ta dokazoval, da vendskega vprašanja resnično ni, ker so v Prekmurju živeči prebivalci Slovenci. Vznemirjenje, ki ga je povzročil članek se ni poglelo nekaj mesecev – še posebej zato, ker je bil objavljen na Madžarskem. Da bi tudi znanstveno dokazali svoje trditve, je etnograf dr. Béla Bálint dobil za nalogo izdelati topografijo Prekmurja, ki naj bi bila poleg slovnice vendskega jezika, ki jo je posebna komisija že septembra 1941 zaupala dr. Avgustu Pavlu, temeljno raziskovalno delo o Vendih in venskem jeziku. Dr. Bálint je svoje narodopisno delo v Prekmurju opravljal vse do časa, dokler je to še predstavljalo miren otok v osrčju zavojeovane Evrope, dr. Pavel pa je s svojo slovnico »izvisel« že takoj na začetku, saj jo je komisija ocenila kot sicer dobro, vendar nekoliko preveč slovensko.³²

28 MéV 36/21 25.5.1942, str.3

29 MéV 36/11 13.3.1942, str.1–2

30 MéV 36/44 3.10.1942, str.5

31 Mikola Sándor: A Vendség multja és jelene, Budapest 1928

32 MéV, 37/1 1.1.1943, str.1

Poleg vedno aktualnega vendskega vprašanja so bile v Prekmurju na dnevnem redu razne svečanosti, proslave in parade, od občnih zborov društev do zaobljub in parad Levente³³, proslave regentovega rojstnega dne, dneva sv. Štefana in seveda najbolj svečane proslave dneva »osvoboditve« t.j. 16. aprila. Vse le zato, da se je lahko pokazalo veličino madžarskega domoljubja, moč madžarske vojske in se poklicalo Prekmurce k hvaležnosti, da lahko živijo v eni »najbolj krščanskih in kulturnih držav Evrope«. Za vsičenimi parolami o vendstvu in madžarskem domoljubju – za politiko, ki je bila v glavnem tolerantna do domačinov – pa je potekal nek drug proces. Organizatorjem odporniškega gibanja, ki niso padli, so sodili na sodnih procesih v Murski Soboti, Vácu in Pécsi. Židje in Čigani so bili tako ali tako druge vrste rasa in so iz leta v leto postajali manj vredni ljudje, primorski kolonisti, ki jih je jugoslovanska oblast po prvi svetovni vojni naselila ob madžarski meji, pa so bili internirani v Sárvár. Po mnenju okrajnih politikov pa naj bi vzroke za vznemirjenje med prebivalstvom iskali le v vedno večjem pomanjkanju potrebščin in surovin, v zaostrenih predpisih o zatamniti in protiletalski obrambi, v vedno številnejših akcijah za zimsko pomoč vojakom in seveda v zavezniški propagandi po še nezaplenjenih radijskih sprejemnikih.

S katastrofalnim porazom 2. madžarske armade na Donu, januarja 1943, je doživela velik udarec tudi znana honvedska morala. Predsednik madžarske vlade Miklos Kállay si je na moč prizadeval, da bi madžarska vojska ostala znotraj osvobojenega ozemlja, kar pa je povzročilo spor z Nemci, še posebej, ko so ti ugotovili, da Madžarska išče možnosti za zблиžanje z zavezniki. Zato se je Hitler že jeseni 1943 po kapitulaciji Italije odločil, da bo Madžarsko vojaško okupiral. Moral je najti le primerno obliko, ki bi še naprej ohranjala privid madžarsko-nemške zveze. To je bil regent Horthy, ki je z ohranitvijo svojega položaja dajal neke vrste zakonsko osnovo. Novi ministrski predsednik je 22. marca 1944 postal Döme Sztojaj, minister za notranje zadeve pa Andor Járóss, ki je kmalu po prevzemu dolžnosti razpustil vse stranke na Madžarskem, razen MÉP ter prepovedal vsa zborovanja in prireditve. Sledili so strogi antisemitski zakoni in mobilizacije vse mlajših letnikov. Ob tretji obletnici »osvoboditve« je tedaj Ferdinand Hartner, sedaj preimenovan v Lendváy v uvodniku Múraszombat és Videke, nekoliko trpko zapisal: »Stvarno in mirno gledamo na današnjo situacijo, moramo pa izpričati večje upanje, kajti Vendvidék je bil in večno ostane madžarski.«³⁴ Z nemško zasedbo je postala pomembna tudi madžarska fašistična ali njilaška stranka (Njilas kereszes Párt). 22. aprila 1944 je v prostorih stranke v Murski Soboti vodil sestanek njen vodja Ferenc Szalasi. Govoril je o programu stranke, ki želi ohraniti red in disciplino ter ugotoviti gospodarstvo, v imenu prisotnih pa ga je pozdravil vodja okrajnega komiteja stranke József Kercsmár.³⁵

Zaradi težke situacije na vzhodni fronti in izstopa Romunije iz vojne je 29. avgusta 1944 odstopila Sztojajeva vlada, novo pa je sestavil generalpolkovnik Géza Lakatós. Ključne pozicije v novi vladi je imela vojska. V začetku septembra 1944 sta bila soboški in lendavski okraj proglašena za vojno področje, kar je pomenilo prevsem zaostreno evidenco prebivalstva, izkaznic in potnih dovoljenj. Kmalu so se začele ukinjati avtonomne pravice županij,

33 Predvojaške mladinske organizacije Levente so se na Madžarskem pričele ustanavljati po letu 1920, od leta 1938 pa je bila v njih obvezno vključena vsa mladina od 12. do 24. leta starosti.

Bila je to izrazito klerikalna organizacija s strogo disciplino, ki je novačila prostovoljce v vojsko.

34 MÉV, 38/16, 14.4.1943, str.1

35 MÉV, 38/18, 28.4.1944, str.3

mest, vasi, vsa oblast pa se je združevala v rokah velikega župana oz. okrajnega nadglavarja, ki sta bila dolžna izpolnjevati naloge vojaškega ministrstva. To je bilo zbiranje delovne sile za vojaška dela, pripravljane pogojev za sprejem 7000 beguncev iz Podkarpattja in 450 iz Transilvanije, iskanje vedno številnejših dezerterjev, pripravljane nabiralnih akcij in drugo. Potem, ko je regent Horthy 15. oktobra 1944 po radiu objavil, da je zaprosil Sovjetsko zvezo za sporazum o prekinitvi ognja, je 16. oktobra 1944 pod nemškim pritiskom to izjavo preklical, za novega predsednika vlade imenoval Ferenc Szalasi in odstopil. Ferenc Szalasi je prisegel 4. novembra 1944 in se proglasil za regenta ali »vodjo naroda«.

Zaradi oktobrskih dogodkov v Murski Soboti in na Vaneči so bili močno poostreni ukrepi o gibanju prebivalstva, delovati pa je začelo tudi hitro sodišče in v nekaj dneh so bile opravljene množične deportacije. Veliki župan Železne županije je za okrajnega nadglavarja v Murski Soboti imenoval dr. Jenőja Hetthessyja, József Olajos pa se je vrnil na to funkcijo v Monošter. Vojaško upravo v Prekmurju je prevzela t.i. Obmurska mejna obrambna skupina (Magyar kir. Muravidéki Határvedelmi Csoport), ki je obsegala področje Prekmurja in Medžimurja.³⁶ To je bilo v skladu z odlokom o popolni mobilizaciji, ki jo je 18. oktobra 1944 ukazal Szalasi in jo decembra od moških, starih nad 17 let, razširil na otroke in ženske. Konec januarja 1945 je njilaška stranka sklicala še zadnji sestanek v Murski Soboti in 24. februarja pripravila veliko partijsko zborovanje v smislu poslednjega poziva: »Zbudi se, Madžar!«

Izšla je še zadnja številka časopisa *Muraszombat és Vidéke*, da bi še enkrat z obljubo o amnestiji poklicala vojaške begunce k predaji in da bi še enkrat domoljubno razložila pomen hungarizma. Toda vse je bilo zaman, vojna se je nezadržno bližala koncu.

36 Mév, 38/48, 28.11.1944, str.1

UNGARISCHE MILITÄR- UND ZIVILVERWALTUNG WÄHREND DES ZWEITEN WELTKRIEGES

Zusammenfassung

Die ungarische Armee hat am 11. April 1941 die sogenannten »südlichen Gebiete« in Jugoslawien besetzt und am 16. April 1941 haben ihr die Deutschen auch das Übermurgebiet feierlich übergeben. Damals begann auch auf diesem Gebiet eine Anordnung über die Militärverwaltung zu gelten, die neben der Organisierung von Verwaltung auch eine Reihe anderer Sachen bestimmte, vor allem die Ansiedlung, den Verkehr mit der Bevölkerung, das Gerichtswesen, das Schulwesen, die Versorgung usw. In diesem Beitrag sind Merkmale dieser Verwaltung, mit einem besonderen Nachdruck auf der administrativen Landesverteilung, auf der Staatsangehörigkeit und auf den Mobilisationen in die ungarische Armee, sowie auch auf der Nationalitätspolitik dargestellt. Am 15. August wurde die Militärverwaltung durch die Zivilverwaltung ersetzt. Im Rahmen der Zivilverwaltung wurden insbesondere das politische System und das Wirken des Schulwesens und des informativ – propagandistischen Systems dargestellt. Eine Besonderheit der ungarischen Verwaltung im Übermurgebiet während des 2. Weltkrieges war vor allem in der Beziehung gegenüber den autochthonen slowenischen Einwohnern, die im neuen Staat als die Wenden für loyale Staatsbürger gelten sollten, also nicht die Slowenen, denn sie waren doch tausend Jahre – bis zum Jahre 1919 – unter der ungarischen Verwaltung.

»ZAJ LEPAU PRIDE ONO, KA MERGÉMO, PA NEDE NAS VEČ?«
(SLOVENCİ V TARANYU)

Marija Kozar-Mukič

Vas Tarany meji na mesto Nagytád v županiji Somogy. Leta 1988 sem spoznala študentko VPŠ v Szombathelyu Tünde Dravec, ki je doma iz Taranya. Zvedela sem, da njeni starši, stari starši in še okoli 300 ljudi v Taranyu in v okoliških vaseh govori slovensko. Septembra 1990 sem obiskala vas Tarany tudi sama. Na podlagi magnetofonskih posnetkov sem ugotovila, da v Taranyu govorijo **dólinški govor prekmurskega slovenskega narečja**. Nekaj značilnih dólinških besed so uporabljali tudi informatorji iz Taranya (prle, šörc, graj, zajtra, popévati, šibrati, šörki, čizme, cipele, fárbaš itd.). (1) S pomočjo pogovorov smo poskušali odkriti kulturne elemente, ki so jih Slovenci v Taranyu prinesli s sabo iz Prekmurja in ohranili v novem okolju.

Iz strokovne literature vemo, da so se Slovenci iz Prekmurja preselili v županijo Somogy v 17. in 18. stoletju in sicer v dveh etapah. Ko so leta 1600 Turki zasedli Veliko Kanižo, je veliko prekmurskih Slovencev zbežalo v županijo Somogy. V vaseh Agarév, Háromfa, Tarany so se katoliški Prekmurci naselili okrog leta 1624. Sto let pozneje se je več protestantskih družin preselilo v okolico Surda, na posest grofa Festeticsa.

Anton TRSTENJAK je v svojem rokopisu iz leta 1903 omenil, da »...nahaja se še peščica Slovencev tam doli pod Kanižo. V okraju Nagy Atád je vas Tarany in v tej vasi prebiva še med trdimi Madžari 1597 Slovencev. Kaj jih je tja zaneslo, ne vem. Obiskal jih bodem o prvi priliki ter popisal njih življenje.« (2) To je tudi storil in je svoje izkušnje obelodanil leta 1905.(3)

Naši informatorji so večkrat omenjali svoj **jezik** kot hrvaškega, češ da se s Hrvati v sosednjih vaseh sporazumevajo brez težav. O prednikih in svojem jeziku le nekateri vejo, da so se preselili za časa turških vojn in da govorijo prekmurski slovenski jezik:

»Stári so ták právli, ka so že török idejében (za časa turkov) sé príšli. Té je bil Péterfalu. Bóle so vëndi bili. Ka je táu vënd, ka mi gučímo, nej je orváčki. Mi smo nej Orvátje, mi smo Sláfski. Da san ge dékle bíla, staréjše dékle, ka so ódle f šólo, so nej mádjarski znála, sámo orváčki. Pa je té proséktor síkder právo. »Ülj le te mafla nem tudsz beszélni, mert mindig otthon horvátul gagyogsz!« (Sedi, ker ne znaš govoriti, ker doma vedno hrvaško blebetaš). Stári móji so síkdar orváčki gućali, pa san se nafćíla. Z ócon smo vécťarti tak gućali. Náme dékle so fse rázmile. Gućati nēzna édna nej.« (III.)

(1) Prim.: Novak, 1985.

(2) Trstenjak, 1903, 8.

(3) Trstenjak, 1905.

O slovenskem prebivalstvu pričajo tudi imena starih družin v Taranyu: Ružič, Dravec, Družin, Vida, Gerlec, Vuk, Bencik, Kuzma, Horvat itd. V okolici živi še blizu 300 Slovencev v vaseh Háromfa, Vizvár, Bélavár. V drugih pa so Hrvatje. »Stári znájo étak líki mi, fsi édno gučímo. Ali prejk Dráve, Orvátje že drúgo gučíjo.« (I.) Slovenci razlikujejo svoj govor tudi od govora Hrvatov, ki so se priselili v Tarany po drugi svetovni vojni

»Té zálanski, té Múraške, ka so sé príšli z Mure i té gučíjo drúgače. Ali se záto móramo pogúčati. Ka si rázmimo zátok kaj. Té so bóle Orvátje bílí, ka so sé príšli, ka so nej ználi jáko mádjarski. Da so té sé príšli so i gvant drúgačko méli. Šörke súknje, šörke fórtóje. Drúgaške róbce so méli líki mi. Tú dósta úradalomske zemlé bíláu. Úni so spokupúvali. V golíbab so stáli, dok so si íže nej naprájli.« (III.)

Okoliški Madžari so uporabljali za Slovence v Taranyu tudi izraz »bomhé-cok«. Ravno tako kot za prekmurske Slovence. Slovenci so si tudi sami izmislili zbadljivke. Prebivalce vasi Udvarhely so v Taranyu imeli za »Dvoriščanje«.

»Dvoriščanje so síkdar právli, ka táranski so tak bútasti, ka biká gor pélajo na tóronj. Mi smo pa Dvórišken drúgagšne cóno právli. Pa smo si cóno gučali. Táranski, Dvoriški smo ójdli na béro pa smo énomi drúgomi fse zgúčali.« (IV.)

Na sejem so hodili v slovenske in hrvaške vasi Háromfalu, Vizvár, Babócsa in mesto Nagyatád.

»Šli smo na Brezníco, Antal-nápkor. S káulami. Télko nas je šlau, ka je tan búčora bíla pa vélko sénje. F Átaci, Háromfalui, na Bóbovci pa v Vizvári. F Taranyi je nej bíláu sénje. Tan smo si spokipúvali sákaj, ka nan je tarbölo.« (III.)

Na tržnici v Nagyatádu so prodajale ženske zelenjavo in mlečne izdelke, moški pa drva in koruzo vsak torek in petek. »Na píac tá san ge dósta vláčila i vínje i djájca. Pa san dóstafarti čémerna bíla, ka se nej móglá odáti. Pa san té domáu nésla. Pa so máma me té krégali. Móški pa síkder sáki tork, sáki pétek nakláli káula z drvámi, éni pa níkelko vréč kúkarce, ka smo peláli, pa smo té tak méli nóvce, ka smo drúgač nóvce nej méli. No, málo dff so áudali, pa smo té tak mógli za éden čúčoški štánecli cúkra kúpiti. Tákši je nej biú, ka bi en kílo cúkra mógo kúpti. Síkder tákše mále. Pa pau lítera ólaja, en líter ólaj. Pa étak smo si na májcki kipúvali. Pa djájca smo fse odáli, pa da je kupínár šau, té smo píščance, kokáuši lovíli, ka smo odávali, áj mámo málo nóvec.« (III.)

Sejma ni bilo v Taranyu, bilo pa je proščenje dvakrat na leto. Na proščenje so prišli gostje. Obdarovali so se predvsem krstne botre in krstne hčeri. »F Tarany je bilo fsígdar júniúša pa októbra búčora. Dósti lústva príde, stránski da je búčora. Índa je bíla édna búčora. Júniúška búčora. Líki tá, októberska je záto, ka so cérkef fárbali, pa so té pá znáuva svetlí. Smo šli k mēši, pa gé so bílí vëndegdje, tan je vértinja domá bíla, ka je kújala, pa da so vëndegdje odíšli, večér, té smo málo íšli vó na búčoro. Gé so nej bílí vëndegdje tan so popoldnévi táki šli na búčoro. Málo kaj kipúvati tan déci. Nájbole krsna máma so krsnoj čéri. Té pa nazáj.« (II.)

Na božjo pot so hodili taranyski Slovenci v madžarske vasi Seges, Máriagyüd. V sosednjo slovensko vas Dvorišče (Udvarhely) ter na Bistrice na Hrvaškem.

»Pred ónim dnévom smo šli pa smo tan spáli vünej na trávi. Málo déco smo si peláli pa smo té súknje dol, pa smo na óno djali, pa so déca tan vnóči mógli spáti, vünej. Tan pri kapéli. Na drúgi dne, da mēša mináula, té smo tak íšli domáu péški.« (III.)

Slovenci v Taranyu niso samo izumirali, se pomadžarili, ampak so se tudi **izseljevali**. Največ se jih je preselilo v bližnje mesto Nagyatád, veliko jih je odšlo v Budimpešto in celo v Ameriko. Nekateri so se vrnili iz Amerike in si zgradili hiše v Taranyu. Naši informatorji se najbolj živo spominjajo letnih in življenjskih šeg svojega otroštva in svojih prednikov. Najbolj so jim ostale v spominu božične in ženitovanske šege, prehrana in noša taranskih Slovencev. Pripovedovali so še o sezonstvu, o krstnih in pogrebnih šegah ter šegah ob novem letu, treh kraljih, veliki noči in binkošti.

Prehrana taranskih Slovencev je bila zelo preprosta. Ob delavnikih so jedli enolončnice iz fižola, zelja, repe ter testenine. Juho, meso in močnate jedi so jedli le ob nedeljah in praznikih. Kosila ponavadi niso kuhali, niti ob nedeljah. V glavnem so jedli zajtrk in večerjo. Kosilo je bilo le ob večjih praznikih, ob božiču, veliki noči, proščenju.

»Inda smo sâmo jáko grâj djéli, pa zêldje, pa répo. Sâko zâjtro répo pa zêldje bilâu. Pa z goščicovof mástjof so dobro zabêjlili, stári. Pa žgánke, kukoríčne so kûjali, pa kâšo. Pa je tâu bilâui nan jélo. Da so índa stáre žéne odišle k mêši, pa da so príšle, té so v láboški zavréli máščo, pa so si gor na krû namákali, pa so óno djéli. Nej so jáko kûjali, sâmo večêrdjo. Kâkši na sùjon. F kédni dvâkrat bilâu z mèle. Čêtrtek pa v nedélo. Inda níkdar nej. Sâmo té so djéli pšenično. Sâmo fsígder kukoríčno pa grâj. Pa kâkšo smo pâli f stópi pa so óno kûjali, pa so óno gordjáli na répo. Pa málo zabêjlili z mlékon, pa je tâu búoi fráuštik. Frauštik índa síkšo zâjtro so móčnikovo žúpo kûjali. Nej z djájcami, líki z vódo so móčnik, pa so nótri v župo, pa je prêveč dobro bilâu i óno.« (III.)

»Délaven den na sùjon so kûjale žene zrêžzanec, zafrígano žúpo. Móčnik, kukoríčne žgánke, dôdôle. V nedélo si bílí pogáče, návojke, na návoj pogáče, kúkarcove pogáče, zêldje na masêj. Na svéti post pa mákove gibíce, mlêjčne krompére z grâjon, láške, mákove láške. Na vûzen pa šúnka, jájca, rên, zasúkane pogáče. Žéne so nêslé f cérkef šúnko, málo krûja, djájca, i rên. Tau je búo fráuštik. Vûnej so čakale. Ka so právli stára, ka se žúrijo domâu, ka štêra de zâdnja, te de kráva síkder zâdnja šla domâu.« (V.)

Slovenci v Taranyu so poznali tudi bučno olje. V vasi je bila stiskalnica za olje. Tja so vozili bučno seme in semena sončnic tudi iz sosednjih vasi.

Lončene **posode** so kupovali od lončarjev, ki so pripeljali svoje blago na vozovih iz Železne županije. Prodajali so ga za pšenico.

»Vas megyéból so príšli pa so odávali kúgli sûtő, lónce, mlêjčne. Pa pâuti so vózili. F senâk nótri skláli lepâu, da se ne spotêre. Té so êdno–dvej náučí tû spáli, pa té tak zapôdo cêjlo sêlo. Pa smo êtak spokipûvali. Že dje êne desét lejt ka ne ódijo.« (I, III.)

Tudi za taranske Slovence je značilno **sezonstvo**. Poleti so hodili na žetvo, **mlačev**. Jeseni so pospravljali pridelke. Pozimi pa so si iskali delo v gozdu.

»Dâ je žétva bíla, té smo ódili zét, i móški i žéne. Té smo ódli k mašíni. Da je óno zíslo, smo šli kláftare sékat f šúmo, ka smo si êšče golíbe tan napravli. Zâjtrek smo si nêšli, ka smo tan kûjali, grâj pa pá žúpo. Ka so tak dâleč odíli na Szentó. Dókeč snejk dol nej spâdno, žéne smo fsígder sâmo na bêro ójdli. Na kúkarco, pa kolompére brat. Pa je tâu sígdar êtak slâu.« (III.)

Taranski Slovenci so hodili na sezonsko delo v Kivadar in v sosednjo županijo Baranya. V Góli so imeli tudi hlapce, ki so živeli tam s svojimi družinami. Oni so želi, na žetvo so hodili tja siromasni ljudje iz Taranya in županije Zala. Hlapci so morali delati vsak dan. Na dan so zaslužili 35 filerjev in dobili še žito, sol, drva ter komencijo. Menjali so se ob dnevu sv. Jurija.

Sezonski delavci pa so delali na veleposestvu le po en mesec. Za stike tamkajšnjih hlapcev in sezonskih delavcev je bilo značilno, da je bila sramotna, če se je taranyski fant poročil s hčerko hlapca iz Góle. Iz Taranya je šel ponavadi družinski poglavar na žetvo in k mlačvi. Na žetvi je zaslužil pet metrov žita, pri mlačvi pa tri metre. To ni bilo veliko za 5 – 6 člansko družino, zato so tudi otroci morali na sezonsko delo že z 12 letom starosti. Pri žetvi je bilo šest ljudi v eni »bandi«, z dvema koscemā in »bráčema«. Naenkrat je želo 16–24 koscev. Kosili so tako kot letijo »divje race«. Imena »žnjéceev« pri »žétvi«: »kósec, bráč, pojásar, vezác«. (I, II.) Prvi dan žetve so sezonci pozdravili zemljiškega gospoda:

»Da smo žéli, prvi den so síkdar právli mēni, naj zvéžen gospóno. Pa san napravla éden motfóz pa san prēj k njéga vřgla, pa sem prëveč lepó právla: Kezeit csókolom méltóságos gróf ur! Hála Istven, hogy megértük a szent aratás napját. Adj a jó Isten, hogy a jövőben is megérjük jó erővel egészséggel, bőjebb termésekkel. Isten éltesse a gróf urat! Isten éltesse, éljen! (Poljubljam Vam roko, častiti gospod grof! Bogu hvala, da smo doživeli dan svete žetve. Naj nam dobri Bog dá, da poživimo tudi v bodoče z dobrim zdravjem in z obilnejšim pridelkom. Bog naj živi gospoda grofa! Bog naj živi, živel!) Pa je té lústvo fse kričalo, ka éljen! Pa mi je te grof dau télko nóvec, ka san si móglā pápuče küpti, pa pá céjloj bándi ádomaş. Hej tak so me gorzdigávali. Sákí lífter vína dāubo. Pa so prëveč pilí, móški pa i žéne. Birkēči pörkölt smo géli. Popējvali, plésali smo. Prëveč je lústno véselo bilāu.« (III.)

Doma so mlatili najprej s cepmi, potem s konji, z gepljem ter s parno mlatilnico. S cepmi smo mlatili na ritem: »cöcöcöcö, cöcöcöcö« in »rece–papa–rece«. (I, II)

Jeseni so hodili pridelke pospravljat. Koruzo so zložili v štiri kope. Četrto kopo so dobili sezonci za plačo. V vasi pa so skupaj ličkali koruzo in trgalí perje.

»Da smo stānili, smo nájprve šli vó na páut. Zájtra ráno. Pométat. Ka štéra dékla přle pometé páut, óna je fríška, štéra nej pométala ta je prej súsasta. Té smo se nafráuštíkúvali. Dvej djájci so nan spékli, pa smo dóbli pet slif. Aj pa so nan právli: Ná, nésó boš dvej djáboki pa málo krúja, de tau zaj óbed. Té pa ájd nótri f táško zmetáli, pa ájd v béro. Tan smo vodné málo djéli. V édno vöri so nan dáli, ka smo se naobédvali. Pa smo táki pá šli délat, pa té do večéra. Da večér büo, té smo pá šli domāu z vélkim popējvanjon. Lústvo je índa jáko rádo popējvalo.« (III.)

Pri ličkanju koruze so fantje radi zbijali šale.

»Večér smo odíšli kúkarco lüpat, pa smo i tan popējvali. Pa so déčki přišli tá, so se tan zgúčali. Kāula so górnaklali na stréjo. Tāk so górnosli potáče i kāula, pa so tån fküper napravli kāula. Gázda je vöprišo, čémeren büo. Ka bāu Ántikristuša, kak van dje tau dolspobarén tú? Pa par Sércovi smo lüпали, pa na kāulaj smo sedéli. Déčki pa so nas tá do pėjške páuti porínili s kāulami. Hou, Kristuša, zdaj što de tāu nazáj rívo. Pa smo té doj příšle dékle, pa smo rívali nazáj kāula.« (III.)

Tudi pri česanju perja je bilo veselo:

»Pa pá smo odíli pérge čéjsat i tan síkder s popējvanjon. Da je krāj bilāu, té so küjali tan téjo, pa málo süteménye, ka smo djéli tan pa pilí.« (III)

Na moško, žensko in otroško vsakdanjo ter praznično **nošo** v Taranyu je vplivala madžarska in hrvaška noša. Vsakdanja noša je bila bolj preprosta. **Ženske** so nosile široka krila, rokavce iz pisanega blaga (fárbaš). Poleti so hodile bose. Ob nedeljah in praznikih so hodile k maši v lepših oblekah. Po maši so se takoj slekle in pospravile obleke.

Mi smo ták ódili: Šörke süknje, péndöke od spódik, dóbre párgét. Če je vráuče biláu tö, fsígder smo ono vláčili, nosíli. Da smo príšli od mëše, od večérnice, té smo si cípele dol, pa ájd duš po séli bosí, pa smo se zménjali. Fsígdar bosí, un gvant dóli s šteron smo k mëši odíli, pa smo tákši pozabnjési gvant té na sebé zéli. Stáre žéne so fsíkdar farbáški gvant méli, farbáško süknjo, farbáški rúkanc, farbaške hále so si zvézale na sebé, pa so stáre žéne tak odíle. Pa pá kášmir kendő, cífrasti, ónoga so si djáli k mëši, pa síkder béli rúkanc s krátkimi rokávi. Mládi pa so szövet süknje, páulek lějpi rúkanc.« (III.)

Mlade ženske so nosile nabrano krilo bele, rdeče, modre, zelene, roza, rumene barve z bluzo. Predse so si zvezale črn predpasnik (šörce, šulc) iz klota ali iz modrotiska (fárbaš). Na glavi so imele pisane rute. Dekleta niso nosile rute. Ženske so si obuvale nizke čevlje in škornje. Poleti na žetvi so nosile »bočkore«, pozimi pa so si bule visoke čevlje. V starejših časih so poleti hodile bose tudi k maši. Kratek plašč (vrúnabajko), ki so si ga napletle iz ovčje volne, je bil ob bokih nabran in ponavadi črn. Nosile so še veliko volneno ruto svetlorjave, temnomodre, bele in črne barve.

Moški so ob delavnikih nosili »búdjoge« (ozke hlače) in »bájko« iz poceni blaga (Ono je tonjěše biláu) Široke hlače so bile sešite iz domačega platna. Moški so tkali platno. Ženske so splele ovčjo volno in si naredile kratek plašč. Za moške so iz volne plele nogavice, rokavice in suknjiče. Iz domačega platna so ženske sešile moške srajce, katerih ovratnik so okrasile z vezeninami (šlingelt). Starejši moški so še dolgo hodili k maši v širokih hlačah in bosi.

»Stári so šörke láče nosíli. Čízme pa skrlák. V léti so bosí odíli nej f cípelaj. Fsáki den so búdjoge, bájko nosíli, óno je tonjěše biláu. V nadélo báuksi gvant büo. Čaren, sürkasti pa skrlák. Svétek so zátok lějpi gvant méli móški. Délaven dén pa so fsígder v láčaj bíli. Tákše síve láče so méli.« (V.)

Nekoč so imeli moški široke hlače in predpasnik tudi pri poroki: »Móški so bíli v láčaj. Tak so se íšli zdávat. Šörke láče so méli pa förtój. Žena pa ši kákšo süknjo pa šécli zéla na sebé pa so šli zdávat. Pa je i tak biláu, ka je láča jáko šürka bíjla, pa žmetna pa se mótvöz ftrfgno, pa je mládomi dólspádnila láča, da je šáu k zdávanji.« (III.)

Nevesta je imela pri poroki krilo (süknjo) roza ali svetlomodre barve, bele rokavce (rúkanc) in beli predpasnik (förtój) pa venec.

Na ženitovanju ob ženinu in nevesti igra pomembno vlogo **pozvačin (pózović)**. Pozvačin je vabil goste na »gostüvanje«. S sabo je imel torbo in dve čutari. V eni je bilo vino v drugi pa kaša. Slednje je ponujal vsakomur. V roki je nosil ježevko. S tem je dražil otroke. Danes ima pozvačin »pántlike na pálci i na skrláku ter koríno«. Tudi pozvačinu so nagajali.

Preden se je vsedel, so zlili vodo pod njega, potem pa so se mu rogali, da se je pomokril.

»Pózović je odišo od iže do iže, ka je páuzvo: Náši mládi pózvao vas na éno málo goščénje, pa príte tá. Náša mláda vas zové na gostüvanje. Káuli áusme võre fsi tan bójte od mládoga do stároga. Ali: »Náša mláda vas je pozvála na édno málo goščénje. Máli i vélki se fsi tádrzte. Zastávo so nésli, pa drvéne čütore so méli, kášo nótri. Jáko so ponújali. Ná pij! Pa kák so píli je káša bëjšala nótri v gut. Ták so noréli índa. Pa málo vodé smo tá pod njága vlejáli. Pa smo té: Jaj, ti si se sé pósko. Pa ga jáko srán biláu. Bil je tákši, ka je éšče bréčo. Ge san nej, ge san nej! Ali: Vidiš, da tan voda, ka si se sé pósko. Pa ga jáko srán biláu« (V, III.)

Pozvačin je ponujal še torto iz lesa ter krofe iz platna: »Pa so napravili z drvá tórtó. Pózovič je óno neso vértinji, ka je táu vâše. Jej! Pa dja íden, pa éden bard, pa sen ščéla óno prejk fséči. V lějpon tanjěri biláu, pa je pózovič táskočo. Jaj, nájte, nájte! Hát zakaj? Nájte vi s ten, k fse spotěrete. Ja. Zátó, ka tau z drvá. Lepó je scífrano biláu. Pa pá smo narézali s plátna étaki líki fánke, pa smo nótri namázali, pa smo vóspekli. Óno se nésli k mládoj, pa so sakačican dáli. Sakačice so vgríznile: Vej tau nēmre vgrízniti, tau tak žilávo líki vrak! Ka je plátno biláu, nej fánki.« (V, III.)

Pozvačin je šel po ženina, nevesto in ju je peljal k »zdávanju«. Po kosilu, ki je bilo pri nevestini hiši so peljali balo (šifonér). Večerja je bila pri ženinovi hiši. »Po obědi smo šli po šifonér. Tóga tarbélo küpti.« (V) Ženitovanjska gostija se je začela že pred poroko. Goste so vabili že na zajtrk.

»Fraústik je būo: žujca, kúkoriz pa pörkölt (golaž), pa pá rakíja.« (I, II.) **Poroka** je bila dopoldne, ob 11. uri. Ko so šli k poroki, je nevesta morala stopiti na jajce, da si s tem pričara lahek porod.

»Da smo šli k zdávanji, té pá fsígder na djájce je tarbélo stáupiti mládoj. Če se djájca razpáuči, té lějko rodí žena.« (III.)

Po poroki so nevesto pospremili domov. Nevesta in priče so ostali tam. Drugi so šli k ženinovi hiši. Tam so dobili kosilo. Zvečer so šli po nevesto. Tam je bila tudi večerja. Gostija je bila tako pri ženinovi kakor tudi pri nevestini hiši.

»Podnék je biláu zéldje na birkěčon mesé. Večérdja pa žúpa, pa kokošínjek mesáu málo z mártasón pa pogače, réteš. Da so odpeláli šifonér so prišli po mládo. Nej so štéli vódati. Prej docás vó na dámo mládo, dok ne povějš, ka ma nad nogámi? Ka si tá stísnila žena gláš, pa je se nej vídlo. Štěri věli, ka gláš maš tan, te so je pistíli nótri. Da so se namolíli, té je mláda brěčala. Pa té so mládo peláli mládomi.« (III.)

Zvečer so prišli na gostijo nepovabljeni, ki so zbijali razne šale. Nevesti so ukradli čevlje ali kakšen del obleke. Na vse to je moral paziti »bák«, sicer je moral plačati. Ob koncu gostije je »posnehálja« pospremila mladoporočenca na podstrešje.

»Slágat so šli. Posnehálja je slágat šla na paláš, mláde fküper slágat« (III.)

Mladi so se poročali med seboj v vasi ali iz bližnjih vasi Háromfa, Berzence, Udvarhely.

»Inda so odíli děčki v Ždalo, v Orvačko. Da je Drava zmřznila. Mládo so prejk po Dravi peláli s sánkami. Pa je biláu tak, ka se je led dol pótro, pa se je mláda zatopíla. Púno je sé príšlo f Tarany. Tan so převěč f sarmáštvon bíli, pa so se té sé pogódlí za slúgo. Pa so se tú zámoš odíšli, pa so se i ožěnili pa so tú ostáli. Da sen ge dékla bíla, té je tak biláu, če što se je vóožěno inan, áli je dékla vóodíšla zámoš, té so tak právli: A, ta je vóodíšla, ka nej je tarbélo tú níkomi, zátó ínan odíšla.« (V, III.)

Ko se je rodil prvi **otrok** v novi družini, so ga poimenovali po očetu ali materi. Botra je nesla otroka krstit. Materi pa je nosila hrano (pasíto: kokošje juho, kokošje meso, kolač, vino). Ko je otrok bil malo večji, so pripravili »krstítke«.

Mati je lahko šla iz hiše četrty teden po rojstvu. Prva pot jo je vodila v cerkev k vpeljevanju.

»Inda je tak biláu, da so se mála děca stváurila, štíri na pet dni so vělko karbláčo pasíto paněsli k žěni. Dóbro žúpo, fánke, rétaš. Da málo věkša bíla děca, té so krstítje rėdili, ka so přišli kúmini. Da je že štíri kědne stáro biláu

dějte, té smo šli f cérkef. Pop so ávativali málo dějte pa máter. Po tíston smo sméli sámo ta vö na páut, tačas je nej slobodnílo na páut íti.« (III.)

Če je do umrl **so pri njem bdeli** (vröstvali) dva dni. »Píti so dávali, pa so pěkli. Zaj êdnok večér je f cérkovi vröstvanje« (III.)

Ko je bil pogreb, so na križ privezali brisačo. Pisani mrtvaški prt – ki so ga tkali doma – so pokopali z mrličem vred.

»Přt so djáli pod mřtvoga, pa so nótri djáli f škrínjo, so zakopáli. Tak so tkáli, ka so lapáu nacífrali.« (III.)

Če je umrl mlad fant, je na pogrebu dekle neslo na belem vzglavniku cvetje. Poleti žive, pozimi umetne. In obratno. »Da je mládi mró, je děkla nēsla êden máli vánkíš v bējlon, če je pa děkla mřla, té pá děčko nēsó máli vánkíš, pa róže gor.« (III.)

Če je bila pokojna članica društva rožnega venca, so jo pospremili z zastavo. Na krsto (škrinjo) so ji dali molek. Okrog krste je gorelo 14 sveč. Petnajsta je bila pokojna članica. Po pogrebu je bila pogrebščina. Skuhali so kosilo. Kokošje juho, meso in kolač ter vino. Pogrebem niso plačali. Dobili so kruh, ki je tehtal štiri kile. Na pogrebščini so hvalili pokojnega. Zgodilo se je tudi, da so se napili in so na koncu celo zapeli. Nekoč so stare ženske **naricale**.

»Índa so stáre žēne bóle znále brécati, ka so fse f škrínjo pokopáli: Ajaj, drági moj máuš, ka si me tú nijáu, pa êtek, pa tak, pa je převeč brêka bíla. Té so převeč kričali: Jaj, tú si me nijáu. F kon si me nijáu. Pa kakaj? Zaj več ne brečíjo.« (III.)

Letne šege taranských Slovencev imajo praslovanske, slovenske, prekmursko slovenske značilnosti.

»**Na Andrašovo**« so dekleta spala pod mizo, ker se jim je tam sanjalo o bodočem možu.

»Děkle so pod stólon spalé, ka té njín vöpride, što de njín mládi.« (III.)

Na Licijovo in Barbarin dan niso smeli šivati in nič sposojati, ker kokoši ne bi nesle.

»Nej tarběj dáti níkoj od iže, ka té nēdo kokáuši nēsle. Síkdar so se krégali: naj ne vidín, ka maš igláu, ka kokošán ríti fküper zašíješ, ka té nedo nēsle.« (III.)

Děčki so koledovali in želeli obilje.

»Êden je drva prenēsó, pa je góriseu, pa té na sónon kokodákau: naj van BáuK dá dósta svinj, pa rónjaf lejev. Ka naj z ednoga dóli ídejo v drugoga nótri ídejo. Naj váša čérka tákše cēcke má, kak pütra.« (III.)

Pred božičem so hodili po vasi »**bêtlehemeške**« z malo kapelico, v njej pa je bil Jezus v jasilih.

»Bêtlehemeške so ójdlí. Dáli so tri, štíri slíf ali grüşko ali krü so vrézali. Pa smo té tá skláli krü, gé smo krü dáublíli: náte, tú van je, naj van bau, nazáj. Smo šli popējvat, pa so nán dálí djápka, süje grüşke, slive. Dva filére ali štíri filére. Bêtlehemeši so nēsli pálico. Málo bábkó v málo zíbko, ándjale káuLi.« (V.)

»**Na sveti post**« so jedli suhe slive, suha jabolka, grah, »mákové gibíce«. Vrata so okrasili z listi. Mizo so pognili s tremi prti. Pod spodnjega so dali denar, ki so ga ob treh kraljih nesli v cerkev. Pod mizo so položili semena in seno. »Málo rástovo lístje, sanáu, málo kúkarce, grája, pšenice se pod sto djála v êden lónec. Da se nēsó nóter sanáu, té sa se síkder poklóno: Válen bójdí Jézuš Krístuš! Dóber den, báuk dáj! Dóbro zdrávdje nan báuk daj! Pa méren dén nan BáuK daj!« a(V.)

Na polnočnici so stopili na Licijin stol, da bi videli, kdo je v vasi čarovnica. Med polnočnico so fantje s kora metali orehe in lešnike na dekleta. Orehi in lešniki so zadeli dekleta v glavo. Ko so prišli domov s polnočnice, so zbudili živali, da tudi oni zvejo, da se je rodil Jezus. Trkali so po vratih v hlevu pri perutnini. Za božič so za kosilo skuhali kokošje meso in spekli pogače.

»Edno kokaš so skujali, če je pet ali šest ji bilau. Pa malo župe, pa pogáče so spēkli, réteš.« (III.)

Na dan sv. Štefana so fantje tepežkali s korobači in želeli obilo zdravja.

»Naprájli so dúge šíbre, déčki, s šib. Šíbrali so dečki. Pa smo se zaklénili. Gé je nej zaklénjeno biláu, tak so nas bíli, ka prvéč. Naj fríški bómo, bêtežni ne bómo, krástavi ne bómo. Če nas po vodáu tírajo, naj víno prinesémo. pa so nas dóbro napokalafátili z ónami šíbrami.« (III.)

Na silvestrovo so šli na ples. Domov so prišli zjutraj. Takrat pa so hodili od hiše do hiše glasbeniki, ki so pozdravljali ljudi.

»Zájtra smo prišli domáu. Té so pá muzikáške odíli po sêli pa so ígrali. Tak so právli: Na to mládo léto veselímo se. Veselímo se. Mládoga krála mi mólmo. Dáli so njín rakíjo, nóvec.« (I, II.)

Na pustni torek so otrokom naredili gugalnice. (»Na fášanek smo se újkali.«) Zvečer so se fantje in dekleta »odíli v másko«. Na obraz so si potegnili »štrímfle« in so plesali pri híšah.

V začetku stoletja so oznanjali veselje **ob veliki noči** s kravjim zvoncec in streljanjem tudi v Taranyu. Zjutraj so nesli hrano v cerkev. Potem so hiteli domov. Rekli so, da bo tudi krava tistega, ki bo zadnji, zadnja na paši. Praznične jedi so bile žolca, šunka, kokošje meso, makova potica. Otroci so se popoldne igrali na travniku. Žogali so se s pirhi ter »péckali na novce«.

»Na vüzen éšče iz púste bérošice so v vélkaj kríblačaj fse, šunko pa krü, pa fse kaj nêšli, ka so se málo nej pretfgnili. Da že je pop svetüj, té že smo f háuptákba stáli, ka jaj bøjzali mo. Ka če bo nájodzaja bejzala, té de njej kráva najodzaha šla. Pa té smo bøjzali domáu, ka naj náša kráva prva báu, nej najzádnja. Na vüzen málo báugše djélo biláu, líki índa. Zaj fráuštik je šunka biláu, pa djájca pa rên. Dékle i déčki so popéjvali, plésali. Nej smo méli nóvce, pa narancs. Z lükon smo nafárbali djájca, pa smo ono bíli. Pa se pótro, pa fse smo žúti bílí ódnjega.« (III, V.) Binkoštni ponedeljek, dan sv. Antona in sv. Jurija so bili **vaški prazniki**. V goricah je bilo napisano na neko klet, da se ob teh dnevih ne sme delati. Dekleta so se ob binkoštih umivale z vodo, v katero so prej namočile rdeče jabolko. Z analognim čaranjem so hotele vplivati na to, da bi imela rdeča lica.

»Na **Ivanovo**« so zakurili kresove, skakali čeznje in kričali »Sveti Ivan krêjs nalágo.« Kogar je plamen dosegel, naj bi se še isto leto poročil.

»Na **fse svêce**« obiskujejo grobove tudi v Taranyu. Nekoč so na predvečer praznika pripravili dušam hrano in pijačo. »Na fse svêce ídemo vó na cíntor. Té dějvlemo svějče gor na grob. Tan smo vünej do věčera. Pa té: v mílen Krístušón Vi bójte! pa ídemo domáu. Domá smo v gláži víno djáli, pa kúpico na póstalo, pa pá pogáče. Ka prídejo domáu dúšice, pa do píli pa djéli málo. Éna žena bíla, ka skújala dóbro zéldje, pa nêsla vó pa z láboškof djála na grob. Naj, veli, djej moj máuš zéldje. Pa zéldje rádo pês vópójo, ka láboška prázna bíla. Pa té je jáko právla, ka je máuš pójo zéldje. Ka je jáko gláden búo.« (III.)

Od šeg ob delu so v Taranyu med drugim poznali analogno čaranje ob sajenju bučnih semen in koruze. Ženske so si med sajenjem tolkle zadnjice ob tla.

»Štêra največjo rit mêjla, tak prájla: naj êtakši tîkvi bódo, aj êtakše vlatí.«

Pričajoče poročilo o ljudskem izročilu Slovencev v Taranyu ima namen opozoriti na peščico potomcev prekmurskih Slovencev, ki so se preselili v županijo Somogy v 17. stoletju. Z nadaljnjim raziskovanjem bi lahko odkrili še več arhaičnih kulturnih elementov, ki so jih ohranili Slovenci v Taranyu in ki jih v Prekmurju več ne poznajo. Če primerjamo zgoraj opisane pojave z opisom GÖNCZIJA, BELLOSITSA in SINKOVITSA⁽⁴⁾ iz prejšnjega stoletja, odkrijemo precej podobnosti.

- (4) Gönczi, 1887 in 1914.
Bellosits, 1896, 251–262. in 1896, 295–270.
Sinkovits, 1898, 387–392.

INFORMATORJI

- I. Vuk Ferenc, 1907.
II. Vuk Ferencné, Druzsín Mária, 1913.
III. Gerlec Imréné, Kozma Mária, 1915.
IV. Drávecz Jánosné, Vuk Anna, 1921.
V. Drávecz János, 1916.

LITERATURA

- Bellosits Bálint: A zala – és vasmegyei vendek. Az Osztrák – Magyar Monarchia írásban és képekben IV, VIII. Bécs, 1896
Gönczi Ferenc: A zalamegyei vendek. Muraköz IV. st. 1–28. Čakovec in Kaposvár 1914.
Novak Franc: Slovar beltinskega prekmurskega govora. Murska Sobota, 1985.
Sinkovits Elek: Vendek. Vasvármegye. Budapest 1898.
Trstenjak Anton: Slovenci na Ogrskem. Lj. 1903 (rkp.)
Trstenjak Anton: Slovenci v šomodski županiji. Lj. 1905.

DIE SLOWENEN IN TARANY

Zusammenfassung

Das Dorf Tarany grenzt an die Stadt Nagyatád in der Gespanschaft Somogy. Aus der Fachliteratur wissen wir, daß die Slowenen aus dem Übermurgebiet in die Gespanschaft Somogy im 17. und 18. Jahrhundert übersiedelt sind, und zwar in zwei Etappen. Als die Türken im Jahre 1600 Nagykánizsa besetzt hatten, flohen viele Prekmurjer Slowenen (Slowenen aus dem Übermurgebiet) in die Gespanschaft Somogy. In den Dörfern Agarév, Háromfa, Tarany ließen sich die katholischen Prekmurjer um das Jahr 1624 nieder. Nach hundert Jahren übersiedelten viele Protestantenfamilien in die Umgebung von Surd, auf den Besitz des Grafen Festetics.

Unsere Informanten erinnern sich am besten an die Jahres- und Lebensbräuche aus ihrer Kindheit und an die aus dem Leben ihrer Vorfahren. Am besten sind ihnen die Weihnachts- und die Hochzeitsbräuche, die Tracht und die Ernährung der Slowenen von Tarany im Gedächtnis geblieben. Sie haben noch viel über die Saisonarbeit, über die Tauf- und Begräbnisbräuche und über die Bräuche zum neuen Jahr, zu Heiligen Drei Königen, zu Ostern und zu Pfingsten erzählt. Der vorhandene Bericht über die Volksüberlieferung der Slowenen in Tarany hat die Absicht, auf eine Handvoll der Nachkommen von Slowenen aus dem Übermurgebiet aufmerksam zu machen, die in die Gespanschaft Somogy im 17. Jahrhundert übersiedelt sind. Durch weitere Forschungen könnten wir noch mehrere archaische kulturelle Elemente entdecken, die die Slowenen in Tarany bewahrt haben und die im Übermurgebiet nicht mehr bekannt sind. Wenn wir die oben beschriebene Erscheinungen mit der Beschreibung von Göncz, Bellosits und Sinkovits aus dem vorigen Jahrhundert vergleichen, stellen wir viele Ähnlichkeiten fest.

ETNOLOŠKI MUZEJSKI PREDMET

Borut Brumen

Želja vseh zaposlenih v Pokrajinskem muzeju je, da bi se s pričujočim Zbornikom pričelo tudi novo obdobje našega dela. Prva večja naloga, ki je pred nami, je izdelava koncepta za novo postavitev stalne zbirke v muzeju. Ker gre za dolgoročni vsebinski poseg, ki bo v bodočnosti predstavjal naše delo, je razumljivo, da se bomo morali iz specialnih področji (arheologija, etnologija, umetnostna zgodovina, zgodovina) usmeriti v muzeologijo. Pri tem se mi kot etnologu postavlja osnovno vprašanje določitve muzejskega etnološkega predmeta, ki ga je potrebno opredeliti, preden pričnemo razmišljati o konceptu nove zbirke. Če hočemo govoriti o etnološkem muzejskem predmetu, pa se moramo na začetku nujno ozreti na dosedanje muzeološke izkušnje v našem muzeju.

Vilko Novak šteje med prve, ki so se zavedali, da bi bilo v Prekmurju potrebno organizirati muzejsko društvo Franca Ivanocyja. Le-ta je leta 1906 v Kalendarju najsvetejšega srca Jezušovega zapisal: »Ali ostanki teh starih časov so vredni, da je ljudstvo vu časti obdrži...počasi se ti spomeniki popišejo vu etom kalendariji in s tem u fundament položi za obilnejšo zgodovinsko popisovna je ete krajine.« (1) Prekmurje je bilo leta 1906 del madžarske države v okviru A–O monarhije. Zaradi svoje nacionalne strukture in geografske lege Madžarska ni imela nobenih interesov za varovanje kulturne dediščine Prekmurja. Razmere se po letu 1919, ko je bilo Prekmurje priključeno k Sloveniji, niso izboljšale. Etnologi v Etnografskem muzeju v Ljubljani so raziskovali južno in zahodno Slovenijo, takratni Pokrajinski muzej v Mariboru pa je imel Prekmurje za rezervat manjkajočih »starinskih« eksponatov. Ustanovitev Prekmurskega muzejskega društva je bila zato edini razumni odgovor maloštevilne prekmurske inteligence na brezbriznost uradnih slovenskih institucij, ki bi morale skrbeti za varovanje kulturne dediščine. Vilko Novak, eden izmed ustanoviteljev Prekmurskega muzejskega društva, je na ustanovnem občnem zboru 23. 6. 1935 predstavil izhodišča in naloge tega društva. »Če hočemo strniti namen našega društva in delo v kratki formulaciji, tedaj bomo dejali, da mora Prekmursko muzejsko društvo zbirati predmete zgodovinskega, narodopisnega, slovstvenega in umetnostnega značaja, v najširšem obsegu, skrbeti mora za njihovo dostojno oskrbo in organizirati delo za vsakokratno preučevanje Slovenske krajine.« (2) Društveni program je prežet z interdisciplinarnim duhom, ki naj bi bil zajet tudi v predvideni muzejski razstavi kot zaokroženem pregledu kulture tega področja. Čeprav smelo zastavljeni program ni prinesel pričakovanih uspehov (deloma tudi zaradi II. svetovne vojne), pa je sama zamisel presegala koncepte tedanjega časa.

1 I. Novak Vilko, Prekmursko muzejsko društvo. Časopis za zgodovino in narodopisje 1935, snopič 1–2, Maribor 1935, str.123.

2. Novak Vilko, Idejne osnove Prekmurskega muzejskega društva (govor V. Novaka na ustanovnem občnem zboru). Novine slovenske krajine XXII, 3.11.1935, št. 44, Murska Sobota 1935, str.2–3.

Po letu 1945 je bilo muzejsko delo v Prekmurju razdeljeno med Etnografski muzej v Ljubljani in Pokrajinski muzej v Mariboru. Ker pa v Pokrajinskem muzeju v Mariboru s svojim raziskovalnim delom niso mogli pokrivati tako velikega področja, se je leta 1955 v Soboti zaposlila etnologinja Vlasta Koren. Prva zbirka v Soboti, ki so jo odprli 17.10.1956, je prikazovala razvoj cehovstva, domače obrti, delovne noše, poglavitnih gospodarskih panog, ljudske plastike in slike na steklu. Koncept etnološkega muzeja, ki ga je Vlasta Koren predstavila leta 1958, se je vzgledoval po nekaterih evropskih, moderno urejenih muzejih. Tako naj bi soboški muzej prikazoval, »poleg današnje in nekdanje flore, favne, vodovja in kulture tal, še nekdanjo in današnjo gospodarsko dejavnost Pomurja. Muzej bi poleg nekdanje obrtne dejavnosti moral prikazati tudi tehnične spomenike, izume, inovatorstva, na novo vpeljane postopke in proizvode predelovalne tehnike.« (3) Ambiciozno zastavljeni koncept muzeja pa je naletel na nasprotje v sami metodologiji raziskovalnega dela. Boris Orel, takratni ravnatelj Etnografskega muzeja v Ljubljani, je podal navodila za zbiranje, metodo za obdelavo podatkov in način muzejskega dela. (4) Vseeno pa se s tem ni dalo rešiti vprašanje prezentiranja obdelanega gradiva. Iz načina dela etnologov v tedanji muzejski praksi vidimo, da je šlo predvsem za zbiranje in obdelavo gradiva, dočim je bila vloga muzealij v muzeju nejasna. Muzej se še ni obravnaval kot specifičen medij, ki ima svoje zakonitosti. Kljub delovnemu elanu prvih povojnih let etnologi niso razumeli, da je »obdelava muzejskega predmeta le predpogoj za njegovo uspešno predstavitev v okviru muzejske razstave.« (5)

Razvojno predstavljajo 60. leta nedvomno obdobje najintenzivnejšega dela v Pokrajinskem muzeju v Soboti, katerega vrhunec predstavlja leta 1967 izdana Etnografija Pomurja. (6) Kljub razvejanemu raziskovalnemu delu kostusinje Vlaste Koren (7) pa tem raziskavam na žalost niso sledile muzejske predstavitve. Vsa dolga leta v poročilih o dejavnostih muzeja ne zasledimo problema muzejske prezentacije, saj o tem tudi v širšem slovenskem prostoru ni nihče razmišljal. Leta 1963 je Pokrajinski muzej (8) dobil 15 novih razstavnih prostorov in takrat je pričela nastajati zbirka, ki vse do danes ni doživela bistvenih vsebinskih sprememb. Po kriteriju estetskiosti in starinskosti muzealij je razstava prikazovala poljedelstvo, živinorejo, čebelarstvo, vinogradništvo, domačo obrt in hišna opravila, ljudsko umetniško oblikovanje ter ljudsko prehrano in običaje. V 70. letih je bila k zbirki dodana še predstavitev ljudskega stavbarstva in noše. O stanju takratne zbirke nam največ pove Vodnik po Pokrajinskem muzeju, ki je izšel leta 1968 (9). Tradicionalno, etnografsko opisana zbirka v Vodniku je podana brez vsake analitične dimenzije. V vodniku najdemo podrobne opise muzealij, vendar brez povezave z njihovimi nekdanjimi uporabniki.

3. Koren Vlasta, Pokrajinski muzej za Pomurje. Svet ob Muri III/1958, št. 1–2, Murska Sobota 1958, str.138.

4. Orel Boris, V novo razdobje. Slovenski etnograf I, Ljubljana 1948, str.7.

5. Hudales Jože, Etnološki muzej danes in jutri. Glasnik SED 26/1986, št. 1–2, Ljubljana 1986, str.22.

6. Etnografija Pomurja I. Murska Sobota, PZ, 1967, str.198, il.

7. Omenimo lahko raziskavo Rečni in potočni mlini v Prekmurju, Vplivi kajkavske pesmi na prekmursko ljudsko pesem, Pletarstvo kot domača dejavnost v Prekmurju, Duhovna kultura v vasi Cven, Čevljarstvo v Turnišču in Ljudska kultura v Prekiji.

8. Muzej v Soboti je bil leta 1961 vpisan v register muzejev in muzejskih zbirk kot Pokrajinski muzej–kompleksni muzej s poudarkom na narodopisju.

9. Vodnik po Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti. Čakovec 1968, str. 44, il.

Pri podobi današnje muzejske zbirke ne moremo najti veliko stičišč s sodobno etnologijo. Skozi zbirko nas sicer vodi boljši vodnik, izdan leta 1978 (10). V njem se obiskovalec seznani z osnovnimi geografskimi, dialektološkimi in etničnimi značilnostmi Pomurja, na koncu pa še s samo zbirko. Kratka in jedrnat predstavitel posameznih delov etnološke zbirke upošteva tudi družbeno-zgodovinske procese, ne more pa prikriti realnega stanja zbirke. Razstavljene muzealije nam povedo zelo malo o človeku, ki jih je ustvaril in uporabljal. Ker sta način življenja in kultura prebivalcev Prekmurja predstavljeni kot neki statični kategoriji, je pravzaprav onemogočena povednost muzejskega predmeta na relaciji človek – razstavljena muzealija. Etnologija, iztrgana iz družbenozgodovinskega konteksta, ostaja v etnološki zbirki na nivoju opisno faktografske etnografije. Premajhna kadrovska zasedba je tudi v soboškem muzeju, kot še marsikje drugje v Sloveniji, ponovno pokazala svojo dvojno vlogo. Razkol med raziskovalnim delom in muzejsko prakso je iz tega gledišča povsem razumljiv, ne pa tudi upravičljiv.

Pri definiciji etnološkega muzejskega predmeta v Prekmurju tako ne moremo izhajati iz »muzeološke tradicije«, zato ker se o njej, v znanstvenih kategorijah, ni nikoli razmišljalo. Vse do 80. let je bilo to vprašanje »tabula rasa« v slovenski etnologiji. Čeprav so se merila za zbiranje etnoloških predmetov spreminjala z razvojem teoretskih izhodišč, pa je v praksi »določitev predmetov prepuščena presoji posameznika, kar nedvomno vodi v nedorečenost, stihjskost, neenotnost konceptov etnoloških razstav oziroma meril pri zbiranju predmetov in njihovem razstavljanju«. (11) Muzejska etnologija je tako ostajala zaprta v svoje ustaljene dolgočasne okvire, tako da se ne smemo začuditi, če sta na pisemno vprašanje »Kaj je etnološki predmet?« Ralfa Čeplaka leta 1983 (12), odgovorila samo dva slovenska etnologa, Naško Križnar in Gorazd Makarovič. Na vprašanje, kaj je etnološki spomenik, je Gorazd Makarovič odgovoril: »Etnološki spomenik je vsak vir za etnologijo (načelno). Etnološki spomenik je vir, ki priča o kmetški ali delavski kulturi (v praksi).« (13) Vendar pa je ta opredelitev predmeta vezana zgolj na teoretsko postavko, ki bi bila v praksi izvedljiva le v specializiranih muzejskih institucijah. Ob tem pa se zanemarljivo dejstvo, da je večina naših muzejev pokrajinskega tipa in so zaradi tega dolžni predstavljati kulturo točno določene regije.

Če hočemo pri določitvi muzejskega etnološkega predmeta izhajati iz usmeritve sodobne etnologije, katere predmet je način življenja in kultura na ravni vsakdanjosti, moramo nujno interdisciplinarno opredeliti območje predstavitve. Ko smo to naredili, lahko s pomočjo etnološke sistematike kulturne fenomene razdelimo v področje materialne, socialne in duhovne kulture. V takšni razdelitvi izpostavimo tiste tipične elemente, ki v različnih časovnih obdobjih določajo način življenja in kulturo posameznika. Postavlja pa se vprašanje povednosti etnološkega predmeta, razdeljenega po uveljavljeni sistematizaciji, v muzeju. Po mojem mnenju je razdelitev na materialno,

10. Koren Vlasta, Soboški muzej II – Etnografski oddelek v Murski Soboti. Zbirka vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, št. 84, Ljubljana 1978, str. 65, il.

11. Čepak Ralf, Etnološko muzealstvo. Glasnik SED 23/1983, št. 3–4, Ljubljana 1984, str. 61.

12. *ibid.*, str. 63.

13. *ibid.*, str. 64.

socialno in duhovno kulturo samo pripomoček pri sistematizaciji znanstveno-raziskovalnega dela. S prenosom v muzeologijo pa se spremeni v predalčkanje, s katerim razdrobimo celostno podobo, ki jo v muzeju želimo predstaviti obiskovalcem. Na primer, da hočemo v novi zbirki predstaviti tudi neformalno institucijo črnega trga, ki je še pred letom dni dodobra krojila naš vsakdan. S tem da smo kupovali devize, smo sodelovali v neformalni gospodarski instituciji črnega trga (gospodarstvo < materialna kultura), do katerega smo ponavadi prišli preko znancev (poznanstva < socialna kultura) in si ob tem širili svoje znanje, kako manipulirati s formalnim sistemom (znanje < duhovna kultura). Če sedaj v muzeju vključimo institucijo črnega trga v enega izmed sklopov zgoraj navedene sistematike, izključimo dobršen del povednosti samega fenomena. Zato moramo z etnološko sistematizacijo etnološki predmet samo razčleniti in obdelati ter ga nato v muzeju zopet predstaviti kot celoto. Na ta način postane etnološki predmet in etnološki muzejski predmet pri raziskovalni dejavnosti etnologa identična. Razlika nastopi na nivoju muzejske predstavitve kot posledica vprašanja povednosti muzejskih eksponatov. V muzeju postane predmet, kot nosilec informacije, primarni izvor. Največja napaka, ki jo v tem trenutku lahko naredimo je ta, da si ga prisvojimo v okvir svoje »znanosti«. Tudi v muzejski prezentaciji mora biti stroka tista, ki se je v interesu interdisciplinarne obdelave sposobna odpovedati izključujočemu lastništvu predmeta. Etnološki muzejski predmet je tako lahko vsak etnološki predmet, ki pa ga moramo interdisciplinarno obdelati za muzejsko predstavitev. Tako zastavljeni etnološki muzejski predmet postane prav vsak vir za stroko, ki pa svojo muzejskost pridobi s točno določenim ciljem zbirke in jo navzen izraža samo preko muzejskega jezika, preko »osmišljenja in interpretiranja muzealij kot vizualnih fenomenov v prostoru in času.« (14)

14. Hudaes Jože, Etnološki muzej danes in jutri. Glasnik SED 26/1986, št. 1-2, Ljubljana 1986, str.22.

DER ETHNOLOGISCHE MUSEUMSGEGENSTAND

Zusammenfassung

Konzept der neuen ständigen Museumssammlung vom Landesmuseum in M. Sobota verlangt auch eine neue Definition des ethnologischen Museumsgegenstandes. Die museale Tradition im Übermurgebiet reicht an den Beginn dieses Jahrhunderts zurück, als die ersten Forderungen zum Museumsschutz der Kulturerbschaft angetreten sind.

Erst nach dem zweiten Weltkrieg – im Jahre 1956 – wurde in M. Sobota das Museum eröffnet, dessen Direktorin der Ethnologe Vlasta Koren wurde. Das erste Konzept des Museums, in dem der Mensch, die Kultur und die Umwelt vereinigt werden sollten, nahm sich ein Muster an einigen europäischen, modern geordneten Museen. Das ambiziös aufgestellte Konzept stieß aber auf den Gegensatz in der Methodologie der Forschungsarbeit selbst, die damals ausschließlich auf dem Sammeln und dem Verzeichnis des Materials beruhte. So waren die Ästhetik und die Altertümlichkeit die Grundkriterien des ethnologischen Museumsgegenstandes in der ständigen Sammlung vom Landesmuseum in M. Sobota.

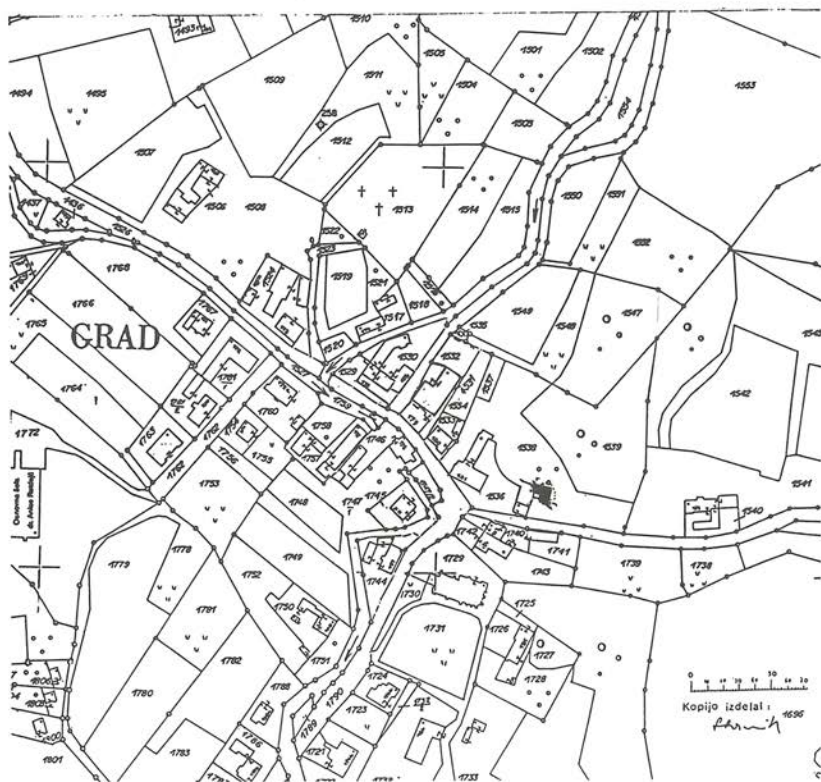
In den Landesmuseen müssen wir bei der Definition des ethnologischen Museumsgegenstandes zuerst den Darstellungsbereich interdisziplinär bestimmen. Dabei können wir uns mit der ethnologischen Systematik helfen und so gliedern wir die Kulturphänomene in das Gebiet der materiellen, sozialen und der geistigen Kultur. Diese Einteilung sollte uns nur ein Hilfsmittel bei der Systematisierung der wissenschaftlichen Forschungsarbeit sein; im Museum muß der Gegenstand wiederholt als das Ganze dargestellt werden. Auf diese Weise werden der ethnologische Gegenstand und der ethnologische Museumsgegenstand bei der Forschungstätigkeit des Ethnologen identisch. Der Unterschied tritt auf der Ebene der Museumsdarstellung als die Folge der Aussagensfrage der Museumsexponate an. Im Museum wird der Gegenstand – als der Informationsträger – zum Primärursprung. Gerade deswegen ist der ethnologische Museumsgegenstand jeder ethnologische Gegenstand, der für die Museumsdarstellung interdisziplinär behandelt werden muß. Der ethnologische Museumsgegenstand wird so recht jede Fachquelle, die aber ihre Musealität mit dem genau bestimmten Ziel der Sammlung gewinnt und sie nach außen nur durch die Museumssprache ausdrückt.

METALURŠKA DELAVNICA PRI GRADU NA GORIČKEM

Branko Kerman

Pokrajinski muzej iz Murske Sobotе je od 12. 3. do 20. 3. 1990 opravil zaščitna arheološka izkopavanja pri Gradu na Goričkem (parc. št. 1538, ki je last H. Rajsarja, Grad 181), kjer so bo izkopu temeljev za gradnjo nove vaške živinske tehtnice ter z odvažanjem odvečne zemlje z gradbišča popolnoma uničili ostanke srednjeveškega gospodarskega objekta (Priloga 1).

Pri izkopu, ki ga je opravil buldožer, je lastnik parcele našel v zasutem profilu popolnoma ohranjen talilni lonček, dve skodelici, nekaj žebeljev in del hišnega okovja. O najdbi je obvestil Pokrajinski muzej v Murski Soboti. Ker je bil objekt uničen, smo očistili profil, ki je meril na vzhod 6 m, prav toliko tudi na sever. Na vzhodni strani je bil profil omejen z več kamnitimi ploščami,

Priloga 1. Grad. Katastrska skica terena z najdiščem.

ki so bile naložene ena na drugo, prav tako se je severni del profila zaključeval s kamnom. Debelina kulturne plasti je bila 1 m. Kulturna plast je bila zgoraj omejena s humusom, talni del pa z močno žganino, ki se je vlekla po celem dnu profila.

Vzhodni profil je v glavnem sestavljala močno žgana glina z delci opeke, kalot in več lis močne žganine, ki se med seboj povezujejo. V severnem profilu so bili dobro vidni ostanki močno rdeče ožgane opeke z deli kalot, kamnitih blokov ter veliko žlindre (Priloga 2.). Pri čiščenju profila je bilo najdeno veliko fragmentov srednjeveške keramike, žebeljev, okovja, puščic – ti so podrobneje opisani v katalogu najdb.

Iz navedenega je razvidno, da je bil odkrit objekt metalurška delavnica s kovačnico in topilnico. To domnevo nam potrjuje najdeni talilni lonček, dve skodelici z izlivkom in veliko žlindre. O kovaški dejavnosti nam pričajo kovane puščice, žebli, ključavnica obešanka, ključ in razno okovje. Vse to nam kaže širok izbor izdelovalnih predmetov, od tistih za osebno opremo, hišnega okovja, ključavničarstva do predmetov oborožitve.

Najdene keramične izdelke lahko časovno opredelimo od 13. st. do 16. st. (Za primerjavo glej: D. Vugak, Goriški letnik 8, 1981, 5–41; V. Šribar, V. Stare, T. Bregant, Slovenski etnograf 25 – 26, 1972–73, 38–49.

O nastanku gradu na Goričkem je znanih zelo malo podatkov. V zgodovinskih virih se omenja obstoj gradu že l. 1208. Farna cerkev, ki je pod gradom, je iz konca 15. st. V ta časovni okvir bi lahko postavili najdeni metalurški objekt nedaleč od farne cerkve, ki so ga najverjetneje nasilno uničili Turki.

(Več o zgodovini gradu glej: Krajevni leksikon Slovenije IV, 1980, 296; J. Curk, ČZN NV 6, 1970, 278).

PLASTI

siv humus

rjav humus pomešan z drobci opeke

temno rjav humus pomešan z delci opeke
in žganinerumeno rjava ilovica pomešana z žganino
in drobci opeke

močno žgana glina

močno žgana glina z ostanki opek, kalot in
kamnitih blokov

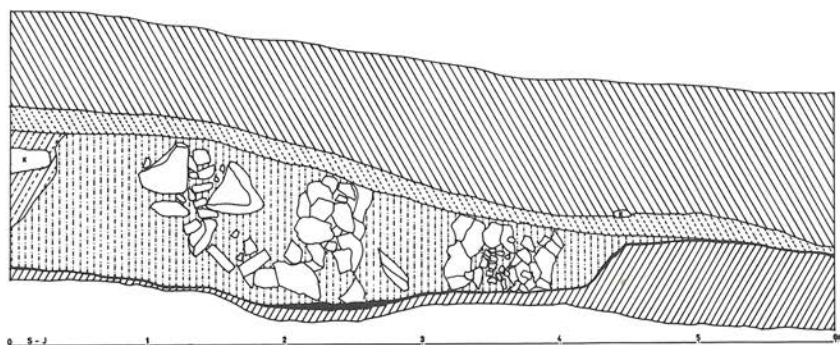
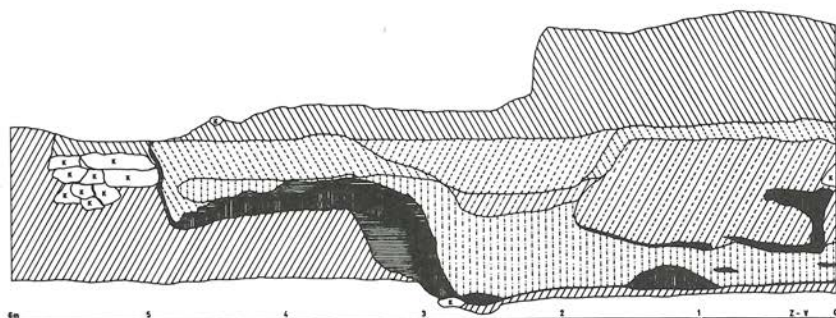
žganina

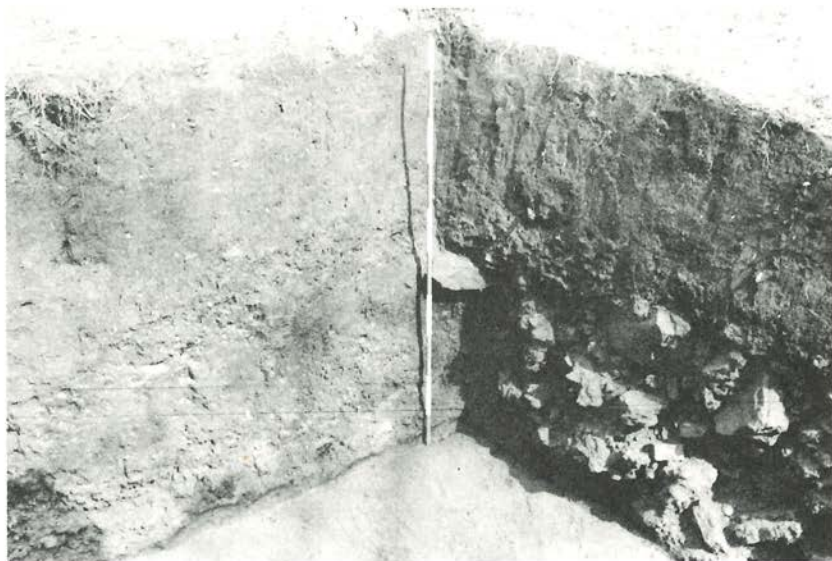
žganina pomešana z zemljo

rumenkasto rjava talna glina

Priloga 2. Grad. Severni in vzhodni profil metalurške delavnice.

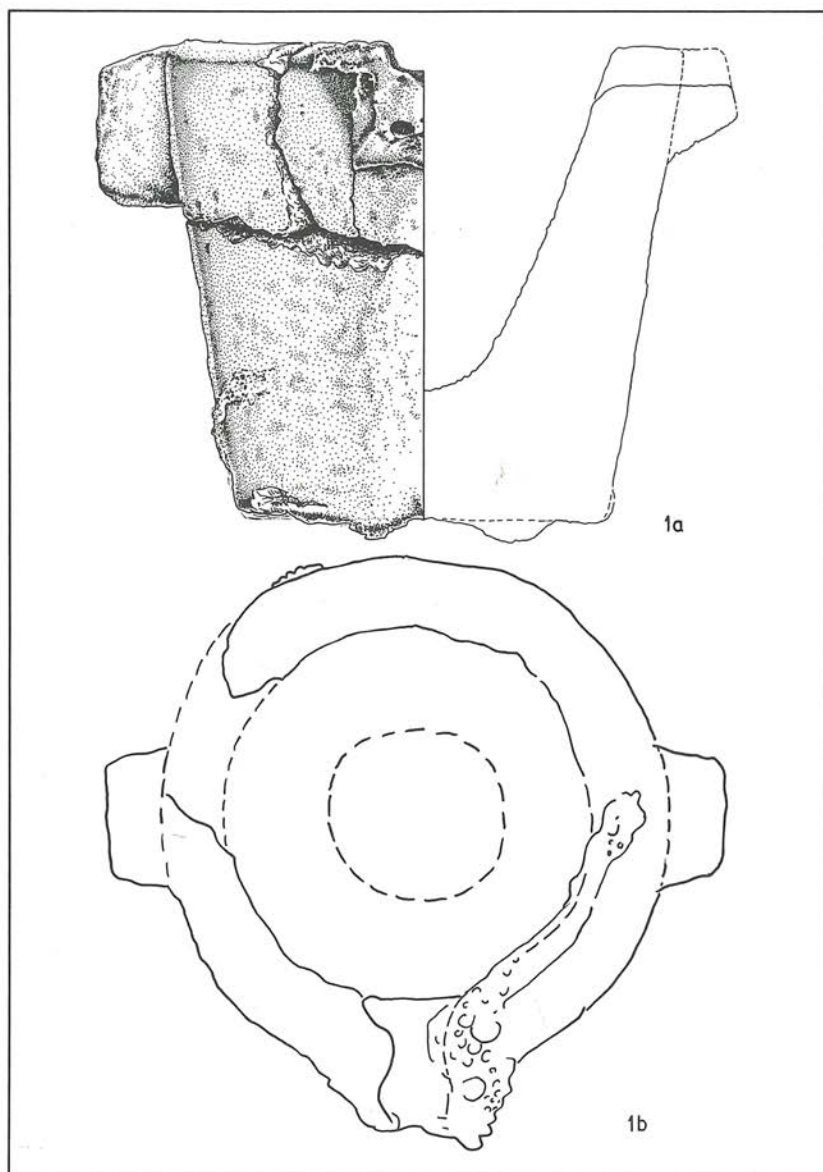
Grad. Pogled na očiščen profil metalurške delavnice

Katalog najdb:

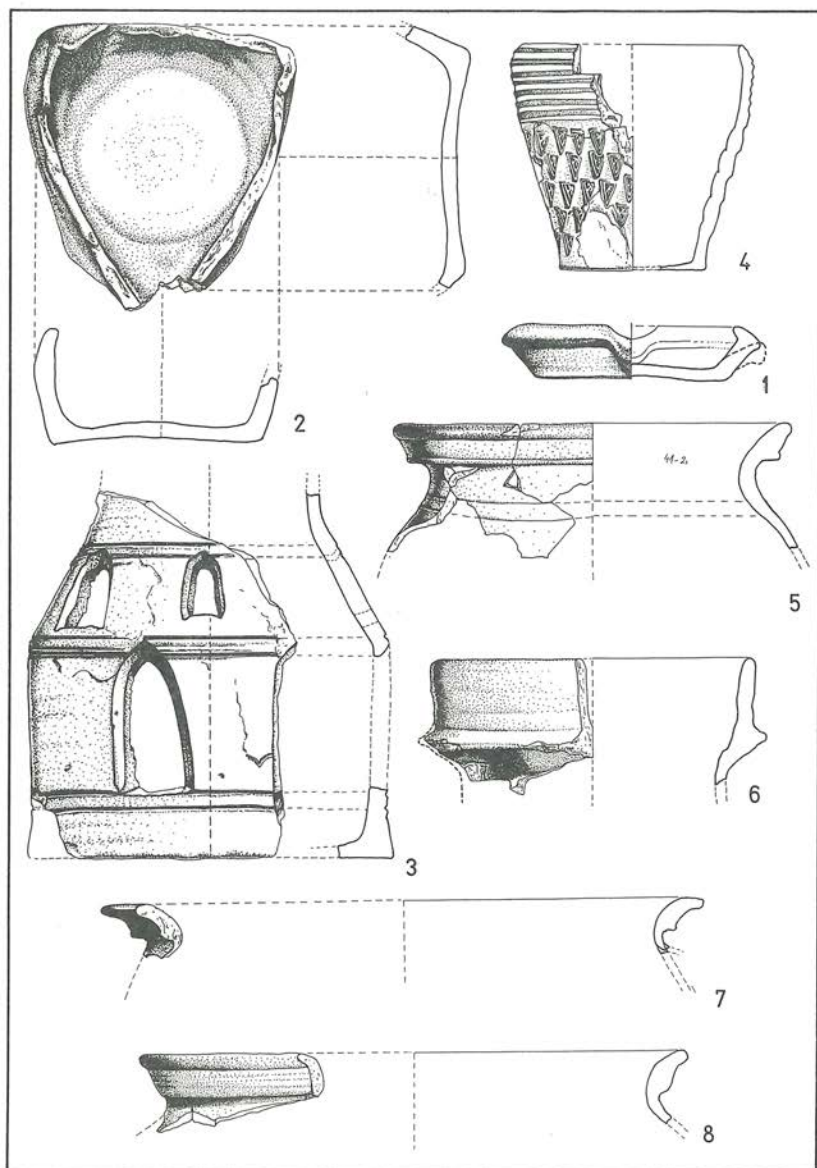
Kratice: D1. = dolžina; Vi. = višina; Pr = premer; Inv. št. = inventarna številka; PM MS = Pokrajinski muzej Murska Sobota.

- 1 Talilni lonček. Glinena masa, črnorjava, pomešana z drobcami kamena. Vi. 24 cm, pr. ustja 29 cm. Inv. št. 30 PM MS (T. 1a, 1b)
- 2 Skodelica s kljunastim izlivkom. Glina, rdeče žgana. Pr. ustja 11 cm, pr. kljuna 2 cm, vi. 2 cm. Inv. št. 31 PM MS (T. 2,1).
- 3 Skodelica z izlivkom trikotne oblike. Glina, temnordeča žgana. Pr. 12 cm, vi. 4,5 cm. Inv. št. 32 PM MS (T. 2,2).
- 4 Odlomek posode. Glina, temnorjava žgana. Okras: ena večja in dve manjši odprtini gotske oblike. Pr. 15,5 cm, vi. 15,5. Inv. št. 34 PM MS (T. 2,3).
- 5 Odlomek čaše. Glina, rjava žgana. Okras: narobe obrnjeni žigosani stožci. Pr. ustja 10 cm., vi. 9, 5 cm. Inv. št. 33 PM MS (T. 2,4).
- 6 Odlomek ustja lonca. Glina, rdeče žgana. Pr. ustja 17 cm, vi. 5, 6 cm. Inv. št. 41–2 PM MS (T. 2,5).
- 7 Odlomek ustja posode. Glina, svetlorjava žgana. Pr. ustja 13,8 cm, vi. 5 cm. Inv. št. 42–5 PM MS (T. 2,6).
- 8 Odlomek ustja lonca. Glina, rdeče žgana. Pr. ustja 25, 7 cm, vi. 2,3 cm. Inv. št. 42–12 PM MS (T. 2,7).
- 9 Odlomek ustja lonca. Glina, rumenorjava žgana. Pr. ustja 23, 5 cm, vi. 3, 5 cm. Inv. št. 42–35 PM MS (T. 2,8).
- 10 Odlomek ustja lonca. Glina, rumenorjava žgana. Pr. ustja 19 cm, vi. 3 cm. Inv. št. 42–16 PM MS (T. 3,1).
- 11 Odlomek ustja lonca. Glina, sivo žgana. Pr. ustja 21, 5 cm, vi. 4 cm. Inv. št. 42–1 PM MS (T. 3,2)

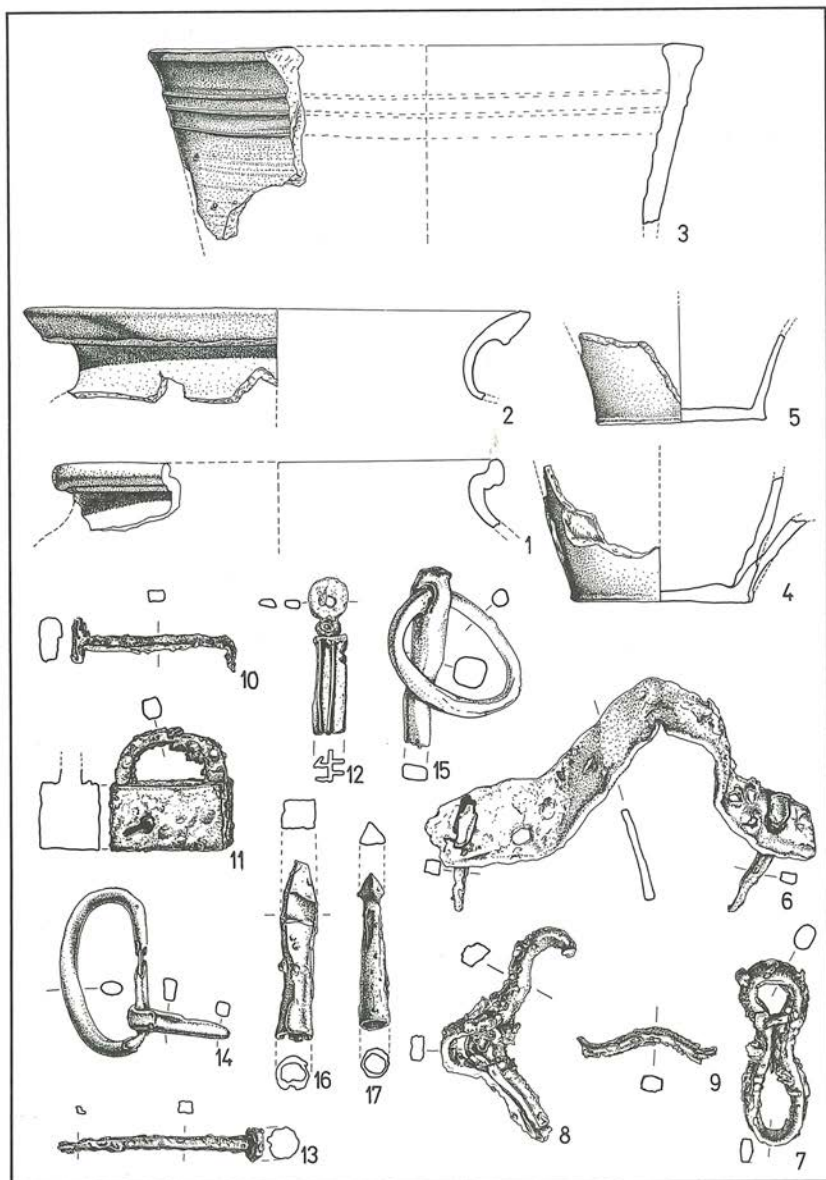
- 12 Odlomek ustja posode. Glina, rdeče žgana. Pr. 23,5 cm, vi. 8 cm. Inv. št. 42-3 PM MS (T. 3,3).
- 13 Odlomek dna posode. Glina, temnordeče žgana. Vi. 6 cm, pr. dna 8 cm. Inv. št. 43-2 PM MS (T. 3,4).
- 14 Odlomek dna posode. Glina, črno žgana. Vi. 3,8 cm, pr. dna 7,2 cm. Inv. št. 43-4 PM MS (T. 3,5).
- 15 Okov z dvema žebeljema. Železo. D1. 16,5 cm. Inv. 39 PM MS (T. 3,6).
- 16 Deformiran okov. Železo. D1. 8 cm. Inv. št. 39 PM MS (T. 3,7).
- 17 Del okova. Železo. D1. 8 cm. Inv. št. 39 PM MS (T. 3,8).
- 18 Neopredeljivo. Železo. D1. 6 cm. Inv. št. 39 PM MS (T. 3,9).
- 19 Žebelj. Konica zapognjena. Železo. D1. 7,2 cm. Inv. št. 40 PM MS (T. 3,10).
- 20 Ključavnica – obešanka. Železo. D1. 4,3 cm. Inv. št. 36 PM MS (T. 3,11).
- 21 Ključ. Železo. D1. 6,6 cm. Inv. št. 38 PM MS (T. 3,12).
- 22 Žebelj. Železo. D1. 8,7 cm. Inv. št. 40 PM MS (T. 3,13).
- 23 Ovalna pasna spona z jezičkom. Železo. D1. 6,3 cm. Inv. št. 37 PM MS (T. 3,14).
- 24 Klin. Železo. D1. 7,5 cm. Inv. št. 39 PM MS (T. 3,15).
- 25 Puščica s kovano piramidalno konico in tulcem za nasaditev. Železo. D1. 7,6 cm, pr. tulca 1,4 cm. Inv. št. 35-1 PM MS (T. 3,16).
- 26 Puščica s kovano trirobo konico in tulcem za nasaditev. Železo. D1. 6,5 cm, pr. tulca 1,3 cm. Inv. št. 35-2 PM MS (T. 3,17).

T.2

T. 3

LUDVIK VREČIČ (1900–1945)

Janez Balažic

Letos mineva devetdeset let od rojstva (10. april 1900) in petinštirideset let od smrti (4. julij 1945) prvega šolanega prekmurskega slikarja Ludvika Vrečiča. Otroštvo je preživel v rojstnem kraju Skakovci, v osnovno šolo pa je zahajal v Strukovce in Soboto. V letih med 1912 – 1916 je obiskoval evangeličansko gimnazijo v Šopronu. Tu in v Zalaegerszegu se je učil trgovskega poklica, ki ga je potem na višji stopnji končal leta 1924 v Budimpešti. Že leta 1921 se je kot izredni študent vpisal v visoko slikarsko šolo v Budimpešti. (Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola), ki jo leta 1929 tudi končal. Vrečič je zvečine, razen takrat, ko je bil na študijskih popotovanjih ali v rodnem Prekmurju, živel v ogrskem glavnem mestu Budimpešti. Ludvik Vrečič je bil od leta 1929 državljani Madžarske, 1938 pa je bil sprejet v Združenje upodablajočih umetnikov te države. Kljub temu, da ni bil za dolgo udeleženec 2. vojne, pa je prav ta, in v čudnem spletu okoliščin, usodno zaznamovala njegovo življenjsko pot: leta 1945 ga je na vlaku ustrelil ruski vojak. Pokopan je v neznanem grobu v Monoru pri Budimpešti.

V dozdajšnjih obravnavah so raziskovalci njegovega dela¹ prepoznali več faz in slogovnih orientacij. Najbolj zgoščeno in zgledno sintezo o njegovem opusu je podal Sagadin,² vse poznejše³ pa se v bistvenih potezah nanašajo na njegove izsledke.

Vrečič je že v Šopronu hodil v privatno slikarsko šolo, kjer si je pridobil začetne likovne izkušnje, ki jih je uresničeval predvsem v risbah in skicah, v tem času pa je izdelal tudi nekaj oljnih skic z motivi krajinskega žanra.

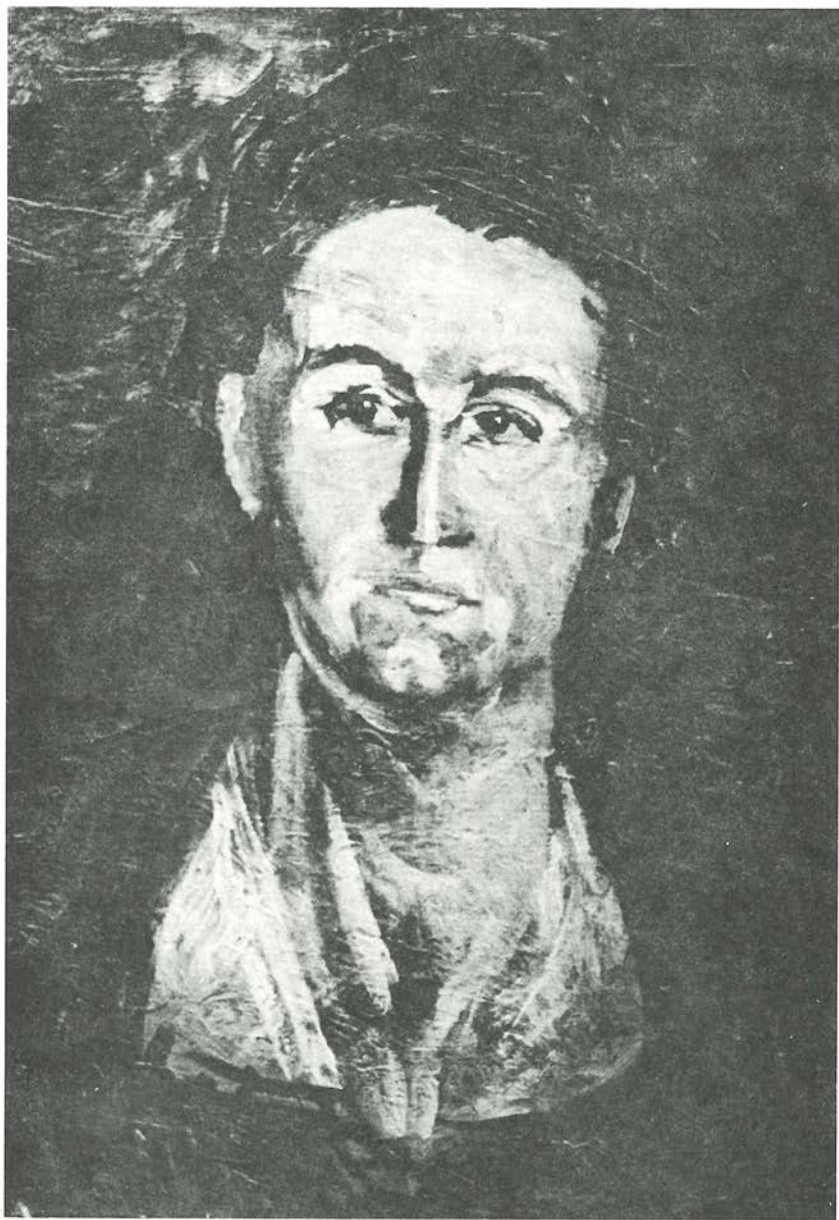
Na Vrečičev slikarski profil je v času študija vplival predvsem program visoke slikarske šole v Budimpešti. Jasno je, da je ta, kakor večina konceptov tedanjih akademij, temeljil na izkušnjah realizma, barbizonske šole in tedaj že uveljavljenega impresionističnega oz. postimpresionističnega slikanja. Velik vpliv na slikarski program šole so imele madžarske slikarske šole, predvsem Alfödska, Nagybanka in Szolnoška. Njihovi predstavniki so bili hkrati tudi učitelji visoke šole in so s svojimi slikarskimi izkušnjami oplajali mlade slikarje.

V prvem obdobju študija se pri Vrečiču kaže realistična usmeritev, cepljena na poskuse impresionistične odslikave; v drugem obdobju se že kaže vpliv alfödske in szolnoške šole. V tem času, torej do leta 1928, so nastale številne krajine, ki so v likovnem principu podajanja svetlih in temnih nanosov sledile šolskemu programu, toda hkrati so že nakazovale Vrečičevo ekspresionistično naravnost. Cigani, žanrske upodobitve panonskega človeka in krajine ter

1 Vlado Sagadin, Prekmurska likovna četverica, Panonski zbornik, Murska Sobota 1966, pp. 257–261; Tatjana Hochstätter, Ludvik Vrečič (1900 – 1945), Murska Sobota 1976 (razstav. katalog, uvod Aleksander Bassin); Franc Obal, Panonska motivika v delih Ludvika Vrečiča, Karla Jakoba, Lajčija Pandurja in Franca Küharja, Murska Sobota 1987 (razstav. katalog), pp. 6–8.

2 Vlado Sagadin, op. cit.

3 Tatjana Hochstätter, op. cit.; Franc Obal, op. cit.

Ludvik Vrečič: *Izvoljenka*, 30. leta 20. stoletja
olje – platno, 42x48 cm (odkup Pokrajinskega muzeja v letu 1990)
(Foto: Boris Orešnik)

drugačnost v barvnih kontrastih je ob Vrečičevi razstavi v Ljubljani leta 1928 zbudilo le malo zanimanja. Najbrž pa, da tedanja Kranjska in njeno glavno mesto ni povsem dojela pravih razsežnosti porajajočega se Vrečičevega slikarstva.

V tridesetih letih doseže Vrečičeva ustvarjalnost svoj prvi vrh, ko na popotovanjih in predvsem v rodnem Prekmurju ujame na platno razpoložensko razsežnot značilnih prekmurskih pejsažev. V izrazitih barvnih kontrastih, med svetlim in temnim, v kratkih ekspresivnih nanosih, zrcalijo njegove podobe značilni panonski »genius loci«. Seveda pa njegov motivni svet ni izhajal zgolj iz krajine, temveč se je z isto vnemo posvečal portretu, tihožitju in podobam s socialnim žanrom. Tu se je še posebej približal preprostem človeku, njegovemu nemalokrat skromnemu življenju, vdanosti v usodo, kjer prihaja v ospredje iskreno občutenje človeške nemoči.

Vrečič s svojim opusom zaznamuje v prekmurskem slikarstvu prvo obdobje modernizma. Njegov prispevek pri tem je velik, saj je v veliki meri izpolnil praznino v ustvarjalnosti Prekmurja. Kljub dejstvu, da je Vrečičevo delo bilo večkrat predstavljeno in ovrednoteno, pa bo nemara v bodoče še pritegovalo raziskovalce. Njegov jubilej torej ni bil posebej zaznamovan z razstavo, za svojo zbirko pa je soboški muzej v letošnjem letu odkupil dve njegovi deli. Morda je s tem dejanjem najbolje posvetil spomin na obletnico rojstva in smrti slikarja Ludvika Vrečiča.

POROČILO O ARHEOLOŠKIH IZKOPAVANJIH V LETU 1990

Branko Kerman

Kobilje – Sv. Martin

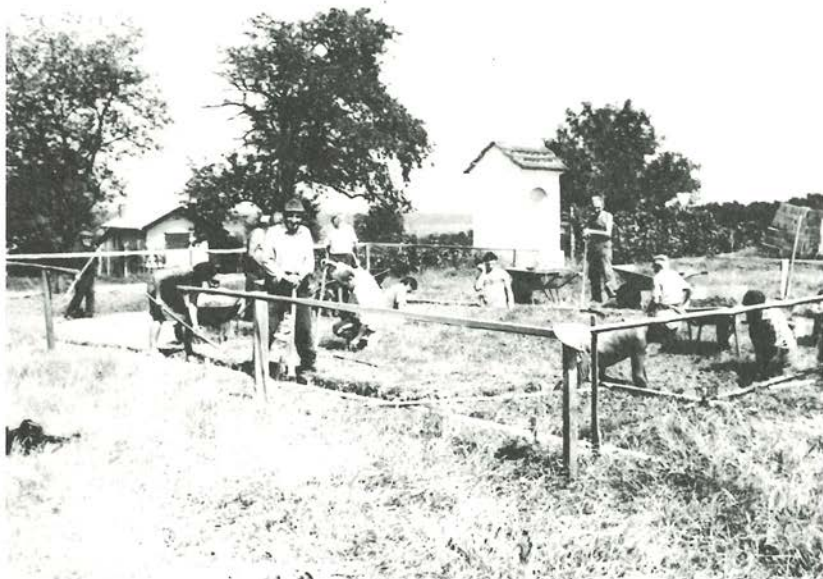
Kobilje je velika strnjena vas v dolini. Razprostira se na obeh straneh kobiljanskega potoka, ob cesti Dobrovnik – Prosenjakovci.

Kot arheološko najdišče se omenja že l. 1932. Najdbe večjega števila kamnitih orodij v okolici Kobilja (Sv. Martin, Ciglenice) nam pričajo, da je bil ta prostor poseljen že v mlajši kameni dobi (J. Šašel, Kronika III/1, 1955, 40–41, S. Pahič, VS 9, 1962–64, 132, I. Šavel, VS 23, 1981, 201).

Omenjajo se posamezne rimske najdbe, ki so danes izgubljene (J. Šašel, Kronika III/1, 1955, 41). Te so bile najverjetneje pridobljene iz rimskih gomil, ki so bile nekoč na poljih jugovzhodno od vasi (S. Pahič, AV 11–12, 1960–61, 106).

Kilometer pred vasjo – ob cesti, ki pelje iz Dobrovnika v Kobilje – je hrib Sv. Martina (230 m), ki je v celoti zasajen z vinsko trto ter pozidan z zidanicami. Na hribu naj bi stala stara cerkev Sv. Martina, po kateri je dobil hrib ime. Danes na tem mestu stoji znamenje.

Cerkev Sv. Martina na Kobilju omenja listina iz leta 1271, listina iz leta 1338 pa omenja, da je bila na Kobilju zidana kamnita cerkev. V urbarskem

Kobilje – Sv. Martin. Izkopavanje temeljev za novo kapelo

zapisniku iz l. 1524 se omenja naselje Kobilje kot oppidum z obzidjem, cerkvijo, župniščem, samostanom ter desetimi hišami. V začetku 17. stol. so Turki opustošili pokrajino ob kobiljanskem potoku. Uničena so bila vsa naselja, med drugim tudi Sv. Martin s cerkvijo in samostanom (več o kraju glej: P. Berden, Kobilje nekdanj in danes, 1968). Na turške vdore spominja ledinsko ime Turško pokopališče (töröktemetes) med Kobiljem in Motvarjevci, kjer je še danes ohranjena gomila, v kateri bi naj bil pokopan turški poveljnik.

Zaradi ugodnih naravnih pogojev (hrib s platojem, s katerega se vidi zelo daleč), historičnih virov o cerkvi Sv. Martina na hribu, kakor tudi bogatega ljudskega izročila vaščanov (zakopani zvonovi v vodnjaku, globoke kleti pod zemljo, zakladi ...), veliko opeke in zdobljenih človeških kosti med vinogradi je Pokrajinski muzej v Murski Soboti opravil poskusno sondažo 1. 1976, 4,7 m od znamenja. Od izkopanega gradiva je bilo največ opeke, človeških kosti in nekaj visokosrednjeveške keramike (I. Šavel, VS 21, 1977, 330–331).

13. 8. 1990 so vaščani Kobilja na hribu Sv. Martina opravili izkop temeljev za gradnjo kapele (8x6 m) na parc. št. 6430. Nova kapela leži v smeri S – J, in sicer zaradi pozidanosti terena z vikendi. Izkop temeljev je segal v širino 40 cm, v globino 95 cm. Kulturna plast se je začela takoj po odstranitvi ruše, ki je segala v globino 60 cm. Najdeno je bilo veliko zdobljene opeke, mešane z malto. Takoj za njo se je začela plast rjavega humusa, ki je bila sterilna. Na južni strani izkopnega polja se je pojavilo večje število človeških kosti, ki so bile le fragmentarno ohranjene. Na zahodni strani izkopa je bil najden skelet z lego V – Z v globini 95 cm, brez pridatkov.

Na izkopanem prostoru je bilo najdenih nekaj žebeljev, ostanki lesa od krste, pravokotna pasna spona in nekaj fragmentov visokosrednjeveške keramike.

Ocinje

Na ledini Weisse Kirche v Ocinju so bili pri arheološki topografiji l. 1972 na zahodnem pobočju položnega grebena, ki se vleče od Ocinja proti Kramarovcem, na južni strani doline Kučnice, odkriti ostanki temeljev zidu. Ob oranju so v njegovi bližini večkrat naleteli na človeške kosti. Po ljudskem izročilu bi naj na tem prostoru stala stara cerkev s pokopališčem (VS 17–19/1, 1974, 236).

Od 2. 10 do 6. 10. 1989 je bila raziskana na ledini Weisse Kirche površina v velikosti 10 x 8 m, odkritih ni bilo nobenih ostalin, ki bi pričale o obstoju nekdanje cerkve. Jugovzhodno od raziskovalne površine je bila narejena sonda (3x2 m). Pod 20 cm debelim humusom se je v rjavi ilovici začela meter debela kulturna plast, v kateri so bili najdeni kosi prazgodovinske keramike. Z delom smo nadaljevali od 11. 6. do 15. 6. 1990. Na ledini Weisse Kirche smo na različnih mestih naredili več manjših sond, vendar so sondaže dale negativne rezultate – na pobočju pod ledino v globini 1,5 m je bilo odkritih le nekaj obdelanih kamnov.

Pred leti so na prostoru, na katerem naj bi stala Bela cerkev, opravili melioracijska dela, površino so zravnali, zemljo pa so potisnili na pobočje; pri tem so bili najverjetneje uničeni temelji nekdanje cerkve.

Selo

Severovzhodno od romanske rotunde je dvignjen predel z ledinskim imenom Gradišče. Plato Gradišče, okrog katerega je skopan jarek z nasipom, meri 200 kv. metrov. Po ljudskem izročilu naj bi nekoč stal na tem prostoru

Selo. Izkopana sonda na severozahodnem delu Gradišča

samostan, danes pa je na tem mestu katoliško pokopališče. Topografske raziskave in arheološka izkopavanja pred leti ob rotundi (VS 17–19/1, 1974, 243; VS 21, 1977, 319–320) ter sam tiponim »gradišče« so nas spodbudili k raziskavi tega zelo zanimivega področja. Arheološka izkopavanja na Gradišču so trajala od 14. 6. do 25. 6. 1990.

Izkopali smo 3 sonde. Sonda 1 v velikosti 6 x 2 m na severozahodnem delu Gradišča ob pokopališču je imela naslednjo stratigrafijo:

plast 1 – rjav humus, v katerem je precej zdrobljene opeke; debelina 20 cm
plast 2 – sivorjava ilovica s kosi opeke in fragmenti srednjeveške keramike; debelina 25 cm

plast 3 – sivorjava ilovica pomešana z gramozom s kosi srednjeveške keramike, deli opeke in precej žganine; debelina 40 cm

plast 4 – rumena ilovica z gramozom, v kateri so kosi srednjeveške keramike, deli opeke, žganina; debelina 50 cm

plast 5 – gramoz – sterilno brez najdb

Sonda 2 je bila izkopana južno od sonde 1 in je imela podobno stratigrafijo.

Sonda 3 na jugovzhodnem obrobju Gradišča v velikosti 2 x 2 m je bila izkopana

v globino 80 cm. Pod površino je bila rjava humusna plast, pri globini 60 cm se je pojavila jama v velikosti 1 x 1 m, ki je bila napolnjena s kosi srednjeveške keramike in veliko žganine, pomešane s kostmi.

Arheološka izkopavanja na Gradišču v Selu bomo v naslednjih letih sistematično nadaljevali.

»VOLKSKULTUR SÜDOSTEUROPAS IN DER MODERNE«

Borut Brumen
Poročilo s kongresa

Südosteuropa – Gesellschaft je v Tutzingu pri Münchnu organizirala v sklopu 31. mednarodnih dnevov Münchenske univerze, od 8. – 12.10.1990, interdisciplinarni kongres z delovnim naslovom »Volkskultur Südosteuropas in der Moderne«. 22 referentov iz 11 držav (Evrope in ZDA) je v šestih tematskih sklopih (I. Vsakdan, II. Mesto in podeželje, III. Socialne in kulturne spremembe, IV. Ljudska kultura–jezik–mediji, V. Kmečka ljudska kultura–spremembe in interpretacije, VI. Folklorizem) poskušalo zaokrožiti podobo vsakdanje kulture jugovzhodne Evrope v tem stoletju.

Etnolog in organizator kongresa, profesor dr. Klaus Roth iz Münchna, je v svojem uvodnem referatu »Südosteuropäische Volkskultur in der Moderne« preko kategorij prostora in časa predstavil pojave oblike ljudske kulture na obravnavanem območju. Po njegovem mnenju se ljudska kultura danes pojavlja v obliki marginalizirane tradicionalne kulture, folklorizma in kot živa vsakdanja kultura v tehničnem svetu. Po Rothovem mnenju se bodo osnovne raziskovalne smeri v etnologiji spremenile:

- iz tekstualnega v kontekstualni in holistični študij kulture
- iz statične usmeritve v študij procesov in odnosov
- iz pozitivistične v analitično koncepcijo
- v raziskovanje konkretnih realnih problemov.

Na Rothov prispevek se je navezala dr. Nora Skouteri–Didaskalou, docentka na oddelku za socialno antropologijo solunske univerze. Opozorila je na znanstveno nerelevantnost linearne, kronološkega koncepta zgodovine. Mitološki diskurz kot ideološko–politični diskurz je predstavila na razmerju znanosti do vsakdana. Realnost kot anomalija je tu še posebej očitna v odnosu primitivno–ljudsko. Druga stran primitivnega kot eksotičnost in druga stran ljudskega kot nacionalizem sta bili tezi, ki sta povzročili burno razpravo.

Dr. Werner Schiffauer, znanstveni delavec inštituta za kulturno antropologijo in evropsko etnologijo v Frankfurtu je s svojim referatom »Das Ideal der Segregativität – Annäherungen an die urbane türkische Kultur« predstavil profiliranost primerjalnega raziskovanja urbane kulture. Po njegovem mnenju so heterogenost, fluidnost in odprtost navzen tiste karakteristike, ki urbano kulturo ločijo od kmečke in nomadske kulture. Razlike v urbani kulture se ne dajo prikazati preko posameznih simbolnih elementov (kot so noša, prehrana...), temveč preko strukture, ki vse te elemente povezuje. S precizno analizo specifičnih urbanih prostorov v turškem mestu Eskisehir in njihovo primerjavo z evropskimi predstavami o urbanosti je Schiffauerju uspelo predstaviti specifično urbano kulturo na znanstveno inovacijski način.

Profesor dr. Carol Silverman, z Oddelka za antropologijo univerze v Oregonu (ZDA), je v referatu »Peasants, Ethnicity and Ideology in Bulgaria« poskušala razviti model, katerega namen ni deskreditiranje socializma, temveč konceptualiziranje kulturnih procesov, pogojenih s socializmom. Izdelan nastop, obogaten z magnetofonskimi posnetki in diapozitivi, nas je vpeljal v

svet ljudske glasbe, njeno transformacijo glede na nacionalno pripadnost in recipročnost odnosov, izraženih preko glasbe. Njen nastop je sprožil presenetljivo, užaljeno reakcijo bolgarskih predstavnikov. S tem pa se je samo obelodanila dolgoletna znanstveno-informacijska blokada Bolgarije (in ne samo nje), saj je antropološki primerjalni metodični pristop preučevanja interakcijske povezanosti formalnih in neformalnih pojavnih oblik kulturnih elementov eden izmed temeljnih metodičnih pripomočkov ameriške kulturne antropologije.

Dr. Peter Niedermüller je skupaj z dr. Tamasom Hoferjem (oba sta znanstvena delavca Etnografskega inštituta v Budimpešti) leta 1989 v Budimpešti izdal knjigo »Life history as cultural construction/ Performance«. V njej je predstavil svojo »life history« teorijo. Na tej metodološki osnovi je tudi nastala raziskava budimpeštanskih Judov, ki jih je Neidermüller v Tutzingu predstavil v prispevku »Lebensgeschichtliches Erzählen als Quelle zur Gegenwartsvolkskunde in Südosteuropa«.

To bi bili samo nekateri, po mojem mnenju odmevnejši referati tega kongresa, na katerem so s svojimi prispevki sodelovali tudi trije etnologi iz Jugoslavije (profesor dr. Dunja Rihtman-Avguštin iz Zagreba, docent dr. Mirjana Prošić-Dvornić iz Beograda in Borut Brumen). Vsi referati, predstavljeni na kongresu v Tutzingu, bodo izšli v samostojni publikaciji, predvidoma marca 1991.

Pri odlično organiziranem kongresu moramo izpostaviti tudi neformalna srečanja med udeleženci. Dr. Roth je vse sodelujoče takoj na začetku opozoril, da je poglavitni namen tega srečanja neposredna izmenjava stališč med etabliranimi strokovnjaki in študenti ter etnologi na začetku delovnih poti. Nenazadnje smo se na kongresu srečali tudi predstavniki iz Slovenije, Hrvaške in Srbije ter mimogrede prešli »meje«, ki nas navidezno ločujejo. Tudi zaradi tega, predvsem pa zaradi strokovnih spoznanj in kontaktov, ki sem jih navezal v Tutzingu, je ta kongres imel tisto dimenzijo, ki jo v svoji nacionalni zaslepljenosti v jugoslovanskem prostoru še kako pogrešamo.

PET LET ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA ZA POMURJE

Metka Fujs

Skupina pomurskih zgodovinarjev, združena v iniciativnem odboru, ki ga je vodil Štefan Ftičar, si je več let prizadevala ustanoviti svoje lastno zgodovinsko društvo. To jim je uspelo 27. maja 1985, ko je bilo v okviru Zveze zgodovinskih društev Slovenije ustanovljeno Zgodovinsko društvo za Pomurje. Za predsednika društva je bil izbran Ivo Orešnik, ki to svojo nalogo opravlja tudi danes; sedež društva pa je vse od njegove ustanovitve v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti.

Letos praznuje Zgodovinsko društvo za Pomurje svojo peto obletnico. Pomembnih pet let, v katerih mu je uspelo z zavzetim in razgibanim delom povezati dve pokrajini s tako različnim zgodovinskim razvojem v nekaj, čemur lahko rečemo tudi enoten slovenski panonski prostor. Zaradi dosledno zastavljenega regionalnega programa se v delo društva aktivno vključujejo zgodovinarji iz vsega Pomurja (kakor je seveda že navada, eni bolj, drugi manj) pridružili pa so se jim tudi nekateri ljubitelji in zbiralci.

V petih letih svojega obstoja je Zgodovinsko društvo za Pomurje, samo ali v sodelovanju, pripravilo več predavanj, kot so: dr. Tone Ferenc: Osvoboditev Prekmurja, dr. Dušan Nečak: O metodah in nekaterih problemih proučevanja povojne zgodovine in Ob obletnici informbirojevskega spora 1948, Irena Šavel: Bronasta doba, dr. Ivan Križnar: O nekaterih tabu temah v slovenskem zgodovinopisju in dr. Jana Rošker: Načini in posledice sprememb v družbenem ustroju Kitajske pod vplivom zahodnih gospodarskih in duhovnih smernic – prvi ekspanzivni vdor zahodnega kapitala in njegove miselnosti na pragu 20. stoletja. Organiziranih je bilo tudi več okroglih miz ali strokovnih posvetov, tako npr. ob obletnici osvoboditve na Vaneči in v Lendavi (prispevki s posvetov pa so bili objavljeni v Vestniku in Lendavskih zvezkih). Ob obletnici zbora aktivistov OF na Kamešnicah pri Trnju je bila v Črenšovcih pripravljena okrogla miza z udeleženci zbora. V okviru proučevanja nemštva v Pomurju sta bili dve razpravi na to temo, in sicer v Apačah o apaških Nemcih, njih naselitvi in povojni kolonizaciji Apaške ravnine, ter v Rogašovcih o preteklosti obmejnega območja od Cankove do Sotine. Ob obletnici ustanovitve Jugoslavije in bojov za severno mejo je bil na Janževem vrhu pri Radencih pripravljen strokovni posvet na to temo in sicer z naslednjimi referati: Lojze Penič: Boj za Maribor, Ivan Rihtarič: Spomini Benedikta Zeilhoferja in Tone Rovšnik: Apaška dolina 1918–1920. Prispevki, ki so jih na to temo pripravili člani društva, so tudi izhajali kot podlistek v Vestniku pod naslovom: Sedemdeset let slovenske odločitve za Jugoslavijo. Društvo se je pridružilo tudi praznovanju 120–letnice prvega slovenskega tabora v Ljutomeru ter skupaj z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije pripravilo enodnevno delovno srečanje s prispevki Cilke Savič o zgodovini trga Ljutomer, dr. Antona Trstenjaka o antropološki podobi prleških ljudi, dr. Vasilija Melika o narodnih gibanjih v 19. stoletju, Maksa Rojsa o vlogi ljutomerske čitalnice pri širjenju in utrjevanju narodne zavesti, Antona Ratiznojnika o narodnem buditelju Ivanu Kukovcu, Ivana Rihtariča o okrajnem sodišču Ljutomer in rabi jezikov v letih od 1900

do 1914, dr. Janka Prunka o afirmaciji slovenske narodne zavesti in izoblikovanju idej o slovenski državnosti v obdobju stare Jugoslavije in dr. Toneta Ferencu o položaju slovenskega naroda v letih od 1941 do 1945. Srečanje je bilo, tako kot se spodobi za vinorodna področja, uspešno zaključeno v Jeruzalemu.

Leta 1989 je minilo sedemdeset let od takrat, ko je Prekmurje pripadlo Jugoslaviji. Tej obletnici je društvo namenilo posvetovanje o nekaterih temah naših prevratnih dni z naslednjimi prispevki: Rudi Čačinovič: Madžarsko-slovenski stiki v preteklosti in danes, Branko Žunec: Radgonski kot za majniško deklaracijo, Franc Kuzmič: Prekmurje na mirovni konferenci v Parizu, Štefan Ftičar: Hrvaška zasedba dela Prekmurja, Metka Fujs: Predstavitev portretov Vilmoša Tkalcu in Vinceta Šeruge in dr. Vanek Šiftar: V Prekmurju so živeli Slovenci, nezanesljivi ljudje in madžaroni. Društvo se je posebej posvetilo tudi zgodovini Murske Sobote, predvsem predlogu novega mestnega grba in preimenovanju Murske Sobote nazaj v Soboto, kakor se je prvotno imenovala. Kot uvod v akcijo je bila pripravljena okrogla miza s prispevki dr. Jožefa Smeja o prizadevanjih Sobočanov za mestne pravice od leta 1366, Iva Orešnika o soboški zgodovinski razglednici, Franca Kuzmiča o konfesionalni podobi Sobote skozi stoletja in Franca Obala o arhitektu Lászlu Takácsu. Po živahni razpravi sta se izoblikovala predloga za grb in preimenovanje, o katerih je potekala tudi širša javna razprava, vanjo pa sta se vključila tudi lokalni radio in časopis.

Čeprav s skromnimi finančnimi sredstvi, je leta 1988 izšla tudi prva številka društvenega glasila Kronika Pomurja. Na ciklostilu in v skromni izvedbi, pa vendar, začeti je treba. Doslej so izšle že tri številke, dve splošni in ena tematska, posvečena letu 1918.

Vsa ta leta so potekale tudi številne druge akcije, npr. priprava publikacije o prekmurški partijski organizaciji med vojnami; v sodelovanju z zgodovinskimi krožki na šolah se je zbiralo gradivo o pomurskih mlinih, oljarnah in malih pretočnih elektrarnah, člani društva so se organizirano udeležili kolokvija o bronasti dobi v Lendavi in dveh zanimivih ekskurzij: v Blatnograd, zibelko panonskih Slovanov, in po Pomurju, na kateri so se podrobneje seznanili s kulturnozgodovinskimi spomeniki pokrajine. Petletno obdobje svojega delovanja je Zgodovinsko društvo za Pomurje zaključilo s pripravo 25. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki je bilo od 1. do 3. oktobra 1990 v Murski Soboti. Osrednja tema zborovanja so bile migracije, svoje referate na to temo pa so prispevali: Bogo Grafenauer: Opredelitev pojma migracije v zgodovini in Srednjeveške migracije na Slovenskem, Ignacij Voje: Preseljevanja in njihov vpliv na spremembe našega etničnega prostora v turškem obdobju, Marjan Drnovšek: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne v luči dosedanjih raziskav, Matjaž Klemenčič: Slovenski izseljenci v Združenih državah Amerike, Jasna Fischer: Notranje migracije v slovenskih deželah od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, Jenő Rácskay: Migracije prebivalstva Železne županije v obdobju dualizma, France Kresal: Koncentracija delavstva v revirjih in industrijskih centrih v Sloveniji med obema vojnami, Janez Malačič: Zunanje migracije Slovenije po 2. svetovni vojni, Zdenko Čepič: Notranje migracije po letu 1945, Ludvik Olas: Izseljevanje iz Prekmurja, Andrej Vovko: Izseljevanje iz Primorske med obema vojnami, ter Majda Kodrič in Aleksej Kalc: Izseljevanje iz Beneške Slovenije. Osrednje srečanje slovenskih zgodovinarjev v Pomurju seveda ni moglo miniti brez lokalne zgodovine, kateri je bil namenjen drugi dan zborovanja. Jožef Smej je tako

podal pregled srednjeveške zgodovine Sobote s predstavitvijo novega mestnega grba, referat Irene Šavel je govoril o najstarejši poselitvi Prekmurja, referat Endreja Gyimesija pa o madžarskih virih za zgodovino Prekmurja, Janez Balažič je predstavil Prekmurje kot ozemlje umetnostnih importov, Ivan Rihtarič prebivalstvo ljutomerskega okraja v letih od 1880 do 1910, Albina Lük-Nečak manjšinsko vprašanje na območju Prekmurja, Porabja in avstrijske Štajerske, Franc Kuzmič stranke v Prekmurju med vojnoma in Metka Fujs značilnosti madžarske vojaške in civilne uprave v Prekmurju v drugi svetovni vojni.

Politične spremembe v deželi vplivajo tudi na spremembe pouka zgodovine v šolah. Učiteljem zgodovine je bil tako namenjen razgovor o strokovnih pogledih in željah pri pripravi novih vsebin pouka zgodovine.

Zgodovinarji so pokazali, da se znajo tudi zabavati, zato zborovanje ni minilo brez družabnosti in seveda obvezne zaključne ekskurzije. Ljubezen do preteklosti, do zgodovine in do druženja pa je tisto, kar naj bi tudi v prihodnjih letih povezovalo pomurske zgodovinarje v njihovem društvu.

VLASTA KOREN – ŠESTDESETLETNICA

Pred šestdesetimi leti, 17. septembra 1930 se je v Ljubljani rodila Vlasta Koren. Osnovno šolo je končala v času okupacije, po končani gimnaziji pa se je vpisala na ljubljansko filozofsko fakulteto, smer etnologija, kjer je diplomirala leta 1958. Svojo prvo zaposlitev kustosa – etnologa je opravljala v tolminskem muzeju v letih 1954 in 1955. Pot jo je nato popeljala na drugi konec Slovenije, v Prekmurje, kjer se je ravno takrat na osnovi muzejske zbirke Prekmurskega muzejskega društva in na pobudo soboškega okrajnega ljudskega odbora ustanavljal regionalni muzej. V letih od 1955 do 1978 je bila ravnateljica Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, od leta 1978, ko se je le-ta z ostalimi kulturnimi ustanovami v mestu povezal v Kulturni center, pa

vodja muzeja do jeseni leta 1989. Šest let je vodila tudi Likovni paviljon arhitekta Ferija Novaka, ki je od leta 1965 do 1971 spadal pod Pokrajinski muzej. Vlasta Koren se je upokojila 29. junija leta 1990.

Dolgih devetnajst let je bila Vlasta Koren edina strokovna delavka na področju varovanja premične kulturne dediščine v Pomurju. Kljub temu pa je v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti v času njenega dela nastajala bogata zbirka predvsem etnoloških eksponatov. Za svoje strokovno delo v muzeju si je Vlasta Koren leta 1974 pridobila naziv višjega kustosa in leta 1982 naziv muzejske svetovalke. Delovala je v Skupnosti muzejev Slovenije, v društvu slovenskih etnologov, v uredniškem odboru Časopisa za zgodovino in narodopisje, v Zboru delavcev Zavoda za spomeniško varstvo Maribor, v Pomurski turistični zvezi in še kje. Za svoje delo je dobila tudi več javnih nagrad in priznanj: od srebrnega častnega turističnega znaka Turistične zveze Slovenije leta 1970, priznanja ZZB NOV Murska Sobota leta 1975, priznanja Kulturne skupnosti Murska Sobota leta 1978 do najvišjega slovenskega muzejskega priznanja, Valvasorjeve nagrade za življensko delo leta 1987.

Delo Vlaste Koren v Pokrajinskem muzeju je spremljala tudi publicistična dejavnost, iz katere navajam nekaj pomembnejših objav:

Pokrajinski muzej za Pomurje, Svet ob Muri III, M. Sobota 1958

Prekmurje v narodopisni luči, Turistični vestnik VIII, Ljubljana 1960, 10 – 11

Pokrajinski muzej za Pomurje, Časopis za slovensko krajevno zgodovino VIII, Ljubljana 1960, 1

Kmetijstvo v narodopisnem oddelku Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, Zadrudni koledar, Murska Sobota 1960

Verovanje kmeta v našem ljudskem izročilu, Zadrudni koledar, Murska Sobota 1962

Oskrba z vodo in oblike vodnjakov v Prekmurju, Slovenski etnograf XV, Ljubljana 1962

Doneski k ljudskemu izročilu o čarovnicah v Pomurju, Pomurski kmetijski koledar, M. Sobota 1963

Zbirka brisač v Pokrajinskem muzeju za Pomurje v Murski Soboti, Slovenski etnograf XVI – XVII, Ljubljana 1963

Oljarstvo v Prekmurju, Kmetijski koledar 1964, M. Sobota 1963

Kmečko vinogradništvo v vzhodnih Slovenskih goricah, Etnografija Pomurja I, M. Sobota 1967

Szentlászló népi kultúrájána hagyományaiából, Földművesek naptára az 1968, M. Sobota 1967

Zbirke Pokrajinskega muzeja za Pomurje v Murski Soboti, Kronika XVI, Ljubljana 1968

Pokrajinski muzej za Pomurje, ČZN XXXIX, Maribor 1968

Zaščita vinskih kleti v predelu »Újtomás« v Lendavskih goricah, Glasnik SED 16, Ljubljana 1976

Nekaj značilnosti ljudske kulture v madžarski vasi Motvarjevci, Slovenski etnograf XXIX, Ljubljana 1976

Zaščita značilnih domačij v Prekmurju, Glasnik SED 17, Ljubljana 1977

Etnografski oddelek Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, Ljubljana 1978

Boropincek a bogojinai és dorbonaki szolohegyen, Naptár 1979, M. Sobota 1978

A turniscei cipeszség, Naptár 1980, M. Sobota 1979

Vinske kleti na obronkih Ormoških goric, Glasnik SED, 18, Ljubljana 1978, 4

Prekmurske domačije z ločenimi vhodi v stanovanjske prostore, Glasnik SED 18, Ljubljana 1978, 4

Obnovitvena dela etnoloških spomenikov v lendavski občini, Glasnik SED 18, Ljubljana 1978, 3

Sejem vsak prvi ponedeljek v mesecu v Murski Soboti, Glasnik SED 20, Ljubljana 1980

Az utolsó Vízimalmok, Naptár 1982, M. Sobota 1981

Metka Fujs

BIBLIOGRAFIJA VANEKA ŠIFTARJA

Franc Kuzmič

Ob sedemdesetletnici rojstva (1919) je bila pripravljena v Pokrajinski in študijski knjižnici v Murski Soboti razstava z naslovom Po cesti življenja, ki je prikazala življenje in delo dr. Vaneke Šiftarja, vidnega družbenopolitičnega delavca, pravnika, kulturnika in pedagoga, doktorja družbenopolitičnih znanosti in zaslužnega profesorja.

Pričujoča bibliografija želi prikazati njegovo znanstveno in publicistično ter literarno delovanje. Zajema le izvirna avtorska besedila. Pri tem se sestavljalec zaveda, da niso zajete vse enote. Teh enostavno ni mogoče dobiti, saj je veliko tudi nepodpisanih. Prav tako niso vključeni intervjuji, govori, besedila iz vseh objavljenih zapisnikov itd.

Namen bibliografije je, da v kronološkem zaporedju prikaže vse tiste bistvene enote in področja, o katerih je dr. Šiftar pisal. Bibliografija bo nedvomno v veliko pomoč dijakom, študentom, raziskovalcem in vsem tistim, ki jih obravnavana področja zanimajo.

1936

- 1 Brez potomcev. – Mladi Prekmurec, 1936/37, št. 6–7, str. 61–64.
- 2 Ljubim... – Mladi Prekmurec, 1936/37, št. 8–9, str. 90.
- 3 Pravijo... – Mladi Prekmurec, 1936/37, št. 8–9, str. 88.
- 4 Ribaševa smrt. – Mladi Prekmurec, 1936/37, št. 8–9, str. 79–83.
- 5 Smrtna pesem. – Mladi Prekmurec, 1936, št. 1, str. 3.
- 6 Tam daleč... – Mladi Prekmurec, 1936/37, št. 3–4, str. 35.
- /Psevd. Slavko/
- 7 Topoli. – Zvonček, 1936/37, str. 192.

1937

- 8 Bele narcise. – Mlada setev. Ptuj /1937/, str. 129.
- 9 Elekova pot. – Mlada setev. Ptuj /1937/, str. 26–35.
- 10 Premog. – Mlada setev. Ptuj /1937/, str. 76.
- 11 Rudar. – Klasje (Kulturni mesečnik ptujskih srednješolcev), 1937, št. 2, str. 27–28.
- 12 Rudar. – Mlada setev. Ptuj /1937/, str. 104.
- 13 Prvi gredo. – Mladi Prekmurec, 1937/38, št. 9–10, str. 127.
- 14 Strti sen. – Mladi Prekmurec, 1937, št. 1–2, str. 16.

1939

- 15 Bilanca. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 9–10, str. 129–130.
- 16 Dr. Fran Kovačič. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 7–8, str. 115–116.
- 17 Miško Kranjec: Do zadnjih meja. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 7–8, str. 123–125.
- 18 /Lazar Ivan/: Mrtev sin. – Mariborski Večernik »Jutra«, 1939, št. 34 (11. II.), str. 8.
- 19 Novoletno pismo. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 1–2, str. 1.
- 20 /Lazar Ivan/: Poštenjak. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 5–6, str. 76–78.

- 21 Pogled nazaj in naprej. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 9–10, str. 133–134.
- 22 Pozna jesen. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 9–10, str. 139.
- 23 Prekmurci govore. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 9–10, str. 159.
- 24 Večer slovenske besede. – Mladi Prekmurec, 1939/40, št. 7–8, str. 97–99.
- 1940**
- 25 Moja vas. – Mariborski Večernik »Jutra«, 1940, št. 286, (16. XII.), str. 6.
- 26 Prekmurje na soboški razstavi. – Mariborski Večernik »Jutra«, 1940, št. 284 (13.XII.), str.3
- 1950**
- 27 Pajlin – pesnik prekmurskih poljan. – Odmevi (M. Sobota), 1950/51, št.6, str. 84–87.
- 1951**
- 28 Prekmurski pesnik Pajlin. Nova obzorja, 1951, št. 1, str. 51–53.
- 1953**
- 29 Vprašanje »sezonsstva« v Prekmurju. – Tovariš, 1953, št. 7, str. 176.
- 1954**
- 30 Beseda volilcev na vprašanja o davčnih predpisih. – Obmurski tednik, 1954, št. 8., str. 1.
- 31 Komuna – naša najnaprednejša družbena stvar. – Obmurski tednik, 1954, št. 38 (23. IX.), str. 4.
- 32 »Ljudska pravica« in mlada prekmurska generacija. Proslava naprednega tiska. – Večer, 1954, št. 231 (1. X.), str. 4.
- 33 Mlada predvojna prekmurska generacija. – Obmurski tednik, 1954, št. 39, str. 7.
- 34 Neizbežna je odločna akcija. – Slovenski poročevalec, 1954, št. 128 (2. VI.), str. 6.
- 35 Pomenek z »Obmurskim tednikom« – Obmurski tednik, 1954, št. 17 (30. IV.), str. 4–5.
- 36 Prekmurje je smelo krenilo iz zaostalosti. (Prekmurski akademiki o razvoju svoje pokrajine). – Obmurski tednik, 1954, št. 40(14. X.), str. 6.
- 37 Tone Plej – sin Prekmurja – v burnih dogodkih naše preteklosti. – Obmurski tednik, 1954, št. 21 (28. V.), str. 3.
- 1955**
- 38 Je šolski odbor res »organizacija brez vsebine«? – Obmurski tednik, 1955, št. 5 (3.II), str.5.
- 39 Kako bomo dedovali. – Obmurski tednik, 1955, št. 24 (16. VI.), str. 2–3; št. 25 (25. VI.), str. 4–5; št. 26 (30. VI.), str. 2–3.
- 40 Naša pot mora samo naprej. – Pomurski vestnik, 1955, št. 41 (13. X.), str. 1.
- 41 Nove občine – komune. Velik napredek v našem razvoju. – Obmurski tednik, 1955, št. 2 (13. I.), str. 2.
- 42 O izvajanju pravil v podjetjih. – Pomurski vestnik, 1955, št. 37 (15. IX.), str. 2–3.
- 43 Radenska Slatina kot gospodarski činitelj v Pomurju. – Turistični vestnik, 1955, št. 4, str. 192–194.

- 44 Dr. Vilko Novak in slovenski praznik na Madžarskem. – Pomurski Vestnik, 1956, št. 15 (2. IV.), str. 2.
- 45 Ob grobu Miškove mamce. – Pomurski vestnik, 1956, št. 10, str. 2–3.
- 46 Strokovnost kmečkih ljudi, sezonski delavci... – Pomurski Vestnik, 1956, št. 49 a, str. 2.
- 47 V podjetju, v katerem ostane sindikat izven življenja, ne more biti pravih socialističnih odnosov. – Pomurski vestnik, 1956, št. 49 (13. XII.), str. 1.

1957

- 48 Pred volitvami ljudskih odborov. – Pomurski vestnik, 1957, št. 28, str. 1–2.
- 49 Še enkrat o Vendih. – Svet ob Muri, 1957, št. 2, str. 118–119.
- 50 Zbor proizvajalcev. – Pomurski vestnik, 1957, št. 29, str. 1; št. 30, str. 1–2.
- 51 Zbor proizvajalcev v našem komunalnem sistemu. – Pomurski vestnik, 1957, št. 43 (22. X.), str. 4.
- 52 Žalostno življenje na Murmanskem dorogi. – Pomurski vestnik, 1957,

1958

- 53 Delo, delovna razmerja, posredovanje dela v Pomurju. – Svet ob Muri, 1958, št. 3–4, str. 216–237.
- 54 Naši uspehi in družbeno upravljanje. – Pomurski vestnik, 1958, št. 1 (9. I.), str. 3.
- 55 Nekaj iz predgovorov Miškovih knjig. – Svet ob Muri, 1958, št. 3–4, str. 201–203.
- 56 Razdrobljenost kmetijskih zemljišč. – Svet ob Muri, 1958, št. 1–2, str. 47–61.
- 57 Volitve. – Pomurski vestnik, 1958, št. 9 (6. III.), str. 2–3.

1959

- 58 Čuje se odmev korakov... (Soavtor). – Pomurski vestnik, 1959, št. 15 (16. IV.) str. 4–5; št. 16–17 (30. IV.), str. 14–15; št. 18 (7. V.), str. 3; št. 19 (14. V.), št. 3; št. 20 (21. V.), str. 3; št. 21 (28. V.), str. 4–5.
- 59 Drago plačana »pamet«. – Pomurski vestnik, 1959, št. 20 (21. V.), str. 2–3.

1960

- 60 A termőföld kihasználását szabályozó törvény még egy jelentős eszköz a mezőgazdaság további korszerűsítésére. – Pomurje szövetségzeti naplója az 1960. évre. Murska Sobota, Pomurska založba 1960, str. 32–34.
- 61 Analiza delavskega samoupravljanja v Pomurju. – Objavljeno v tiskanem poročilu Okrajnega komiteja ZKS za okrajno konferenco. 1960, str. 5–17 in 34–35.
- 62 Gospodarski prestopki. – Pomurski vestnik, 1960, št. 42, str. 4–5.
- 63 Lokalni tisk v Pomurju. – Zadrugi koledar Pomurja 1960, str. 112–113.
- 64 Ob koncu leta na sodiščih. – Pomurski vestnik, 1960, št. 52 (29. XII.), str. 3.
- 65 Pajlin. – V: Naci Kranjec – Pajlin, Ker sem človek. Murska Sobota, Pomurska založba 1960, str. 49–58.

- 66 Poravnalni sveti gospodarskih organizacij. – Pomurski vestnik, 1960, št. 50 (15. XII.), str. 5.
- 67 Pravnemu koticu na pot. – Pomurski vestnik, 1960, št. 49 (8. XII.), str. 7.
- 68 Služba za zaposlovanje delavcev. – Pomurski vestnik, 1960, št. 52, str. 11.
- 69 Spremembe in dopolnitve v kazenskem zakoniku. – Pomurski vestnik, 1960, št. 6 (11. II.), str. 2; št. 7 (18. II.), str. 2; št. 8 (25. II.), str. 5; št. 9 (3. III.), str. 5; št. 10 (10. III.), str. 5; št. 11 (17. III.), str. 5.
- 70 Za hitrejši napredek kmetijstva. – Zadrúžni koledar Pomurja 1960, str. 52–56.
- 71 Živi spomin. – Pomurski vestnik, 1960, št. 41, str. 1.

1961

- 72 Ali je naša praksa pravilna? – Pomurski tisk, 1961, št. 2 (29. III.), str. 2–3.
- 73 Človek v stiski. Misli ob knjigi dr. Antona Trstenjaka. – Pomurski vestnik, 1961, št. 3, str. 5–6.
- 74 Družbeno upravljanje v DOZ. – Naši razgledi, 1961, št. 10 (27. V.), str. 231–232.
- 75 Dajanje prebivalstva po vseh davčnih oblikah. (Skupaj z N. (ikolajem) B. (arbaričem)). – Zadrúžni koledar Pomurja 1961, str. 167–170.
- 76 Minka je našla svojega očeta. – Pomurski vestnik, 1961, št. 32 (17. VIII.), str. 4; št. 33 (24. VIII.), str. 4.
- 77 Néhány szó a külföle adókra vonatkozó előírásokról. (Skupaj z N. (ikolajem) B. (arbaričem)). – Pomurje szövetségzeti naptára az 1961. évre, str. 89–92.
- 78 Néhány szó az olvasóhoz. – Pomurje szövetségzeti naptára az 1961. évre, str. 17–18.
- 79 Néhány szó Vaj Lajos, Versek. Murska Sobota, Pomurska založba 1961, str. 75–80.
- 80 Ob programu Pomurske založbe za leto 1962. Zelo ugodni obeti. – Pomurski tisk, 1961, št. 6 (31. XII.), str. 3.
- 81 Ob zbirki Kalvarija za vasjo in druge povesti iz Prlekije. – V: Bratko Kreft, Kalvarija za vasjo. Murska Sobota, Pomurska založba 1961, str. 329–330.
- 82 Öngazgatás a fölműveltség szövetkezetekben. – Pomurje szövetségzeti naptára az 1961. évre, str. 50–55.
- 83 Pogovor z bralci. – Zadrúžni koledar Pomurja 1961, str. 33–35.
- 84 Samoupravljanje v kmetijskih zadrugah. – Zadrúžni koledar Pomurja 1961,

1962

- 85 A népszámlálás után. – Pomurje szövetségzeti naptára az 1962. évre, str. 91–93.
- 86 Konkreten odnos do kulture. – Pomurski vestnik, 1962, št. 11, str. 4.
- 87 Lojze Hajdinjak. – Zadrúžni koledar Pomurja 1962, str. 104.
- 88 Néhány szó az olvasóhoz. – Pomurje szövetségzeti naptára az 1962. évre, str. 17–19.
- 89 Ob naprednem tisku... – V: Ob naprednem tisku. Murska Sobota, Pomurska založba 1962, str. 5–6.
- 90 Po ljudskem štetju. – Zadrúžni koledar Pomurja 1962, str. 157–160.

- 91 Pogovor z bralci. – Zadrudni koledar Pomurja 1962, str. 29–31.
- 92 Registracija motornih vozil in vozniški izpit. – Zadrudni koledar Pomurja 1962, str. 223–227. – (Soavtor Jože Kogoj).
- 93 Spomini na Ivana Gorana Kovačiča. – Pomurski vestnik, 1962, št. 45 (29. XI.). str. 4–5.
- 94 Šestdeset let sredi socialističnega gibanja. V: Ivan Regent, Ivan Kreft: Progresivna preusmeritev političnega življenja med vojnama v Sloveniji in Trstu. Murska Sobota, Pomurska založba 1962, str. 233–235.

1963

- 95 Nekaj problemov iz osnutkov statutov. – Naše gospodarstvo, 1963, št. 10, str. 274–275.
- 96 Ob pismih sodelavcev. – Pomurski kmetijski koledar 1963, str. 29–30.
- 97 Statuti delovnih organizacij. – Naše gospodarstvo, 1963, št. 9, str. 266–269.
- 98 Za uvod. V: Slavko Osterc. Spominski zbornik. Murska Sobota, Pomurska založba 1963, str. 7–8.
- 99 Zaključna beseda. – V: Cvetko Golar. Iz spominov in srečanj. Murska Sobota, Pomurska založba 1963, str. 171–172.

1964

- 100 Kadrovska politika in statuti. – Delo, 1964, št. 78 (20. III.), str. 3.
- 101 Kaj so pokazale volitve ogranov upravljanja v letu 1964. – Večer, 1964, št. 181 (5. VIII.), str. 3; št. 182 (6. VIII.), str. 3; št. 186 (11. VIII.), str. 3; št. 187 (12. VIII.), str. 3; št. 188 (13. VIII.), str. 3; št. 190 (15. VIII.), str. 3.
- 102 Kajuh in Prekmurje. – Pomurski vestnik, 1964, št. 29 (23. VII.), str. 3.
- 103 Med številkami »Mladega Prekmurca«. – Pomurski vestnik, 1964, št. 39 (1. X.), str. 4–5.
- 104 Med številkami »Mladega Prekmurca«. – V: 30 let Ljudske pravice. Murska Sobota 1964, str. 13–16.
- 105 Medsebojno sodelovanje. Po obisku na Madžarskem. – Večer, 1964, št. 265 (11. XI.), str. 3; št. 266 (12. XI.), str. 3.
- 106 O poglavju, ki ga ni v statutih. Priznanje dela. – Večer, 1964, št. 83 (8. IV.), str. 7.
- 107 Srečanje z delom. – Pomurski vestnik, 1964, št. 5 (6. II.), str. 5.
- 108 Prerasel je odročni prekmurski svet. Med orumenelimi številkami »Mladega Prekmurca«. – Delo, 1964, št. 271 (4. X.), str. 1.
- 109 Priznanje dela. – Večer, 1964, št. 83 (8. IV.), str. 7.
- 110 Problematika občinskih statutov. – Večer, 1964, št. 6 (9. I.), str. 3; št. 8 (11. I.), str. 3; št. 10 (14. I.), str. 3; št. 11 (15. I.), str. 4.

1965

- 111 Az öngazgatás – a dolgozók alapvető joga. – Muravidéki földművesek naplója... 1965, str. 28–30.
- 112 Oblike delavskega soodločanja in upravljanja v industrijskih podjetjih, uzakonjene v Evropi po oktobrski revoluciji. (Disertacija). (Maribor, samozaložba), 1965. (V) + 319+112 str. 4°. (Razmn.)
- 113 Prekmurci znova na tujem. – Rodna gruda, 1965, št. 4, str. 118–120.

1966

- 114 Arbeitsverhältnisse in der sozialistischen Republik Jugoslawien. (Predavanje avstrijskim članom sindikatov ob obisku v Mariboru.) Maribor. (Občinski sindikalni svet)Z, 1966. 13 str. 4°. (Razmn.)

- 115 Izbrani materiali o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji (1941–1945). (Skripta). Maribor, Višja pravna šola 1966. (II)+(III)+192+(IV) str. 4°. (Razmn.)**
- 116 Janez Zver, borec proti monarhofašistični diktaturi v letih 1929 – 1930. – Časopis za zgodovino in narodopisje, 1966, str. 223–244.
- 117 Kriza imen. – Dialogi, 1966, št. 7/8, str. 351–353.
- 118 Letni dopusti v senci ukinjene K–15. – Večer, 1966, št. 56 (9. III.), str. 9.
- 119 Naci Kranjec. – V: Panonski zbornik, Murska Sobota, Pomurska založba 1966, str. 146–147.
- 120 Ob reelekciji direktorjev. – Naše gospodarstvo, 1966, št. 11, str. 276–280.
- 121 Obravnave. V razpravah na znanstvenem posvetovanju o OF slovenskega naroda ob njeni 25-letnici so sodelovali... Vanek Šiftar. – Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1966, št. 1/2, str. 137–146, 259–269, 363–368, 435–443.
- 122 Pomenek z urednico (vloga tovarniških glasil). – Po Pomurskem tisku, 1966, št. 4–5, str. 2.
- 123 (Predlog amandmajev in razprava ob predlogu zakona o registru stalnega prebivalstva in o razvidu začasnega prebivalstva.). – V: Sejni zapiski skupščine SRS (Ljubljana) 1966, št. 20, str. 262–263, 320–321.
- 124 (Razprava ob poročilu odbora o uveljavljanju krajevnih skupnosti v komunalnem sistemu). – V: Sejni zapiski skupščine SRS (Ljubljana) 1966, št. 25, str. 413–417.
- 125 (Razprava ob predlogu zakona o organih za kaznovanje prekrškov). – V: Sejni zapiski skupščine SRS (Ljubljana) 1966, št. 22, str. 380–383.
- 126 (Razprava ob predlogu zakona o sodiščih splošne pristojnosti). – V: Sejni zapiski skupščine SRS (Ljubljana) 1966, št. 17, str. 186–188.
- 127 Sodelovanje z avstrijskimi obratnimi sveti. – Večer (Posebna izdaja za delavce v tujini), 1966, št. 7, str. 4.

1967

- 128 Delavska kontrola v oktobrski revoluciji. – Vestnik, 1967, št. 43 (3. XI.), str. 11–12.
- 129 Miško Kranjec. – V: M. Kranjec, Zlata kočija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967, str. 137–138.
- 130 Opombe. – V: M. Kranjec, Zlata kočija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967, str. 138–142/.
- 131 (Razprava o informaciji o nekaterih aktualnih vprašanih pravosodnega sistema). – V: Sejni zapiski skupščine SRS 1967, št. 28,
- 132 (Razprava o urejanju delovnih razmerijih v splošnih aktih delovnih organizacij). – V: Sejni zapiski skupščine SRS 1967, št. 25, str. 353–355.
- 133 (Razprava o urejanju delovnih razmerij v statutih in drugih splošnih aktih). – V: Sejni zapiski skupščine SRS 1967, št. 30, str. 296–299.
- 134 (Razprava ob predlogu zakona o delovnih razmerijih delavcev, ki delajo pri zasebnih delodajalcih). – V: Sejni zapiski skupščine SRS 1967, št. 25, str. 359–363.
- 135 (Razprava ob predlogu zakona o združitvi mariborskih občin). – V:

- Sejni zapiski skupščine SRS 1967, št. 25, str. 379–380.
 136 Sindikati morajo najti svoje mesto pri uveljavljanju samoupravljanja.
 – Delavska enotnost, 1967, št. 5 (11. II.), str. 9–11.

1968

- 137 Dodatno poročilo k razpravi: Odnosi z Avstrijo s posebnim ozirom na Socialistično republiko Slovenijo. (O slovenski narodni manjšini na avstrijskem Štajerskem). (Ljubljana) Skupščina SRS (1968). 5 str. 4°. (Razmn.)
 138 Gospodarsko in kulturno sodelovanje med Socialistično republiko Slovenijo in Ljudsko republiko Madžarsko. (Ljubljana), (Skupščina SRS /1968/. 13 + (II) str. 4° (Razmn.)
 139 Izhodiščne teze iniciativnega odbora za pripravo konference samoupravljalcev v Mariboru. – V: Konferenca samoupravljalcev občine Maribor. (Maribor) 1968, str. 421–428. (Razmn.)
 140 Poravnalni sveti. – Sociologija (Beograd), 1968, št. 4, str. 132–141.
 141 Uvodna beseda (konferenci samoupravljalcev). – V: Konferenca samoupravljalcev občine Maribor. (Maribor) 1968, str. 1–6. (Razmn.)
 142 Vladimir Bračič: Vinorodne Haloze. (Ocena). – Dialogi 1968, št. 3,

1969

- 143 »Angažirana poezija« na Struških večerih. Mednarodni festival pesništva. – Primorski dnevnik (Trst), 1969, št. 191 (19. VIII.).
 144 Delavko soodločanje in upravljanje v industrijskih podjetjih. (Od ideje do leta 1950). Maribor, Obzorja, 1969. 323 + (IV) str. 8°. Ref.: Rudi Rizman, Naši razgledi, 1969, št. 19 (3. X.), str. 565
 145 Izbrani materiali o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji (1941–1945). (Skripta). 2. dop. izd. Maribor, Višja pravna šola, 1969. (VIII) + VI + 218 + II str. 4°. (Razmn.)
 146 Mednarodna organizacija dela in soodločanje delavcev v podjetjih. – Večer, 1969, št. 299 (25. XII.), str. 13.
 147 Nekaj misli za sestavo govora ob 50–letnici KPJ, SKOJ in sindikatov Jugoslavije. – Murska Sobota, 1969. (Razmn.)
 148 Nekaj osnovnih sprememb, ki jih je treba upoštevati pri spreminjanju in dopolnjevanju splošnih aktov gospodarskih delovnih organizacij. (Teze). – V: Posvetovanje o usklajevanju splošnih aktov delovnih organizacij. (Maribor), 1969, str. 1–10. (Separ. – razmn.)
 149 Oblike industrijske demokracije. – Večer, 1969, št. 67 (21. III.), str. 13.
 150 Recenzija raziskave o poravnalnih svetih. – Občan (Ljubljana) 1969, št. 5, str. 20–21; št. 6, str. 6; št. 7, str. 6–7.
 151 Simpozij v Mogersdorfu. (Poročilo). – Večer, 1969, št. 187, (13. VIII.), str. 8.
 152 Ustavni amandmaji in samoupravljanje. – Večer, 1969, št. 171 (25. VII.), str. 13.

1970

- 153 Cigani. Minulost v sedanjosti. Murska Sobota, Pomurska založba 1970. 232 + (IV) str. + 10 pril. sl. 8°. Ref.: Ludvik Čarni, Anthropos, 1970, št. 3/4, str. 209–210; Ivo Pirkovič, Naši razgledi, 1970, št. 15 (7. VIII.), str. 454–455; Sl.(avko) Ru.(pel), Primorski dnevnik, 1970, št. 97 (24.IV.);

- Pavle Čelik, Varnost, 1970, št. 5, str. 246–251; M. M. (Jože Ternar), Vestnik, 1970, št. 10 (12. III.), str. 10; František Jordán, Naši razgledi, 1973, št. 21 (9. XI.), str. 561; isti, Národopisné aktuality, 2/1973, str. 135–136; Dimitrije Pindić, ...zbornik Rasne, etničke i nacionalne manjine, sv. I, Sarajevo 1973; Lech Mroz, Etnografia Polska, 2/1978, str. 207–211.
- 154 Cigani in minulosť v sedanjosti. – Večer, 1970, št. 71 (26. III.), str. 13.
- 155 Delavsko soodločanje in upravljanje v industrijskih podjetjih. – Občan (Ljubljana), 1970, št. 12, št. 14, št. 15–16.
- 156 Izobraževanje in manj razvita območja. – Radenski vestnik, 1970, št. 101, str. 4–5.
- 157 Kakšna raven raziskovalnega dela? (Odgovor na anketo). – Dialogi, 1970, št. 6, str. 382–385.
- 158 Madžarizacija in prekmurski tisk v začetku XX. stoletja. – Dialogi, 1970, št. 4, str. 205–212; št. 5, str. 277–290.
- 159 Novoletno pismo. – V: 50 let gimnazije v Murski Soboti. Murska Sobota (Gimnazija) 1970, str. 103.
- 160 Pozna jesen. – Mlada setev. Murska Sobota, Pomurska založba 1970, str. 40.
- 161 Pravijo. – Mlada setev. Murska Sobota, Pomurska založba 1970, str. 38.
- 162 Prvi gredo. – Mlada setev. Murska Sobota, Pomurska založba 1970, str. 39.
- 163 Žena v ciganski družini. – Delo, 1970, št. 78 (21. III.), str. 21.

1971

- 164 Do kam naj sega solidarnost? – Večer, 1971, št. 34 (11. II.), str. 13 + 18; št. 40 (18. II.), str. 13; št. 46 (25. II.), str. 13.
- 165 Do kod naj sega solidarnost? (Povzetek. Zusammenfassung.) – Naše gospodarstvo, 1971, št. 3, str. 159–168.
- 166 Izobraževanje v splošnih aktivih gospodarskih delovnih organizacij. – V: Izobraževanje – nujnost in način sodobnega življenja. Gradivo simpozija. Maribor 1971, 8. ref. – Maribor, Andragoško društvo Slovenije 1971, 22 + (II) str. (Razmn.).
- 167 Izobraževanje v splošnih aktivih gospodarskih delovnih organizacij. – Večer, 1971, št. 296, (23. XII.), str. 13.
- 168 Naci Špilak. (Nekrolog). – Delo, 1971, št. 344 (21. XII.), str. 7.
- 169 Tudi na Madžarskem in na avstrijskem Štajerskem živijo Slovenci. – V: Slovenski izseljenski koledar 1971, str. 65–67.
- 170 Ustavno pravo SFRJ. I. del. (Obdobje kraljevine Jugoslavije). Skripta. Maribor, Višja pravna šola 1971. (II) +248 str. 4°. (Razmn.).**
- 171 Uvajanje študentov mariborskih visokošolskih zavodov v raziskovalno delo. (Povzetek). – V: Društveni i ekonomski aspekti obrazovanja. Gradivo simpozija. Zagreb 1971, II. knj. 23. ref. – Zagreb, Institut za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu 1971, 21 str. (Razmn.).
- 172 Vas Motvarjevci in njeni prebivalci. (Zusammenfassung: Das Dorf Motvarjevci und seine Bewohner). – Časopis za zgodovino in narodopisje, 1971, zv. 2, str. 294–319 s sl. in kart.
- 173 Višje šole in znanstveno raziskovalno delo. – V: Društveni i ekonomski aspekti obrazovanja. (Gradivo simpozija). Zagreb 1971, II. knj. (7.

disk.). – Zagreb, Institut za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu 1971, str. 22–24. (Razmn.).

1972

- 174 **Delovno pravo. (Zapisi predavanj na VPŠ v Mariboru). Maribor, Višja pravna šola 1972. 98 str. (Razmn.).**
- 175 Dr. Roman Savnik – sedemdesetletnik. Vestnik, 1972, št. 5 (10. II.), str. 7.
- 176 Izobraževanje v splošnih aktih gospodarskih delovnih organizacij. (Referat na simpoziju). – Dialogi, 1972, št. 1, str. 60–64; št. 2, str. 125–133.
- 177 An.: Odgovornost za ustavnost in zakonitost. – V: Odgovornost delovnih organizacij in delavcev ter zavarovanje premoženja. Seminar Gospodarske zbornice SRS, Škofja Loka 1972. (1. ref.). – V. Mariboru, Višja pravna šola 1972. 57 str. (Razmn.).
- 178 **Osnove delovnega prava. (Skripta). Maribor, Višja pravna šola 1972. (II) + VI + 320 + V str. 4°. (Razmn.).**
- 179 Osposabljanje i usavršavanje zaposlenih. (Referat na simpoziju »Društveni i ekonomski aspekti obrazovanja«). Zagreb 1972. – Maribor, Višja pravna šola 1972, 28 str. 4°. (Razmn.).
- 180 **Razvoj ljudske oblasti med NOB v Jugoslaviji. Izbrani dokumenti. Maribor, Obzorja 1972. 312 + (IV) str. s sl. 8°.**
Ref.: Ivan Kristan, Naši razgledi, 1973, št. 10 (25. V.), str. 248–249; Franc Škerl, Zgod. časopis, 1973, št. 3/4, str. 402–404; Đ. Radišić, Narodna armija, 13. 6. 1974.
- 181 Sprejem na delo. Samoupravljalске pravice. – Večer, 1972, št. 130 (6. VI.), str. 4.
- 182 Univerza v Mariboru: da! (Pogovor Dialogov). – Dialogi, 1972, št. 3, str. 170–171; št. 4, str. 212–213.

1973

- 182 »Jugoslavija: Ciganom vse prepovedano«. K političnemu pamfletu zahodnonemškega Spiegla. – Delo, 1973, št. 223 (18. VIII.), str. 21.
- 183 Odgovornost delavca. – V: Pravna ureditev združenega dela s komentarjem. I. del. (Publikacije Gospodarskega vestnika 22/I.) – Ljubljana, Gospodarski vestnik 1973, str. 223–278.
- 184 Pravica in svoboda do dela. – Večer, 1973, št. 176 (1. VIII.), str. 12; št. 178 (3. VIII.) str. 12; št. 181 (7. VIII.), str. 10.
- 185 Samoupravljanje kot vsebina progresivnega delavskega gibanja. Oris razvoja. – Komunist, 1973, št. 18 (7. V.), Teoretična priloga št. 2, str. 5–8.
- 186 Umetniku v spomin. (Lajči Pandur). – Vestnik, 1973, št. 18 (17. V.), str. 5.
- 187 **Ustavno pravo SFRJ. I. del. (Kraljevina Jugoslavije). Skripta. 2. sprem. in dopol. izd. – Maribor, Višja pravna šola 1973. (II) + VI + 372 str. 4°. (Razmn.).**
- 188 Zakon o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu. – V: Pravna ureditev združenega dela s komentarjem. Ljubljana, Gospodarski vestnik 1973.

1974

- 189 **Delovno pravo. (Prir. Mitja Novak). Skripta. – Maribor, Višja pravna šola 1974. (IV) + V + 153 str. 4°. (Razmn.). (Skupaj z drugimi avtorji).**

- 190 Družbenopolitična ureditev Jugoslavije. – V: Teze predavanj za usposabljanje članov delegacij. Maribor, Višja pravna šola in Delavska univerza 1974, str. 13–29. (Razmn.).
- 191 Lenin in samoupravljanje. – Dialogi, 1974, št. 5, str. 337–341.
- 192 Medsebojna razmerja delavcev v združenem delu. – V: Računovodski in finančni problemi z vidika ustavnih načel. Maribor, VEKŠ 1974.
- 193 Pravica narodov je... – Komunist, 1974, št. 13 (1. IV.), str. 31.
- 194 Ustavnost in zakonitost kot pravica in dolžnost. – Jeklotehna, 1974, 4.
- 195 Vloga petanjskega gradu pri širjenju protestantizma. – V: Zbornik Štefana Kuzmiča. Simpozij ob 200-letnici rojstva. Radenci 1973. – Murska Sobota, Pomurska založba 1974, str. 9–35 s sl.

1975

- 196 Knjiga odprtih vprašanj. Poročilo o knjigi Lada Vavpetiča. – Dialogi, 1975, št. 7–8, str. 504–507.
- 197 Kontinuiteta delegatskega sistema. – Teorija in praksa, 1975, št. 6–7, str. 661.
- 198 Oblikovanje samoupravnega prava. (Povzetek. Summary: Formation of selfmanagement legislation.). – V: Aktualni problemi poslovanja in razvoja organizacij združenega dela z vidika uresničevanja ustavnih načel. Posvetovanje, Maribor 1975. Zbornik referatov in razprav, 2. zv. – Maribor, VEKŠ 1975, str. 259–270.
- 198 Uresničevanje delegatskega sistema. – Teorija in praksa, 1975, št. 6/7, str. 587–665.
- 199 Ustavno pravo SFRJ. 1. del. (Kraljevina Jugoslavija). Skripta. 2. sprem. in dopol. izd. – Maribor, Višja pravna šola 1975. (II) + VI + 372 + III str. 4°. (Razmn.). Ponatis iz leta 1973.
- 200 Ustavnost, zakonitost in odgovornost. – V: Združeno delo. 2. zv. (Zbirka Priročniki 11/2). Ljubljana, Dopolna delavska univerza 1975, str. 131–143.
- 201 Utrinki iz literarno-kulturnega življenja dijakov ptujske gimnazije v letih 1937 in 1938. – V: Izvestje Gimnazije Dušana Kvedra v Ptuj. Ptuj 1975, str. 29–32.
- 202 Vloga in pomen prava v samoupravni družbi. – V: Vloga pravnega in ekonomskega znanja za uspešno poslovanje organizacij združenega dela. Posvetovanje, Maribor 1975. Zbornik referatov in razprav. – Maribor, Višja pravna šola in VEKŠ 1975, str. 7–15.

1976

- 203 Neznanje ali »nerazumevanje« dejanskih sprememb. – Dialogi, 1976, št. 4, str. 252–253.
- 204 O knjigi in ob knjigi. (Ocena). – Teorija in praksa 1976, št. 1/2, str. 160–163.
- 205 Razvoj ljudske oblasti med NOB v Jugoslaviji. Izbrani dokumenti. 2. sprem. in dopol. izd. – Maribor, Obzorja 1976. XXXIV + 364 str. 4°.
Ref.: Ciril Ribičič, Naši razgledi, 1977, št. 23 (9.XII.), str. 606; Vida Wedam, Vzgoja in izobraževanje, 1978, št. 1, str. 43–44.
- 206 Razvoj Višje pravne šole v Mariboru. – V: Višja pravna šola – 15 let. Maribor 1976, str. 7–77.

- 207 Rudi Kyovski – Aleksander Radovan: Konvencije in priporočila mednarodne organizacije dela. (Ocena). – Socijalizam (Beograd), 1976, št. 12, str. 1981–1983.

1977

- 208 Izobraževanje ob delu na pravnih visokošolskih organizacijah: – V: Zbor slovenskih pravnikov, 4. Ljubljana 1977, str. 131–141.
209 Uvod = Uvod = Einleitung = Bevezetö. – V: Mednarodni kulturno zgodovinski simpozij Modinci 1977. Maribor, Univerza 1977, str. 6–15.

1978

- 210 Aktivnost Borisa Kidriča v razvoju NOB kot socialistične revolucije. – V: Boris Kidrič revolucionar in mislec. Zbornik referatov, Maribor 1978, str. 19–31.
211 A románk letelepüléséről Muravidéken: V: Naptár 1979, str. 92–103.
212 Béke, szabadság, munka és felelősség. (Mir, svoboda, delo in odgovornost.). – Nepujság (Murska Sobota), 1978, št. 16 (27. IV.), str. 3.
213 Miško Kranjec. – V: Miško Kranjec, Zlata Kočija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1978, str. 137–138. Ponatis iz 1967.
214 Nekaj besed za uvod. – V: Študijsko gradivo za preizkus znanja. Maribor, Višja pravna šola 1978.
215 O Romih – Romi o sebi. – Vestnik, 1978, št. 21 (8. VI.), str. 12; št. 22 (15. VI.), str. 10.
216 Ob jubileju (Miška Kranjca). – Vestnik, 1978, jubil. priloga 16. IX., str. 21–23.
217 Odmiranj države kot proces humanizacije človeka in družbe. – V: Humanizem in zakonitosti revolucije. Zbornik referatov, Maribor 1978, str. 117–130.
218 Opombe. – V: Miško Kranjec, Zlata Kočija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1978, str. 138–142/.
219 Romi v Sloveniji. – Dialogi, 1978, št. 7–8, str. 426–442.
220 Volitve in odpoklic organov upravljanja ter imenovanje poslovnih organov organizacij združenega dela. – V: Združeno delo, 13. zv. Ljubljana 1978, str. 130–140. (Zbirka Priročniki. 2/78).
221 Volitve in odpoklic organov upravljanja ter imenovanje poslovnih organov organizacij združenega dela. – V: Volilni postopek in samoupravno odločanje ter novosti iz delovnih razmerij. Študijsko gradivo za študente VPŠ. Maribor 1978, str. 1–14.

1979

- 222 Céhek a Murantulon. – Naptár 1980, str. 134–154.
223 Odgovornost – pogoj in temelj razvoja našega socialističnega samoupravljanja. – V: Odgovornost za kršitev delovne obveznosti in disciplinski postopek. Ljubljana, Dopolna delavska univerza Univerzum 1979, str. 5–28.
224 Vsebinska in narava svoboščin in pravic v naši socialistični samoupravni družbi. – V: Zbornik. Samoupravljanje in osvoboditev človeka. Maribor, MC UM 1979, str. 63–77.
225 Zünfte in Murgebiet. – V: Internationales Handwerk – Geschichtliches Symposium. Veszprém, 1979, str. 360–382.

1980

- 226 Problem narodnosti Roma. – V: Zbornik Nacionalno pitanje u jugoslovenskoj teoriji i praksi – doprinos Edvarda Kardelja, Banja Luka. 1980, str. 447–459, 581–583 in 656.

1981

- 227 Oživljeni Primož Trubar. – Vestnik, 1981, št.4 (16. I.), str. 4.
 228 Prvo desetletje uspešnega sodelovanja. – V: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf, Band 11. Eisenstadt 1981, str. 61–67.
 229 Spomini, ki ne morejo zbledeti. (Ocena). – Vestnik, 1981, št. 52 (13. VIII.), str. 7.

1982

- 230 Zakaj tako? (Ocena.) – Naši razgledi, 1982, št. 6 (26. III.), str. 177–178.

1983

- 231 A Murántúl kétvilágáború közötti társadalmi, gazdasági és kulturális élete. (Povzetek.) – V: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1980. Band 12. Szombathely 1983, str. 230–243.
 232 Delavski sveti. – Naši razgledi, 1983, št. 8 (22. IV.), str. 248–249
 233 Družbenoekonomske in kulturne razmere v Prekmurju med vojnama. (Referat na medn. simpoziju Modinci 1980). – V: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1980. Band 12. Szombathely 1983, str. 215–229.
 235 Edvard Kardelj, sutvorac narodnooslobodilačkog pokreta, socijalističke revolucije i njene vlasti. – V: Od narodnooslobodilačkih odbora do komune. Zbornik. Titovo Užice, Vesti 1983, str. 202–234.
 236 Gesellschaftlich-wirtschaftliche und kulturelle Zustände in der Zwischenkriegszeit in Prekmurje. (Povzetek). – V: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1980. Band 12. Szombathely 1983, str. 243–245.
 237 Kulturna politika i kulturni razvoj narodnosti u Prekmurju izmedju dva svetska rata. (Povzetek). – V: Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1980. Band 12. Szombathely 1983, str. 245–247.
 238 Nekaj besed k topografiji vasi v Prekmurju. – Dialogi, 1983, št. 6, str. 47–48.
 239 Slovenci na levem bregu Mure. – Dialogi, 1983, št. 4–5, str. 93–103.
 240 »Zdaj se zadnji poslavljamo...« (Ocena.) – Dialogi, 1983, št. 2–3, str. 81–83.

1984

- 241 Obogatitev našega družboslovja. (Ocena). – Komunist, 1984, št. 43 (26. X.), str. 13–14.
 242 Pomurje kot mezoregija. – V: Vloga regij v razvoju slovenske družbe. Ljubljana (1984), str. 89–100.
 243 Romi u Sloveniji. – Naše teme (Zagreb), 1984, št. 7–8, str. 1324–1334.

1985

- 244 Jože Potrč – vodja jugoslovanske delegacije v mednarodni organizaciji dela. – Dialogi, 1985, št. 7–8, str. 124–136.

- 245 Nekaj izkušenj OF za SZDL danes. – V: Socijalistički savez radnog naroda u razvoju socijalističkog samoupravnog društva. Beograd, Komunist, (1985), str. 34–61.

1986

- 246 Delavsko soodločanje in upravljanje v industrijskih podjetjih. (Od ideje do leta 1950). 2. dop. izd. Ljubljana, Uradni list SR Slovenije 1986. 257 str.
Ref.: Majda Strobl, Naši razgledi, 25. IV. 1986; Mitja Žagar, Delo, 17. IV. 1986.
- 247 Elementi samoupravnog prava u toku NOB. – V: Ostvarivanje samoupravnog prava u komuni. Beograd (Radnička štampa), Skoplje (Samoupravna prakтика) 1986, str. 39–53.
- 248 Narodnoosvobodilno gibanje: samoupravljanje in povezanost med razrednim in nacionalnim. – Teorija in praksa, 1986, št. 11, str. 1191–1202; št. 12, str. 1460–1473.
- 249 Prispevek zgodovini vinogradništva na sedanjem prekmurskem območju. – Časopis za zgodovino in narodopisje, 1986, zv. 1, str. 89–106.
- 250 Sezonski delavci iz Slovenije na Belju leta 1946. – Vestnik 1986, št. 2 (16. I.), str. 8; št. 3 (23. I.), str. 17; št. 4 (30. I.), str. 16; št. 6 (13. II.), str. 18; št. 7 (20. II.), str. 10.
- 251 Še o uporabljenih terminih. – Teorija in praksa, 1986, št. 4–5, str. 319.
- 252 Že pred koncem vojne je nastala materialna osnova za razvoj samoupravljanja. – Teorija in praksa, 1986, št. 4–5, str. 317–318.

1987

- 253 Moša Pijade kao stvaralac temelja našeg samoupravnog prava i borac za ravnopravnost Roma. – V: Moša Pijade. Zbornik. Beograd (Institut za savremenu istoriju, NIRO Književne novine) 1987, str. 300–302.
- 254 Ob ustavnosti in zakonitosti tudi odgovornost. – V: Razvoj, uresničevanje in dograjevanje ustave. Ljubljana (Komunist) 1987, str. 112–117.
- 255 Srečanje s starimi znanci. – Vestnik, 1987, št. 14–24, (9. IV. – 25. VI.).

1988

- 256 Grob za grobom se vrsti... – Vestnik, 1988, št. 26 (14. VI.), str. 12; št. 27 (21. VII.), str. 12.
- 257 »Imeli smo jih...« – Vestnik, 1988, št. 2 (14. I.), str. 8.
- 258 Ob Miškovi 80-letnici rojstva in 5-letnici smrti. – V: Pričevanje o pisatelju Mišku Kranjcu. Lendava 1988, str. 11–14. (Lendavski zvezki, 10).
- 259 Ob obletnici dr. Avgusta Pavla 1886–1986. – Časopis za zgodovino in narodopisje, 1988, zv. 1, str. 13–26.
- 260 Od kot taka pozabljenost? – V: Kakšno ustavo potrebujemo? Ljubljana, Komunist 1988, str. 19–20.
- 261 Že dolgo so med nami – a smo še daleč vsaksebi. – Znamenje (Maribor), 1988, št. 4, str. 329–337.

1989

- 262 Jezik i kultura Roma u Sloveniji. – V: Jezik i kultura Roma. Sarajevo, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa Sarajevo 1989, str. 143–150.

- 263 Knjigi na pot. – V: Jože Zadavec, Zdravstvena kultura Romov v Prekmurju. Murska Sobota, Pomurska založba 1989, str. 5–11.
 264 Prekmurje 1918 – 1920 (okupacija). – Časopis za zgodovino in narodopisje., 1989, zv. 1, str. 33–53.
 265 Romi včeraj... pojutrišnjem? – Znamenje (Maribor), 1989, št. 2, str. 122–137.

UREDNIK IN SOUREDNIK

- Mladi Prekmurec. (Glasilo). Murska Sobota. Uredil letnik III (1938/40) številke: 5–6, 7–8, 9–10. in ves IV. letnik (1939/40) številke: 1–2, 3–4, 5–6, 7–8, 9–10.
 Svet ob Muri. (Revija za književnost in kulturo.) Murska Sobota. V uredniškem zboru v letih 1956 – 1958.
 Spomeniško Pomurje. Zbornik. Murska Sobota (1958). Sourednik.
 Padlim tovarišem. Murska Sobota 1959. Sourednik.
 Zadružni koledar Pomurja za 1960, 1961 in 1962. Urednik in sourednik.
 Pomurje szövetkezeti naptára az 1960, 1961, 1962 évre. Urednik oz. sourednik tega koledarja za pripadnike madžarske narodnosti v Pomurju.
 Moj svetovalec. (Pravni svetovalec). Urednik letnikov 1960–1962.
 Naci Kranjec – Pajlin, Ker sem človek. Murska Sobota, Pomurska založba 1960. Zbirko pesmi uredil.
 Bratko Kreft, Kalvarija za vasjo in druge povesti iz Prlekije. Murska Sobota, Pomurska založba 1961. Uredil.
 Vljaj Lajos, Versek. Murska Sobota, Pomurska založba 1961. Zbirko pesmi uredil.
 Ob naprednem tisku... Murska Sobota, Pomurska založba 1962. Uredil.
 Ivan Regent, Ivan Kreft: Progresivna preusmeritev političnega življenja med vojnama v Sloveniji in Trstu. Murska Sobota, Pomurska založba 1962. Uredil.
 Cvetko Golar: iz spominov in srečanj. Murska Sobota, Pomurska založba 1963. Zbral in uredil.
 Pomurski kmetijski koledar 1963. Sourednik.
 Slavko Osterc. Spominski zbornik. Murska Sobota, Pomurska založba 1963. Zbral in uredil.
 Edvard Kardelj, Potovanje skozi čas. 2. izd. (Murska Sobota, Pomurska založba) 1963. Pripravil slovensko in madžarsko izdajo – anonimno.
 (Trideset) 30 let Ljudske pravice. Murska Sobota, Pomurska založba, 1964. Sourednik – anonimno.
 Ivan Regent, Ivan Kreft, Janko Pleterški: Progresivna Slovenija, Trst in Koroška. 2. izd. popr. in dopol. Murska Sobota, Pomurska založba 1964. Uredil.
 Miško Kranjec, Zlata kočija. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967. Izbral in uredil. – Ponatis še leta 1978.
 Vloga pravnega in ekonomskega znanja za uspešno poslovanje organizacij združenega dela. Maribor, Višja pravna šola in VEKŠ 1975. Sourednik.
 Višja pravna šola – 15 let. Maribor, Višja pravna šola Ljubljana, Univerzum 1976. Zbral in uredil.
 Marika Kardoš, Moja podoba. Murska Sobota, Pomurska založba 1977. Posmrtno pesniško zbirko zbral in uredil – anonimno.
 Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci. 9., Radenci 1977. Zbornik referatov. Maribor, Univerza 1977. Zbral in uredil skupaj z drugimi.

Študijsko gradivo za preizkus znanja. Maribor, višja pravna šola 1978. Izbral in uredil.

V bibliografijo niso vštete tudi:

- številne razprave v skupščini Jugoslavije in skupščini Slovenije (Stenografski zapisniki),
- poročila in ocene kot mentorja in somentorja številnih seminarских, diplomskih, magistrskih ter doktorskih disertacij, kakor tudi ne kot sodelavca v razsikovalnih projektih in recenzenta del za sklad Borisa Kidriča (Ljubljana in Maribor) in drugo.
- Objave v letih 1939/40, ko je kot dopisnik redno dopisoval v Mariborski Večernik Jutra, večinoma brez podpisa
- objave po vojni v slovenskih osrednjih časnikih, prav tako brez podpisa.

OPOMBA: **Leposlovje** je zajeto in razdeljeno na naslednja področja in enote:
poezija: 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 22, 23, 160, 161, 162
proza: 1, 4, 5, 9, 18, 20, 25,
razmišljanja: 15, 19, 21, 159

Dr. Vaneku Šiftarju se na koncu še najlepše zahvaljujem za pomoč pri dokončnem pregledu bibliografije in za pripombe, ki sem jih tudi upošteval.

UDK 904 (497.12 Prekmurje) »00/01«

ŠAVEL Irena, kustos arheolog, Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Antična gomilina grobišča v okolici Strehovec

Pri topografski akciji Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti sta bili leta 1979 jugovzhodno od Strehovec na travniku z ledinskim imenom Plugi odkriti dve manjši antični gomili. Leta 1988 je bila pri aglomeracijskih delih ena izmed gomil izravnana in uničena. Ekipi Pokrajinskega muzeja je uspelo rešiti del zganega groba. Poleg sežganih kosti in žganine so grobno celoto sestavljali naslednji pridatki: lonec jajčasto ovalne oblike, trinožnik, lonec z bikoničnim trupom, nizek pladenj, koničasta čaša, steklena čašica in bronast novček as Traianusa. Najdbe časovno opredeljujejo grob v gomili v prvo polovico 2. stoletja.

UDK 75 (497.12 M. Sobota) »1370/1390«

BALAŽIČ Janez, kustos umetnostni zgodovinar, Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Prispevki k razreševanju umetnostnozgodovinske problematike soboškega prezbiterja

Avtor obravnava gotizacijo prezbiterja župne cerkve sv. Nikolaja v Soboti. Njegov nastanek, v času okoli leta 1370, povezuje z banom Nikolajem Szechyjem. Slikarje v prezbiteriju deli v dve plasti. Prva je nastala okoli leta 1370, druga pa okoli leta 1390. Soboške slikarje po formalni plati kažejo značilnosti maniere bizantine, njihov mojster pa je izhajal iz gornjske slikarske šole.

UDK 904 (497.12 Prekmurje) »08«

KERMAN Branko, kustos arheolog, Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Staroslovanska ostroga iz Dokležovja

Železna ostroga je bila najdena pred drugo svetovno vojno v Dokležovju. Po tipološki razdelitvi zgodnjerednevskega ostrog v Sloveniji spada v tretjo skupino – v tip preprostejših ostrog. Postavljena je okvirno v čas druge polovice 9. stol. Najbližje primerjave zanjo najdemo na grobiščih skupine s keramiko, na nekropoli v Brezju nad Zrečami, starejši fazi grobišča na Pljuškem gradu in na grobišču Stan trg pri Slovenj Gradcu.

UDK 347.993 (497.12 Ljutomer) »1900–1914«

RIHTARIČ Ivan, mag., profesor na Srednji šoli družboslovne usmeritve Fran Miklošič Ljutomer,
YU-69240 Ljutomer, Prešernova 34

Arhivski fond Okrajnega sodišča Ljutomer (1900–1914)

V arhivu Temelnjega sodišča Murska Sobota – enota Ljutomer se hrani gradivo, ki je nastalo pri delovanju Okrajnega sodišča Ljutomer med leti 1900 do 1914. Avtor v prispevku obravnava predvsem gradivo s področja pravnega. Svojo raziskavo pa je razdelil na naslednja področja: stranke s katerimi je uradovale sodišče, pečate in formulare, ki jih je uporabljalo ter na jezik, ki je bil pri posameznih pravnih najboljši v rabi.

UDK 904 (497.12 Prekmurje) »08«

KERMAN Branko, Archäologe (Kustos), Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev dnevnik 4

Der altslawische Sporn aus Dokležovje

Vor dem zweiten Weltkrieg wurde im Ort Dokležovje ein eiserner Sporn gefunden. Im Hinblick auf die typologische Einteilung der frühmittelalterlichen Sporen aus Slowenien gehört unser Sporn zu der dritten Gruppe – zum Typ der einfachen Sporen. Unser Sporn datiert in die zweite Hälfte des 9. Jahrhunderts. Die nächsten Parallelen zu unserem Sporn finden wir auf den Grabfeldern aus der Gruppe mit Keramik – Brezje bei Zreče, Pučer Schloß, Stan trg bei Slovenj Gradec.

UDK 347.993 (497.12 Ljutomer) »1900–1914«

RIHTARIČ Ivan, Mag., Professor an der »Srednja šola družboslovne usmeritve
Fran Miklošič«, Ljutomer,
YU-69240 Ljutomer, Presernova 34

Archivfundus des Kreisgerichtes von Ljutomer (1900–1914)

Im Archiv des Grundgerichtes Murska Sobota – Einheit Ljutomer werden die Dokumente aufbewahrt, die bei der Tätigkeit des Kreisgerichtes von Ljutomer zwischen den Jahren 1900 und 1914 entstanden sind. Der Autor bearbeitet in seinem Beitrag vor allem die Urkunden aus dem Bereich des Rechtes. Seine Erörterung umfaßt folgende Bereiche: die Parteien, mit denen das Gericht Amt führte, die Siegel und Formulare, die vom Gericht gebraucht wurden, und die Sprache, die bei den einzelnen Rechtsangelegenheiten am meisten gebraucht wurde.

UDK 904 (497.12 Prekmurje) »00/01«

ŠAVEL Irena, Archäologin (Kustos), Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev dnevnik 4

Antike Hügelgräberfelder in der Umgebung von Strehojci

Bei der topographischen Aktion des Landesmuseums in Murska Sobota wurden im Jahre 1979 südwestlich vom Dorf Strehojci auf der Wiese »Plugi« zwei kleinere Hügelgräber entdeckt. Im Jahre 1988 wurde eines der Hügelgräber bei den Agromeliorationsarbeiten eingeebnet und somit vernichtet. Den Leuten des Landesmuseums ist es gelungen, einen Teil des gebrannten Grabes zu retten. Neben den verbrannten Knochen und der Brantkohle waren im Grab auch verschiedene Beigaben: ein eiförmiger (ovaler) Topf, ein Dreifuß, ein Topf mit einem bikonischen Schacht, ein niedriges Tablett, ein korischer Kelch, ein Glasbecherchen und das Bronzegeßstück as Trianus. Durch die Funde kann man feststellen, daß das Hügelgrab in der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts angelegt wurde.

UDK 75 (497.12 M. Sobota) »1370/1390«

BALAZIČ Janez, Kunstgeschichtsforscher (Kustos), Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev dnevnik 4

Beiträge zur kunstgeschichtlichen Problematik des Presbyteriums von Sobota

Der Autor bearbeitet die Götisierung des Presbyteriums in der Pfarrkirche des Heiligen Nikolaj in Sobota. Die Entstehung des Presbyteriums, ungefähr um das Jahr 1370, steht im Zusammenhang mit dem Ban Nikolaj Štečny. Die Wandmalereien im Presbyterium von Sobota entstanden in zwei Phasen. Die erste Phase entstand ungefähr um das Jahr 1370, die zweite ungefähr um das Jahr 1390. Formal zeigen die Malereien von Sobota die Merkmale der maniera bizantina, ihr Meister ging aber aus der Malerschule von Gömör aus.

UDK 05 (497.12 Prekmurje) »1920/1941«

KUZMIČ Franc, referent za matično službo, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota, YU-69000 Murska Sobota, Grajska 2

Časopisje raznih strank v Prekmurju

V Prekmurju, ki je bilo po prvi svetovni vojni priključeno k Jugoslaviji, so v tej večstrankarski državi iskali svoje vollice pristopi najrazličnejših strank. Svoje programe so predstavljali na razne načine, tudi preko časopisja. Sestavek nudi pregled tega časopisja, ki je pomembno še iz drugih vidikov in do sedaj ni bilo niti malo raziskano.

UDK 940.53 (497.12 Prekmurje) »1941/1945«

FUJS Metka, kustos zgodovinar, Pokrajinski muzej Murska Sobota, YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev dvorced 4

Madžarska vojska in civilna uprava v Prekmurju v drugi svetovni vojni

Madžarska vojska je 11. aprila 1941 zasedla t.i. »južne pokrajine« (Dévidék) v Jugoslaviji in 16. aprila so jim Nemci svečano predali tudi Prekmurje. Uvedena je bila madžarska vojska uprava, ki jo je 15. avgusta zamenjala civilna. Prispevek obravnava značilnosti teh uprav s posebnim poudarkom na administrativni razdelitvi ozemlja, državljanstvu in narodnostni politiki, kar je tesno povezano z delovanjem političnega, soškega in informativno propagandnega sistema.

UDK 391/397 (497.12 Prekmurje) : 069

BRUMEN Borut, kustos etnolog, Pokrajinski muzej Murska Sobota, YU-Murska Sobota, Trubarjev dvorced 4

Etnološki muzejski predmet

Kljub prizadevanju Prekmurjskega muzejskega društva pred drugo svetovno vojno, je bil muzej v Soboti odprt šele leta 1956. Etnologinja Vlasta Koren je takrat pripravila sodoben koncept muzejske postavitve, ki pa je prišel v nasprotje s samo metodologijo raziskovalnega dela. Estetskega in starinskost sta tako postala tudi v Soboti osnovna kriterija določitve muzejskega predmeta. Sodobna določitev etnološkega muzejskega predmeta temelji na interdisciplinarni obdelavi etnološkega predmeta. Tako postane etnološki muzejski predmet vsak vir za etnologa, ki svojo muzejskost pridobi z določenim ciljem zbirke in jo navzven izraža samo preko muzejske govorice.

UDK 908 (439 Tarany = 863)

KOZAR Marija, kustos etnolog, Savaria Múzeum, Szombathely (Madžarska)

Slovenci v Taranyu

Slovenci iz Prekmurja so se preselili v županijo Somogy na Madžarskem v 17. in 18. stoletju. V vasi Taranyi govorijo še danes okoli 300 ljudi dolinski govor prekmurjskega slovenskega narečja. Analiza njihovega jezika, družinskih imen, gospodarskih dejavnosti, verovanja, noše, seg in navad nam razkrije številne arhaične kulturne elemente, ki so jih ohranili Slovenci v Taranyu in ki jih v Prekmurju več ne pozna.

UDK 940.53 (497.12 Prekmurje) »1941/1945«

FUJS Metka, Geschichtsforscherin (Kustos), Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU-69000 Murska Sobota, Trubarjev dnevnik 4

Ungarische Militär und Zivilverwaltung während des zweiten Weltkrieges

Die ungarische Armee hat am 11. April 1941 die sogenannten »südlichen Gebiete« in Jugoslawien besetzt und am 16. April 1941 haben ihr die Deutschen auch das Übermurgebiet fäktlich übergeben. Es wurde die ungarische Militärverwaltung eingeführt, die am 15. August durch die Zivilverwaltung ersetzt wurde. Dieser Beitrag bearbeitet die Merkmale dieser Verwaltungen mit einer besonderen Betonung auf der administrativen Landverteilung, auf der Staatsangehörigkeit und auf der Nationalitätspolitik, was eng mit der Tätigkeit auf dem Gebiet des politischen Systems, des Schulwesens und des Informations-Propagandasystems verbunden ist.

UDK 908 (439 Tarany = 863)

KOZAR-MUKIĆ Marija, Ethnologin (Kustos), Savarna Muzeum,
Ungarn-9700 Szombathely, Kisfaludy S. u. 9

Die Slowenen in Tarany

Die Slowenen aus dem Übermurgebiet sind in die Gespanschaft Somogy in Ungarn im 17. und im 18. Jahrhundert übersiedelt. Im Dorf Tarany sprechen noch heute ungefähr 300 Leute das Prekmurische (Dolinskoer Sprache) – einen der slowenischen Dialekte. Die Analyse ihrer Sprache, ihrer Familiennamen, ihrer wirtschaftlichen Tätigkeit, ihres Glaubens, ihrer Tracht und ihres Brauchtums entdeckt uns zahlreiche archaische kulturelle Elemente, die die Slowenen in Tarany bewahrt haben, die aber im Übermurgebiet nicht mehr bekannt sind.

UDK 05 (497.12 Prekmurje) »1920/1941«

KUZMIČ FRANC, Referent für Heimatkunde, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota,
YU- 69000 Murska Sobota, Grajska 2

Zeitschriften verschiedener Parteien im Übermurgebiet

Im Übermurgebiet, das nach dem 1. Weltkrieg dem mehrparteilichen Staat Jugoslawien angeschlossen wurde, suchten die Anhänger verschiedenster Parteien ihre Wähler. Ihre Programme wurden auf verschiedene Weise dargestellt, unter anderem auch durch die Zeitungen. Dieser Aufsatz bietet eine Übersicht über die Zeitschriften, die noch von anderen Gesichtspunkten aus bedeutend sind, die aber bis jetzt nicht im geringsten erörtert worden sind.

UDK 391/397 (497.12 Prekmurje) : 069

BRUMEN Borut, Ethnologe (Kustos), Pokrajinski muzej Murska Sobota,
YU- 69000 Murska Sobota, Trubarjev dnevnik 4

Der ethnologische Museumsgegenstand

Trotz der Benennungen des »Prekmursko muzejsko društvo« (Museumsverein vom Übermurgebiet) vor dem 2. Weltkrieg wurde das Museum in Sobota erst im Jahre 1956 eröffnet. Die Ethnologin Vlasta Koren stellte damals ein modernes Konzept des Museums auf, das aber im Gegensatz zur Methodologie der Forschungsarbeit selbst stand. So waren die Astreik und die Altertümlichkeit auch in Sobota die Grundkriterien für die Bestimmung des Museumsgegenstandes. Eine moderne Bestimmung des ethnologischen Museumsgegenstandes beruht auf der interdisziplinären Bearbeitung des ethnologischen Gegenstandes. Der ethnologische Museumsgegenstand wird so recht jede Fachquelle, die aber ihre Musealität mit dem genau bestimmten Ziel der Sammlung gewinnt und sie nach außen nur durch die Museumssprache ausdrückt.

908(497.12)